

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

Cu titlu de manuscris

C.Z.U: 343.2 (043.2)

ABABEI EDUARD

TEORIA ȘI PRACTICA OCROTIRII PROCESUAL-PENALE A PROPRIETĂȚII

SPECIALITATEA ȘTIINȚIFICĂ:

554.03 – Drept procesual penal

Teză de doctor în drept

Conducător științific:

**VIZDOAGĂ Tatiana
conferențiar universitar,
doctor în drept**

Autor:

Chișinău, 2019

© ABABEI Eduard, 2019

CUPRINS

ADNOTARE	5
LISTA ABREVIERILOR	8
INTRODUCERE	9
1. ANALIZA SITUAȚIEI ÎN DOMENIUL OCROTIRII PROCESUAL-PENALE A PROPRIETĂȚII	19
1.1. Analiza publicațiilor științifice privind problema ocrotirii procesual penale a proprietății, editate în România și în Republica Moldova.....	19
1.2. Analiza publicațiilor științifice privind problema ocrotirii procesual penale a proprietății, editate în alte țări.....	31
1.3. Abordări conceptuale privind proprietatea și garanțiile asigurării dreptului de proprietate în procesul penal.....	38
1.4. Concluzii la Capitolul 1.....	44
2. MĂSURI PROCESUALE CARE ADUC ATINGERE DREPTULUI DE PROPRIETATE	46
2.1. Sechestrarea de bunuri ca măsură de ocrotire procesual-penală a proprietății	46
2.1.1. Scopul aplicării sechestrului asupra bunurilor.....	46
2.1.2. Temeiurile și condițiile de aplicare a sechestrului.....	49
2.1.3. Procedura de aplicare a sechestrului.....	52
2.1.4. Contestarea aplicării sechestrului și scoaterea bunurilor de sub sechestr.....	74
2.2. Amenda judiciară	79
2.2.1. Considerații generale cu privire la aplicarea amenzii.....	79
2.2.2. Temeiurile și ordinea procesuală de aplicare a amenzii judiciare.....	84
2.3. Alte măsuri procesual-penale care aduc atingere dreptului de proprietate	93
2.3.1. Cauțiunea.....	93
2.3.2. Ridicarea de bunuri.....	99
2.3.3. Cheltuielile judiciare.....	102
2.4. Concluzii la Capitolul 2.....	107
3. ACȚIUNEA CIVILĂ ÎN PROCESUL PENAL	111
3.1. Natura juridică și obiectul acțiunii civile în procesul penal.....	111
3.2. Condițiile, forma și procedura de înaintare a acțiunii civile în procesul penal.....	118

3.3. Examinarea și soluțiile pronunțate în raport cu acțiunea civilă în procesul penal.....	135
3.4. Concluzii la Capitolul 3.....	148
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI.....	150
BIBLIOGRAFIE.....	157
DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII.....	175
CV-ul AUTORULUI.....	176

ADNOTARE

Ababei Eduard,

„*Teoria și practica ocrotirii procesual-penale a proprietății*”, teză de doctor în drept la specialitatea științifică 554.03 - Drept procesual penal, Chișinău, 2019.

Structura tezei: introducere, patru capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografia din 251 titluri, 148 pagini text de bază. La tema tezei au fost publicate 9 lucrări științifice.

Cuvinte-cheie: proprietate, parte civilă, parte civilmente responsabilă, prejudiciu, amendă judiciară, sechestrul, cauțiune, ridicare de bunuri, cheltuieli judiciare, acțiune civilă, încheiere, sentință, decizie, cale de atac.

Scopul lucrării: constă în examinarea complexă a mecanismului de ocrotire procesual-penală a proprietății și în optimizarea cadrului legal din acest domeniu.

Obiectivele cercetării: constau în studiul asupra evoluției reglementărilor normative privind acțiunea civilă în procesul penal, sechestrului asigurator și a amenzii judiciare; abordarea conceptuală a proprietății și a garanțiilor asigurării dreptului de proprietate în cadrul procesului penal; analiza viziunilor doctrinare ale savanților din RM și din alte state privitoare la instituțiile sechestrului pe bunuri, acțiunii civile în procesul penal și a amenzii judiciare; identificarea curenților legislative privitoare la reglementarea sechestrului pe bunuri, acțiunea civilă și amenda judiciară; înaintarea propunerilor de *lege ferenda* menite să îmbunătățească actualul cadru legal de reglementare din domeniu.

Noutatea și originalitatea științifică: sunt determinate de scopul, obiectivele și particularitățile tratării chestiunilor referitoare la problema ocrotirii procesual penale a proprietății. Instituția ocrotirii procesual penale a proprietății este examinată în calitate de element fundamental al realizării obiectivelor procesului penal.

Rezultatele obținute care contribuie la soluționarea unei probleme științifice importante: rezidă în formularea definiției ocrotirii procesual-penale a proprietății, precum și reevaluarea reglementărilor privitoare la măsurile procesuale care aduc atingere dreptului de proprietate și la acțiunea civilă în procesul penal, fapt care a condus la elaborarea propunerilor de *lege ferenda* în vederea perfecționării și ajustării legislației procesual-penale a Republicii Moldova la standardele internaționale și cerințele bunelor practici judiciare în domeniu.

Semnificația teoretică: lucrarea scoate în evidență abordările doctrinare a diferitor autori despre mecanismul procesual-penal prin care este asigurat dreptul de proprietate și identifică curenții din cadrul de reglementare prin prisma CoEDO și a jurisprudenței CtEDO.

Valoarea aplicativă a cercetării: rezultatele și concluziile prezentei lucrări vor putea fi folosite în practică de către ofițerii de urmărire penală, procurori, judecători și alți participanți la proces cu ocazia soluționării laturii civile a cauzei penale și oricăror alte chestiuni cu caracter patrimonial; va contribui la uniformizarea practicii judiciare.

Implementarea rezultatelor științifice: rezultatele investigației au fost implementate în procesul didactic și științific al USM și al Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți.

АННОТАЦИЯ

Абабей Едуард

«Теория и практика уголовно-процессуальной защиты собственности». Докторская диссертация по научной специальности 554.03 - Уголовно-процессуальное право. Кишинэу, 2019 год.

Структура диссертации: введение, три главы, общие выводы и рекомендации, библиография из 251 наименований, 148 основных текстовых страниц. Результаты диссертации опубликованы в 9 научных работах.

Ключевые слова: собственность, гражданский истец, гражданский ответчик, ущерб, судебный штраф, арест имущества, залог, изъятие вещественных доказательств, судебные издержки, гражданский иск, определение, приговор, кассационная жалоба.

Цель исследования: состоит в комплексном исследовании механизмов защиты собственности в системе уголовного правосудия и в оптимизации законодательной базы в данной области.

Задачи исследования: состоят в исследовании развития нормативных положений, касающихся гражданского иска в уголовном процессе, ареста имущества и судебного штрафа; концептуальный подход к имуществу и гарантиям собственности в уголовном процессе; анализ доктринальных мнений ученых из Республики Молдова и других государств в отношении институтов наложения ареста на имущество, гражданского иска в уголовном процессе и судебного штрафа; выявление пробелов в законодательстве относительно ареста имущества, гражданского иска в уголовном процессе и судебного штрафа; представление предложений для внесения изменений в существующей законодательной базе.

Новизна и оригинальность исследования: определяются целями, задачами и особенностями рассмотрения вопросов, связанных с уголовно-процессуальной защитой имущества. Институт уголовно-процессуальной защиты имущества рассматривается как основной элемент достижения целей уголовного процесса.

Достигнутые результаты исследования необходимые для решения важного научного вопроса: сформулирование определения уголовно-процессуальной защиты собственности, а также переоценка законодательных норм, которые регламентируют процессуальные меры, нарушающие право собственности и гражданский иск в уголовном судопроизводстве, что привело к разработке предложений по усовершенствованию уголовно-процессуального законодательства Республики Молдова с целью его приведения в соответствие с международными стандартами и требованиями судебной практики.

Теоретическая значимость: в работе выявляются доктринальные подходы разных авторов к процессуально-уголовному механизму, посредством которого гарантируются права собственности, и выявляются недостатки в нормативно-правовой базе через призму ЕКПЧ и юриспруденции ЕСПЧ.

Прикладная ценность исследования: результаты работы смогут быть использованы сотрудниками уголовного преследования, прокурорами, судьями и другими участниками процесса при разрешении гражданской части и других имущественных вопросов уголовного дела; будет способствовать единообразию судебной практики.

Внедрение научных результатов. Результаты исследования были реализованы в учебном и научном процессе МГУ и Государственного Университета им. «Алеку Руссо» из Бэлць.

ANNOTATION

Ababei Eduard

„*The issue of criminal procedural protection of property*”. Doctor of Law thesis on the scientific specialty of 554.03 - Criminal Procedural Law. Chişinău, 2019.

Thesis Structure: introduction, four chapters, general conclusions and recommendations, bibliography of 251 titles, 148 pages of main text. 9 scientific works were published on the theme of this thesis.

Keywords: property, civil party, civilly liable party, prejudice, fine, seizure, bail, asset lifting, legal costs, civil action, conclusion, sentence, decision, appeal.

The scope of research: consists in the complex examination of the mechanism of criminal procedural protection of property and optimisation of the legal framework in this field.

The objectives of the research. The goal of the thesis is to study the evolution of normative regulations on civil action in criminal proceedings, insurer seizure and the judicial fine; the conceptual approach to property and guarantees of property ownership in criminal proceedings. The analysis of the doctrinal visions of the scientists from the Republic of Moldova and other states regarding the assets seizure institutions, the civil action in the criminal trial and the judicial fine. Identifying legal shortcomings regarding the settlement of property seizure, civil action and judicial fine. Submitting proposals to the law to improve the current regulatory framework in the field. Submitting proposals of *lege ferenda* to improve the current framework in the field.

The novelty and originality of the research are determined by the purpose, the objectives and the peculiarities of dealing with problems related to the issue of the criminal procedural protection of the property. The institution of criminal procedural protection of property is considered as a fundamental element of achieving the objectives of the criminal trial.

The results obtained contributing to solving an important scientific problem: that lie in the formulation of the definition of procedural-criminal protection of property, as well as the reassessment of regulations on procedural measures that affect property rights and civil action in criminal proceedings, which led to the elaboration of the proposals for the law of Republic of Moldova with a view to improving and adjusting the procedural and criminal legislation of the Republic of Moldova to the international standards and the requirements of the good judicial practices in the field.

Theoretical significance: the paper highlights the doctrinal approaches of different authors on the procedural-criminal mechanism by which the right to property is ensured and identifies the deficiencies in the regulatory framework through the CoEDO and CtEDO jurisdictions.

The scientific issue of major importance: resides in the analysis and reevaluation of the theory and practice of procedural and criminal protection of property, which contributed to the creation of a theoretical and methodological foundation necessary for streamlining the procedural-criminal policy of the field of property protection, allowing optimisation of the procedural-criminal doctrine in this field.

Applied research value: the results and conclusions of this paper will be used in practice by criminal prosecution officers, prosecutors, judges and other participants in the process of resolving the civil aspect of the criminal case and any other patrimonial matters; will contribute to the uniformity of judicial practice.

Implementation of scientific results. The results of the investigation were implemented in the educational and scientific process of the Moldavian State University and State University „Alecu Russo”, Balti.

LISTA ABREVIERILOR

CtEDO	– Curtea Europeană a Drepturilor Omului
CSJ RM	– Curtea Supremă de Justiție a Republicii Moldova
CEDO	– Convenția Europeană a Drepturilor Omului
CP RM	– Codul penal al Republicii Moldova
CC RM	– Codul civil al Republicii Moldova
CPP RM	– Codul de procedură penală al Republicii Moldova
CPP FR	– Codul de procedură penală al Federației Ruse
DUDO	– Declarația Universală a Drepturilor Omului
HP CSJ	– Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție
MO	– Monitorul Oficial
ONU	– Organizația Națiunilor Unite
RDP	– Revista de Drept Penal
RND	– Revista Națională de Drept
RM	– Republica Moldova
ed.	– editura
red.	– redacția
vol.	– volum
nr.	– număr
p.	– pagină
art.	– articol
alin.	– alineat
lit.	– literă
pct.	– punct
u.c.	– unitate convențională

INTRODUCERE

Actualitatea și importanța temei abordate. Edificarea statului de drept, în care drepturile și libertățile persoanei ocupă locul central, își pune adânc amprenta și asupra reglementărilor procesual penale. Codul de procedură penală al Republicii Moldova declară scopul procesului penal ca fiind protejarea persoanei, societății și statului de infracțiuni, precum și protejarea persoanei și societății de faptele ilegale ale persoanelor cu funcții de răspundere în activitatea lor legată de cercetarea infracțiunilor presupuse sau săvârșite, astfel ca orice persoană care a săvârșit o infracțiune să fie pedepsită potrivit vinovăției sale și nici o persoană nevinovată să nu fie trasă la răspundere penală și condamnată (art. 1 alin. (2) CPP RM).

Cercetarea practicii de urmărire penală și a celei judiciare a scos în evidență faptul că protejarea intereselor persoanelor care au avut de suferit de pe urma faptelor infracționale, inclusiv asigurarea drepturilor lor la recuperarea prejudiciului material și moral cauzat prin infracțiune, nu este suficient garantat. Una dintre acestea se referă la nivelul redus de realizare a drepturilor părților civile în procesul penal, cauza fiind neclaritățile și contradicțiile legale existente. O atenție aparte necesită procedura de aplicare a sechestrului asigurator și a garanției drepturilor persoanelor asupra bunurilor cărora au fost aplicate respectivele restricții. Subiectul ocrotirii procesual penale a proprietății a reprezentat obiectul mai multor cercetări în domeniu, atât în perioada sovietică, cât și la etapa actuală. Mai mult decât atât, în ultimii ani a crescut semnificativ numărul investigațiilor științifice axate pe acest subiect, el aflându-se în atenția mai multor autori din țară și de peste hotare, printre care Ig. Dolea, D. Roman, T. Vizdoagă, Iu. Sedlețchi, T. Osoianu (*Republica Moldova*), A. Crișu, M. Damaschin, C. Diță, I. Doltu, E. Hurubă, N. Jidovu, Gh. Mateuț, I. Neagu, C. Niculeanu, M. Udriou, N. Volonciu (*România*), J. Buisson, F. Debove, F. Faletti, S. Guinchard, R. Merle, J. Pradel, G. Stefani, G. Levasseur, J. Vincent, A. Vitu, G. Montagnier (*Franța*), C. Mandrioli (*Italia*), В.А. Азаров, Ф. Н. Багаутдинов, В.В. Батуев, Л.М. Батычко, В.П. Божьев, М.А. Гурвич, П.П. Гуреев, С.А. Добровольский, А.Г. Дык, З.З. Зинатуллин, А.И. Зорин, Ф.М. Кудин, Ю.Д. Лившиц, А.Г.Мазалов, А.С. Мамыкин, Г.Л. Осокина, В.Я. Понарин, А.П. Рыжаков, В.М. Савицкий, Т.А. Славногородских, М.С. Строгович, О.А. Тарнавский, А.В. Тимошенко, М.А. Чельцов (*Federația Rusă*) ș.a.

Deși numeroase, studiile dedicate ocrotirii procesual-penale a proprietății nu i-au epuizat din valoare, ba dimpotrivă, i-au sporit actualitatea și au incitat polemici. Prezentul studiu vine să întregescă cercetările efectuate în domeniu prin conturarea tendințelor și aspectelor noi cu o investigație de proporții a celor trei instituții: sechestrul pe bunuri, acțiunea civilă și amenda judiciară, prin care este atins dreptul de proprietate în procesul penal, dar și a altor masuri procesual-penale care pot aduce atingere dreptului de proprietate.

Așadar, problema măsurilor de constrângere procesual penală, aplicate în raport cu bunurile reale este actuală din mai multe considerente, pe de o parte, ele asigură recuperarea prejudiciilor cauzate prin infracțiune, pe de alta, aduc atingere drepturilor constituționale ale persoanelor chemate să poarte răspundere în latura civilă a cauzei penale.

Analiza complexă a legislației procesual penale în vigoare, a practicii organelor de urmărire penală și a celei judiciare, experiența acumulată în calitate de judecător de peste 21 ani, ne permit să formulăm argumente ce potențează actualitatea și importanța problemei investigate, în special: necesitatea și importanța recunoașterii instituției ocrotirii procesual penale a proprietății ca fiind una independentă și complexă, pe de o parte, și stringenta necesitate de perfecționare multiaspectuală a acesteia în plan intern și internațional, pe de altă parte; necesitatea îmbunătățirii și perfecționării cadrului de reglementare în domeniul acțiunii civile și a sechestrului asigurator; identificarea și justificarea gradului de implicare a subiecților oficiali ai procesului penal în realizarea drepturilor persoanei, interesele patrimoniale ale căreia au fost atinse prin comiterea infracțiunii sau prin măsurile cu caracter procesual-penal.

Cele enunțate justifică actualitatea și importanța unei analize complexe și sub toate aspectele a normelor de reglementare a punerii sub sechestrul a bunurilor, procedurii de înaintare, examinare și soluționare a acțiunii civile în procesul penal, caracterul și procedura aplicării amenzii judiciare, a liberării provizorii pe cauțiune, practica aplicării lor, necesitatea elaborării propunerilor de *lege ferenda* în vederea perfecționării reglementărilor în domeniu.

Scopul lucrării constă în examinarea complexă a mecanismului de ocrotire procesual-penală a proprietății și în optimizarea cadrului legal din acest domeniu.

Obiectivele cercetării constau în:

- studiul asupra evoluției reglementărilor normative privind acțiunea civilă în procesul penal, sechestrului asigurator și a amenzii judiciare;
- abordarea conceptuală a proprietății și a garanțiilor asigurării dreptului de proprietate în cadrul procesului penal;
- definirea categoriei de ocrotire procesual-penală a proprietății;
- analiza viziunilor doctrinare ale savanților din Republica Moldova și din alte state privitoare la instituțiile sechestrului pe bunuri, acțiunii civile în procesul penal, a amenzii judiciare, a cauțiunii, ridicării de bunuri și cheltuielilor judiciare;
- determinarea particularităților definitorii ale mecanismelor actuale de ocrotire procesual-penală a proprietății;
- abordarea teoretico-practică a procedurii, temeiurilor și condițiilor de aplicare a sechestrului pe bunuri;

- stabilirea procedurii și a garanțiilor drepturilor persoanei la contestarea aplicării sechestrului și scoaterea bunurilor de sub sechestru;
- precizarea condițiilor, formei și a procedurii de înaintare a acțiunii civile în procesul penal;
- relevarea particularităților examinării laturii civile a cauzei penale și delimitarea soluțiilor pronunțate în raport cu acțiunea civilă;
- analiza temeiurilor și a ordinii procesuale de aplicare a amenzii judiciare;
- cercetarea practicii judiciare în domeniul aplicării sechestrului pe bunuri, amenzii judiciare și în materia înaintării și soluționării acțiunilor civile înaintate în cauzele penale;
- analiza reglementărilor din legislațiile altor state în materia ocrotirii procesual-penale a proprietății;
- identificarea curențelor legislative privitoare la reglementarea sechestrului pe bunuri, acțiunii civile și amenzii judiciare;
- formularea concluziilor și a propunerilor de *lege ferenda* menite să îmbunătățească actualul cadru legal de reglementare a ocrotirii procesual-penale a proprietății.

Ipoteza de cercetare în prezenta lucrare rezidă în relevarea esenței mecanismului ocrotirii procesual-penale a proprietății care nu poate fi dedus expres din lectura normelor de drept procesual-penal, precum și unele intuiții și presupuneri subiective, care rezultă din spețele jurisprudenței naționale, în contradicție cu prevederile legale.

Sinteza metodologiei de cercetare și justificarea metodelor de cercetare alese: suportul metodologic îl reprezintă metoda de percepere dialectico-științifică generală, precum și metodele științifice particulare: istorică, comparativ-juridică, logico-juridică, statistică și sociologică. De asemenea, au fost aplicate și unele metode specifice de cercetare științifică, precum analiza, sinteza, inducția, deducția etc.

Concluziile generale și recomandările formulate în cadrul tezei de doctorat se fundamentează pe rezultatele cercetărilor științifice și a studiilor de caz.

Baza teoretică și informațională a tezei de doctorat este constituită preponderent din prevederi din domeniul dreptului constituțional, dreptului procesual penal, dreptului civil și al dreptului procesual civil. În conținutul tezei de doctorat și-au găsit reflectare și anumite standarde juridice internaționale în domeniul apărării drepturilor părților vătămate, prevederi din Constituție, din legile Republicii Moldova, precum și din Hotărârile Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova. În acest fel, teza de doctor a fost elaborată în baza unei cercetări complexe a lucrărilor din diferite domenii de specialitate.

În procesul de elaborare a tezei de doctorat autorul a efectuat analiza normelor din legea de procedură penală a României, Federației Ruse, Republicii Azerbaidjan, Georgiei, Republicii

Belarus, Republicii Uzbekistan, Ucrainei, Republicii Federale Germania, Austriei etc. Aplicarea metodei comparative i-a permis autorului să constate că ocrotirea procesual-penală a proprietății este reglementată diferit în legea de procedură penală a acestor țări.

Baza empirică a tezei de doctorat este constituită din datele statistice referitoare la activitatea organelor de urmărire penală și a instanțelor de judecată la examinarea cauzelor penale, în special în cadrul mun. Bălți, dar și jurisprudența relevantă a CtEDO. De către autor a fost studiat un număr semnificativ de cauze penale, iar în procesul de elaborare a tezei de un real folos a fost și experiența personală a doctorandului în calitate de judecător.

În cadrul tezei de doctorat au fost folosite date empirice puse la dispoziție de către Secția de Urmărire Penală a Inspectoratului de Poliție Bălți, Procuratura mun. Bălți, Procuratura Anticorupție „Nord”, Judecătoria mun. Bălți și Curtea de Apel Bălți.

Noutatea și originalitatea științifică a lucrării este determinată de scopul, obiectivele și particularitățile tratării chestiunilor referitoare la ocrotirea procesual penală a proprietății. În cadrul acesteia în prim plan este plasat aspectul procesual penal al subiectului pus în discuție. Instituția ocrotirii procesual penale a proprietății este examinată în calitate de element fundamental al realizării obiectivelor procesului penal. Unei analize multiaspectuale este supus mecanismul sechestrului pe bunuri și al acțiunii civile în procesul penal, sunt examinate în mod complex aspectele procesuale ale acestor mecanisme de ocrotire a proprietății atât în cadrul etapelor prejudiciare, cât și al celor judiciare, cu luarea în calcul a practicii din domeniu. S-a pus accentul și pe necesitatea de a redeplasa activitatea organelor de urmărire penală de pe vectorul exclusiv al căilor de descoperire a faptelor infracționale pe cel al activității complexe și eficiente în vederea apărării drepturilor și intereselor legitime ale persoanelor care au avut de suferit de pe urma faptelor infracționale. În conținutul tezei de doctorat își fac loc propuneri cu o evidentă noutate și originalitate științifică în sensul perfecționării anumitor norme de drept procesual penal.

Noutatea și originalitatea științifică a lucrării constă și în faptul că au fost examinate aspectele teoretice și științifico-practice ale aplicării sechestrului pe bunuri și ale înaintării, examinării și soluționării acțiunii civile în procesul penal. Examinarea aspectelor acestui subiect deocamdată insuficient studiate, i-au permis doctorandului să formuleze anumite concluzii, care poartă în mare parte un caracter de noutate și originalitate substanțială și care sunt importante atât pentru dezvoltarea anumitor instituții procesual penale, cât și pentru perfecționarea activității practice a organelor judiciare. De asemenea, doctorandul a justificat propunerile de *lege ferenda*, materializate în baza propriilor cercetări și concluzii teoretice, precum și propunerile în sensul perfecționării activității procesual-penale. Autorul, pentru prima dată în Republica Moldova, a cercetat conținutul și practica aplicării legislației procesual-penale cu privire la punerea

sechestrului pe bunuri și la acțiunea civilă în procesul penal. În teza de doctorat sunt invocate și argumente întru susținerea anumitor idei și concluzii teoretice ale altor savanți, și dimpotrivă, unele dintre acestea sunt supuse criticilor.

În acest fel, cercetarea întreprinsă corespunde criteriilor de noutate și originalitate științifică, reprezentând o continuitate a abordării teoriei ocrotirii procesual-penale a proprietății.

Datorită cercetării efectuate, rezultatele obținute au contribuit la soluționarea unei **probleme științifice importante**, care rezidă în formularea definiției ocrotirii procesual-penale a proprietății precum și reevaluarea reglementărilor privitoare la măsurile procesuale care aduc atingere dreptului de proprietate și la acțiunea civilă în procesul penal, fapt care a condus la elaborarea propunerilor de *lege ferenda* în vederea perfecționării și ajustării legislației procesual-penale a Republicii Moldova la standardele internaționale și cerințele bunelor practici judiciare în domeniu.

Importanța teoretică a lucrării constă în faptul că: rezultatele obținute sunt pertinente sub aspect teoretic pe segmentul esenței, temeiurilor și limitelor aplicării instituției punerii sub sechestru a bunurilor în procesul penal; subiectele investigate sunt expuse complex, cu reflectarea conținutului lor în aspect istoric, juridico-organizațional, teoretic și metodologic; teza de doctorat lărgeste și amplifică cunoștințele în știința procesului penal cu referire la instituția punerii bunurilor sub sechestru, cunoștințe care pot fi utilizate în cercetările ulterioare ale acestei probleme.

De asemenea, rezultatele studiului efectuat amplifică și largesc cunoștințele și în latura acțiunii civile în procesul penal. Autorul își focusează interesul științific asupra soluționării problemelor actuale de bază ale acțiunii civile în procesul penal, asupra esenței acțiunii civile. Specificul înaintării, examinării și soluționării acțiunii civile în procesul penal este redat prin prisma legislației procesual-penale a Republicii Moldova și a altor state, în baza literaturii de specialitate, precum și a practicii de urmărire penală și celei judiciare.

Valoarea aplicativă a lucrării este determinată de faptul că rezultatele cercetării sunt direcționate spre perfecționarea legislației și a activității de aplicare a normelor de drept. Acestea pot fi utilizate în activitatea de cercetare științifică și în procesul didactic. De asemenea, valoarea aplicativă a lucrării se manifestă și în următoarele aspecte: 1) propunerile concrete ale autorului în privința perfecționării normelor de drept procesual penal pot fi realizate în cadrul activității de elaborare a reglementărilor procesual penale; 2) recomandările practice, expuse în cadrul lucrării, pot fi de un real folos pentru reprezentanții organelor de urmărire penală și judecători în sensul aplicării corecte și uniforme a normelor de drept procesual penal; 3) materialele tezei de doctorat pot fi utilizate de către studenți și corpul profesoral al instituțiilor de învățământ cu profil juridic în procesul de studiere-predare a temelor corespunzătoare din cadrul dreptului procesual penal.

Rezultatele științifice principale, înaintate spre susținere. Rezultatele cercetării științifice și-au găsit reflectare în tezele de bază, în concluziile și recomandările de ordin teoretic și practic, fiind prezentate spre susținere, după cum urmează:

- aprecierea stării actuale și a perspectivelor de dezvoltare a domeniului ocrotirii procesual-penale a proprietății în spațiul geografic al Republicii Moldova, formulate în baza analizei critice a lucrărilor de specialitate și a practicii organelor de urmărire penală și a instanțelor de judecată;

- expunerea conceptului general și a celui propriu referitor la ocrotirea procesual-penală a proprietății;

- evidențierea cadrului juridic general și a celui procesual penal cu privire la ocrotirea proprietății;

- abordarea istoricului apariției, evoluției și consolidării reglementărilor privind ocrotirea procesual-penală a proprietății și determinarea locului acestei instituții în sistemul dreptului procesual penal;

- definirea categoriei de ocrotire procesual-penală a proprietății;

- determinarea conținutului noțiunilor de „sechestrul pe bunuri” și „acțiune civilă” în cadrul dreptului procesual penal din Republica Moldova și din alte state;

- specificarea temeiurilor și scopurilor procedurii de aplicare a sechestrului asupra bunurilor, a condițiilor și procedurii de înaintare a acțiunii civile în procesul penal;

- consemnarea procedurii de contestare a aplicării sechestrului și a scoaterii bunurilor de sub sechestrul;

- reflectarea particularităților de examinare a acțiunii civile în procesul penal și sistematizarea soluțiilor adoptate în raport cu aceasta;

- realizarea unor precizări de ordin general referitoare la amenda judiciară și trecerea în revistă a temeiurilor și ordinii procesuale de aplicare a ei;

- înaintarea de recomandări și propuneri concrete privind utilizarea, în cadrul activității procesual-penale, a instituțiilor sechestrului pe bunuri și acțiunii civile, precum și a altor măsuri care aduc atingere dreptului de proprietate în procesul penal, și privind locul pe care urmează să-l ocupe aceste mecanisme în sistemul dreptului procesual penal;

- evaluarea practicii de aplicare a sechestrului pe bunuri și de înaintare și soluționare a acțiunii civile în procesul penal, reliefaarea lacunelor și omisiunilor specifice acestor activități;

- trecerea în revistă a posibilităților actuale de ocrotire a proprietății prin intermediul instrumentelor și pârgھیilor de drept procesual penal.

Implementarea rezultatelor științifice. Rezultatele investigației au fost implementate în procesul didactic și științific desfășurat la USM și Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți

prin note de curs, prin ore teoretice și practice ținute la ciclul II, studii de masterat, în cadrul instituțiilor de învățământ nominalizate.

Aprobarea rezultatelor cercetării. Concepțiile și concluziile de bază ale acestei teze de doctorat au fost puse în discuție la ședințele Departamentului Drept Procedural al Universității de Stat din Moldova. Totodată, mai multe idei ce reprezintă rezultatele investigațiilor au fost prezentate și discutate în cadrul diferitelor manifestări științifice și științifico-practice.

Sumarul capitolelor tezei. Conținutul de bază al tezei de doctorat este expus în trei capitole, care cuprind multiple aspecte ale mecanismului de ocrotire procesual-penală a proprietății. Acestea sunt precedate de introducere, ca inițiere în studiu și finalizează cu recomandările și concluziile formulate de autor. Bibliografia, expusă la finele lucrării reprezintă suportul doctrinar și documentar utilizat. Conținutul succint al materiei abordate este redat în adnotări, prezentate în limbile română, engleză și rusă.

În **Introducere** este conturată problema de cercetare, fiind argumentată actualitatea și importanța temei investigate. Tot aici sunt formulate scopurile și obiectivele tezei, este determinată noutatea științifică a rezultatelor obținute. O atenție deosebită s-a acordat suportului metodologic și teoretico-științific, noutății și originalității științifice, importanței teoretice și valorii aplicative a lucrării, rezultatelor științifice principale înaintate spre susținere, fiind specificate, de asemenea, atât implementarea rezultatelor științifice, cât și aprobarea rezultatelor cercetării.

Capitolul 1, intitulat **Analiza situației în domeniul tezei**, este realizată o succintă incursiune istorică asupra evoluției reglementărilor în domeniul asigurării și ocrotirii proprietății, dar și a materialelor științifice la tema tezei de doctorat publicate în Republica Moldova și în alte state. Sunt analizate lucrările și concepțiile mai multor savanți notorii care au manifestat și manifestă, la moment, un anumit interes științific față de instituția ocrotirii procesual-penale a proprietății. Din pleiada acestor savanți-cercetători pot fi evidențiați următorii autori: Igor Dolea, Dumitru Roman, Tatiana Vizdoagă, Iurie Sedlețchi, Tudor Osoianu /*Republica Moldova*/, Anastasiu Crișu, Mircea Damaschin, Costică Diță, Ioan Doltu, Eugen Hurubă, Nicu Jidovu, Gheorghică Mateuț, Ion Neagu, Costel Niculeanu, Mihail Udriou, Nicolae Volonciu /*România*/, J. Buisson, F. Debove, F. Faletti, S. Guinchar, R. Merle, J. Pradel, G. Stefani, G. Levasseur, J. Vincent, A. Vitu, G. Montagnier /*Franța*/, В.А. Азаров, Ф.Н. Багаутдинов, В.В. Батуев, Л.М. Батычко, В.П. Божьев, М.А. Гурвич, П.П. Гуреев, С.А. Добровольский, А.Г. Дык, З.З. Зинатуллин, А.И. Зорин, Ф.М. Кудин, Ю.Д. Лившиц, А.Г. Мазалов, А.С. Мамыкин, Г.Л. Сокина, В.Я. Понарин, А.П. Рыжаков, В.М. Савицкий, Т.А. Славногородских, М.С. Строгович, О.А. Тарнавский, А.В. Тимошенко, М.А. Чельцов /*Federația Rusă*/ și mulți alții.

În rezultat, am stabilit gradul de investigație a temei și aportul științific pe care îl aduc studiile în domeniul ocrotirii procesual-penale a proprietății, a fost formulată problema științifică ce urmează a fi soluționată și au fost proiectate direcțiile de rezolvare a acesteia.

Am constatat că în toate timpurile, instituția proprietății a preocupat doctrinarii din domeniul dreptului, filosofiei și al economiei, fiind abordată, în special, din perspective economice și juridice.

În accepțiune economică, proprietatea exprimă raportul de însușire de către individ a bunurilor materiale, adică relațiile sociale în cadrul cărora se realizează această însușire și care permit însușirea ei. În termeni juridici, înseamnă că doar cel care deține dreptul de proprietate poate decide modul în care vor circula bunurile din proprietatea sa.

Proprietatea rămâne valoarea socială esențială a existenței umane, supusă protecției împotriva abuzurilor de orice formă din partea indivizilor, cât și din partea organelor statale. Datorită acestui fapt, dreptul de proprietate întotdeauna a beneficiat de o protecție specială din partea legiuitorului. Apărarea relațiilor de proprietate, ca bază juridică a oricărei societăți, a fost și va fi unul dintre cele mai importante deziderate ale oricărui sistem de drept. Mijloacele de apărare a dreptului de proprietate în doctrina juridică sunt mecanisme prin care proprietarul poate să înlăture atingerile aduse drepturilor sale și să asigure exercitarea lor în condiții normale.

În Capitolul 2, denumit *Măsuri procesuale ce aduc atingere dreptului de proprietate* sunt relevate: scopul aplicării sechestrului asupra bunurilor; temeiurile și condițiile de aplicare a sechestrului; contestarea aplicării sechestrului; scoaterea bunurilor de sub sechestr. Un accent aparte se pune pe asigurarea condițiilor procesual-penale în vederea reparării daunelor cauzate. În acest sens, instituția punerii sub sechestr are ca scop asigurarea executării sentinței în latura încasărilor patrimoniale, inclusiv acțiunea civilă și a eventualei confiscări speciale sau confiscări extinse a averii.

În acest capitol a mai fost cercetată instituția *amenzii judiciare*, precum și alte măsuri procesual-penale care aduc atingere dreptului de proprietate, la ele fiind atribuite *cauțiunea, ridicarea de bunuri și cheltuielile judiciare*.

A fost accentuat faptul că amenda judiciară este o măsură patrimonială utilizată pentru disciplinarea participanților la proces și asigurarea unei cursivități a acțiunilor procesuale efectuate, în rezultatul respectării de către participanții la proces a obligațiilor care le revin conform legii. În acest fel, putem aprecia această măsură ca o metodă de implementare a rolului dirigitor al judecătorului și crearea unei baze solide pentru garantarea respectării drepturilor tuturor participanților la proces, dar în special a părților care au un interes procesual în cauză, totodată asigurându-se și termenul rezonabil de examinare a cauzelor penale.

În privința celorlalte măsuri procesual penale prin care se aduce atingere dreptului de proprietate, am demonstrat că, pe lângă scopul principal al cauțiunii, și anume asigurarea participării inculpatului la procesul penal, a fost instituit și un scop mediat, constând în posibilitatea reparării pagubelor, a plății cheltuielilor de judecată sau a executării pedepsei amenzii. Obiectul cauțiunii se exprimă în bunuri care nu crează dificultăți în circulație și în evidență, sunt destul de prețioase pentru prevenit, constituie în exclusivitate proprietatea titularilor cauțiunii în materie penală și exclude situații ce împiedică transmiterea drepturilor de proprietate către stat în cazul revocării inițiale ca urmare a purtării neadecvate a prevenitului.

Privitor la ridicarea de bunuri, am constatat că în reglementarea procedurii ridicării de obiecte și înscrisuri sunt prevăzute dispoziții speciale privind conservarea, restituirea și eventuala valorificare a obiectelor și înscrisurilor ridicate. Aceste dispoziții privesc pe de o parte măsurile ce se iau în vederea păstrării obiectelor și înscrisurilor câtă vreme sunt necesare înfăptuirii justiției penale, iar pe de altă parte, măsurile referitoare la soarta acestor obiecte și înscrisuri după ce scopul ridicării lor a fost atins.

Cu referire la cheltuielile judiciare am constatat că, atribuirea cheltuielilor judiciare este o măsură cu caracter real și procesual, în sensul că instanța obligă prin sentință la cheltuieli judiciare sub sancțiunea constrângerii reale. Acestea au în vedere întregul proces penal. Apariția obligațiilor cu privire la suportarea cheltuielilor judiciare este subsecventă modului de soluționare a procesului.

Capitolul 3, intitulat *Acțiunea civilă în procesul penal*, este consacrat următoarelor subiecte: natura juridică și obiectul acțiunii civile; condițiile și procedura de înaintare a acțiunii civile în procesul penal; soluțiile adoptate în raport cu acțiunea civilă în procesul penal. Autorul susține că un concept unic al noțiunii de „acțiune”, care să înglobeze laturile juridico-materială și procesuală este cel mai binevenit și mai fundamentat științific. În cadrul oricărei acțiuni civile, indiferent de faptul în ce formă se desfășoară procesul, solicitarea (adresarea) reclamantului către instanță privind examinarea litigiului apărut între el și pârât este însoțită de indicarea asupra pretențiilor pe care le are reclamantul față de pârât. Această cerință constituie conținutul acțiunii civile, cerință fără de care acțiunea nu ar fi ceea ce este, ceea ce reprezintă.

Aici s-a încercat justificarea faptului că remediul procesual care servește la aducerea raportului de conflict civil delictual în fața organelor de urmărire penală și a instanțelor de judecată este acțiunea civilă.

Sub aspect substanțial, acțiunea civilă în procesul penal este supusă legislației civile și numai sub aspect procedural este supusă atât normelor de procedură penală, cât și celor de procedură civilă, în măsura în care nu contravin celor dintâi. Esențialmente, acțiunea civilă este o acțiune în răspundere civilă, iar acțiunea civilă exercitată în procesul penal este o varietate a

acțiunii civile generice. Acțiunea civilă este ansamblul mijloacelor procesuale prin care poate fi solicitat și asigurat concursul unui organ jurisdicțional în vederea recunoașterii sau realizării unui drept ori interes – nesocotit, contestat sau încălcat – fie prin afirmarea dreptului subiectiv preexistent sau constituirea unei situații juridice noi, fie prin plata unei despăgubiri.

În ***Concluzii generale și recomandări*** sunt expuse rezultatele cercetării finalizate, fiind prezentate avantajele și dezavantajele actualului mecanism de ocrotire a proprietății prin mijloace procesual-penale. Autorul concluzionează că, lacunele specifice actualului mecanism de ocrotire a proprietății pot fi înlăturate prin mijloace și mecanisme procesual-penale. Sunt înaintate propuneri de *lege ferenda* menite să eficientizeze actul de punere sub sechestru a bunurilor și procedura de contestare a acestuia, precum și procedura de înaintare, examinare și soluționare a acțiunii civile în procesul penal. Tot aici este evidențiată și importanța rezultatelor obținute pentru dezvoltarea continuă a științei dreptului procesual penal la acest compartiment.

1. ANALIZA SITUAȚIEI ÎN DOMENIUL OCROTIRII PROCESUAL-PENALE A PROPRIETĂȚII

1.1. Analiza publicațiilor științifice privind problema ocrotirii procesual-penale a proprietății, editate în România și în Republica Moldova.

Încă în secolul al XIX-lea în spațiul românesc existau pârgii și mecanisme privitoare la punerea sub sechestru a bunurilor. Măsurile de asigurare erau aplicate frecvent datorită dezvoltării relațiilor economice și amplificării activității procesuale. În Manualul lui Donici (XIII, 2) se prevedea că „*prin puterea judecătii poate cineva a se încredința pre sine pentru banii ce are a lua de la altul, cu deosebirea și punerea la o parte a unor lucruri dintre a îndatoritului (adică sechestrului) sau cu zălog sau cu chezaș*”. Legiuirea Caragea reglementa materia în termeni apropiați celor din Manual (VI, 3, paragraful 7), iar Codul Calimach stabilea măsurile de asigurare (paragraful 451, 1307). Regulamentul Organic al Moldovei (art. 292) reglementa condițiile în care se putea pune sechestru înainte de terminarea judecătii, iar Legea asupra sechestrului din 6 martie 1832 în Țara Românească determina amănunțit procedura. Nu mai puțin importante erau circularile explicative ale Departamentului Dreptății din 21 mai 1846, 8 ianuarie 1849, 27 octombrie 1851, 7 noiembrie 1851 și circulara Departamentului Vistieriei din 2 martie 1853 [22, p. 343].

Codul de procedură penală al Principatelor Unite, promulgat la 2 decembrie 1864 și pus în aplicare la 30 aprilie 1865, conținea, în special, multiple prevederi în latura acțiunii civile. În conformitate cu dispozițiile Codului de procedură penală și cu opțiunile exprimate în doctrina juridică a timpului, prin *acțiune* se înțelegea facultatea de a recurge la autoritatea judecătorească spre a obține recunoașterea unui drept violat și asigurarea restabilirii lui prin mijloace legale. În acest sens, s-a pornit de la realitatea că drepturile acordate sau recunoscute de lege pot fi uneori violate. În consecință, legiuitorul trebuia să instituie autorități judecătorești și să acorde mijloacele pentru ca aceste violări să fie pedepsite. În fapt, exercițiul acțiunii se realiza prin chemarea în judecată a celui vinovat, prin susținerea procesului, prin declararea apelului etc., sediul material aflându-se, de asemenea, în procedura penală [23, p. 193].

Prima lege de procedură a Principatelor Unite - „Condicele de procedură civilă”, decretată la 9 septembrie 1865, promulgată la 11 septembrie și pusă în aplicare de la 1 decembrie același an, în art. 371-603 conținea prevederi referitoare la instituția executării silite, potrivit căroră „se puteau urmări bunurile mobile și imobile, corporale și incorporale. Formele principale fiind: urmărirea mobilă directă, poprirea, sechestrul pe venituri, urmărirea fructelor prinse de rădăcini, urmărirea imobiliară și predarea silită a imobilelor”. În calitate de măsuri de asigurare, legea prevedea sechestrul, poprirea și sechestrul judiciar [66, p. 413].

În Basarabia, de la 1812 încoace provincie a Imperiului Rus, reglementările procesual-penale ale legislației rusești au influențat instituțiile cercetate. Istoricii afirmă că reforma judecătorească a fost cea mai consecventă și radicală reformă efectuată în Imperiul Rus pe parcursul anilor 60-70 ai sec.XIX. Ea a fost realizată prin promulgarea la 20 noiembrie 1864 a patru acte legislative (statute), în baza cărora organizarea judecătorească și procedura de judecată au fost reorganizate pe principii moderne, care asigurau accesul la justiție, delimitau puterea judecătorească de cea administrativă; garantau inviolabilitatea judecătorilor și anchetatorilor; eligibilitatea judecătorilor de pace, procedura de judecată fiind guvernată de așa principii ca principiul oralității și al contradictorialității, aprecierea liberă a probelor etc. [7, p. 189].

Astfel, mențiuni despre acțiunea civilă sunt întâlnite în Statutul privind procedura penală de judecată, adoptat la 20 noiembrie 1864. Articolul 6 al Statutului conținea prevederea conform căreia „persoana care a avut de suferit de pe urma infracțiunii, dar care nu dispune de dreptul de acuzator, în cazul înaintării cererii de recuperare a prejudiciului în cadrul unui proces penal, urmează a fi recunoscută ca parte civilă participantă la proces”. Reglementarea procedurii de înaintare a acțiunii civile atât în cadrul procesului penal, cât și al celui civil, era prevăzută de art. 7 din Statut.

În același act normativ se stabilea dreptul anchetatorului de a înainta demers în instanța de judecată pentru a aplica măsura sechestrului asupra bunului învinuitului în situația în care, în baza materialelor cauzei penale, „se convingea de necesitatea luării de măsuri urgente pentru a asigura încasarea bănească ce putea fi aplicată învinuitului pentru daune sau prejudicii cauzate prin acțiunile lui”. În conformitate cu art. 776 și 777 ale Statutului, reprezentanții puterii polițienești erau obligați, în scopul prevenirii și combaterii infracțiunilor, să ridice de la hoți bunurile depistate, pentru a asigura recuperarea prejudiciului cauzat părților vătămate.

Statutul privind procedura de judecată civilă de la 1892 (art. 602) prevedea asigurarea acțiunii civile prin aplicarea de interdicții asupra bunurilor imobile și mobile.

Începând cu 1 ianuarie 1937, toate reglementările de procedură penală aplicate pe teritoriul României au fost materializate în Codul de procedură penală din 17 martie 1936 al Regelui Carol II, publicat în Monitorul Oficial nr.66 din 19 martie 1936. Noul Cod a adoptat sistemul procedural mixt: pentru prima fază a procesului (instrucțiunea prealabilă care cuprindea primele cercetări, urmărirea și instrucția) s-a păstrat caracterul inchizitorial, iar judecata propriu-zisă era guvernată de principiile procedurii acuzatoriale [7, p. 215]. Acțiunea era pusă în mișcare de către Ministerul Public, iar acuzarea se făcea cu respectarea principiilor legalității, oralității, publicității, individualității și revocabilității [21, p. 271].

Este de menționat că respectivul act normativ conținea, ca și cel anterior, reglementări generoase referitoare la instituția acțiunii civile în procesul penal și cu privire la măsurile

asiguratorii. Asemănător vechiului cod, în Codul din 1936 este reflectat principiul delimitării procedurii penale de cea civilă, precum și cel al autonomiei procedurii penale față de dreptul penal. În privința acțiunii civile, noul Cod, influențat de ideile școlii pozitivistice, a considerat reparația daunelor ca fiind o funcție socială, exercițiul ei urmând să aparțină Ministerului Public. Aplicarea acestei idei a avut însă un caracter facultativ și s-a limitat numai la păgubitul incapabil [23, p. 414-415].

Incontestabil, în prezenta secțiune se cer relevante lucrările științifice în care este abordat nemijlocit sau tangențial subiectul studiului nostru. Accentul va fi pus, în cea mai mare parte, pe lucrările publicate în ultima perioadă. În opinia savantului M. Dumitru (*Instrumente juridice. Ghid de cercetare penală, 2012*) [104], sechestrul este apreciat ca fiind măsura asiguratorie cea mai frecvent întâlnită și care constă în identificarea, evaluarea și indisponibilizarea bunurilor aparținând învinutului (inculpatului) ori părții responsabile civilmente, în scopul recuperării prejudiciului cauzat prin infracțiune, precum și pentru garantarea executării pedepsei amenzii [104, p. 74]. Acest subiect își găsește abordare și într-o altă lucrare, *Tratat de executare silită. Drept procesual civil* [148], ai cărei autori vorbesc și despre existența a trei feluri de sechestrul: a) sechestrul simplu; b) sechestrul cu aplicare de sigilii; c) sechestrul cu ridicata.

Un loc aparte în șirul lucrărilor care se referă la tema studiului nostru o are *Comentariul pe articole al Convenției Europene a Dreptului Omului* [10], comentariu elaborat de autorul C. Bîrsan.

Pe bună dreptate menționează C. Bîrsan că, în primul rând, se poate observa că art. 1 din Protocolul nr. 1 are în vedere instituirea unui control internațional al modului în care *autoritățile naționale* ale statelor semnatare ale Convenției asigură respectarea exercițiului dreptului de proprietate; este vorba, așadar, despre protecția unui drept ce trebuie să existe în patrimoniul celui care invocă protecția sa internațională.

În al doilea rând, textul supus analizei recunoaște posibilitatea „lipsirii de proprietate” numai pentru o cauză de utilitate publică, în condițiile stabilite de lege și de principiile generale, fără însă a prevedea expres necesitatea acordării de despăgubiri într-o asemenea situație. Referirea la principiile dreptului internațional public poate fi considerată ca o modalitate de suplinire a acestei omisiuni; nu mai puțin, cuprinderea ei *in terminis* se impunea.

În sfârșit, susține autorul, paragraful 2 al textului pare să recunoască o putere exorbitantă și discreționară a statelor nu numai în a reglementa măsurile necesare plății impozitelor, amenzilor sau a altor contribuții, ceea ce, într-o anumită măsură, poate să pară ca inacceptabil, dar și în privința folosirii bunurilor proprietatea cuiva „în interesul general”, aspect de natură să suscite anumite rezerve. În acest fel, punctează C. Bîrsan, art. 1 al Primului protocol adițional a fost redactat în așa fel, încât să rezulte limitări minime ale puterii discreționare a statelor în domeniul

reglementării recunoașterii și apărării dreptului de proprietate într-un cadru internațional [10, p. 967].

Într-o altă lucrare, din care ne-am inspirat cu ocazia cercetării subiectului teoriei și practicii ocrotirii procesual-penale a proprietății, autorul român C. Niculeanu apreciază că măsurile asigurătorii – în cadrul cărora se înscrie sechestrul – se iau în cursul procesului penal de către organul de urmărire penală sau instanța de judecată și constau în indisponibilizare prin instituirea unui sechestrului asupra unor bunuri mobile sau imobile în vederea reparării pagubei cauzate prin infracțiune. Sechestrul asigurător penal mai poate fi dispus și în vederea executării pedepsei amenzii, dar numai asupra bunurilor mobile sau imobile ale condamnatului, nu și asupra celor ce aparțin părții responsabile civilmente, întrucât pedeapsa aplicată pentru comiterea unei infracțiuni are caracter strict personal [110, p. 154].

Tot Costel Niculeanu este acela care constată că atât dispunerea sechestrului, cât și modul de aducere la îndeplinire a acestuia vizează aspecte de legalitate a măsurii și, pe cale de consecință, contestarea din partea celui interesat trebuie să se întemeieze, în exclusivitate, pe motive de ilegalitate. De asemenea, în cazul când contestarea referitoare la ridicarea sechestrului este făcută de către orice persoană interesată pe motive de oportunitate, o astfel de cerere urmează a fi respinsă ca inadmisibilă, deoarece legea nu prevede acest temei de contestare a măsurii procesuale. Rațiunea avută în vedere de către legiuitor atunci când nu a dat posibilitatea contestării sechestrului asigurător și pe motive de oportunitate se află în strânsă legătură cu scopul măsurii respective, și anume acela de a asigura repararea pagubei produse prin infracțiune, de a realiza confiscarea specială sau executarea pedepsei amenzii. Drept urmare, este normal și firesc ca respectiva măsură procesuală să nu poată fi contestată de către învinuit, inculpat, partea responsabilă civilmente ori de către o altă persoană interesată sub aspectul oportunității sau utilității sale [111, p. 187]. Se arată că, instituirea sechestrului asigurător poate fi contestată numai pentru motive de nelegalitate referitoare la actul procesual prin care este dispusă măsura sau la actul procedural prin care aceasta este dusă la îndeplinire. Atunci când contestația este soluționată de instanța de judecată, hotărârea pronunțată poate fi atacată cu recurs, iar ultima hotărâre adoptată intră sub prezumția absolută a autorității lucrului judecat, ceea ce, în viziunea autorului nominalizat, face inadmisibilă o nouă contestație împotriva sechestrului pentru aceleași motive. Împotriva sechestrului asigurător se poate face contestație potrivit legii civile dacă procesul penal a fost definitiv soluționat, dar fără rezolvarea acțiunii civile și dacă nu s-a făcut plângere împotriva modului de aducere la îndeplinire a măsurii. Prin interpretare *per a contrario*, se impune concluzia că dacă în timpul procesului penal a fost formulată contestație, hotărârea pronunțată prin care a fost menținut sechestrul intră sub autoritatea lucrului judecat și de aceea nu mai poate fi introdusă o nouă contestație, având același

obiect, la instanța civilă. Contestația la instanța civilă poate fi făcută împotriva actului procesual prin care s-a pus în executare măsura asiguratorie, situație care prezintă un aspect de legalitate, nu și pentru probleme de oportunitate invocate de învinuit, inculpat, partea responsabilă civilmente sau oricare altă persoană interesată [111, p. 188-189].

Examinând subiectul sechestrului în procesul penal, N. Volonciu specifică în una din lucrările sale că obiect al sechestrului penal pot fi atât bunuri mobile, cât și imobile ale învinuitului, inculpatului sau ale părții responsabile civilmente, cu condiția îndeplinirii în mod cumulativ a următoarelor condiții: a) infracțiunea în legătură cu săvârșirea căreia se efectuează urmărirea penală sau judecata să fie una de prejudiciu material, de rezultat; b) să existe o pagubă certă; c) în privința infracțiunii respective să existe un proces penal; d) să existe constituire de parte civilă.

Acțiunea se constituie ca o împuternicire legală care justifică aducerea conflictului de drept înaintea organelor judiciare penale și face necesară exercitarea de către acestea a atribuțiilor ce le revin potrivit legii [145, p. 97]. Acelaș autor (*Tratat de procedură penală. Partea generală. Volumul I, 1993*) [146] constată că, obiectul acțiunii civile, la rândul său, constă în tragerea la răspundere civilă a inculpatului sau a părții responsabile civilmente, prin obligarea lor la repararea justă și integrală a pagubelor produse prin infracțiune [146, p. 256].

În această ordine de idei, prezintă un deosebit interes științific și faptul că dispozițiile care reglementează sechestrul și procedura de aplicare a acestuia, conform opiniei cercetătorilor I. Doltu și D. Toma (*Sechestrul penal, inscripția ipotecară și poprirea. Contestarea acestor măsuri asiguratorii, 2005*) [59], sunt în general comune cu cele instituite în vederea asigurării despăgubirilor civile. Sunt însă unele aspecte proprii măsurii asiguratorii privind executarea amenzii, care o diferențiază de măsura aplicabilă pentru garantarea despăgubirilor civile. Diferențele decurg din natura juridică aparte a acestor măsuri, care nu asigură realizarea aspectelor legate de latura civilă a cauzei, având, dimpotrivă, în vedere garantarea executării eficiente și corecte a aspectelor implicate în latura penală a procedurii. Principalele particularități care pot fi menționate sunt următoarele: a) pentru aplicarea sechestrului care asigură o pedeapsă nu se cer întrunite aceleași condiții ca pentru măsura care asigură despăgubirile civile (provocarea unei pagube materiale, constituirea părții civile etc.), fiind suficient numai să se fi săvârșit o infracțiune pentru care legea penală prevede pedeapsa amenzii și desfășurarea unui proces penal în legătură cu infracțiunea respectivă; b) sechestrul privind pedeapsa amenzii se aplică numai pe bunurile învinuitului sau ale inculpatului, nu și pe cele ale părții civilmente responsabile, întrucât amenda, fiind o sancțiune penală angajează totdeauna o responsabilitate strict personală; c) măsurile pentru asigurarea executării obligațiilor civile au o limită valorică variabilă, mergând până la concurența valorii probabile a pagubei; d) valoarea sechestrului care

asigură pedeapsa amenzii este, de regulă, fixată și se situează la nivelul maximului special al acesteia pentru infracțiunea săvârșită [569 p. 227-228].

La rândul său, în *Drept procesual penal. Ediția 2, 2007* [88], autorul român N. Jidovu indică asupra faptului că sechestrul propriu-zis reprezintă măsura asiguratorie cu cea mai frecventă aplicare. Organul care procedează la aplicarea sechestrului este obligat să identifice și să evalueze bunurile sechestrate, putând recurge, în caz de necesitate, și la experți. Operațiunile necesare instituirii sechestrului sunt: a) identificarea, care constă în individualizarea și enumerarea bunurilor sechestrate; b) evaluarea, care presupune stabilirea valorii bunurilor pe bază de acte sau prin folosirea experților; c) declararea ca sechestrate, în total sau în parte, a bunurilor care formează obiectul măsurii asiguratorii.

În funcție de cum apreciază organul competent pericolul înstrăinării: bunurile sechestrate, sigilate sau nesigilate, rămân în posesia celui cărui a s-a luat măsura, acesta având obligația de a nu le înstrăina sau greva sau bunurile sechestrate se ridică și se încredințează spre păstrare altor persoane sau unități de profil. Este posibil ca, din cauza pericolului sporit de înstrăinare, ridicarea bunurilor sechestrate să devină obligatorie, ea nemaifiind lăsată la aprecierea organului competent [88, p. 285-286].

Autorul român I. Gârbuleț menționează în una din lucrările sale, *Vînzarea la licitație publică a bunurilor imobile sechestrate în cadrul procesului penal, 2010* [63], că persoana vătămată care nu s-a constituit parte civilă în procesul penal poate introduce la instanța civilă acțiune pentru repararea pagubei materiale și a daunelor morale pricinuite prin infracțiune. Judecata în fața instanței civile se suspendă până la rezolvarea definitivă a cauzei penale. De asemenea, poate să pornească acțiune în fața instanței civile persoana vătămată care s-a constituit parte civilă sau pentru care s-a pornit din oficiu acțiunea civilă în procesul penal, dacă acesta a fost suspendat. În caz de reluare a procesului penal, acțiunea introdusă la instanța civilă se suspendă. Însă, toate aceste dispoziții procedurale penale se referă la exercitarea în același timp a unei acțiuni civile atât în fața instanței civile, cât și a celei penale, legiuitorul acordând întâietate instanței penale, potrivit principiului „penalul ține în loc civilul”, hotărârea definitivă a instanței penale având autoritate de lucru judecat în fața instanței civile care judecă acțiunea civilă, cu privire la existența faptei, a persoanei care a săvârșit-o și a vinovăției acesteia. La ziua de astăzi, procesul judiciar instituit în vederea luării hotărârilor privind punerea sub sechestrul a bunurilor justifică necesitatea existenței sale, reprezentând o garanție a apărării și protejării drepturilor și libertăților persoanelor. Se insistă că instituirea sechestrului penal nu poate duce la suspendarea legală a executării silite în cazul în care un alt creditor, ce deține un titlu executoriu împotriva învinutului sau inculpatului, a solicitat executarea silită a bunului sechestrat, întrucât cauzele privind suspendarea legală a executării silite sunt expres și limitativ prevăzute de lege, iar printre

acestea nu se regăsesc și cele privind instituirea unui sechestru penal asupra bunurilor mobile sau imobile ale persoanei urmărite penal [63, p. 16].

În caz de necesitate, organul de urmărire penală este în drept de a antrena în actul de punere a sechestrului pe bunuri și alți participanți la procesul penal (expertul, interpretul, martorul, reprezentanții legali, avocații care reprezintă interesele anumitor părți în procesul penal etc.), precum și, în anumite cazuri, ofițerii de investigație. În acest context vom face referire la autorii români D. Florescu și P. Andreiu care în *Executarea silită. Reglementare, doctrină, jurisprudență* [62] pe lângă faptul că evidențiază sechestrul în calitate de măsură eficientă de constrângere a debitorului întru aducerea la executare a documentului executoriu eliberat legal în baza hotărârii judecătorești sau a deciziilor altor organe împuternicite, care constă în restricționarea exercitării dreptului de proprietate al debitorului asupra bunurilor sale, mai vorbesc și despre evaluarea bunurilor prin apreciere în cadrul acestei activități cu antrenarea unor experți, în caz de necesitate (ca, de exemplu, când se sechestrează un tablou sau un obiect de artă) [62, p. 31].

Subiectul acțiunii civile este abordat pe larg de către autorul I. Deleanu. În *Tratat de procedură civilă. Volumul I, 2000* [53] acțiunea civilă este definită ca fiind ansamblul mijloacelor procesuale prin care poate fi solicitat și asigurat concursul unui organ jurisdicțional în vederea recunoașterii sau realizării unui drept ori interes - nesocotit, contestat sau încălcat - fie prin afirmarea dreptului subiectiv preexistent sau constituirea unei situații juridice noi, fie prin plata unei despăgubiri [53, p. 110].

Savantul român Gr. Theodoru (*Drept procesual penal român. Vol. I, 1971*) [139], referindu-se la acțiunea civilă, afirmă că aceasta este o noțiune generică specifică tuturor ramurilor procesuale de drept, cu particularitățile caracteristice pentru fiecare dintre ele. Se arată că în privința raportului dintre învinuire și acțiunea civilă se întâlnesc două sisteme de reglementare: a) sistemul confuziunii acțiunii civile cu acțiunea penală. Prin această acțiune, puterea publică intervine la cererea victimei, pentru aplicarea pedepsei și repararea prejudiciului. Acest sistem a existat în procedura judiciară veche, în care procesul penal și cel civil nu erau diferențiate în sensul lor actual; b) sistemul separației obligatorii a celor două acțiuni [139, p. 244].

În viziunea autorului Gh. Mateuț, expusă în *Tratat de procedură penală. Partea generală. Vol. I* [101], obiectul acțiunii civile îl constituie obligarea inculpatului sau a persoanei civilmente responsabile la repararea prejudiciului. Se amintește că, după caracterul său acuzarea este de interes public, iar acțiunea civilă, dimpotrivă, este de interes privat, victima având posibilitatea de a renunța la ea sau de a încheia tranzacții de împăcare cu persoana vinovată de cauzarea prejudiciului [101, p. 668-669]. De asemenea, se pune accentul și pe faptul că acțiunea civilă

pusă în mișcare și exercitată în procesul penal prezintă anumite particularități: a) își are izvorul într-un prejudiciu cauzat de o infracțiune; b) se pune în mișcare și se exercită în fața organelor judiciare penale. Este vorba despre organele de urmărire penală în faza de urmărire penală și despre instanțele de judecată în faza de judecată; c) se exercită, de regulă, la cerere, fiind divizibilă și disponibilă; d) este facultativă; e) are ca titular persoana prejudiciată prin infracțiune, care exercită dreptul de a obține reparația pagubei (materiale sau morale) ca parte civilă fie personal, fie prin reprezentant; f) are trăsături de oficialitate, pe care le împrumută de la învinuire; g) are caracter accesoriu față de învinuire, desfășurându-se potrivit normelor procedurii penale [101, p. 728-732].

Savanții I. Neagu în *Tratatul de procedură penală* [107] și T. Joiță în studiul *Acțiunea civilă în procesul penal* [89] menționează că, acțiunea civilă, ca instituție de procedură penală, este mijlocul legal prin care o persoană care a suferit un prejudiciu prin infracțiune cere repararea acestuia în cadrul procesului penal. Ea este o instituție de procedură penală numai în măsura în care se pune în mișcare și se exercită într-un proces penal, alături de învinuire [107, p. 118; 89, p. 30].

Cu referire la conceptul și natura juridică a acțiunii civile în procesul penal, s-a considerat că aceasta nu are caracter *sui generis* față de învinuire sau acțiunea civilă exercitată în procesul civil, fiindu-i impuse condiții speciale de dinamizare datorită împrejurării că se desfășoară în procesul penal [89, p. 17].

Autorii I. Neagu și M. Damaschin în *Tratatul de procedură penală. Partea generală. În lumina Noului Cod de procedură penală* [109] afirmă că instituția măsurilor asiguratorii este justificată în sistemul măsurilor procesuale, deoarece până la soluționarea cauzelor penale și rămânerea definitivă a hotărârilor prin care a fost admisă acțiunea civilă, reparatorie sau prin care s-a pronunțat pedeapsa amenzii ori a fost dispusă confiscarea specială sau confiscarea extinsă, inculpatul sau partea responsabilă civilmente ar putea să înstrăineze bunurile pe care le au și să devină insolvabili. Măsurile asiguratorii constau în indisponibilizarea unor bunuri mobile sau imobile, prin instituirea unui sechestru asupra acestora.

Din punctul de vedere al autorilor vizați, acțiunea civilă, în procesul penal, are același izvor ca și învinuirea, și anume infracțiunea săvârșită; în raport cu această trăsătură, acțiunea civilă în procesul penal are ca obiect tragerea la răspunderea civilă delictuală a persoanelor responsabile potrivit legii civile pentru prejudiciul produs prin comiterea faptei care face obiectul acțiunii penale. Dreptul la reparație se naște din ziua cauzării prejudiciului, chiar dacă acest drept nu poate fi valorificat imediat, fiind alăturată laturii penale, acțiunea civilă are un caracter accesoriu și, în consecință, poate fi exercitată în cadrul procesului penal numai în măsura în care există învinuirea penală. Caracterul accesoriu al acțiunii civile în procesul penal face ca aceasta

să poată fi exercitată numai împotriva inculpatului sau părții responsabile civilmente, precum și față de succesorii acestora [109, p. 295-305].

Se susține întemeiat că pentru a putea fi exercitat dreptul de opțiune, trebuie să existe două căi prin care pot fi cerute despăgubirile civile: procesul penal în curs de realizare, cât și, în același timp, posibilitatea exercitării acțiunii civile la o instanță civilă. Din cele arătate rezultă că nu poate fi vorba de exercitarea dreptului de opțiune atâta timp, cât nu a fost început procesul penal, victima având numai posibilitatea exercitării acțiunii civile la instanța civilă [109, p. 319].

În altă privință, I. Neagu și M. Damaschin își exprimă părerea că pentru ca acțiunea civilă să poată fi exercitată în cadrul procesului penal se cer a fi îndeplinite, cumulativ, anumite *condiții*, și anume: a) infracțiunea să fi cauzat un prejudiciu material sau moral; b) între infracțiunea săvârșită și prejudiciul cerut să existe o legătură de cauzalitate; c) prejudiciul să fie cert; d) prejudiciul să nu fi fost reparat; e) în cazul persoanelor fizice cu capacitate deplină de exercițiu sau persoanelor juridice să existe cererea de constituire ca parte civilă în cadrul procesului penal; f) prin soluționarea acțiunii civile în procesul penal să nu se depășească durata rezonabilă a procesului [109, p. 295].

Într-o altă sursă, semnată de C. Diță - *Aspecte referitoare la promovarea acțiunii civile în fața instanței penale de către societatea de asigurare subrogată în drepturile asiguratului, 2004* [55], cele două acțiuni (se are în vedere acțiunea penală și acțiunea civilă) pot fi promovate separat: în fața instanței penale – acțiunea penală – și în fața instanței civile – acțiunea civilă, dar și simultan în fața instanței penale. Reglementările procesual-penale instituie un drept de opțiune persoanei vătămate în această privință. Dacă persoana vătămată urmărește recuperarea pagubei cauzată prin infracțiune în fața instanței penale, ne aflăm în prezența unei prorogări de competență jurisdicțională a acesteia în materie civilă; raportul juridic de drept procesual civil, determinat prin voința persoanei vătămate, are caracter subsidiar față de cel de drept procesual penal.

Acțiunea civilă, fiind influențată în exercițiul său de dinamica acțiunii penale, raportul de subsidiaritate prezintă influențe asupra rezolvării acțiunii civile de către instanța penală; acțiunea civilă poate fi temperată, stinsă sau soluționată în raport direct cu acțiunea penală. Dreptul la acțiune al persoanei vătămate prin infracțiune este îmbunătățit calitativ *ope legis* în sensul că „dreptul de a sesiza instanța” este bivalent, iar titularul poate opta între instanța civilă sau penală [55, p. 171, 173].

E de menționat și faptul că, după părerea autorului R. Opre, expusă în *Subrogația și cesiunea acțiunii civile dedusă în fața instanței penale, 1982* [114], acțiunea civilă poate fi alăturată acțiunii penale în cadrul procesului penal prin constituirea persoanei vătămate ca parte civilă în contra învinutului sau inculpatului sau a părții responsabile civilmente. Aici se includ

atât persoanele vătămate penalmente prin infracțiune, cât și cele vătămate doar civilmente prin aceasta. În principiu, calitatea de persoană vătămată o au doar persoanele care sunt subiect pasiv secundar al infracțiunii, însă sunt situații în care o persoană nu a fost vătămată penalmente, ci doar civilmente printr-o infracțiune. Tuturor acestor persoane li se recunoaște calitatea de titular al acțiunii civile care își are izvorul într-o infracțiune [114, p.25].

Repararea prejudiciului suportat de partea vătămată, constituită ca parte civilă în procesul penal, se realizează, în opinia autorului M. Bulea: a) în natură, prin restituirea lucrului; b) prin plata unei despăgubiri bănești în măsura în care repararea în natură nu este cu putință [14, p. 99-101].

Într-un alt studiu, intitulat *Obiectul acțiunii civile în procesul penal* [13], autoarea E. Buguța susține că aceasta are ca obiect tragerea la răspundere civilă a inculpatului, precum și a părții civilmente responsabile. Tragerea la răspundere civilă a subiecților menționați se concretizează în obligarea lor la reparația pagubei pricinuite prin infracțiune. Repararea prejudiciului se efectuează prin: 1) restituirea în natură a obiectelor sau a contravalorii bunurilor pierdute ori nimicite în urma săvârșirii faptei interzise de legea penală; 2) compensarea cheltuielilor pentru procurarea bunurilor pierdute ori nimicite sau restabilirea calității, precum și repararea bunurilor deteriorate; 3) compensarea venitului ratat în urma acțiunilor interzise de legea penală; 4) repararea prejudiciului moral sau, după caz, a daunei aduse reputației profesionale. Obiectul acțiunii civile nu se poate referi decât la dezdăunarea părții vătămate, dezdăunare care rezultă, în mod exclusiv, din vina reținută în sarcina inculpatului și ca urmare directă a infracțiunii comise de el [13, p. 21-24].

Într-un alt studiu cu privire la soluțiile pe care le poate adopta instanța la rezolvarea acțiunii civile se arată asupra posibilității de a admite în principiu acțiunea civilă în cazuri excepționale, de exemplu, atunci când stabilirea exactă a sumei despăgubirilor datorate părții civile ar dura o anumită perioadă. De asemenea, stabilirea sumei despăgubirilor se efectuează printr-o expertiză care poate dura o anumită perioadă; astfel, acest fapt poate să prejudicieze examinarea operativă a laturii penale. În atare situații, instanța civilă nu va mai constata dacă există sau nu prejudiciul, sarcina ei fiind de a stabili valoarea concretă a prejudiciilor convenite părții civile [39, p. 351].

Cu referire la amenda judiciară sunt mai puține studii fundamentale, instituția fiind cercetată ocazional. Savanții români G. Antoniu, N. Volonciu și N. Zaharia în *Dicționarul de procedură penală, 1988* [6] susțin că, amenda reprezintă o sancțiune ce constă din plata unei sume de bani. Spre deosebire de amenda penală ca sancțiune aplicată de instanța de judecată pentru săvârșirea unei infracțiuni sau amenda contravențională, amenda judiciară reprezintă sancțiunea pe care o aplică instanța de judecată persoanei care a comis o abatere judiciară în

cursul procesului penal. Aplicarea amenzii judiciare nu înlătură răspunderea penală, dacă fapta constituie infracțiune [6, p. 18].

Într-un alt context, G. Potrivitu în *Amenzile judiciare în procesul penal, 2002* [124] justifică dreptul persoanelor amendate de a face cerere de scutire sau reducere a amenzii și nu exclude dreptul acestora de a exercita căile de atac legale împotriva respectivelor hotărâri.

Autorul A. Pintea în lucrarea *Drept Procesual Penal. Partea generală și partea specială, 2002* [123] susține că claritatea scopului măsurii de constrângere procesual-penală garantează procesului de aplicare coerență și eficiență. Astfel, măsurile asigurătorii se iau pentru a evita ascunderea, distrugerea, înstrăinarea sau sustragerea de la urmărire a bunurilor. În context se afirmă că sechestrul este o măsură asiguratorie cu caracter real ce se ia în cursul procesului penal și constă în indisponibilizarea anumitor bunuri mobile și imobile, prin instituirea unor restricții, în vederea reparării pagubei produse prin infracțiune, precum și pentru garantarea executării pedepsei amenzii [123, p. 267].

În monografia *Acțiunea civilă în procesul penal. Exercițarea acțiunii în răspundere civilă delictuală la instanța civilă, 2016* [121] autoarea I. Păcurariu, făcând o analiză fundamentală în materia acțiunii civile, punctează și asupra sechestrului asigurator despre care afirmă că constă în indisponibilizarea bunurilor mobile sau/și imobile urmăribile ale debitorului aflate în posesia acestuia sau a unui terț, în scopul valorificării lor în momentul în care creditorul unei sume de bani va obține un titlu executoriu [121, p. 381]. În context sunt identificate mai multe forme de aplicare a sechestrului asigurator: sechestrul simplu; sechestrul cu sigilii și sechestrul cu ridicata.

Într-un alt studiu, denumit *Ghid practic pentru investigarea infracțiunilor de corupție și a celor conexe. Document de uz intern destinat procurorilor și investigatorilor anticorupție, 2010* [105] punerea sub sechestr, conform opiniei autorilor V. Morari și A. Donciu, este o măsură procesuală de constrângere reală care constă în limitarea dreptului de proprietate sau a dreptului de folosință pentru o durată nedeterminată până la soluționarea definitivă și executarea hotărârii confiscării speciale. În calitate de temeuri pentru aplicarea sechestrului, consideră autorii, se cer întrunite cumulativ următoarele condiții: a) să fie începută urmărirea penală; b) să existe date rezonabile privind presupunerea că bănuitul, învinuitul, inculpatul sau alte persoane pot tăinui, deteriora sau cheltui bunurile urmărite; c) să fie înaintată acțiunea civilă sau să existe unul din bunurile prevăzute de art. 106 alin. (2) Cod penal sau pentru infracțiunea săvârșită legea să prevadă pedeapsa amenzii [105, p. 61, 69].

În manualul *Drept procesual penal* [56], elaborat de Colectivul Catedrei Drept procesual penal și Criminalistică a Universității de Stat din Moldova, de o importanță deosebită pentru doctrina procesual-penală din RM, și, în parte și pentru subiectul cercetat, se afirmă că punerea

sub sechestrul a bunurilor limitează dreptul de proprietate în sensul interdicției de înstrăinare, iar în cazul când bunurile sechestrate sunt ridicate și sigilate - și interdicției folosirii acestora. Punerea sub sechestrul a bunurilor se dispune pentru următoarele scopuri: a) asigurarea reparării prejudiciului cauzat de infracțiune; b) garantarea executării pedepsei amenzii; c) garantarea executării măsurii de siguranță a confiscării speciale. Aplicarea sechestrului asupra bunurilor în alte scopuri decât cele prevăzute de lege este inadmisibilă [56, p. 426-427].

Pe bună dreptate se menționează că stabilirea cuantumului cauțiunii în funcție de prejudiciul material cauzat nu este un criteriu admisibil, deoarece cauțiunea asigură respectarea de către învinuit a obligațiilor stabilite, dar nu și repararea prejudiciului părții civile. Tot în acest sens s-a expus opinia că încercarea de a determina plafonul garanției în funcție „de prejudiciul cauzat nu pare a fi în conformitate cu art. 5 §3 al CEDO. Astfel de garanție tinde să asigure prezența acuzatului la audiență, și nu a reparației prejudiciului. Mărimea cauțiunii trebuie să fie stabilită în raport cu arestatul, a resurselor sale și a legăturii lui cu persoanele chemate să plătească cauțiunea” [56, p. 391].

De asemenea, împărtășim și cele susținute de savantul I. Dolea, care afirmă că acțiunea civilă exercitată în procesul penal dispune de anumite condiții de exercitare, atribuind la categoria acestora următoarele: a) infracțiunea trebuie să fi produs un prejudiciu; b) existența legăturii de cauzalitate între infracțiunea săvârșită și prejudiciul reclamat; c) prejudiciul să fie cert; d) prejudiciul trebuie să nu fi fost reparat; e) să existe constituire ca parte civilă [56, p. 485-487].

În *Manualul judecătorului pentru cauze penale, 2013* [65] C. Gurschi și D. Roman, evidențiază diverse forme ale sechestrului, și anume: 1) sechestrul propriu-zis, aplicabil bunurilor imobile; 2) sechestrul bunurilor imobile cu notarea acestuia în registrul bunurilor imobile; 3) sechestrul depozitelor (conturilor) bancare; 4) sechestrul valorilor mobiliare (materializate sau nematerializate) cu blocarea conturilor personale în registrul valorilor mobiliare. În legislația procesual penală a României, se menționează, întâlnim și alte de forme ale sechestrului, precum: sechestrul propriu-zis, inscripția ipotecară și poprirea [65, p.228]. Determinând cota-parte a bunurilor ce urmează a fi puse sub sechestrul aparținând fiecăruia dintre coînvinuiți, coînculpați sau câtorva părți civilmente responsabile, se va lua în considerare gradul de participare a acestora la săvârșirea infracțiunii. În scopul asigurării acțiunii civile poate fi pusă sub sechestrul întreaga proprietate a uneia din persoane. În situația dată este aplicabilă dispoziția art.2023 CC RM privind răspunderea solidară. Astfel, în cazul în care dauna a fost cauzată în comun de mai multe persoane, sechestrul poate fi aplicat asupra bunurilor fiecărui învinuit (inculpat) în cote-părți determinate de gradul de participare la săvârșirea infracțiunii de către fiecare participant, sau în cote egale, dacă este imposibil a determina cota despăgubirilor fiecărui

participant. În cazul în care învinuții nu dispun de bunuri, sechestrul pentru asigurarea acțiunii civile poate fi aplicat numai asupra bunurilor unui învinuit (inculpat), iar acesta va avea dreptul de regres față de ceilalți coinculpați, potrivit art. 2024 CC RM.

În manualul *Procedura penală* [117] autorii T. Osoianu și V. Orândaș susțin că, limitarea dreptului de proprietate a unor participanți la procesul penal, garantează îndeplinirea obligațiilor ce țin de dreptul lor de proprietate în legătură cu soluționarea problemelor patrimoniale în cadrul procesului penal. Aceste măsuri, fie oferă garanții de executare a sentinței penale, fie contribuie la asigurarea derulării normale a activității procesuale, prin efectuarea corespunzătoare de către subiecții procesuali a îndatoririlor ce le revin potrivit legii.

Pentru aplicarea măsurilor asiguratorii este necesară întrunirea mai multor condiții: a) existența unei infracțiuni, în rezultatul căreia au survenit daune materiale; b) existența unui proces penal, declanșat în condițiile legislației procesual-penale; c) punerea sub învinuire a persoanei care a săvârșit infracțiunea; d) existența bunurilor persoanelor învinuite/inculpate, etc. față de care sunt aplicate măsuri de constrângere.

Aceste tipuri de măsuri procesuale de constrângere, definite de legislația procesuală drept măsuri asiguratorii, din punct de vedere al obiectului lor, se pot lua asupra: a) bunurilor bănuितului, învinuitului, inculpatului, persoanei civilmente responsabile în suma valorii probabile a pagubei; b) bunurilor bănuितului, învinuitului, inculpatului, precum și asupra bunurilor altor persoane care le-au acceptat, știind despre dobândirea ilegală a acestora, în vederea eventualei confiscări speciale a bunurilor; c) bunurilor învinuitului sau inculpatului, în funcție de suma maximă a amenzii, posibil de a fi stabilită pentru infracțiunea în cauză [117, p. 228-229].

Într-o altă lucrare, intitulată *Liberarea provizorie pe cauțiune în sistemul măsurilor preventive*, [116] autorul V.Orândaș se referă și la faptul că obiectul cauțiunii în procesul penal trebuie să fie exprimat în bunuri care nu crează dificultăți în circulație și în evidență, sunt destul de prețioase pentru prevenit, constituie în exclusivitate proprietatea titularilor cauțiunii în materie penală și exclude situații ce împiedică transmiterea drepturilor de proprietate către stat în cazul revocării inițiale ca urmare a purtării neadecvate a prevenitului. Acestor cerințe pot face față numai banii lichizi și hârtiile de valoare asigurate de către stat [116, p. 17].

1.2. Analiza publicațiilor științifice privind problema ocrotirii procesual penale a proprietății, editate în alte țări

Studii fundamentale privitoare la acțiunea civilă, amenda judiciară și sechestrul asupra bunurilor se conțin și în surse bibliografice din afara spațiului românesc.

Constatăm că în literatura de specialitate rusă sunt formulate diverse opinii referitoare la noțiunea și categoriile formelor de ocrotire și apărare a proprietății. Formele de apărare urmează

a fi delimitate în funcție de specificul obiectului și caracterul dreptului apărut. Astfel, A.A. Dobrovolski în studiul *Основные проблемы исковой формы защиты права, 1979* [170] identifică: recunoașterea dreptului; restabilirea situației anterioare încălcării dreptului și contestarea acțiunilor ce încalcă acest drept; încetarea sau modificarea raportului juridic; încasarea prejudiciului de la persoana care se face vinovată de comiterea acestuia etc. Dânsul susține ideea apărării jurisdicționale și nejurisdicționale a proprietății. În viziunea lui ...cerințele litigioase, care urmează a fi examinate cu respectarea formei procesuale de apărare a dreptului, au caracter jurisdicțional, iar cerințele juridice care urmează a fi examinate în afara respectării formei procesuale de apărare prevăzute de lege se caracterizează, atât în teorie, cât și în practică, prin caracterul lor nejurisdicțional [170, p. 25].

Cercetătorul A.P. Sergheev (*Гражданское право. Учебник. Изд. 2-е. 1996*) [164], la rândul său, înțelegând prin forma apărării o totalitate de măsuri organizaționale coordonate din interior în vederea protecției drepturilor subiective și a intereselor ocrotite prin lege, de asemenea, evidențiază două forme de bază ale acesteia: jurisdicțională și nejurisdicțională. Limita, sfera formei jurisdicționale înglobează apărarea pe cale judecătorească (procedura generală) și apărarea pe cale administrativă (procedura specială). Activitatea de sine stătătoare a cetățeanului sau a organizației în vederea apărării și ocrotirii proprietății, fără adresarea către organele de stat competente (în cazul nostru - către organele judiciare) este calificată ca fiind forma nejurisdicțională de apărare [164, p. 268].

În opinia autorului V.V. Batuev (*Обеспечение при расследовании преступления гражданского иска потерпевшего. Диссертация кандидата юридических наук, 1999*) [156], mărimea și caracterul prejudiciului cauzat prin infracțiune reprezintă circumstanțe care urmează a fi dovedite într-o cauză penală. Formularea sau nedeplinirea la momentul potrivit de către partea vătămată a acțiunii civile nu lipsește organul de urmărire penală de obligațiunea publico-juridică de a asigura apărarea drepturilor și intereselor legitime ale părții vătămate în sensul recuperării și compensării daunei fizice, materiale și morale, care a fost cauzată nemijlocit acesteia prin fapta infracțională [156, p. 40].

Referitor la temeiurile juridico-materiale ale punerii sub sechestru, în literatura de specialitate întâlnim diverse opinii. Unii autori sunt de părere că acestea reprezintă datele faptice, care permit a presupune întemeiat că bănuitul, învinuitul, inculpatul sau alte persoane la care se află bunurile urmărite le pot tăinui, deteriora sau cheltui [177, p. 321], iar alți autori leagă temeiurile aplicării sechestrului asupra bunurilor de înaintarea acțiunii civile [182, p. 188].

Legalitatea aplicării măsurii punerii sub sechestru a bunurilor bănuitului, învinuitului se află în dependență directă de legalitatea și temeinicia bănuielii sau a învinuirii înaintate persoanei concrete. Recunoașterea nejustificată în calitate de bănuit sau punerea nejustificată sub învinuire

generează, în mod automat, aplicarea ilegală și neîndreptățită a măsurilor de constrângere procesual penală, fapt constatat de autorul rus F.N. Bagautdinov în lucrarea *Обеспечение публичных и личных интересов при расследовании преступлений, 2004* [154, p. 82].

Acest lucru este evident în procesul aplicării sechestrului asupra bunurilor bănuitului, învinuitului, în cazul în care: 1) este lipsă ordonanța de recunoaștere în calitate de bănuit sau ordonanța de punere sub învinuire; 2) recunoașterea neîntemeiată a persoanei în calitate de bănuit sau învinuit; 3) lipsa legăturii cauzale dintre bănuială sau învinuire și acțiunea civilă înaintată or, bunurile presupuse ca fiind obținute în rezultatul activității infracționale sunt o condiție care exclude aplicarea sechestrului; 4) formularea și înaintarea tardivă a învinuirii (a bănuielii) înlătură, în anumite cazuri, posibilitatea practică de aplicare a sechestrului, fie diminuează efectul acestuia; 5) renunțarea la învinuire sau imposibilitatea de a o dovedi are drept urmare scoaterea bunurilor de sub sechestr [154, p. 28].

Într-o altă lucrare a aceluiaș autor - *Общество. Право. Собственность. Обеспечение имущественных прав личности в уголовном процессе на досудебных стадиях, 1995* [152], se susține că, chiar și aplicarea sechestrului în mărime dublă nu garantează recuperarea deplină a prejudiciului material cauzat, din următoarele considerente: 1) la întocmirea procesului-verbal privind punerea sub sechestr, reprezentanții organului de urmărire penală admit deseori anumite erori la evaluarea bunurilor: de regulă, măresc prețul acestora, stabilesc incorect sau nu iau în calcul gradul de uzură; 2) deseori, la momentul punerii bunurilor sub sechestr, organul de urmărire penală nu dispune încă de informații suficiente și precise referitoare la mărimea prejudiciului, care pe durata desfășurării urmăririi penale se poate modifica, inclusiv în sensul majorării; 3) la momentul înstrăinării averii (în cazul punerii în executare a sentinței), bunurile își pot pierde din calitate, respectiv diminuându-se și valoarea lor. Alteori, în situația păstrării îndelungate a unor bunuri, pe viitor, este imposibilă aprecierea valorii lor. Din aceste rațiuni, se argumentează necesitatea punerii sub sechestr a întregii averi a bănuitului, învinuitului sau a altor persoane indicate în lege [152, p. 45].

Prezintă interes și lucrarea lui S.V. Evdochimov *Правовосстановительные меры в российском праве, 1999*, unde se punctează asupra faptului că, spre deosebire de măsurile de restabilire a drepturilor, care se aplică după ce drepturile și interesele participanților la proces sunt deja încălcate, măsurile asiguratorii, la care se atribuie și punerea sub sechestr, se aplică cu scopul de a preîntâmpina tănuirea averii, de a asigura executarea sentinței în latura civilă. Cu alte cuvinte, specificul punerii sub sechestr este condiționarea de scopurile și interesele prevenirii anumitor încălcări și alte urmări nefaste [172, p. 65].

Corect susține autorul V.V. Smirnov în lucrarea *Правомерное ограничение свободы и личной неприкосновенности при производстве предварительного следствия, 2003*

[207] că, condițiile ingerinței drepturilor și a inviolabilității persoanei pot fi divizate, în dependență de natura lor juridică, în două grupuri. Primul grup cuprinde condițiile cu caracter material-juridic (condițiile-circumstanțe). În cel de-al doilea grup se includ cele juridico-procesuale (condițiile-hotărâri/acțiuni). Sub aspectul conținutului, condițiile reprezintă prin sine descrierea anumitor împrejurări, caracterul juridic al cărora constă în aceea că ele sunt fapte juridice care admit, în prezența temeiurilor solicitate, apariția, modificarea sau încetarea raporturilor juridice de drept procesual-penal. Printre acestea se evidențiază: 1) începerea urmăririi penale; 2) subiectul competent de a aplica măsura de constrângere; 3) subiectul în privința căruia este aplicată măsura de constrângere; 4) existența unei bănuieli sau învinuiri față de o persoană concretă [207, p. 189].

Autoarea L.N. Maslennikova (*Публичное и диспозитивное начала в уголовном судопроизводстве России. Диссертация доктора юридических наук, 2000*) [191] este de părere că la aplicarea sechestrului asupra bunurilor este îngădit dreptul de proprietate al bănuitului, învinuitului și al părții civilmente responsabile, precum și al altor persoane, care nu sunt participanți la procesul penal (persoane la care se află bunurile obținute, probabil, în rezultatul acțiunilor infracționale ale bănuitului, învinuitului). Îngrădirea dreptului constituțional la proprietate al unui cerc atât de larg de persoane obligă legiuitorul să instituie garanții suplimentare prin care să asigure legalitatea și temeinicia aplicării lor [191, p.375]. La rândul său, executarea corespunzătoare a obligațiilor publico-juridice în privința asigurării apărării părții vătămate de pe urma faptei infracționale se află în dependență directă de spiritul activ al părții acuzării în procesul efectuării cercetării și al susținerii învinuirii, de crearea condițiilor necesare realizării depline de către cel vătămat prin infracțiune a drepturilor sale subiective. Din acest considerent, este necesar a regenera activitatea organelor de urmărire penală în privința asigurării executării sentinței în latura recuperării prejudiciilor și încasărilor materiale [192, p. 40].

În lucrarea *Комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации (постатейный), 2008* [180], se arată că la punerea bunurilor sub sechestru, este necesar de a fi prezentate materialele cauzei care atestă existența datelor despre dobândirea sau majorarea bunurilor pe cale infracțională. Valoarea totală a bunurilor care urmează a fi puse sub sechestru este determinată în funcție de scopul aplicării. Pentru asigurarea executării sentinței în vederea eventualei confiscări, instanța de judecată, în cazul luării hotărârii în acest sens, trebuie să indice asupra împrejurărilor concrete, faptice în baza cărora a fost dispusă o astfel de soluție [180, p. 195-196].

Într-un alt studiu - *Комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации. Под редакцией А.В. Смирнова, 2003* [177], se polemizează asupra posibilității

punerii sub sechestru a bunurilor aflate la alte persoane, dacă acestea au fost obținute de la bănuit, învinuit în temeiuri legale, inclusiv până la comiterea infracțiunii. Unii autori sunt de părerea că punerea sub sechestru a bunurilor aflate la alte persoane, chiar dacă acestea sunt obținute în rezultatul acțiunilor infracționale ale acuzatului, este ilegală, întrucât bunurile respective ar aparține acestor „alte persoane”. Dacă este stabilit cu certitudine faptul că bunurile aparțin bănuitului (învinuitului) sau părții civilmente responsabile, ea urmează a fi supusă sechestrului în ordine generală, indiferent de locul aflării sale [177, p. 323]. Alți autori, însă, insistă asupra faptului că oricare alte bunuri, inclusiv cele care aparțin bănuitului, învinuitului în temeiuri legale, aflată la persoane străine, nu pot fi supuse sechestrului [161, p. 102-103].

Suscită discuții și întrebarea referitoare la subiecții participanți la ședința de examinare a chestiunii aplicării sechestrului asupra bunurilor. În lege se prevede expres participarea procurorului, nefăcându-se referire la participarea persoanelor la care se află bunurile ce urmează a fi sechestrate. În acest domeniu părerile sunt diferite.

Astfel, A.V. Siomin în lucrarea *Исполнение приговора в части гражданского иска, 2002* [204] consideră că la asemenea ședințe de judecată urmează să participe persoanele asupra bunurilor cărora se solicită a fi aplicat sechestrul, mai cu seamă, în cazul în care acestea au statut de bănuit (învinuit). Această poziție urmărește garantarea respectării drepturilor persoanelor atrase în procesul penal. Se recunoaște totodată, că aceasta ar determina, în mod inevitabil, reducerea simțitoare a eficienței măsurii respective [204, p. 19].

Cercetările în domeniu au relevat și faptul că pentru scoaterea bunurilor de sub sechestru în cursul urmăririi penale este suficientă doar hotărârea organului de urmărire penală atunci când au dispărut temeiurile aplicării respectivei măsuri de constrângere procesual penală. În literatura de specialitate nu există unitate de opinii referitor la circumstanțele și temeiurile scoaterii de sub sechestru a bunurilor. Este unanim acceptat doar că repararea benevolă a prejudiciului cauzat determină scoaterea bunurilor de sub sechestru. În rest, chiar și în cazul încetării urmăririi penale, întâlnim abordări divergente. În majoritatea surselor bibliografice este recunoscută și justificată necesitatea scoaterii bunurilor de sub sechestru în situația încetării urmăririi penale. În viziunea autorului rus V.M. Lebedev, expusă în *Научно-практический комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации., 1995* [193], necesitatea de a scoate bunurile de sub sechestru este determinată de încetarea urmăririi penale în baza temeiurilor de reabilitare. Alte temeiuri de scoatere a bunurilor de sub sechestru sunt: renunțarea la acțiunea civilă sau retragerea acesteia; stabilirea faptului că sechestrul a fost aplicat asupra bunurilor în privința cărora, conform prevederilor legii, nu poate fi aplicată această măsură de constrângere procesual penală; dacă prin infracțiunea comisă nu a fost cauzat prejudiciu; dacă nu a fost constatat faptul că „averea altor persoane” a fost dobândită pe cale infracțională. Oricare

dintre circumstanțele invocate poate servi temei al scoaterii bunurilor de sub sechestru [193, p. 254].

Este controversată natura juridică a acțiunii civile în procesul penal. Adepții conceptului acțiunii civile în calitate de instituție procesual penală de sine stătătoare sunt savanții ruși Iu.D. Livșiț și A.V. Timoșenco, în viziunea cărora, instituția acțiunii civile în procesul penal, reglementând activitatea participanților la proces în vederea constatării consecințelor prejudiciabile ale infracțiunii în cadrul urmăririi, judecării și soluționării cauzelor penale, după obiectul reglementării juridice poate fi doar o instituție de drept procesual penal. Mai mult decât atât, se susține că procedura intentării, cercetării, examinării și soluționării cauzelor penale se deosebește de apărarea drepturilor prin intermediul acțiunii civile și, în special, după funcțiile participanților la activitatea procesuală, după volumul drepturilor atribuite și obligațiunilor lor [184, p. 43-44].

În lucrarea *Гражданский иск в советском уголовном процессе, 1967* [187], autorul A. Mazalov susține că acțiunea civilă în procesul penal trebuie să aibă conținutul prevăzut de legea procesual-civilă. Realmente, reprezentantul organului de urmărire penală nu este în drept să refuze primirea acțiunii civile în cazul în care conținutul acesteia nu corespunde cerințelor legale. Drept urmare, se propune depășirea acestei situații în două etape. La etapa inițială, când încă nu este identificat făptuitorul și constatată mărimea prejudiciului cauzat, este admisibilă înaintarea acțiunii civile fără indicarea sumei la care poate fi evaluat prejudiciul cauzat și a celui ce urmează să-l recupere. Aceasta ar oferi, în viziunea autorului, posibilitatea intervenirii la momentul oportun a părții civile în procesul penal și posibilitatea apărării învinuitului de la acțiunea civilă care i se înaintează. În urma identificării făptuitorului și a stabilirii mărimii prejudiciului cauzat, dar până la momentul finalizării urmăririi penale, se recomandă redactarea acțiunii civile cu luarea în calcul a cerințelor legale [187, p. 22].

Într-o altă opinie, recunoașterea în calitate de parte civilă are loc prin încheierea instanței de judecată sau prin ordonanța organului de urmărire penală. Autorul O.A. Tarnavski în studiul *Уголовно-процессуальный механизм предъявления и разрешения гражданского иска в уголовном деле, 2000* [212] optează pentru determinarea mai concretă și mai clară a obligațiunilor privind adoptarea unor asemenea hotărâri prin care se vor institui garanții suplimentare ale asigurării drepturilor persoanei prejudiciate prin infracțiune [212, p. 65].

A.P. Râjacov în monografia *Возмещение вреда, причиненного преступлением, 1999* [200] consideră oportună includerea în conținutul acțiunii civile a funcției, numelui persoanei căreia i se adresează acțiunea; a numelui făptuitorului, locului de trai sau de aflare al acestuia; a datelor și adresei reprezentantului, în cazul în care acțiunea este înaintată prin intermediul lui; circumstanțele cunoscute părții civile în latura comiterii faptei infracționale (fabula celor

întâmpante), care i-ar permite să formuleze anumite cerințe în sensul recuperării prejudiciului; solicitarea, cerința nemijlocită a părții civile; valoarea acțiunii; lista documentelor anexate la acțiunea civilă, în cazul în care partea civilă dispune de ele.

Cu referire la termenul „*acțiune*”, în doctrină franceză - Heron J., *Droit judiciaire prive*, 1991, au fost aduse critici și s-au făcut anumite precizări: 1) acțiunea nu reprezintă un proces, ci o prerogativă legală și reală de a iniția, susține și finaliza un proces, prerogativă ce aparține titularului unui drept subiectiv sau al unui interes legitim și care se materializează și se individualizează prin cererea de chemare în judecată. Ea urmează a fi delimitată atât în raport cu dreptul subiectiv, cât și în raport cu cererea de chemare în judecată [236, p. 39]; 2) dacă procesul nu poate fi conceput în lipsa acțiunii, existența acțiunii nu este în mod obligatoriu condiționată de materializarea unui proces. Acțiunea este anterioară procesului; ea este o posibilitate abstractă și imperioasă - Vincent J., Montagnier G. *La justice et ses institutions. 2 edition, 1985* [251, p. 791].

În acest context, s-a arătat că învinuirea are ca scop reprimarea oricărei atingeri aduse ordinii sociale și care izvorăște direct din infracțiune. Uneori, acțiunea publică și acțiunea civilă au același fundament – infracțiunea, deoarece orice infracțiune dă naștere unei acțiuni [249, p. 121]. Spre deosebire de învinuire, acțiunea care aparține procesului penal (acțiunea civilă) se naște din prejudiciu și, în consecință, fiecare acțiune în materie penală presupune, practic, existența unui fapt corespondent [235, p. 1017].

Potrivit doctrinarilor francezi F. Debove și F. Faletti (*Precis de droit penal et de procedure penale. Paris, 2001*), procesul penal, al cărui obiect principal îl constituie învinuirea, poate avea ca obiect accesoriu și o acțiune în repararea prejudiciului. Tocmai această acțiune în repararea prejudiciului cauzat printr-o infracțiune reprezintă acțiunea civilă [232, p. 304].

În prezentul studiu ne putem sprijini și pe opinia autorilor S. Guinchard și J. Buisson expusă în lucrarea *Procedure penale. Editions LITEC, 2000* [234], care consideră că persoana vătămată printr-o infracțiune are mai multe alternative: poate să nu ceară repararea prejudiciului prin infracțiune; poate să ceară repararea prejudiciului prin înaintarea unei acțiuni civile separate; poate să ceară repararea prejudiciului prin punerea în mișcare a acțiunii civile în cadrul procesului penal. Ultima alternativă se realizează prin constituirea de parte civilă în procesul penal, care se materializează într-o declarație de punere în mișcare și de exercitare a acțiunii civile alături de învinuire. În acest context, în literatura de specialitate se menționează că, dintre toate, cel mai eficient este dreptul la acțiunea civilă, deoarece el acordă facultatea de a obține repararea prejudiciului printr-o hotărâre prin care jurisdicția penală se pronunță simultan asupra prejudiciului pe care l-a suferit și asupra culpabilității autorului infracțiunii generatoare a acestui prejudiciu [234, p. 388].

Vordind despre condițiile necesare pentru exercitarea unei acțiuni, acestea au fost clasificate de savantul J. Vincent în: 1) condiții referitoare la persoana subiect care acționează (interesul și calitatea); 2) condiții referitoare la obiectul acțiunii; 3) condiții referitoare la necesitatea de a acționa într-un anumit termen [250, p. 34].

Conform opiniei savantului Y. Lambert-Faivre din *Droit du dommage corporel. 4 edition, 2000* [237], în majoritatea cazurilor, în calitate de părți civile în cauzele penale figurează anume persoanele fizice. În legătură cu acest fapt, este necesar de a acorda o atenție aparte statutului lor. Calitatea de parte civilă apare ușor identificabilă. O persoană fizică sau juridică nu poate dobândi calitatea de parte civilă decât dacă face dovada unui prejudiciu personal (direct) și născut dintr-o infracțiune. Or, persoana care invocă un astfel de prejudiciu este chiar victima directă a infracțiunii, adică cea care a suferit imediat prejudiciul pe care legea penală a dorit să-l evite prin incriminare. De exemplu, pot fi părți civile persoanele cărora li s-a produs o vătămare fizică prin infracțiunea care a generat o pagubă materială sau morală (în cazul vătămării corporale pentru daunele morale și cheltuielile generate de tratamentul medical al victimei) [237, p. 34].

Alt autor francez, Malinvaud Ph., în studiul *Droits des obligations. 8 edition, 2003* [239] pune accentul pe faptul că pot fi părți civile directe și persoanele prejudiciate prin comiterea infracțiunilor de furt, de delapidare, înșelăciune, abuz în serviciu etc. De asemenea, nedemnitătea victimei nu are, în mod imperativ, drept consecință reprimarea dreptului său de acțiune civilă, în pofida principiului *nemo auditur propriam turpitudinem allegans*, deoarece jurispridența penală tinde să-l ignore, datorită efectului penal al acțiunii civile [239, p. 282].

Potrivit doctrinei italiene,- Mandrioli C., *Diritto processuale civile. Vol. I. Nozioni introduttive e disposizioni generali* [240] -, acțiunea civilă este dreptul titularului stabilit în raportul de drept substanțial (sau care în cerere se pretinde că ar fi) împotriva subiectului pasiv stabilit în cadrul aceleiași raport (sau cel care în cerere este chemat a fi subiectul pasiv al raportului), și mai mult, este un drept, care spre deosebire de dreptul substanțial, nu are în conținut o prestație din partea subiectului pasiv din raportul de drept substanțial, ci prestația unui alt subiect de drept autonom: judecătorul, sau mai generic organul jurisdicțional, care în proces figurează ca un organ al statului [240, p. 59].

1.3. Abordări conceptuale privind proprietatea și garanțiile asigurării dreptului de proprietate în procesul penal

Termenul „proprietate” are conotații filosofice, economice, juridice, în special de drept penal, constituțional, civil, administrativ etc. [12, p. 5].

În accepțiune economică, proprietatea exprimă raportul dintre persoane (proprietari) și bunurile materiale care le aparțin. Din conținutul acestei constatări rezultă că altor persoane (neproprietari) bunurile proprietarului le sunt străine, nu le aparțin [8, p. 43-44].

Deci, în termeni juridici, înseamnă că doar cel care deține dreptul de proprietate poate decide modul în care vor circula bunurile din proprietatea sa. Cu alte cuvinte, dreptul de proprietate permite individualizarea persoanelor care posedă, folosesc și dispun de bunuri. Doar atunci când cunoaștem proprietarul bunurilor, putem vorbi despre o circulație a lor.

Categoria proprietății se referă la dreptul legal pe care îl garantează un sistem juridic unui individ pentru a-i permite exercitarea la maximum a controlului formal asupra unei resurse limitate [99, p. 70]. Proprietatea nu este patrimoniu sau avere, ea este o relație economică determinată, supusă reglementării juridice. Raporturile economice de proprietate includ relațiile dintre indivizi raportate la bunuri concrete și dreptul persoanei față de bunul însușit ca față de bunul propriu [210, p. 477]. În esență, proprietatea este o noțiune de origine economică și reprezintă ansamblul relațiilor dintre oameni în legătură cu însușirea bunurilor [9, p. 22].

Noțiunea de drept de proprietate se referă la o categorie mai largă care include și proprietatea, dar nu se rezumă doar la ea. Or, relațiile dintre dreptul de proprietate și proprietate este ca și cea dintre genuri și specii.

Constituția Republicii Moldova și Codul civil al Republicii Moldova reglementează dreptul de proprietate, stabilind că proprietatea este garantată și în condițiile legii, inviolabilă. Dacă în Constituție se vorbește despre protecția proprietății private, atunci art. 501 din Codul civil garantează dreptul de proprietate în general, nefăcând distincție între cea publică și privată. Astfel, deducem principiul inviolabilității proprietății.

Pe lângă caracterul inviolabil al dreptului de proprietate, acesta mai este și absolut, deoarece oferă titularului posibilitatea de a se bucura de atributele respective, precum și de a pretinde de la toți ceilalți subiecți de drept să se abțină de la orice acțiuni de natură să-i încalce acest drept. *Per a contrario*, în cazul violării dreptului de proprietate, titularul are la dispoziție mijloace legale de restabilire a dreptului său, precum acțiunea în revendicare.

Legea Fundamentală, la alin. (2) art. 46 prevede: *„Nimeni nu poate fi expropriat decât pentru o cauză de utilitate publică, stabilită potrivit legii, cu dreptă și prealabilă despăgubire”* [35], iar Codul Civil menționează la art. 501 alin. (2): *„Dreptul de proprietate este garantat. Nimeni nu poate fi silit a ceda proprietatea sa, afară numai pentru cauză de utilitate publică pentru o dreptă și prealabilă despăgubire. Exproprierea se efectuează în condițiile legii”* [27]. Protocolul adițional nr. 1 la CEDO prevede de asemenea în art. 1: *”Nimeni nu poate fi lipsit de proprietatea sa decât pentru cauză de utilitate publică și în condițiile prevăzute de lege și de principiile generale ale dreptului internațional. Dispozițiile precedente nu aduc atingere*

dreptului statelor de a adopta legile pe care le consideră necesare pentru a reglementa folosința bunurilor conform interesului general sau pentru a asigura plata impozitelor ori a altor contribuții, sau a amenzilor” [125].

Prin urmare, orice restrângere a drepturilor și a libertăților omului trebuie să se bazeze pe lege; să urmărească un scop social semnificativ, legitim (de exemplu, siguranța publică, protecția moralității, a drepturilor și intereselor legitime ale altor persoane), să fie necesară într-o societate democratică (să fie urmărită proporțional cu un scop social, legitim). Neîndeplinirea uneia din aceste trei condiții duce la încălcarea drepturilor și a libertăților omului, care se bucură de o protecție jurisdicțională în condițiile legii [35].

Un alt principiu aplicat în cazul constatării limitării proprietății, se regăsește în al doilea paragraf al art.1 din Protocolul menționat, ce prevede: *„Dispozițiile precedente nu aduc atingere dreptului statelor de a adopta legile pe care le consideră necesare pentru a **reglementa folosința bunurilor conform interesului general, sau pentru a asigura plata impozitelor ori a altor contribuții, sau a amenzilor**”* [125]. În această manieră, Statele semnatare au dreptul de a interveni în exercitarea dreptului de proprietate în scopul reglementării folosinței bunurilor.

Observăm așadar, că inviolabilitatea dreptului de proprietate nu este nelimitată, și că acesta poate fi îngrădită în condițiile legii.

Dreptul de proprietate nu face parte dintre drepturile și libertățile prevăzute inițial în Convenție, care pune în centrul reglementărilor sale, după cum se arată în Preambul, *„libertățile fundamentale ce constituie temelia justiției și a păcii în lume, a căror menținere se bazează pe un regim politic cu adevărat democratic”*, statele europene fiind *„animate de același spirit și având un patrimoniu comun de idealuri și de tradiții politice”*.

Tot Preambulul arată, chiar în primul său considerent, că izvorul Convenției îl constituie Declarația Universală a Drepturilor Omului [51], adoptată sub egida ONU. Or, art. 17 al Declarației dispune că *„orice persoană are dreptul de proprietate, atât singur, cât și în asocieră cu alții”* (pct. 1); *„nimeni nu va fi lipsit în mod arbitrar de proprietatea sa”* (pct. 2) [10, p. 965].

Protocolul adițional, semnat în data de 29 martie 1952 la Paris (în vigoare de la 18 mai 1954) [125], în art.1 reglementează protecția dreptului de proprietate în sistemul regional și european de protecție a drepturilor omului [10, p. 966].

Vom avea în vedere că astfel se instituie un control internațional al modului în care autoritățile naționale ale statelor semnatare ale Convenției asigură respectarea exercitării dreptului de proprietate, contribuind astfel la protecția unui drept ce trebuie să existe în patrimoniul celui care invocă protecția sa.

În cauza *James și alții contra Marii Britanii* [70] CtEDO a statuat că, existența unei utilități publice nu este suficientă pentru justificarea privării de proprietate, întrucât Curtea a

considerat că trebuie să existe un raport de proporționalitate între mijloacele utilizate și scopul vizat. Statul trebuie să păstreze un just echilibru între interesele colective ale societății și interesele particulare, astfel încât persoana afectată să nu fie pusă în situația de a suporta o sarcină specială și exorbitantă în folos public.

În cazul unei imixțiuni în dreptul de proprietate în contextul art. 1 din Protocolul nr.1, este necesar de a stabili dacă această ingerință poate fi justificată de statul în cauză, întrucât în caz contrar este prezentă o violare a acestui articol și respectiv a dreptului de proprietate. Astfel, pentru a fi justificată, orice limitare a dreptului de proprietate și a protecției acestuia trebuie să servească unui interes legitim, general, public și, de asemenea, trebuie să fie proporțională cauzei de utilitate publică. Un exemplu elocvent în acest sens e oferit și în cauza *Sporrong și Lonroth contra Suediei*, unde Curtea Europeană a Drepturilor Omului a statuat: *”Este necesară stabilirea unui echilibru just dintre cerințele interesului general al societății și dreptul fiecărei persoane la ocrotirea proprietății sale”* [69]. Un astfel de echilibru nu este prezent în cazul în care titularul dreptului de proprietate suportă o limitare excesivă și nejustificată. Astfel, limitarea dreptului de proprietate este posibilă numai în măsura în care se respectă proporționalitatea între mijloacele de limitare utilizare și scopul vizat.

În cauza *AGOSI contra Regatului Unit*, Curtea a statuat că *... statele se bucură de o liberă apreciere la stabilirea proporționalității, precum și la alegerea mijloacelor de limitare a dreptului de proprietate, astfel încât această limitare să fie justificată în raport cu interesul general* în contextul art.1 din Protocolul nr.1. Din datele speței, rezultă că o masă semnificativă de bunuri ce aparțineau companiei germane AGOSI, fiind obiectul unei infracțiuni de contrabandă, au fost confiscate de Regatul Unit, drept urmare, reclamantul nu a primit plata prețului bunurilor, suferind pierderi bănești considerabile” [73]. La fel, în privința dreptului de proprietate a reclamantului, Curtea a constatat *...stabilirea unui echilibru just depinde de mai mulți factori, dintre care atitudinea și comportamentul proprietarului (în acest caz în raport cu contrabanda), fiind un element important”*. Chiar dacă în acest caz, reclamantul nu a prezentat nici un grad de vinovăție față de contrabandă, Curtea a statuat că totuși principiul proporționalității a fost respectat, reclamantul având posibilitatea de a-și restabili dreptul încălcat prin intermediul autorităților publice engleze [17, p. 8-9].

În același sens, Curtea s-a pronunțat și în cauza *Silikiene contra Lituaniei*, astfel Curtea a constatat că *„...la determinarea echilibrului dintre sechestrul aplicat și drepturile fundamentale ale reclamantului, Curtea reiterează că, atunci când proprietatea a fost confiscată, menținerea echilibrului între interesul general și cel individual, depinde de mai mulți factori, unul dintre aceștia fiind comportamentul proprietarului bunurilor confiscate”* [80].

Al doilea principiu reiterat în art.1 a Protocolului 1, care necesită a fi respectat pentru ca ingerința în exercitarea dreptului de proprietate să nu fie o încălcare a acestui articol, este că această ingerință să fie prevăzută de lege. Aceasta nu presupune doar faptul că ingerința în cauză trebuie să se bazeze pe unele prevederi ale legislației naționale, dar și că trebuie să existe o procedură echitabilă și adecvată, iar măsurile relevante trebuie să fie efectuate de către o autoritate competentă și nu trebuie să fie arbitrare, după cum a constatat Curtea în cauza *Lithgow contra Regatului Unit* [71]. Astfel, prin prevederile Convenției este introdusă o obligație pozitivă în sarcina statelor parte la convenție, ca să introducă în legislația națională reglementări exprese a situațiilor când este admisă ingerința statului în exercitarea dreptului de proprietate, precum și a procedurii care în sensul Convenției trebuie să fie una echitabilă și să nu ducă la o lezare abuzivă a drepturilor persoanei. Astfel în cauza *S. contra Regatului Unit*, Curtea a statuat că ocuparea unei proprietăți, a unui bun, fără un temei legal, reprezintă o violare a art. 1 Protocolul 1 din Convenție și este o încălcare a dreptului de proprietate [72], fiind astfel respectat principiul securității juridice, un principiu fundamental al Convenției. Securitatea juridică presupune existența și respectarea prevederilor suficient de accesibile și precise ale legislației naționale, care satisfac exigențele esențiale impuse de conceptul de „drept”. Cu alte cuvinte, sintagma „în condițiile prevăzute de lege” nu se limitează doar la legislația națională. Convenția urmărește să asigure racordarea legislației naționale la exigențele esențiale impuse de „drept”. Aceasta implică o procedură echitabilă și adecvată și anume, că măsura în cauză trebuie să fie impusă și executată de către o autoritate competentă și să nu fie arbitrară. De asemenea, trebuie să existe garanții procedurale împotriva abuzului de putere din partea statului [17, p. 9-10].

În cauza *Sporrong și Lonrotgh contra Suediei*, Curtea a stabilit care sunt limitele ingerinței statului în ceea ce privește dreptul de proprietate. Astfel, ingerința statului poate fi rezultatul unei măsuri luate de o autoritate publică, al unei hotărâri judecătorești sau al anumitor prevederi legale [17, p. 9-10].

Curtea a examinat uneori cauze în care reclamanții depuneau plângeri asupra controlului folosirii proprietății în cadrul proceselor penale. În cauza *Raimondo contra Italiei* (1994), autoritățile italiene au sechestrat o mare parte din proprietatea care îi aparținea unui bărbat suspectat de legături cu mafia, așteptând până el va confirma că proprietatea a fost achiziționată legal, Curtea nu a stabilit o încălcare a Articolului 1 al Protocolului 1, accentuând scopurile, pentru care mafia folosește proprietatea, dificultățile cu care se confruntă guvernul în lupta contra mafiei și natura mandatelor de sechestr. Curtea la fel nu a stabilit vre-o încălcare într-o cauză, în care se contesta sechestrarea unui apartament, necesar ca probă în cadrul unui proces penal *Venditeli c. Italiei* (1994). În ambele cauze Curtea a stabilit încălcări atunci, când guvernul

nu a întreprins acțiuni imediate pentru a restabili posibilitatea folosirii depline a proprietății în conformitate cu procedurile în cauză [17, p. 135].

Pentru a constata dacă a existat o privare de libertate este necesar să se examineze nu numai dacă a existat un transfer formal al dreptului de proprietate, dar de asemenea și circumstanțele faptelor care au condus la exproprierea de fapt [17, p. 135]. Într-un proces penal o persoană poate fi privată de un atribut al dreptului de proprietate prin aplicarea sechestrului asupra bunurilor mobile sau imobile, conform art. 203-210 din CPP RM. O eventuală punere sub sechestru a bunurilor, este o măsură procesuală de constrângere, care constă într-o inventariere a bunurilor materiale și limitarea dreptului proprietarului sau a posesorului de a-și exercita atributele dreptului de proprietate, dispunerea, folosința sau chiar și posesiunea. Scopul aplicării unui sechestru este de a asigura repararea prejudiciului ce a survenit în urma săvârșirii unei infracțiuni, acțiunea civilă și chiar o eventuală confiscare a bunurilor care au provenit din infracțiune, au fost folosite în acest scop sau au fost pregătite pentru săvârșirea infracțiunii. Această formă de limitare a dreptului de proprietate în cadrul procesului penal corespunde condițiilor stipulate în art. 1 Protocolul 1 a Convenției. În același sens și Convenția Consiliului Europei cu privire la spălarea banilor, căutarea, sechestrarea și confiscarea sumelor obținute din infracțiuni [38], statuează în art. 2 „*Fiecare parte adoptă măsuri legislative și alte măsuri care se dovedesc necesare pentru a confisca instrumentele și sumele sau proprietatea valoarea cărora corespund aceste sume.*”

Astfel, Convenția a introdus reguli generale de protecție a dreptului de proprietate atât în domeniul legislației civile, cât și a celei penale. Statul parte la Convenție, având astfel obligația de a respecta dreptul de proprietate a persoanelor fizice sau juridice, iar orice limitare a dreptului de proprietate, care ar putea să se manifeste ca exemplu prin aplicarea unui sechestru asigurător sau a unei amenzi judiciare în cadrul procesului penal, trebuie să respecte principiul proporționalității între interesul public și cel particular, în acest caz interesul public se va manifesta prin necesitatea de a asigura cursivitatea desfășurării procesului penal în vederea îndeplinirii actului justiției. La fel, orice imixtiune a statului trebuie să fie îndeplinită numai în condițiile legii, care trebuie să reglementeze o procedură echitabilă. Nu contează natura ingerinței statului în exercitarea dreptului de proprietate, fie aceasta se manifestă prin confiscare, naționalizare, expropriere sau prin aplicarea sechestrului, toate aceste măsuri se supun regulilor generale din art. 1 a Protocolului 1 adițional la Convenție.

Prezintă interes științific definirea categoriei de **ocrotire procesual-penală a proprietății**, prin care avem în vedere totalitatea măsurilor reglementate de normele de drept constituțional, civil și de drept procesual penal prin care este asigurat un just echilibru între interesele legitime ale persoanei fizice sau juridice căreia prin infracțiune i-a fost cauzat un prejudiciu material sau

moral, statului, pe de o parte și, pe de alta - ale acuzatului și părții civilmente responsabile privitor la obiectul protecției și a limitelor acesteia.

În concluzie susținem că proprietatea și dreptul de proprietate constituie valori sociale fundamentale, garantate persoanei și reglementate prin norme naționale și internaționale. CoEDO nu i-a acordat dreptului de proprietate statutul unui drept absolut, fiind lăsată posibilitatea statului de a se implica în exercitarea dreptului de proprietate, pentru a-l gestiona nu numai în interes particular, dar și în interesul general al societății. Orice imixtiune în sfera proprietății trebuie să fie prevăzută de lege, necesară într-o societate democratică și proporțională scopului urmărit.

1.4. Concluzii la Capitolul 1

1. Baza teoretico-științifică a lucrării elaborate este asigurată în mare parte de lucrările semnate de autori din Republica Moldova, România, Federația Rusă, Franța etc. Concepțiile și viziunile acestor autori se regăsesc în cuprinsul tezei de doctor, contribuind la efectuarea unei cercetări temeinice în domeniul ocrotirii proprietății în sistemul procesului penal.

2. *Scopul tezei* a implicat examinarea complexă a mecanismului de ocrotire procesual-penală a proprietății și optimizarea cadrului legal din acest domeniu.

3. *Obiectivele tezei de doctorat au vizat:* studiul asupra evoluției reglementărilor normative privind acțiunea civilă în procesul penal, sechestrului asigurator, amenzii judiciare și altor măsuri prin care se aduce atingere dreptului de proprietate; abordarea conceptuală a proprietății și a garanțiilor asigurării dreptului de proprietate în cadrul procesului penal; analiza viziunilor doctrinare ale savanților din Republica Moldova și din alte state privitoare la instituțiile sechestrului pe bunuri, acțiunii civile în procesul penal și a amenzii judiciare; determinarea particularităților definitorii ale mecanismelor actuale de ocrotire procesual-penală a proprietății; abordarea teoretico-practică a procedurii, temeiurilor și condițiilor de aplicare a sechestrului pe bunuri; stabilirea procedurii și a garanțiilor drepturilor persoanei la contestarea aplicării sechestrului și scoaterea bunurilor de sub sechestr; precizarea condițiilor, formei și a procedurii de înaintare a acțiunii civile în procesul penal; relevarea particularităților examinării laturii civile a cauzei penale și delimitarea soluțiilor pronunțate în raport cu acțiunea civilă; analiza temeiurilor și a ordinii procesuale de aplicare a amenzii judiciare; cercetarea practicii judiciare în domeniul aplicării sechestrului pe bunuri, amenzii judiciare și asupra aplicării prevederilor în materia înaintării și soluționării acțiunilor civile înaintate în cauzele penale; analiza comparativă a reglementărilor din legislațiile altor state în materia ocrotirii procesual-penale a proprietății; identificarea carențelor legislative privitoare la reglementarea sechestrului pe bunuri, acțiunea

civilă și amenda judiciară; înaintarea propunerilor de *lege ferenda* menite să îmbunătățească actualul cadru legal de reglementare în domeniul supus cercetării.

4. **Problema științifică importantă soluționată în domeniul de cercetare** a constat în analiza și reevaluarea teoriei și practicii ocrotirii procesual-penale a proprietății, fapt care a contribuit la edificarea unui fundament teoretico-metodologic necesar pentru eficientizarea politicii procesual-penale în materia protecției proprietății, permițând reconceptualizarea mecanismului ingerințelor în acest domeniu.

5. Proprietatea și dreptul de proprietate constituie valori sociale fundamentale, garantate persoanei și reglementate prin norme naționale și internaționale.

6. CoEDO nu i-a acordat dreptului de proprietate statutul unui drept absolut, fiind lăsată posibilitatea statului de a se implica în exercitarea dreptului de proprietate, pentru a-l gestiona nu numai în interes particular, dar și în interesul general al societății. Orice imixtiune în sfera proprietății trebuie să fie prevăzută de lege, necesară într-o societate democratică și proporțională scopului urmărit.

7. Apărarea dreptului de proprietate se realizează prin mijloace juridice, înțelese ca acțiuni prin intermediul cărora proprietarul poate obținerepunerea în drepturile îngărdite abuziv, astfel fiindu-i asigurat accesul la justiție.

8. Mecanismul legal de limitare a dreptului de proprietate pentru participanții la procesul penal, garantează mijloacele de asigurare a dreptului de posesie, folosință și de dispoziție legate de aplicarea măsurilor procesuale prin care li se aduce atingere în cadrul procesului penal.

9. Prezintă interes științific definirea categoriei de **ocrotire procesual-penală a proprietății**, prin care avem în vedere totalitatea măsurilor reglementate de normele de drept constituțional, civil și de drept procesual penal prin care este asigurat un just echilibru între interesele legitime ale persoanei fizice sau juridice căreia prin infracțiune i-a fost cauzat un prejudiciu material sau moral, statului, pe de o parte și, pe de alta - ale acuzatului și părții civilmente responsabile privitor la obiectul protecției și a limitelor acesteia.

10. Prin prisma analizei publicațiilor și a lucrărilor didactico-metodice legate de problema ocrotirii procesual-penale a proprietății se observă că în spațiul țării noastre această instituție este insuficient cercetată. Drept urmare, insuficient sunt tratate și alte subiecte care se înglobează în cadrul mecanismului ocrotirii procesual penale a proprietății, aici fiind vorba, în primul rând, despre acțiunea civilă și punerea bunurilor sub sechestru, rămânând în sfera intereselor științifice și practice din domeniu. De asemenea, nu există un punct de vedere comun cu referire la conceptul, definiția, temeiurile, condițiile și modul de aplicare a sechestrului și cu privire la înaintarea, examinarea și soluționarea acțiunii civile în procesul penal, din care considerent cercetările științifico-practice pe acest vector își mențin actualitatea și importanța.

2. MĂSURI PROCESUALE CARE ADUC ATINGERE DREPTULUI DE PROPRIETATE

2.1. Sechestrarea de bunuri

2.1.1. Scopul aplicării sechestrului asupra bunurilor

În doctrina procesual-penală nu întâlnim o opinie unitară referitoare la noțiunea de „scop” al acțiunii procesuale. Bunăoară, S. Șeifer menționează că nu în toate normele de drept procesual penal, care reglementează realizarea acțiunilor procesuale, sunt formulate clar și cert scopurile urmărite [223, p. 90-92].

Scopul este ceea ce se tinde, ceea ce urmează a fi realizat, ceea ce are în vedere cineva să înfăptuiască, ținta către care tinde cineva [115, p. 1285].

Legea aplică diverse forme de influențare a comportamentului participanților la procesul penal, orientându-le activitatea în direcția dorită, determinată de scopul procesului penal. Din acest considerent, susținem că constrângerea procesuală contribuie la atingerea scopului procesului penal reglementat la art. 1 CPP RM. Eficiența acestui mecanism este determinat de caracterul și conținutul acțiunii procesuale concrete. Astfel, fiecare dintre măsurile de constrângere procesual-penală urmărește un scop special și nemijlocit.

În sursele de specialitate instituția măsurilor asigurătorii își justifică prezența în cadrul măsurilor procesuale, deoarece până la soluționarea definitivă a cauzelor penale și rămânerea definitivă a hotărârilor prin care a fost admisă acțiunea civilă, reparatorie sau prin care s-a pronunțat pedeapsa amenzii ori a fost dispusă confiscarea specială sau confiscarea extinsă, inculpatul sau partea responsabilă civilmente ar putea să înstrăineze bunurile pe care le au și să devină insolvăbili. Măsurile asigurătorii constau în indisponibilizarea unor bunuri mobile sau imobile, prin instituirea unui sechestrului asupra acestora [109, p. 654].

Astfel, sechestrul se ia pentru a evita ascunderea, distrugerea, înstrăinarea sau sustragerea de la urmărirea bunurilor. Deși textul de lege prevede în mod expres acest lucru, aceasta nu înseamnă că organul oficial trebuie să facă dovada că se pregătește o astfel de operațiune cu privire la bunurile respective.

Din economia prevederilor art. 203 alin. (2) CPP RM deducem scopul concret al măsurii de punere sub sechestrul: „...a asigura repararea prejudiciului cauzat de infracțiune, acțiunea civilă sau eventuala confiscare specială sau confiscare extinsă a bunurilor ori a contravalorii bunurilor prevăzute la art. 106 alin. (2) și art. 106¹ din Codul penal”.

În doctrină s-a arătat că scopul măsurilor asigurătorii este acela de a garanta posibilitatea executării confiscării speciale sau a confiscării extinse, a pedepsei amenzii și a cheltuielilor judiciare și acordarea despăgubirilor civile. Cum rezultă din însăși natura acestor măsuri

procesuale, funcționarea lor este numai asiguratorie, nu și reparatorie. În consecință, aplicarea măsurii asiguratorii nu reprezintă acoperirea pagubei, instanța trebuind să oblige, prin hotărâre judecătorească, pe inculpat sau partea civilmente responsabilă, la acoperirea prejudiciului cauzat prin infracțiune.

Varietatea prejudiciului cauzat determină limitele asigurării recuperării acestuia. Cea mai importantă se prezintă a fi problema asigurării acțiunii civile în forma prejudiciului material. Această varietate a prejudiciului este cauzată de cele mai frecvente ori prin infracțiune, iar cu referire la anumite fapte infracționale, ea este prezentă de rând cu dauna morală și fizică.

Acțiunea civilă poate fi înaintată în orice moment: de la pornirea procesului penal până la terminarea cercetării judecătorești. În legătură cu acest fapt apare întrebarea referitoare la posibilitatea asigurării executării sentinței în latura civilă atunci când acțiunea civilă nu este încă înaintată de către partea vătămată. Codul de procedură penală al Republicii Moldova în redacția anului 1961 conținea, în art. 121 alin. (3) prevederea, conform căreia „...la cercetarea dosarului privind infracțiunea ce poate atrage după sine aplicarea unei sancțiuni sub forma confiscării averii sau ridicării contraechivalente a mijlocului de transport, anchetatorul penal este dator să ia măsuri împotriva dosirii averii sau a mijlocului de transport al inculpatului”. O normă, într-o anumită măsură apropiată celei menționate, întâlnim și în actualul Cod de procedură penală al Republicii Moldova, unde în art. 202 alin. (1) este stipulat că „organul de urmărire penală din oficiu..., poate lua în cursul procesului penal măsuri asiguratorii pentru repararea prejudiciului cauzat de infracțiune, pentru eventuala confiscare specială sau confiscare extinsă a bunurilor, precum și pentru garantarea executării pedepsei amenzi”.

Propuneri referitoare la instituirea unei astfel de prevederi întâlnim în literatura de specialitate din Federația Rusă, ea lipsind în Codul de procedură penală al acestui stat. De exemplu, I.B. Tutânin menționează că, în vederea garantării reale a drepturilor părții civile, este necesar de a include o normă ce ar fixa expres obligațiunea organului de urmărire penală de a lua măsuri în vederea asigurării acțiunii civile înaintate sau a unei eventuale acțiuni civile, în caz contrar fiind imposibilă realizarea acestui lucru [215, p. 36]. Însă, această poziție suscită discuții.

Astfel, din rațiuni că mărimea și caracterul prejudiciului cauzat prin infracțiune reprezintă circumstanțe care urmează a fi dovedite într-o cauză penală, se argumentează că înaintarea sau neînaintarea la momentul potrivit de către victimă a acțiunii civile nu eliberează organul de urmărire penală de obligația de a asigura apărarea drepturilor și intereselor legitime ale părții vătămate în sensul recuperării și compensării daunei fizice, materiale și morale, care a fost cauzată acesteia prin fapta penală [156, p. 40]. Asigurarea condițiilor procesual-penale în vederea recuperării și compensării daunei cauzate prin infracțiune constituie una dintre obligațiile organelor oficiale antrenate în activitatea prejudiciară în cauza penală or, acestea

promovează interesul general al societății și al statului în vederea apărării celor care au avut de suferit de pe urma infracțiunilor [215, p. 42].

Ținem să amintim că sechestrul asigurator reglementat la art. 202-210 CPP RM, nu are natura juridică a unei garanții reale, ci a unui act procesual de indisponibilizare a bunului, pentru ca acesta să nu poată face obiectul niciunei înstrăinări până la soluția definitivă.

S-a arătat că sechestrul asigurator constă în indisponibilizarea bunurilor mobile sau/și imobile urmăribile ale debitorului aflate în posesia acestuia sau a unui terț, în scopul valorificării lor în momentul în care creditorul unei sume de bani va obține un titlu executoriu [121, p. 381].

Conform art. 203 alin. (2) CPP RM, punerea sub sechestrul a bunurilor se aplică nu doar în vederea asigurării acțiunii civile, ci și în vederea asigurării confiscării speciale sau a confiscării extinse a bunurilor ori a contravalorii bunurilor prevăzute la art. 106 alin. (2) și art. 106¹ din Codul penal. Cu această ocazie este necesară determinarea conținutului noțiunii de „bunuri utilizate la săvârșirea infracțiunii ori rezultate din infracțiune”, întrucât în anumite norme de drept procesual penal se vorbește anume despre confiscarea unor astfel de bunuri materiale determinate, precum hârtiile de valoare, metalele prețioase, numerarul în monedă națională și în valută etc. (art. 203, 204, 208, 296, 385 CPP RM).

Cu privire la sintagma „bunuri rezultate din infracțiune” este stipulat [160, p. 41] că acestea pot fi: 1) posesia ilegală a unui bun concret; 2) intrarea ilegală în posesia unui bun, cu transformarea lui ulterioară într-o altă avere; 3) obținerea în posesie ilegală a unei anumite averi, investite într-o afacere legală cu obținerea anumitor beneficii; 4) obținerea ilegală în posesie a unui anumit bun, investit într-o afacere ilegală cu obținerea beneficiilor.

În sursele de specialitate ruse este reglementat doar scopul aplicării sechestrului pe bunuri, care constă în asigurarea executării sentinței în latura acțiunii civile, a altor încasări patrimoniale sau a posibilei confiscări a averii dobândite pe cale infracțională, pe când temeiurile aplicării acestei măsuri asiguratorii rămân în afara legii [151, p.94].

Autorii români [122, p. 373] consideră că măsura sechestrului are un caracter asigurator de viitor, acesta nu are un efect imediat de restabilire a drepturilor încălcate a unor participanți din procesul penal, dar le protejează drepturile în privința reparării prejudiciului cauzat prin infracțiune, până când instanța nu se pronunță printr-o sentință asupra soluției din cauza penală examinată. În acest sens, scopurile sechestrului sunt: 1) garantarea executării pedepsei amenzii penale; 2) garantarea reparării daunelor cauzate prin infracțiune; 3) asigurarea executării măsurii de siguranță a confiscării speciale sau în cazul în care bunurile ce urmează a fi supuse confiscării speciale nu mai există - pentru confiscarea contravalorii acestora.

După conținutul juridic, sechestrarea de bunuri diferă de confiscare și reprezintă acțiuni întreprinse în vederea indisponibilizării bunurilor persoanei. Confiscarea bunurilor, la rândul său, constă în trecerea silită și gratuită a acestora în proprietatea statului [33, p. 66].

În *cauza Raimondo vs. Italia*, petiționarul a invocat că pe data de 13 mai 1985 i-a fost aplicată măsura sechestrului asupra a șaisprezece bunuri imobile și șase mijloace de transport. Curtea a considerat că aplicarea sechestrului pe bunuri era prevăzută de art. 2 al Legii din 1965 și nu urmărea scopul de a-l lipsi petiționarul de proprietate, ci doar de a-l împiedica temporar de a se folosi de ea. Punerea sub sechestrul a bunurilor, acțiune prevăzută de art.2 al Legii din 1965, a fost, în mod evident, o măsură provizorie care avea scopul asigurării unei eventuale confiscări a averii, provenite probabil, dintr-o activitate ilegală și antisocială. Respectiv, aplicarea acestei măsuri a fost justificată de interesul general, nefiind acceptat argumentul că în cadrul procesului penal punerea bunurilor sub sechestrul a fost neproportională în raport cu scopul urmărit. Drept urmare a acestui fapt, în situația dată, Curtea a constatat lipsa încălcării art. 1 al Protocolului Adițional I la Convenție [74].

Spre deosebire de reglementările naționale, legiutorul român stabilește aplicarea sechestrului nu doar în vederea garantării executării pedepsei, a confiscării speciale sau confiscării extinse, a reparării pagubei, ci și pentru garantarea executării cheltuielilor judiciare [109, p. 655].

În concluzie conchidem că, sechestrul este o măsură procesuală asiguratorie, cu caracter real luat în cursul procesului penal de către organul de urmărire penală sau de instanța de judecată și care constă în indisponibilizarea unor bunuri mobile și imobile, în vederea reparării daunelor cauzate prin infracțiune, pentru garantarea executării pedepsei amenzii, a eventualei confiscări speciale, precum și pentru asigurarea compensării cheltuielilor judiciare.

2.1.2. Temeiurile și condițiile de aplicare a sechestrului

Se recunoaște că formularea temeiurilor aplicării sechestrului este anevoioasă și dificilă [215, p. 50]. În sens etimologic, noțiunea de „temei” presupune un element fundamental bazat pe ceva, sprijinit pe argumente solide [115, p. 1490]. Prin urmare, temeiuri pot fi cele mai relevante împrejurări, fără de care este imposibilă atingerea scopului procesului penal.

Chestiunea referitoare la temeiurile aplicării sechestrului asupra bunurilor este importantă și din rațiuni legate de excluderea situațiilor de înlocuire neîntemeiată, pentru evitarea cazurilor arbitrare, abuzive și de manifestare a subiectivismului în privința persoanelor a căror drepturi sunt îngădite în legătură cu punerea bunurilor sub sechestrul, cât și pentru aprecierea obiectivă a legalității plasării bunurilor sub sechestrul.

În acest sens, art. 205 alin. (1) CPP RM stabilește că punerea sub sechestru a bunurilor poate fi aplicată de către organul de urmărire penală sau de către instanța de judecată numai în cazurile în care există o bănuială rezonabilă că bunurile urmărite vor fi tănuite, deteriorate sau cheltuite.

S-a arătat că pentru aplicarea sechestrului este necesar: 1) să fie începută urmărirea penală; 2) să existe date rezonabile privind presupunerea că bănuitul, învinuitul, inculpatul sau alte persoane pot tănui, deteriora, sau cheltui bunurile urmărite; 3) să fie înaintată acțiunea civilă, sau să existe unul din bunurile prevăzute de art. 106 alin. (2) CP sau pentru infracțiunea săvârșită legea să prevadă pedeapsa amenzii [65, p. 233]. Pe lângă acestea, alți autori mai identifică și existența bunurilor persoanelor bănuite, învinuite sau inculpate pentru a fi pusă sub sechestru [149, p. 206].

Cu ocazia cercetării temeiurilor de aplicare a sechestrului au fost abordate premisele procesuale și substanțiale. La prima categorie se atribuie hotărârea organului de urmărire penală sau a instanței de judecată privind aplicarea sechestrului. Cu referire la premisele substanțiale unii autori susțin că acestea pot fi faptele (existența bănuielii rezonabile n.a.), care permit a presupune întemeiat că bănuitul, învinuitul, inculpatul sau alte persoane la care se află bunurile urmărite le pot tănui, deteriora sau cheltui [177, p. 321]. Această abordare este caracteristică pentru legislația noastră (art. 205 alin. (1) CPP) și legea procesual-penală a Republicii Armenia (art. 233 alin. (1) CPP) [216]. Alți autori condiționează temeiurile aplicării sechestrului asupra bunurilor de înaintarea acțiunii civile [182, p. 118].

În legislațiile Republicii Belarus (art. 156 alin. (1)) [217] și Ucrainei (art. 29 alin. (1) și (3)) [219], temeiuri ale punerii bunurilor sub sechestru sunt considerate fie stabilirea faptului comiterii infracțiunii, prin care a fost cauzat un prejudiciu material, fie începerea unui proces penal în privința faptei pentru care este prevăzută pedeapsa confiscării averii. O astfel de opinie este susținută și de majoritatea savanților din Federația Rusă.

Potrivit Codului de procedură penală al Republicii Federative Germane [220], temei pentru aplicarea sechestrului asupra bunurilor este doar presupunerea că averea ar putea fi confiscată.

În opinia autorului Arigba Gh.V., este importantă reglementarea temeiurilor punerii sub sechestru a bunurilor, care indubitabil, asigură prevenirea abuzurilor și a subiectivismului la aplicarea sechestrului și nu în ultimul rând - sporește obiectivitatea aprecierii legalității aplicării respectivei măsuri [151, p. 95].

Recunoașterea în calitate de temeiuri ale aplicării sechestrului a datelor referitoare la faptul că bănuitul, învinuitul, inculpatul tănuiește, deteriorează sau cheltuie bunurile urmărite sau că intenționează să procedeze astfel cu referire la ele este o sarcină dificilă, pusă în fața organului de urmărire penală sau a instanței de judecată. Atât organul de urmărire penală, cât și instanța de

judecată urmează să decidă în baza unor date rezonabile dacă bunurile care urmează a fi puse sub sechestru ar putea sau nu fi tănuite, deteriorate sau cheltuite.

Dacă, însă, acțiunile de eschivare de la executarea sentinței în latura încasărilor patrimoniale sunt deja întreprinse, apoi eficacitatea aplicării măsurilor asiguratorii este destul de redusă. Astfel, banii aflați în contul bancar pot fi transferați prin intermediul sistemelor informaționale într-o perioadă relativ scurtă de timp în careva alte instituții fiind puțin probabilă posibilitatea identificării lor ulterioare.

În opinia noastră, temeiurile substanțiale ale aplicării sechestrului depind de scopul, în vederea asigurării căruia și se aplică măsură de constrângere procesual-penală. În cazul punerii bunurilor sub sechestru cu scopul de a asigura executarea sentinței în latura civilă, sunt necesare date factice referitoare la prejudiciul cauzat prin infracțiune. Pentru aplicarea sechestrului cu scopul de a asigura executarea sentinței în materia altor încasări patrimoniale sunt necesare date referitoare la eventuala percepere a cheltuielilor de judecată, la materialul probator ce ține de prezența faptei infracționale pentru care poate fi aplicată pedeapsa cu amendă. În vederea aplicării sechestrului asupra bunurilor în latura penală în scopul asigurării confiscării speciale sau a confiscării extinse, sunt necesare date de fapt care ar permite cu maximă promptitudine de a bănu (învinui) persoana în săvârșirea infracțiunii, drept urmare a căreia au și fost obținute bunurile în cauză (rezultate din infracțiune).

Cu referire la bănuiala rezonabilă constatăm că aceasta trebuie să rezulte din probatoriul administrat în cauză prin care se va constata încercarea de a tănu sau înstrăina bunurile, refuzul sau eschivarea de la repararea benevolă a prejudiciului materialcauzat, neprezentarea la citarea organului oficial etc.

Prin urmare, temeiurile aplicării sechestrului solicită existența legăturii între scop și bănuiala rezonabilă. Anume acestea și determină împrejurările de fapt de a căror existență este condiționată îngrădirea dreptului de proprietate.

Aplicarea sechestrului este determinată și de anumite condiții, prin care se au în vedere totalitatea cerințelor legale prin care se garantează această măsură de constrângere procesuală, inclusiv drepturile persoanei față de care vor fi luate.

Sub aspect de conținut, condițiile înglobează prescrierea împrejurărilor care în prezența temeiurilor necesare, determină apariția, modificarea sau încetarea raporturilor juridice de drept procesual penal, și anume: 1) competența persoanei împuternicite cu aplicarea măsurii de constrângere; 2) existența persoanei concrete în privința căreia este aplicată măsura de constrângere; 3) existența bănuiei sau învinuirii față de o persoană concretă.

Profesorul Nicolae Volonciu, referindu-se la sechestrul penal, arată că acesta poate fi luat atât asupra bunurilor mobile, cât și imobile ale învinuitului, inculpatului sau ale părții civilmente

responsabile cu condiția îndeplinirii în mod cumulativ a următoarelor condiții: a) infracțiunea în legătură cu săvârșirea căreia se efectuează urmărirea penală sau judecata să fie una de prejudiciu material, de rezultat; b) să existe o pagubă certă; c) în privința infracțiunii respective să existe un proces penal; d) să existe constituire de parte civilă [146, p. 442]. Împărtășim această poziție pe deplin.

Aplicarea măsurilor de constrângere în procedura penală, inclusiv a sechestrului pe bunuri, este posibilă doar în condițiile respectării întocmai a formei procesual penale, adică cerințele legii procesual penale care solicită organului de urmărire penală sau instanței de judecată explicarea drepturilor, răspunderii, precum și respectarea ordinii de efectuare a acțiunii.

2.1.3. Procedura de aplicare a sechestrului

Punerea sub sechestru a bunurilor se aplică în baza ordonanței organului de urmărire penală, cu autorizația judecătorului de instrucție sau, după caz, în baza încheierii instanței de judecată. Procurorul, din oficiu sau la cererea părții civile, înaintează judecătorului de instrucție demers, însoțit de ordonanța organului de urmărire penală privind punerea bunurilor sub sechestru. Judecătorul de instrucție, prin rezoluție, autorizează punerea bunurilor sub sechestru, iar instanța de judecată decide asupra cererii părții civile, după caz a demersului procurorului, dacă vor fi prezentate date suficiente pentru confirmarea scopului și a temeiurilor legale.

În ordonanța organului de urmărire penală sau, după caz, în încheierea instanței de judecată cu privire la punerea bunurilor sub sechestru vor fi indicate bunurile materiale supuse sechestrului, în măsura în care ele sunt identificate de organul de urmărire penală. Dacă există bănuială rezonabilă cu privire la eschivarea de la prezentarea benevolă a bunurilor pentru punerea lor sub sechestru, judecătorul de instrucție sau, după caz, instanța de judecată, concomitent cu autorizarea sechestrului, autorizează și percheziția.

Până la înaintarea demersului privind aplicarea sechestrului, la indicația procurorului sau din oficiu ofițerul de urmărire penală, conform pct. 13) din alin. (2) art. 57 CPP, va constata prin ordonanță existența bunurilor care pot fi urmărite. Pentru stabilirea bunurilor care pot fi urmărite, ofițerul de urmărire penală efectuează acțiuni procesuale sau acțiuni speciale de investigații. În cazul constatării inexistenței bunurilor care pot fi urmărite, ofițerul de urmărire penală înștiințează procurorul și partea civilă [65, p. 233].

La etapa prejudiciară demersul procurorului este examinat de judecătorul de instrucție conform art. 305 CPP RM în ședință închisă, cu participarea procurorului, nefiind admisă participarea persoanei căreia i se aplică sechestrul, a apărătorului acesteia sau a reprezentanților legali. În termenul fixat, judecătorul de instrucție deschide ședința de judecată și anunță care demers va fi examinat, procurorul care a înaintat demersul argumentează motivele și răspunde la

întrebările judecătorului de instrucție. După efectuarea controlului temeiniciei demersului, judecătorul de instrucție, prin rezoluție, autorizează efectuarea aplicarea măsurii de constrângere, adică aplicarea sechestrului, sau respinge demersul. Această soluție poate fi atacată de persoanele interesate în termen de 15 zile de la pronunțare cu recurs la curtea de apel.

Analizând în coroborare reglementările de la art. 205 și 305 CPP constatăm incoerențe privitor la modul prin care judecătorul de instrucție decide asupra limitării dreptului de proprietate asupra bunurilor în privința cărora este solicitată aplicarea sechestrului. Astfel, la art. 205 alin. (2) este stipulat că *Judecătorul de instrucție, prin rezoluție, autorizează punerea bunurilor sub sechestrul...*, iar la art. 305 alin. (8) legiuitorul stabilește obligativitatea adoptării unei *încheieri*. Considerăm adecvată cadrului CoEDO și Legii Fundamentale necesitatea motivării ingerinței în dreptul de proprietate anume prin hotărâre motivată, motiv pentru care venim cu propunerea de a înlocui sintagma de la art. 205 alin. (2) CPP RM *prin rezoluție* cu sintagma *prin încheiere motivată*.

În ordonanța organului de urmărire penală, încheierea judecătorului de instrucție sau în încheierea instanței de judecată, vor fi indicate bunurile asupra cărora urmează a fi aplicat sechestrul, menționându-se valoarea acestor bunuri necesară și suficientă în vederea asigurării executării pedepsei amenzii, reparării prejudiciului cauzat prin infracțiune sau asigurării acțiunii civile [141, p. 252].

În Legea privind activitatea specială de investigații, nr. 59 din 29 martie 2012, la art. 2 alin. (1) lit. c¹) se menționează printre sarcinile acestei activități și „depistarea bunurilor provenite din activități ilegale și colectarea probelor privind aceste bunuri”. Potrivit prevederilor art. 24 alin. (1) al aceleiași legi, „rezultatele măsurilor speciale de investigații pot servi drept temei pentru efectuarea altor măsuri speciale de investigații în scopul prevenirii criminalității și asigurării securității statului, ordinii publice, precum și în calitate de probe dacă au fost efectuate în cadrul unei cauze penale” [94]. În acest sens, este absolut evidentă necesitatea intervenirii cât mai active a procurorului la realizarea măsurilor speciale de investigații în vederea obținerii informațiilor privind bunurile sau averea care urmează a fi pusă sub sechestrul.

În aspect comparat, menționăm că autorul rus A.V. Grinenco afirmă că, pentru aplicarea sechestrului pe bunuri este instituită o procedură specială, asemănătoare aplicării măsurilor preventive: 1) organul de urmărire penală emite ordonanță în vederea înaintării în judecată a demersului privind aplicarea sechestrului pe bunuri; 2) procurorul își exprimă acordul în acest sens; 3) judecătorul examinează și soluționează acest demers în baza art. 165 CPP FR [165, p. 341].

Într-o altă opinie, Mihail Udriș susține că măsurile luate de procuror sunt aduse la îndeplinire de către organele de cercetare penală. Același autor menționează și faptul că nimic nu

împiedică procurorul, în cursul urmăririi penale, să își aducă la îndeplinire propriile măsuri, aspecte des întâlnite în practică [32, p. 728].

Conform art. 205 alin. (1) CPP RM, punerea sub sechestru a bunurilor poate fi aplicată de către organul de urmărire penală sau de către instanță numai în cazurile în care există o bănuială rezonabilă că bunurile urmărite vor fi tănuite, deteriorate sau cheltuite. Codul de procedură penală nu prevede anexarea la hotărârea organului de urmărire penală a materialelor care ar confirma necesitatea aplicării sechestrului, justificând, astfel, ingerința solicitată.

Examinând demersul înaintat, instanța de judecată nu verifică probarea bănuiei, învinuirii, acțiunii civile înaintate, nu se axează pe aprecierea materialului probator, nu examinează chestiunea referitoare la vinovăția persoanei în comiterea faptei incriminate [159, p. 65]. Instanța de judecată nu examinează nemijlocit probele (referirea la ele fiind prematură), ci faptele stabilite în baza acestora, verifică dacă sunt respectate cerințele legale formale și prevederile procesuale generale [215, p. 67].

La soluționarea chestiunii privitoare la punerea bunurilor sub sechestru în vederea eventualei confiscării a averii, instanța urmează să facă referire la împrejurările faptice în baza cărora a luat o astfel de hotărâre. Respectiv, este necesar de a fi prezentate materialele cauzei care vorbesc despre prezența circumstanțelor referitoare la faptul că bunurile au fost dobândite sau majorate pe cale criminală [180, p. 195; 215, p. 67].

Mai mult ca atât, pentru a nu admite aplicarea sechestrului în privința unui cerc nedeterminat de persoane, îngrădind ilegal drepturile acestora, este necesar de a pune la dispoziția instanței toate materialele care ar confirma că bunurile respective corespund cerințelor prevăzute de lege în acest sens. Avem în vedere averea dobândită sau majorată în urma acțiunilor ilegale ale bănuțului (învinuțului), inclusiv bunurile aflate la alte persoane care le-au acceptat știind despre dobândirea ilegală a acestora, precum și alte categorii de bunuri (mijloacele bănești aflate pe conturile instituțiilor bancare, bunurile imobile etc.).

Cu această ocazie considerăm oportună reglementarea cercului de acte care urmează a fi prezentate instanței de judecată în vederea examinării demersului privind punerea bunurilor sub sechestru, și anume: ordonanța de începerea urmăririi penale, de recunoaștere a persoanei în calitate de bănuț, după caz de punere a persoanei sub învinuire; procesul-verbal de reținere și de audiere a bănuțului, învinuțului; ordonanța sau încheierea privind aplicarea măsurii preventive; ordonanța privind recunoașterea persoanei în calitate de parte civilă și parte civilmente responsabilă; materialele din cadrul cauzei penale care confirmă că averea este dobândită sau majorată în urma infracțiunii de care este acuzat bănuțul, învinuțul; materialele cauzei penale care confirmă presupunerea că averea aflată la alte persoane este obținută în urma infracțiunii

bănuitului, învinuitului; alte materiale care au legătură cu particularitățile bunurilor în privința cărora este aplicat sechestrul.

Judecătorul, apreciind legalitatea și motivarea punerii averii sub sechestrul, urmează să ia în calcul un spectru larg de informații accesorii cercetărilor, inclusiv situația operativă și de urmărire penală creată la momentul luării unei astfel de hotărâri, care este capabilă să completeze informația prezentată, referitoare la necesitatea realizării acestei acțiuni procesuale. Aceste informații vor fi puse la dispoziția judecătorului în ședința de judecată.

În faza judecării, problema sechestrului asupra bunurilor se va examina de către instanța de judecată la cererea părții civile sau la demersul procurorului (pentru asigurarea executării pedepsei amenzii, reparării prejudiciului cauzat prin infracțiune sau confiscării speciale), potrivit art. 346, 364 din CPP, în urma cărui se adoptă o încheiere de către instanță, sub forma unui document aparte, în conformitate cu alin. (2) art. 342 CPP RM.

Totuși, în cazul în care există un dubiu evident cu privire la prezentarea benevolă a bunurilor pentru punerea sub sechestrul, legiuitorul a introdus posibilitatea judecătorului de instrucție sau, după caz, instanței de judecată, ca odată cu autorizarea sechestrului asupra bunurilor materiale, să autorizeze și percheziția, pentru a putea depista cantitatea sau valoarea de bunuri necesară pentru a acoperi mărimea prejudiciului cauzat prin infracțiune, acțiunea civilă, sau mărimea amenzii aplicate, percheziția fiind limitată doar la bunurile bănuitului, învinuitului, inculpatului sau a părții civilmente responsabile.

Prezintă interes practic și chestiunea referitoare la posibilitatea punerii bunurilor sub sechestrul, în cazurile ce nu suferă amânare, în lipsa hotărârii judecătorești. Asta, deoarece chiar dacă observăm o procedură bine definită de inițiere, autorizare și aplicare a sechestrului, uneori parcurgerea tuturor etapelor poate să dureze în timp, fiind posibilă apariția unei situații când sechestrul trebuie să fie aplicat în regim de urgență.

Unii specialiști din domeniu din Federația Rusă insistă asupra faptului că, în cazurile în care nu suferă amânare, averea nu poate fi pusă sub sechestrul fără o hotărâre a instanței de judecată în acest sens, fiind invocat argumentul că legea de procedură penală (art. 165 Cod de procedură penală al Federației Ruse) prevede exhaustiv acțiunile procesuale care pot fi efectuate în lipsa permisiunii, autorizării din partea judecătorului, punerea sub sechestrul nefiind inclusă în lista acestor acțiuni [225, p. 112].

Alții consideră că este posibilă aplicarea măsurii de punere sub sechestrul a bunurilor și în lipsa autorizației din partea judecătorului cu condiția că este prezent cazul ce nu suferă amânare [186, p. 165].

În diferite state, unde chestiunea referitoare la punerea averii sub sechestrul este lăsată la latitudinea instanței de judecată, această problemă este soluționată nemijlocit în textul legii. În

cazurile în care nu suferă amânare (art. 249/5 CPP al Republicii Azerbaidjan, art. 195 CPP al Georgiei) sau al unui delict flagrant (art. 205 alin. (5) CPP RM), este posibilă aplicarea sechestrului asupra bunurilor și în lipsa autorizației judecătorului, fiind suficientă doar ordonanța organului de urmărire penală în acest sens. O astfel de posibilitate este oferită doar în cazul în care: 1) există bănuiala rezonabilă de a presupune posibila tănuire, deteriorare, cheltuire sau înstrăinare a bunurilor, obiectelor, mijloacelor dobândite pe cale infracțională de către persoana care a comis fapta infracțională (CPP al Republicii Azerbaidjan); 2) există temeiuri de a se aștepta la o eventuală tănuire sau deteriorare a bunurilor (CPP al Georgiei). În acest context este prevăzută și posibilitatea organului de urmărire penală de a pune bunurile sub sechestru în baza ordonanței proprii, fără a avea autorizația judecătorului, însă acest fapt în mod obligatoriu trebuie de comunicat judecătorului imediat, dar nu mai târziu de 24 ore din momentul efectuării acestei acțiuni procesuale (CPP RM și CPP al Georgiei). Primind informația respectivă, judecătorul verifică legalitatea acțiunii de punere sub sechestru, confirmă rezultatele ei sau declară nevalabilitatea acesteia. În caz de constatare că sechestrarea este ilegală sau neîntemeiată, judecătorul dispune scoaterea, totală sau parțială, a bunurilor de sub sechestru.

În acest sens, în art. 205 alin. (5) CPP RM, se prevede că în cazul unui delict flagrant sau în cazul care nu suferă amânare, organul de urmărire penală poate să pună bunurile sub sechestru în baza propriei ordonanțe, fără a avea autorizația judecătorului de instrucție, însă având obligația de a comunica despre aplicarea sechestrului judecătorului de instrucție imediat, însă nu mai târziu de 24 de ore din momentul efectuării acestei acțiuni procedurale. Acesta din urmă, primind informația respectivă, verifică legalitatea acțiunii de punere sub sechestru, confirmă rezultatele ei sau declară nevalabilitatea acesteia. În caz de constatare că sechestrarea este ilegală sau neîntemeiată, judecătorul de instrucție dispune scoaterea, totală sau parțială, a bunurilor de sub sechestru.

Fără îndoială, în ambele cazuri, atât atunci când sechestrul se aplică după procedura generală și în cazul procedurii de urgență, rămâne instituit filtrul judecătorului de instrucție sau, după caz, a instanței de judecată, care în mod obligatoriu trebuie să verifice legalitatea demersului organului de urmărire penală, pentru a exclude o eventuală încălcare a drepturilor și libertăților persoanei.

Pentru executarea hotărârii de punere sub sechestru a bunurilor este necesar de multe ori accesul în domiciliul persoanei, limitându-se inviolabilitatea domiciliului în condițiile art. 29 al Constituției RM, unde potrivit alin. (2) pct. a) este prevăzută derogarea ”pentru executarea unui mandat de arestare sau a unei hotărâri judecătorești”. În cazul când există presupuneri rezonabile că între timp bunurile care urmează a fi sechestrate pot fi tănuite, se dispune efectuarea percheziției în scopul căutării bunurilor urmărite. În cazul când s-a autorizat de judecătorul de

instrucție sau instanța de judecată punerea bunurilor sub sechestru, iar acestea sînt tainuite, organul de urmărire penală efectuează căutarea bunurilor urmărite, fără autorizația privind percheziția încăperilor. Executarea punerii sub sechestru a bunurilor poate fi efectuată în același timp cu percheziția, cu ridicarea de obiecte sau documente, sau desinestătător.

După ce temeinicia și necesitatea aplicării sechestrului sunt stabilite, se emite încheierea respectivă de către judecătorul de instrucție sau instanța de judecată. Ulterior se înmânează, contra semnătură, proprietarului sau posesorului bunurilor copia de pe ordonanța sau hotărârea cu privire la punerea bunurilor sub sechestru și se cere predarea lor. Dacă persoana refuză de a executa benevol cerința reprezentatului organului de urmărire penală, punerea bunurilor sub sechestru se efectuează în mod forțat. Dacă există temeiuri de a presupune că bunurile sînt tainuite de către proprietar sau posesor, organul de urmărire penală, având deja împuterniciri legale, este în drept să efectueze percheziția. Dacă punerea bunurilor sub sechestru se realizează prin hotărârea instanței de judecată, sechestrarea bunurilor se efectuează de către executorul judecătoresc.

La punerea bunurilor sub sechestru poate să fie atras un specialist merceolog, care va determina costul aproximativ al bunurilor materiale, pentru a se exclude sechestarea bunurilor în mărime ce nu corespunde valorii indicate în ordonanța organului de urmărire penală sau în hotărârea instanței de judecată.

Proprietarului sau posesorului bunurilor care este prezent la acțiunea de punere sub sechestru i se oferă posibilitatea de a indica care bunuri materiale pot fi puse sub sechestru în primul rând, pentru a fi asigurată suma necesară și pentru a fi reparat prejudiciul cauzat prin infracțiune.

Cu referire la această situație este necesar de a specifica în primul rând, că darea unei hotărâri judecătorești în privința punerii sub sechestru a bunurilor nu reprezintă încă, prin sine, o examinare în fond a cauzei penale, în legătură cu ce cerințele privind publicitatea și contradictorialitatea părților pot să nu se realizeze în volumul lor deplin. În cel de-al doilea rând, persoanele asupra averii cărora urmează a fi aplicat sechestrul, cunoscând despre eventuala ședință de judecată, pot întreprinde măsuri în vederea tainuirii sau înstrăinării averii acesteia. Situația dată poate duce fie la lipsa rezultatelor pozitive, care în mare parte sunt determinate de caracterul spontan și confidențial al măsurii de constrângere examinate, fie la necesitatea creării unei instituții noi cu tentă de „asigurare prealabilă” apropiată de modelul și mecanismul reținerii persoanei bănuite în săvârșirea infracțiunii. În al treilea rând, legea nu include în categoria participanților la procesul penal „celelalte persoane” la care s-ar afla averea care urmează a fi pusă sub sechestru și, în sfîrșit, în cel de-al patrulea rând, pot apărea dificultăți în privința stabilirii locului de aflare a acestor „alte persoane” și aducerea lor în fața instanței de judecată.

În acest context, susținem opinia că nu este necesar de a prevedea posibilitatea participării la ședința de judecată a persoanelor a căror avere urmează a fi pusă sub sechestru. Aceste persoane pot interveni în vederea asigurării respectării drepturilor sale prin intermediul contestării acțiunilor și hotărârilor de punere a bunurilor sub sechestru fie în ordinea recursului penal sau în ordinea procedurii civile, cerând scoaterea bunurilor de sub sechestru. Pentru aceasta este necesar de a pune la curent persoana cu privire la aplicarea acestei măsuri de constrângere procesual penale, de a înmâna persoanelor interesate copiile actelor și documentelor, perfectate și întocmite cu ocazia punerii sechestrului pe bunuri.

Respectivele prevederi sunt obligatorii și corespund cerințelor tratatelor internaționale. Or, lipsa lor, precum și nerespectarea procedurii de aplicare a sechestrului poate duce la încălcarea drepturilor și libertăților fundamentale a persoanei și o ulterioară condamnare din partea Curții Europene a Drepturilor Omului. În același sens, în cazul respectării tuturor acestor aspecte relatate, Curtea poate respinge cererea reclamantului și constata lipsa unei încălcări a unui drept din Convenție. Un exemplu elocvent este *cauza Saccocia contra Austriei. Reclamantul, cetățean al SUA a fost condamnat de instanță pentru spălare de bani la scară largă. În 1997, instanța din SUA a hotărât sechestrarea bunurilor reclamantului și a solicitat prin intermediul Comisiei Rogatorii punerea în executare a hotărârii în Austria. În 1998, tribunalul penal din Viena a dispus ca și măsură provizorie confiscarea bunurilor în valoare de aproximativ 5,8 milioane de euro. Recursul reclamantului a fost respins. În 2000, tribunalul, fără a ține audiere, a dispus sechestrarea bunurilor. Instanța de recurs, în ședință închisă, a menținut hotărârea. Curtea a constatat că instanțele austriece au verificat înainte de a hotărâ punerea în executare a sechestrului că instanțele din SUA au judecat în conformitate cu principiile de drept. Astfel, Curtea a amintit că ea nu trebuie în acest caz să analizeze la nivel abstract respectarea Convenției în cadrul procedurii de verificare făcută de instanțele din Austria. Aceasta deoarece potrivit legislației interne, instanțele au obligația de a se asigura că hotărârile sunt în concordanță cu art. 6. De aceea, Curtea respinge plângerea ca fiind vădit nefondată. La fel, Curtea a mai constatat că, spre deosebire de hotărârea Welch versus Marea Britanie, în cazul de față măsura sechestrării bunurilor reclamantului era prevăzută de lege și ca atare previzibilă acestuia la momentul comiterii faptelor. Reclamantul s-a plâns pe fond de faptul că executarea hotărârii în Austria nu a fost previzibilă. Plângerea vizează deci nu pedeapsa în sine, ci executarea ei” [79].*

Măsurile asigurătorii în vederea reparării pagubei se pot lua asupra bunurilor învinuitului sau inculpatului și ale persoanei responsabile civilmente, până la concurența valorii probabile a pagubei. Astfel, rezultă că obiectul acestor măsuri poartă asupra bunurilor mobile și imobile ale învinuitului sau inculpatului și ale persoanei responsabile civilmente, care, odată

indisponibilizate prin sechestrul, nu pot fi înstrăinate sau grevate, sustragerea lor constituind infracțiune [15, p. 229].

Bunurile asupra cărora sunt instituite măsuri asigurătorii sunt indisponibilizate, în sensul că cel care le are în proprietate pierde atributul dispoziției, iar când bunurile sechestrate trebuie ridicate în mod obligatoriu, chiar și pe cel al folosinței [108, p. 48].

În acest sens amintim că art. 200 din Codul fiscal al RM [26] stabilește că în temeiul hotărârii organului fiscal privind executarea silită a obligației fiscale, sunt pasibile de sechestrare toate bunurile proprietate a contribuabilului, indiferent de locul aflării lor, cu excepția celor care, în conformitate cu alin. (6), nu sunt sechestrabile.

Contribuabilul (reprezentantul acestuia), persoana lui cu funcție de răspundere sunt obligați să prezinte spre sechestrare toate bunurile, inclusiv cele date unor alte persoane la păstrare sau în folosință, precum și documentele confirmative ale dreptului de proprietate asupra bunurilor, și să comunice în scris: a) informații despre bunurile care nu aparțin contribuabilului și despre proprietarii acestora; b) informații despre bunurile care aparțin contribuabilului și care au fost date unor alte persoane la păstrare sau în folosință; c) informații despre bunurile gajate; d) informații despre bunurile sechestrate de alte autorități publice.

Nu sunt sechestrabile următoarele bunuri: a) produsele agricole perisabile, conform unei liste aprobate de Guvern; b) bunurile gajate până la momentul sechestrării; c) bunurile personale ale persoanei fizice care, conform Codului de executare, nu sunt urmăribile; d) bunurile sechestrate de alte autorități publice; e) alte bunuri care, conform legislației, sunt neurmăribile.

Vor fi sechestrate bunuri numai în valoarea necesară și suficientă pentru stingerea obligației fiscale, pentru achitarea impozitelor și taxelor aferente comercializării bunurilor sechestrate, al căror termen de plată este stabilit până la sau la data comercializării, și pentru recuperarea cheltuielilor de executare silită.

După momentul sechestrării bunurilor mobile, pot apărea următoarele situații, în funcție de cum apreciază organul competent pericolul înstrăinării bunurilor: a) sechestrate, nesigilate și lăsate în posesia celui împotriva căruia s-a luat măsura, acesta având obligația de a nu le înstrăina sau greva; b) sechestrate, sigilate și lăsate în posesia celui împotriva căruia s-a luat măsura, acesta având obligația de a nu le înstrăina sau greva. În acest caz, se poate numi un custode pentru păstrarea bunurilor; c) sechestrate, ridicate și încredințate spre păstrare altor persoane, unități de profil [123, p. 280].

În art. 202 alin. (3¹) CPP RM este reglementată punerea sub sechestrul și ulterior confiscarea extinsă a bunurilor altor persoane care le-au acceptat în proprietatea lor dacă cunoșteau la momentul acceptării și primirii bunurilor, despre dobândirea ilegală a acestora. Această sintagmă - „confiscare extinsă”, a constituit obiectul sesizării la Curtea Constituțională a

RM. Autorul sesizării a pretins că prevederile privind confiscarea extinsă a bunurilor și incriminarea îmbogățirii ilicite contravin, în esență, principiilor constituționale privind prezumția licită a proprietății, prezumția nevinovăției și neretroactivitatea legii penale, consfințite în articolele 21, 22 și 46 alin. (3) din Constituție. Curtea a respins sesizarea ca nefondată și a subliniat că prezumția caracterului licit al dobândirii se prezumă, însă această prevedere nu împiedică cercetarea caracterului ilicit al dobândirii averii, sarcina probei revenind însă celui care invocă acest caracter. În măsura în care autoritățile dovedesc dobândirea unor bunuri de o persoană în mod ilicit, asupra acelor bunuri dobândite ilegal se dispune confiscarea, în condițiile legii. Totodată, Curtea a menționat că potrivit principiilor de drept procesual penal, nimeni nu este obligat să-și dovedească nevinovăția, sarcina probațiunii revenind acuzării, iar situația de dubiu este interpretată în favoarea celui acuzat. Astfel, norma constituțională atribuie responsabilitatea autorităților de a prezenta probe care ar demonstra ilegalitatea dobândirii bunurilor [81].

CtEDO în cauza *Raimondo contra Italei* a reținut că: „*În reglementarea confiscării extinse este important a se determina niște criterii clare care să descrie cu suficientă precizie situațiile de aplicabilitate. În context, măsurile de prevenire nu pot fi adoptate în baza unei simple suspiciuni și nu se justifică decât dacă ele se bazează pe stabilirea și evaluarea obiectivă a faptelor care ies în evidență ca urmare a comportamentului și stilului de viață al persoanei. [...] Destinat să blocheze astfel de mișcări ale capitalurilor suspecte, confiscarea constituie o armă eficientă și necesară pentru combaterea acestui flagel. Ea apare, deci, proporțională obiectivului cercetat, cu atât mai mult cât ea nu comportă în realitate nici o restricție adițională în raport cu sechestrarea. În fine, caracterul preventiv al confiscării justifică aplicarea sa imediată și necondiționată în pofida oricărui recurs.*” [74].

Conform art. 205 alin. (1) CPP RM, punerea sub sechestrul a bunurilor poate fi aplicată de către organul de urmărire penală sau de către instanță numai în cazurile în care există o bănuială rezonabilă că bunurile urmărite vor fi tănuite, deteriorate sau cheltuite. În acest sens, e relevantă și cauza *Air Canada contra Marii Britanii*. Astfel, în speță ”...prin actele autorităților vamale s-a aplicat sechestrul asupra avionului companiei Air Canada, în care au fost depistate 331 kg de smoolă de cânepă, fiind posibilă și ulterioara confiscare, iar grevarea acestuia cu plata unei sume de bani, pentru a-l întoarce s-ar considera ca o posibilitate de a controla folosirea proprietății, fără a fi încălcat dreptul la respectarea proprietății altei persoane. În acest fel, măsurile întreprinse corespundeau interesului general, ce consta în necesitatea de a intensifica lupta împotriva traficului ilicit cu substanțe narcotice la nivel trans-național. La fel, Air Canada a avut posibilitatea să se adreseze în instanța de judecată ca să fie efectuat un control judiciar asupra procedurii de aplicare a sechestrului asupra aeronavei, pe motiv că acesta ar fi fost

neîntemeiat. Mai mult ca atât, luându-se în considerare cantitatea mare de extract din cânepă, valoarea acestuia și a aeronavei, condiția de plată a 50000 de lire sterline nu era neproportională interesului general și avea scop legitim. La fel, datorită gradului înalt de implicare a autorităților în cercetarea cazului, Curtea a constatat că a fost respectat principiul proporționalității, prevăzut de art. 1 Protocolul nr. 1 al Convenției.” [75].

Referitor la aplicarea sechestrului asupra bunurilor altor persoane s-a expus și Curtea Constituțională în Decizia nr. 91 din 27 iulie 2018. Autorul în motivarea excepției de neconstituționalitate a pretins că, deși articolul 204 alin. (1) din Codul de procedură penală prevede că pot fi puse sub sechestru bunurile bănuțului, ale învinutului, ale inculpatului sau ale părții responsabile civilmente, aceste prevederi devin neclare dacă sunt citite împreună cu dispozițiile referitoare la confiscarea specială de la articolul 106 alin. (1) lit. b) din Codul penal, deoarece permit punerea sub sechestru a bunurilor persoanelor care nu au nicio calitate procesuală într-o cauză penală. În acest sens, autorul excepției de neconstituționalitate consideră că norma contestată contravine articolului 23 din Constituție. Curtea a declarat ca inadmisibilă sesizarea, statuând totodată că „...echitabilitatea procesului este o valoare comună pentru Constituția Republicii Moldova și pentru Convenția Europeană. Prin urmare, atunci când legea națională prevede posibilitatea punerii sub sechestru a bunurilor unor terți care nu au nicio calitate procesuală pentru a asigura o eventuală confiscare specială, este important ca autoritățile să-i ofere persoanei în discuție posibilitatea rezonabilă și suficientă de a-și proteja interesele în mod adecvat și eficient, în cadrul aceluiași proces.

Totuși, situația este diferită în cazul prevăzut de norma contestată, deoarece aici sechestrul nu este aplicat pentru a asigura o eventuală confiscare specială, ci pentru repararea prejudiciului cauzat prin infracțiune. Din acest considerent, sechestrul aplicat în condițiile articolului 204 alin. (1) din Codul de procedură penală depinde în mod obligatoriu de recunoașterea calității de bănuț, învinuit, inculpat sau de parte civilmente responsabilă. Aplicarea sechestrului pentru repararea prejudiciului cauzat prin infracțiune în privința altor persoane decât cele menționate expres de norma contestată, prin referirea la norme procesual-penale din legea modificată (a se vedea § 5 din prezenta decizie), nu constituie o aplicare adecvată a legii” [49].

În cazul în care bănuț, învinuitul sau inculpatul deține bunuri care constituie cotă-parte din proprietatea comună a soților sau familiei, conform art. 204 alin. (2) CPP, sechestrul se aplică dacă sunt suficiente probe că cota-parte sau întreaga proprietate comună este dobândită sau majorată pe cale criminală.

Exemplu elocvent în acesastă privință este cauza penală în cadrul căreia inculpații B.V., A.E și A.R. au fost recunoscuți vinovați în comiterea infracțiunii prevăzute de art. 46, 186 alin.

(4) CP RM. Astfel, prin sentința Judecătorei G. din 25 iunie 2015 s-a stabilit că inculpații B.V., A.E., și A.R., în perioada de timp august 2013 – ianuarie 2015, au sustras mai multe bunuri, cauzând părților vătămate un prejudiciu în mărime totală de 65820 lei. Toate părțile vătămate au înaintat acțiuni civile în cadrul cauzei penale, cerând recuperarea prejudiciului cauzat, considerent din care a fost dispusă punerea sub sechestru a mijlocului de transport model «Mercedes Sprinter», care aparținea cu drept de proprietate comună în devălmășie inculpatului B.V. și soției acestuia, deoarece ceilalți inculpați nu dispuneau de careva bunuri. Instanța de judecată, odată cu pronunțarea sentinței, a admis acțiunile civile, dispunând încasarea solidară a prejudiciului cauzat de la inculpați [132]. Ulterior, atacând sentința Judecătorei Glodeni la Curtea de Apel Bălți, inculpatul B.V. a cerut, pe lângă casarea sentinței în latura pedepsei aplicate, scoaterea sechestrului de pe automobilul model «Mercedes Sprinter» din considerentul că soția sa a recuperat în mare parte prejudiciul cauzat părților vătămate. Însă, apelul acestuia a fost respins ca fiind depus peste termen, cu menținerea sentinței în cauză fără modificări [45]. Drept urmare, pentru a obține scoaterea de sub sechestru a automobilului nominalizat, soția inculpatului B.V. a recuperat în totalitate prejudiciul cauzat părților vătămate de către inculpații B.V., A.E. și A.R., intervenind peste o perioadă de timp către A.E. și A.R. cu acțiune civilă în ordine de regres.

Bunurile întreprinderilor, instituțiilor și organizațiilor nu pot fi puse sub sechestru, cu excepția cazului când există o cotă-parte dobândită ilicit din proprietatea colectivă care poate fi separată fără a se aduce prejudiciu activității economice. În acest sens, vor fi aplicabile prevederile art. 176 alin. (1) CPC RM, care indică consecutivitatea de sechestrare a bunurilor unei organizații sau a unei persoane fizice cu statut de întreprinzător. Astfel, pentru a nu crea un impediment în activitatea întreprinderii, organizației, care la fel ca și persoana fizică bănuită, învinuită sau inculpată se prezumă a fi nevinovată până la pronunțarea unei sentințe de condamnare, sechestrarea bunurilor acesteia are loc într-o anumită consecutivitate:a) în primul rând, pe bunurile care nu participă nemijlocit în producție: valori mobiliare, mijloace bănești (în monedă națională și în valută străină, inclusiv în numerar), autoturisme, obiecte de design din officii și alte bunuri; b) în al doilea rând, pe produsele finite (mărfuri), precum și pe alte bunuri materiale care nu participă nemijlocit în procesul de producție și care nu sînt destinate utilizării nemijlocite în producție; c) în al treilea rând, pe bunurile imobiliare, precum și pe materia primă, materiale, mașini, unelte, utilaje, instalații, echipamente și alte mijloace fixe, destinate utilizării nemijlocite în producție; d) în al patrulea rând, pe bunurile predate unor alte persoane.

Legiuitorul parțial a înlăturat aceste omisiuni în legislația procesual-penală prin introducerea alin. (4¹) la art. 204 CPP RM, care prevede că, dacă bunurile ce urmează a fi sechestrate pentru repararea prejudiciului cauzat sau pentru a garanta executarea pedepsei

amenzii sunt folosite sau constituie parte a procesului tehnologic de producție și sechestrarea lor ar determina în mod inevitabil stoparea activității economice a persoanei, se iau măsuri asigurătorii pentru sechestrarea contravalorii acestora.

Astfel, pot fi sechestrate atât bunurile mobile și imobile inclusiv și valorile materiale, conturile și depozitele bancare. Valorile materiale reprezintă atât bunuri corporale, cât și valorile mobiliare, cât și bunurile incorporeale. Nu poate fi aplicat sechestrul pentru asigurarea acțiunii civile în procesul penal asupra bunurilor incorporate (denumirea de firmă, emblemă, marcă, invenție, dreptul de autor, denumirea de origine și indicația geografică) [65, p. 232]. Pot fi puse sub sechestrul sumele de bani care se află pe conturile analitice ale persoanelor juridice sau persoanelor fizice (curent, de depozit, de credit, temporar) [56, p. 307].

În ciuda faptului că prevederile din legea procesual penală nu indică expres o procedura de aplicare a sechestrului asupra valorilor mobiliare și sumelor bănești aflate pe conturile bancare, se consideră că în asemenea situații vor fi aplicate de asemenea dispozițiile generale și se vor efectua anumite acțiuni suplimentare, în funcție de specificul bunurilor sechestrate.

Conform Hotărârii Băncii Naționale a Moldovei nr. 297 din 25.11.2004, privind aprobarea Regulamentului privind deschiderea, modificarea și închiderea conturilor la băncile licențiate din Republica Moldova, persoana titular de cont reprezintă: persoana juridică, reprezentanța înființată în Republica Moldova a persoanei juridice nerezidente, întreprinzătorul individual, persoana fizică, pe numele căreia a fost deschis contul bancar. Astfel, persoanelor fizice li se permite să deschidă pe numele lor: a) conturi curente; b) conturi de depozit; c) conturi de credit. Pentru persoanele juridice pot fi deschise: a) conturi provizorii; b) conturi Loro; c) conturi de depozit; d) conturi de credit; e) conturi curente.

În art. 203 CPP RM se menționează faptul că, în cazul aplicării sechestrului asupra conturilor și depozitelor bancare, sunt încetate oricare operațiuni în privința acestora. Astfel, în acest caz sechestrul reprezintă o măsură asiguratorie ce are ca efect indisponibilizarea sumelor bănești aflate în contul făptuitorului, acestea aflându-se temporar în posesia băncii. Măsura indisponibilizării presupune în acest caz atât interdicția debitării, cât și creditării conturilor și depozitelor date, în acest fel fiind asigurată executarea pedepsei amenzii, acțiunea civilă sau repararea prejudiciului produs prin infracțiune. De asemenea, aplicarea sechestrului asupra conturilor și depozitelor bancare poate avea loc chiar și în situația în care făptuitorul este liberat de pedeapsă penală sau răspundere penală pe temeuri de nereabilitare. După punerea sub sechestrul a conturilor și a depozitelor bancare, sunt încetate orice operațiuni în privința acestora, administrația băncii fiind responsabilă de verificarea tuturor operațiunilor care se desfășoară pe aceste conturi sau depozite bancare.

În cazul în care se sechestrează valori mobiliare, încheierea judecătorului de instrucție sau încheierea instanței de judecată se va prezenta la locul aflării valorilor mobiliare materializate (depozitarului) sau la locul aflării registrului deținătorilor de valori mobiliare nematerializate (registratorului). Hotărârea de punere sub sechestru a valorilor mobiliare se pune în executare prin blocarea în registrul valorilor mobiliare a conturilor personale ale deținătorilor, fapt care se menționează în rubrica respectivă din registru.

În cazul sechestrării obiectelor ce sunt ușor alterabile sau au un termen de păstrare limitat, acestea se transmit în natură inspectoratelor fiscale de stat pentru eventuala comercializare. După cum e prevăzut în Regulamentul din 11.09.2001, în cazul în care se transmit către inspectoratele fiscale de stat bunuri ușor alterabile sau cu un termen de păstrare limitat, aceste obiecte asupra cărora a fost aplicat sechestrul trebuie să fie însoțite de un șir de acte suplimentare, printre care: ordonanța organului de urmărire penală autorizată de judecătorul de instrucție prin încheiere sau încheierea instanței judecătorești de predare a bunurilor Serviciului Fiscal de Stat; procesul-verbal de sechestru al bunurilor; titlul executoriu; rezultatele expertizei bunurilor predate; contractul de păstrare a bunurilor predate împreună cu calculele de plată [127].

Astfel, bunurile sechestrate ușor alterabile sau cu termen de păstrare limitat, al căror termen de valabilitate expiră peste o lună, în termen de 5 zile din momentul luării lor la evidență se transmit de către autoritățile care le-au sechestrat organelor fiscale pentru a fi comercializate. Bunurile sechestrate ușor alterabile sau cu termen de păstrare limitat, al căror termen de valabilitate la momentul sechestrului depășește o lună, se transmit inspectoratelor fiscale de stat cu o lună înainte de expirarea termenului de valabilitate [127]. La predarea bunurilor către reprezentantul Serviciului fiscal de stat se înmânează acestuia copia procesului-verbal de sechestrare și alte documente aferente acestor bunuri. Mijloacele obținute din comercializarea bunurilor se transferă în contul bugetar, în care se înregistrează sumele încasate din vânzarea bunurilor confiscate [149, p. 211].

Conform art. 208 alin. (2) CPP al RM, metalele și pietrele prețioase, perlele și articolele din ele, valuta străină, valorile mobiliare și obligațiile se transmit spre păstrare Serviciului Fiscal Principal de Stat. În cazul sumelor de bani exprimate în valută străină sau națională, acestea se vor depune la contul de depozit al instanței de judecată în a cărei competență revine judecarea cauzei penale respective. Iar în privința altor obiecte asupra cărora a fost aplicat sechestrul, acestea vor fi ridicate, sigilate și vor fi transmise spre păstrare organului la demersul cărui acestea au fost sechestrate. De asemenea, în unele cazuri acestea vor putea fi transmise spre păstrare reprezentantului autorității executive a administrației publice locale.

În cazul sechestrării bunurilor cu caracteristici specifice, care necesită condiții speciale de păstrare și față de care a fost aplicat sechestrul, acestea pot fi remise spre păstrare unor agenți

economici, în conformitate cu contractul de depozitare a bunurilor, ce urmează a fi încheiat dintre organul la al cărui demers bunurile au fost sechestrate și agentul economic care oferă servicii de depozitare.

Când se remit bunurile în natură la Serviciul fiscal de stat, angajatul care primește bunul trebuie să întocmească un proces-verbal prin care să fixeze luarea la evidență a obiectelor sechestrate, inclusiv a bunurilor ce urmează a fi comercializate, potrivit punctelor 5-7 din Regulamentul cu privire la modul de evidență, evaluare și vânzare a bunurilor confiscate, fără stăpân, sechestrate ușor alterabile sau cu termen de păstrare limitat, a corpurilor delictive, a bunurilor trecute în posesia statului cu drept de succesiune și a comorilor.

În viziunea savantului român Siegfried Kahane, instituirea sechestrului se face printr-o întreită operație pe care o efectuează organul de executare a măsurii asiguratorii: identificarea, evaluarea și declararea ca sechestrate a bunurilor care formează obiectul măsurii asiguratorii [60, p. 339].

Organul care procedează la aplicarea sechestrului este obligat să identifice și să evalueze bunurile sechestrate, putând recurge, în caz de necesitate, și la experți. Operațiunile necesare instituirii sechestrului fiind: identificarea, care constă în individualizarea și enumerarea bunurilor sechestrate; evaluarea, care presupune stabilirea valorii bunurilor pe bază de acte sau prin folosirea experților și declararea ca sechestrate, în total sau în parte, a bunurilor care formează obiectul măsurii asiguratorii.

Autorul român Mihail Udriou identifică și etapa determinării soartei bunurilor sechestrate [32, p. 730].

De fapt, cele mai mari dificultăți apar la determinarea valorii bunurilor asupra cărora este necesar de a aplica sechestrul. Pentru determinarea cantității suficiente de bunuri ce urmează a fi restricționate, în momentul sechestrării se stabilește prețul de sechestr al bunurilor după valoarea lor contabilă, în conformitate cu datele contabilității contribuabilului. În cazul când persoanele care, conform legislației, nu țin evidență contabilă și când contribuabilul (reprezentantul acestuia), persoana lui cu funcție de răspundere se eschivează de la prezența la sechestr sau lipsesc, prețul de sechestr al bunurilor îl stabilește funcționarul fiscal, luând în considerare starea lor tehnică și alte caracteristici. Pentru constatarea stării tehnice pot fi invitați, după caz, specialiști în domeniu. Valorile mobiliare sunt sechestrate la prețul lor nominal. Cota-parte într-o societate se determină conform documentelor ei de constituire.

În art. 206 alin. (2) CPP RM se arată că valoarea bunurilor puse sub sechestr, în scopul asigurării acțiunii civile înaintate de către partea civilă sau procuror, nu poate depăși valoarea acțiunii civile. De asemenea, conform prevederilor art. 207 alin. (3) și (4) CPP RM pentru a participa la punerea bunurilor sub sechestr, poate fi atras un specialist merceolog, care va

determina costul aproximativ al bunurilor materiale în scopul excluderii sechestrării bunurilor în valoare ce nu corespunde valorii indicate în ordonanța organului de urmărire penală sau în hotărârea instanței de judecată. Proprietarul sau posesorul bunurilor, prezent la acțiunea de punere sub sechestru, este în drept să indice care bunuri materiale pot fi puse sub sechestru în primul rând pentru a fi asigurată suma indicată în ordonanța organului de urmărire penală sau în hotărârea instanței de judecată.

Valoarea totală a averii care urmează a fi pusă sub sechestru este determinată în dependență de scopul aplicării sechestrului. Pentru asigurarea executării sentinței în latura eventualei confiscări a averii, instanța de judecată, în cazul luării hotărârii în acest sens, trebuie să indice asupra împrejurărilor concrete, faptice în baza cărora a fost dispusă o astfel de soluție [180, p. 195].

Unii autori susțin că organul de urmărire penală solicită punerea sechestrului asupra bunurilor în mărimea necesară pentru recuperarea deplină a prejudiciului material cauzat prin infracțiune [215, p. 71]. Această poziție se prezintă a fi, însă, incorectă, din motivul apariției multiplelor dificultăți cu ocazia determinării cu precizie a cuantumului recuperării necesare. Alți autori vin cu propunerea de a se orienta la valoarea acțiunii, indicate de către partea civilă, sau de a se conduce de cerința generală principială referitoare la necesitatea asigurării recuperării depline a prejudiciului cauzat prin infracțiune, cu punerea sub sechestru a averii care constituie echivalentul prejudiciului produs prin fapta infracțională [179, p. 324]

Considerăm că practica organului de urmărire penală de a se conduce de suma acțiunii indicate de partea civilă nu este rațională și posibilă în toate cazurile. Nu este exclus faptul că la momentul înaintării acțiunii civile persoana să nu fie în stare să determine cu precizie mărimea prejudiciului cauzat.

În literatura de specialitate întâlnim opinia, conform căreia valoarea bunurilor, asupra căreia este pus sechestrul, trebuie să fie, de regulă, de două ori mai mare decât suma acțiunii civile înaintate [161, p. 107]. În același context, alți autori susțin că, chiar și aplicarea sechestrului în mărime dublă nu garantează recuperarea deplină a prejudiciului material cauzat din mai multe considerente, în special: 1) la întocmirea procesului-verbal privind punerea sub sechestru organul de urmărire penală admite deseori erori la aprecierea valorii bunurilor și obiectelor: de regulă, majorează nejustificat prețul acestora, determină incorect sau nu iau în calcul gradul lor de uzură; 2) de frecvente ori, la momentul punerii bunurilor sub sechestru, organul de urmărire penală nu dispune încă de informații suficiente și exacte referitoare la mărimea prejudiciului, care pe durata desfășurării urmăririi penale se poate modifica, inclusiv în sensul majorării; 3) la momentul înstrăinării averii (în situația punerii în executare a sentinței), bunurile își pot pierde anumite calități ale lor, respectiv fiind diminuată valoarea lor. Alteori,

păstrarea îndelungată a unor bunuri, face imposibilă realizarea lor ulterioară. Reieșind din acest fapt, se argumentează că trebuie pusă sub sechestru întreaga avere a bănuțitului, învinuitului sau a altor persoane indicate în lege [152, p. 45].

Punerea sub sechestru a bunurilor cu mărirea costului general al acestora va avea, mai mult ca precis, anumite consecințe iremediabile, în sens patrimonial, pentru partea vătămăă. Cunoscând despre faptul că în cadrul urmării penale a fost pusă sub sechestru averea care nu este suficientă pentru recuperarea (compensarea) prejudiciului cauzat, bănuțitul (învinuitul) va tinde să ascundă, să reperfecteze bunurile nesupuse sechestrului pe numele altor persoane pentru a evita sau pentru a se eschiva de la executarea deplină a sentinței în latura încasărilor patrimoniale.

În situația diminuării prețului general al averii puse sub sechestru, are loc o îngrădire temporară a dreptului la proprietate, care în perspectivă poate fi corectată doar prin intermediul scoaterii bunurilor de sub sechestru [150, p. 29; 215, p. 73]. Studiarea bazei normative privind asigurarea intereselor patrimoniale legale ale părții vătămăă i-a determinat pe unii autori să ajungă la concluzia, conform căreia „de frecvente ori s-a observat o subapreciere, iar uneori chiar și o atitudine neglijentă față de protecția acestor valori sociale din partea organelor statale” [150, p. 29].

Legea procesual penală este chemată să asigure apărarea drepturilor și intereselor legitime tuturor participanților la procesul penal, prevăzând aplicarea de către organul de urmărire penală a măsurilor de constrângere, în primul rând, în vederea asigurării drepturilor și intereselor legitime ale părții vătămăă. Din acest considerent, vorbind despre respectarea drepturilor bănuțitului (învinuitului), este inadmisibilă nerespectarea drepturilor părților vătămăă.

Recuperarea prejudiciului are un rol important în procesul de restabilire a ordinii sociale și, ca finalitate, se prezintă a fi un pivot în sistemul justiției.

Din cadrul de reglementare procesual-penală a aplicării sechestrului (art. 207 alin. (5), art. 260 și art. 261 CPP RM) conchidem realizarea acesteia de către reprezentantul organului de urmărire penală, dacă această acțiune ține de etapa urmării penale, fie de către executorul judecătoresc, în situația în care punerea sub sechestru are loc după terminarea urmării penale, fiind dispusă prin hotărârea instanței de judecată.

Sub aspect comparat, consemnăm că în Federația Rusa (art. 115 alin. (5) CPP) sunt prevăzuți în calitate de participanți obligatorii martorii-asistenți. Unii autori din Federația Rusă menționează că participarea martorilor-asistenți este obligatorie doar în cazul acțiunilor de urmărire penală, punerea bunurilor sub sechestru nefăcând parte din categoria acestora [165, p. 344], deoarece după natura juridică și conținutul său ea nu este un procedeu probatoriu, ci una de dispoziție. Punerea sechestrului pe bunuri este o acțiune procesuală care constă în inventarierea

averii și în interzicerea persoanei, în proprietatea sau posesia căreia se află, de a se folosi de ea și nu se atribuie la acțiunile de urmărire penală [174, p. 63].

De asemenea, se mai menționează că în vederea indisponibilizării bunurilor, organul care procedează la aplicarea sechestrului este obligat să identifice și să evalueze bunurile sechestrate, putând recurge, în caz de necesitate, la evaluatori sau experți [109, p. 660; 32, p. 730].

Cum s-a menționat supra, legiuitorul nostru în art. 207 alin. (3) a prevăzut posibilitatea participării la punerea bunurilor sub sechestru a unui specialist merceolog. Considerăm această prevedere ca fiind una nedefinitivă, deoarece la efectuarea acestei acțiuni este posibilă participarea nu doar a specialistului merceolog, ci și a specialiștilor din alte domenii de activitate. În situația participării la punerea bunurilor sub sechestru, specialistul este abilitat cu aceleași drepturi și obligații care specifice cazurilor de implicare a acestuia în efectuarea acțiunilor de urmărire penală.

La executarea punerii sub sechestru a bunurilor mai pot fi atrase și alte categorii de specialiști, de exemplu specialistul criminalist - în vederea depistării locurilor ascunse de depozitare a bunurilor și pentru aplicarea mijloacelor tehnice de fixare (fixarea foto și video); lăcătușul – pentru deschiderea încăperilor închise; în situațiile de punere sub sechestru a bunurilor imobile este oportun a invita în calitate de specialist reprezentantul organului cadastral.

O atenție aparte urmează a fi acordată cazurilor de participare a executorului judecătoresc la punerea bunurilor sub sechestru, deoarece, fiind o măsură asiguratorie a executării sentinței în cadrul etapelor prejudiciare, punerea bunurilor sub sechestru este destinată să contribuie la activitatea organelor de executare forțată în cadrul etapelor judiciare, așa cum se prezintă a fi, în acest sens, instituția executorilor judecătorești.

În doctrină sunt întâlnite opinii în privința justificării participării executorului judecătoresc la punerea sechestrului pe bunuri, datorită faptului acumulării unei experiențe solide de-a lungul anilor la acest capitol [151, p. 113].

În acest context vom face referire la autorul român Eugen Hurubă, care menționează că evaluarea bunurilor, dacă există acordul părților, se va face de către executorul judecătoresc odată cu identificarea și sechestrarea acestora, iar în lipsa acestui acord, bunurile se vor sechestra și se va solicita efectuarea de către un specialist a unei expertize valorice, care va avea în vedere valoarea de circulație a bunurilor. În cazul bunurilor sechestrate asigurator, executorul judecătoresc trebuie să verifice dacă bunurile respective se mai află la locul aplicării sechestrului, dacă nu au fost degradate sau substituite, nemaifiind necesară o nouă sechestrare decât în condițiile în care se apreciază că bunurile găsite la verificare nu sunt suficiente pentru îndeplinirea creanței, situație în care executorul poate sechestra și alte bunuri ale debitorului [85, p. 99]. În mare parte, cele expuse de Eugen Hurubă își găsesc reflectare în art. 117 din Codul de

executare al Republicii Moldova, care prevede că „evaluarea bunurilor supuse sechestrului se efectuează de către executorul judecătoresc la prețurile medii de piață din localitatea respectivă. Executorul judecătoresc este obligat să înștiințeze în scris părțile despre faptul determinării valorii bunurilor supuse sechestrului și să explice dreptul acestora de a apela la un evaluator în cazul în care nu sunt de acord cu valoarea determinată de executor.

Dacă evaluarea bunurilor este dificilă ori debitorul sau creditorul nu este de acord cu valoarea bunului determinată de executorul judecătoresc, acesta din urmă va antrena în evaluare un evaluator în domeniu.

În cazul în care debitorul sau terțul împiedică accesul evaluatorului la bunul supus evaluării, debitorul sau terțul este lipsit de dreptul de a contesta valoarea stabilită a bunului, iar repararea prejudiciilor rezultate din eventuala diminuare a valorii poate fi pretinsă de debitor sau de terț.

În cazul în care nici o parte în procedura de executare nu contestă în termen prețul stabilit de executorul judecătoresc, evaluarea se prezumă a fi corectă și definitivă. Cheltuielile de evaluare a bunurilor efectuate de evaluator le suportă persoana care a contestat valoarea determinată de executorul judecătoresc [29].

Întrebarea referitoare la statutul executorului judecătoresc în procesul de punere a bunurilor sub sechestru, în special în faza de urmărire penală, este soluționată în mod diferit. Unii autori sunt de părere că în acest proces, este necesar de a fi implicat executorul judecătoresc în calitate de specialist [221].

În aserțiunea autorului I.B. Tutânin, executorul judecătoresc, în procesul de punere a sechestrului asupra bunurilor în faza urmăririi penale, trebuie să dețină statutul de specialist. Beneficiind de anumite cunoștințe speciale în domeniul dreptului procesual civil, executorul judecătoresc este antrenat în această activitate pentru a contribui la descoperirea, fixarea și ridicarea obiectelor și documentelor corespunzătoare. Cu referire la acest moment, este posibil ca pe viitor participarea executorului judecătoresc în procesul de punere a bunurilor sub sechestru să constituie un prim pas pe tărâmul instituirii unor noi reglementări, conform cărora hotărârile judecătorești în cadrul etapelor prejudiciare (încheierile judecătorului de instrucție), în special în ceea ce ține de punerea bunurilor sub sechestru, să fie executate de către executorul judecătoresc [215, p. 87-88].

Alții, dimpotrivă, insistă asupra faptului că specialistul și executorul judecătoresc au sarcini diametral opuse, făcând parte, astfel, din diferite grupuri ale participanților la procesul penal [196, p. 23].

Nu trecem cu vederea și faptul că, în caz de necesitate, organul de urmărire penală este în drept să antreneze în actul de punere sub sechestru a bunurilor și alți participanți la procesul

penal (expertul, interpretul, martorul, reprezentanții legali, avocații care reprezintă interesele anumitor părți în procesul penal etc.), precum și, în anumite cazuri, ofițerii de investigație. În acest context vom face referire la autorii români D. Florescu și P. Andreiu care, pe lângă faptul că evidențiază sechestrul în calitate de măsură eficientă de constrângere a debitorului întru aducerea la executare a documentului executoriu eliberat legal în baza hotărârii judecătorești sau a deciziilor altor organe împuternicite, care constă în restricționarea exercitării dreptului la proprietate al debitorului asupra bunurilor sale, ne mai vorbesc și despre evaluarea bunurilor prin apreciere în cadrul acestei activități cu antrenarea unor experți, în caz de necesitate (ca, de exemplu, când se sechestrează un tablou sau un obiect de artă) [62, p. 31].

Considerăm, că pentru asigurarea drepturilor participanților la procesul penal, organul de urmărire penală trebuie să asigure participarea persoanelor interesate, și anume: atât a persoanelor a căror avere urmează a fi pusă sub sechestrul, cât și a acelor subiecți ale căror drepturi sunt asigurate prin aplicarea acestei măsuri de constrângere procesual penală. Astfel, în conformitate cu legea procesual-penală a Republicii Federale Germane (par. 292), în scopul realizării drepturilor patrimoniale ale părții vătămate, este necesar de a o înștiința pe aceasta, printr-un anunț public, prin presă sau prin careva alte modalități despre faptul aplicării sechestrului pe bunuri [215, p. 88].

În Codul de procedură penală al Republicii Moldova lipsește prevederea expresă asupra posibilității realizării actului de punere a bunurilor sub sechestrul cu participarea apărătorului și a avocatului-reprezentant al persoanei a cărei avere este sechestrată. În acest sens, doar prevederile art. 68 alin. (1) pct. 2) CPP RM încearcă să pună pe făgașul normalității starea respectivă a lucrurilor, legiuitorul menționând destul de rezervat că „...apărătorul are dreptul să participe, la propunerea organului respectiv, la efectuarea de către organul de urmărire penală a acțiunilor procesuale și la toate acțiunile procesuale efectuate la solicitarea sa”. Cercetătoarea rusă A.N. Lopatchina, criticând cadrul de reglementare al legislației procesual-penale ruse, constată că o atare situație reprezintă încălcarea grosolană a drepturilor bănuțului, învinuțului la apărare, precum și a drepturilor altor participanți la procesul penal [185, p. 22]. O reglementare în acest sens se conține în Codul de procedură penală al Republicii Azerbaidjan, conform căruia avocatul este în drept să participe la actul de punere a bunurilor sub sechestrul, iar organul de urmărire penală este obligat să-l informeze din timp despre efectuarea acestei acțiuni, asigurând, astfel, participarea acestuia (art. 251³) [215, p. 89].

Considerăm că o reglementare similară nu este necesară și cadrului normativ național, or, lipsa în CPP al RM a interdicției referitoare la participarea apărătorului (avocatului) în procesul de punere a bunurilor sub sechestrul nu exclude posibilitatea antrenării acestuia, însă fără obligația organului de urmărire penală de a-i asigura prezența.

Cu referire la procedura punerii bunurilor sub sechestru la art. 207 CPP RM sunt specificate acțiunile concrete în privința realizării actului de punere a bunurilor sub sechestru. În acest sens, reprezentantul organului de urmărire penală înmânează, contra semnătură, proprietarului sau posesorului bunurilor copia de pe ordonanța sau hotărârea cu privire la punerea bunurilor sub sechestru și cere predarea lor. În caz de refuz de a executa benevol solicitarea, punerea sub sechestru se efectuează în mod forțat. Dacă există temeiuri de a presupune că bunurile sunt tănuite de către proprietar sau posesor, organul de urmărire penală, având împuterniciri legale, este în drept să efectueze percheziție.

Cu ocazia executării hotărârii de sechestrare a bunurilor sunt invitați toți participanții, după care se deplasează la locul aflării bunurilor ce urmează a fi sechestrate. În prezența tuturor persoanelor, posesorului sau proprietarului bunurilor i se explică conținutul hotărârii de aplicare a sechestrului pe bunuri, i se explică drepturile și obligațiile de care dispune, i se prezintă participanții la această acțiune procesuală, fiindu-le explicate și lor drepturile și obligațiunile pe care le au. Persoana la care se va efectua sechestrul contrasemnează pentru faptul aducerii la cunoștință a acestei hotărâri, confirmând astfel că a luat cunoștință de ea. Primirea unei copii de pe această hotărâre (ordonanță) va permite persoanelor la care se află averea ce urmează a fi pusă sub sechestru de a beneficia, fără careva impedimente în acest sens, de dreptul la apărare pe cale judiciară, atât în procesul penal, cât și în cadrul unei proceduri civile.

Dacă persoana, a cărei avere a fost pusă sub sechestru, nu este de acord cu valoarea apreciativă a bunurilor indicate în procesul-verbal, este necesar de a fixa obiecțiile și observațiile în procesul-verbal, cu audierea ulterioară a persoanei în cauză, clarificându-se totodată și chestiunea referitoare la existența documentelor care confirmă valoarea reală a bunurilor sechestrate.

În legătură cu punerea bunurilor sub sechestru, conform art. 207 alin. (5) CPP RM, reprezentantul organului de urmărire penală întocmește un proces-verbal conform prevederilor art. 260, 261 din CPP RM, iar dacă sechestrul se aplică de executorul judecătoresc, acesta întocmește o listă de inventariere. În toate cazurile acte procedurale trebuie să conțină enumerarea tuturor bunurilor materiale puse sub sechestru, cu indicarea numărului, măsura sau greutatea lor, materialului din care sunt confecționate și alte elemente de individualizare și, pe cât e posibil, costul lor; indicarea bunurilor materiale ridicate și care sunt lăsate pentru păstrare; consemnarea tuturor declarațiilor persoanelor prezente și ale altor persoane despre apartenența bunurilor puse sub sechestru.

Copia de pe procesul-verbal sau de pe lista de inventariere se va înmâna ulterior, contra semnătură, proprietarului sau posesorului bunurilor asupra cărora este aplicat sechestrul, iar în

lipsa acestora, unui membru major al familiei acestuia sau reprezentantului autorității executive a administrației publice locale.

În cazul aplicării sechestrului asupra bunurilor aflate pe teritoriul unei întreprinderi, organizații sau instituții, copia procesului-verbal sau de pe lista de inventariere se înmânează contra semnătură reprezentantului administrației.

Executarea propriu-zisă a sechestrului bunurilor urmează a fi efectuată în timpul zilei (de la orele 06.00 la 22.00), cu excepția cazurilor de flagrant delict sau ce nu suferă amânare, menționate la art. 205 alin. (5) CPP RM, sechestrul în aceste cazuri fiind posibil de a fi aplicat și pe timp de noapte.

Întrucât în cazul aplicării sechestrului asupra conturilor și depozitelor bancare nu se întocmește proces-verbal sau listă de inventariere, o copie de pe hotărârea instanței de judecată (ordonanța procurorului sau încheierea judecătorului de instrucție) privind punerea sub sechestrul a conturilor și depozitelor bancare se va înmâna persoanei în privința căreia a fost dispusă această măsură.

Autorii Ion Neagu și Mircea Damaschin țin să concretizeze că, după ce organul care aduce la îndeplinire măsura sechestrului, a identificat și evaluat bunurile sechestrate, încheie procesul-verbal în care arată activitățile efectuate, descriind amănunțit bunurile sechestrate, cu indicarea valorii lor. În procesul-verbal se arată bunurile exceptate de lege de la urmărire, găsite la persoana căreia i s-a aplicat sechestrul. De asemenea, se consemnează obiecțiile suspectului sau ale inculpatului ori ale părții responsabile civilmente, precum și cele ale altor persoane interesate [109, p.661]. În cazul lipsei averii care urmează a fi sechestrată, acest fapt este consemnat în procesul-verbal. O copie de pe procesul-verbal se înmânează persoanei a cărei bunuri au fost sechestrate [165, p. 340]. Dacă persoana pe a cărei bunuri a fost pus sechestrul lipsește, o copie a procesului-verbal este transmisă reprezentantului organului administrației publice locale, precum și persoanei căreia i se transmit spre păstrare bunurile sechestrate.

În viziunea mai multor specialiști în domeniu, întocmirea listei de inventariere depinde de circumstanțele concrete, care apar în procesul punerii bunurilor sub sechestrul. Nu este necesară întocmirea acestei liste în situațiile în care se pune sub sechestrul un număr mic de obiecte, fiind suficientă, în cazurile date, doar indicarea acestor obiecte în procesul-verbal de punere sub sechestrul. În caz contrar, urmează a fi întocmită o listă de inventariere aparte care figurează în calitate de parte componentă a procesului-verbal privind punerea bunurilor sub sechestrul [199, p. 182].

Până a purcede la descrierea semnelor individuale ale unui sau altui obiect, este necesar a efectua cercetarea acestuia. Cercetarea obiectelor în cadrul punerii bunurilor sub sechestrul poate

să nu se deosebească de cercetarea efectuată în conformitate cu prevederile art. 118 CPP RM, însă ținem să menționăm că scopurile urmărite în aceste cazuri sunt diferite.

Doctrina ne pune la dispoziție propuneri în sensul că, dacă sunt întrunite suficiente temeiuri pentru asigurarea acțiunii civile, este necesar de a fi luate măsurile speciale de investigații corespunzătoare pentru căutarea și stabilirea bunurilor care urmează a fi puse sub sechestru, fiind informat organul de urmărire penală referitor la rezultatele obținute în cadrul acestei activități [156, p. 13]. Acceptând o asemenea poziție, considerăm că nu ne putem limita doar la realizarea măsurilor speciale de investigații. În viziunea noastră, de rând cu alte scopuri, acțiunile de urmărire penală inițiale trebuie să fie orientate spre identificarea bunurilor prin care se va recupera prejudiciul cauzat prin infracțiune. Pentru descoperirea, depistarea bunurilor asupra cărora poate fi aplicat sechestrul, organul de urmărire penală, după începerea urmăririi penale, este obligat să continue căutarea acestor bunuri atât în mod individual, cât și prin intermediul comisiilor rogatorii, adresate altor structuri.

Există două direcții de perspectivă în căutarea bunurilor. Adesea o mare parte a proprietății persoanelor acuzate de comiterea infracțiunilor cu caracter economic este concentrată în afara țării în conturi bancare, investiții în bunuri imobile etc. Aceasta se referă și la mijloacele financiare, și la averea obținută pe cale infracțională. Din acest considerent, este necesar de a folosi posibilitățile urmăririi internaționale în vederea punerii sub sechestru și a confiscării mijloacelor bănești și a averii dobândite pe cale infracțională, pentru a asigura drepturile persoanelor antrenate în procesul penal [215, p. 139-140].

O direcție de perspectivă a identificării averii care urmează a fi pusă sub sechestru, o reprezintă colaborarea cu organele de stat ce efectuează controlul și supravegherea îndeplinirii de către persoanele fizice și juridice a cerințelor legii privitor la combaterea legalizării veniturilor obținute pe cale criminală.

De multe ori inacțiunea persoanelor cu funcție de răspundere care efectuează urmărirea penală se poate exprima în lipsa acțiunilor orientate spre descoperirea averii care urmează a fi pusă sub sechestru [215, p. 137-138]. Codul de procedură penală nu conține indicații directe în sensul căutării unei astfel de averi. În art. 57 alin. (2) pct. 13) CPP al RM se arată doar că ofițerul de urmărire penală „întreprinde măsuri prevăzute de lege, pentru asigurarea recuperării prejudiciului cauzat prin infracțiune”. În legătură cu acest fapt, considerăm că este necesară completarea acestui punct din norma procesual penală nominalizată în următoarea redacție: *„întreprinde măsuri prevăzute de lege, pentru asigurarea recuperării prejudiciului cauzat prin infracțiune, pentru stabilirea obiectelor și documentelor ce au importanță pentru cauza penală, inclusiv a averii care urmează a fi pusă sub sechestru”*.

2.1.4. Contestarea aplicării sechestrului și scoaterea bunurilor de sub sechestru

Se susține întemeiat că, luarea unei măsuri asigurătorii sau modul de aducere la îndeplinire a unei asemenea măsuri pot uneori să lezeze drepturile sau interesele legitime fie ale învinutului sau a inculpatului (de exemplu, fapta imputată nu a produs pagube sau cuantumul probabil al pagubei este exagerat ori bunurile indisponibilizate depășesc cu mult cuantumul pagubei), fie ale părții civile (de exemplu, cuantumul probabil al pagubei este mai mare decât cel avut în vedere de către organul oficial sau bunurile indisponibilizate nu asigură acest cuantum, fie, în fine, ale unei terțe persoane (de exemplu, au fost puse sub sechestru bunuri care nu aparțin învinutului sau inculpatului ori părții civilmente responsabile, ci terței persoane care face plângerea [15, p. 233]).

Statul este obligat să asigure fiecărei persoane antrenate în procesul penal, posibilitatea de a se folosi fără impedimente de drepturile și libertățile sale. La nevoie, limitarea acestor drepturi și libertăți se poate face doar în limitele necesităților reale, cu respectarea tuturor cerințelor legale, care garantează persoanei posibilitatea de a-și apăra drepturile și libertățile.

Printre acestea se înscrie și posibilitatea de a contesta acțiunile procesuale și hotărârile organului de urmărire penală, ale procurorului și ale instanței de judecată.

Astfel, constatăm dreptul persoanei interesate de a contesta atât actul procedural prin care s-a dispus măsura asigurătorie, cât și actul de executare (de exemplu, procesul-verbal de aplicare a sechestrului).

Contestația împotriva măsurii asigurătorii se întemeiază pe motive de nelegalitate a acesteia, de pildă: au fost sechestrate bunuri ale unei autorități sau instituții publice ori alte bunuri exceptate de lege; au fost sechestrate bunuri aparținând altor persoane decât cele față de care se poate lua măsura; valoarea bunurilor sechestrate depășește cu mult valoarea prejudiciului stabilit în cauză etc. [32, p. 725; 142, p. 604]. *Contestația împotriva modului de aducere la îndeplinire a măsurii asigurătorii* vizează aspectele privitoare la punerea în aplicare a măsurii asigurătorii de către organele care au această competență sau de către persoanele în mâinile cărora s-ar afla bunurile. Contestația împotriva modului de aducere la îndeplinire a măsurii asigurătorii este admisibilă indiferent de organul care a dispus luarea măsurii [32, p. 726].

Plângerile asupra acțiunilor organelor de urmărire penală îndeplinite în cadrul procedurii prejudiciare pot fi înaintate în conformitate cu prevederile art. 298-299² CPP RM. În cazul nostru, în situația punerii sechestrului pe bunuri de către organul de urmărire penală, partea civilmente responsabilă, reprezentantul acesteia sau alte persoane ale căror drepturi și interese legitime au fost lezate de către organul de urmărire penală prin aplicarea sechestrului pot interveni cu plângeri către procurorul care conduce urmărirea penală. Plângerea adresată nu suspendă executarea acțiunii de punere a bunurilor sub sechestru dacă procurorul care conduce

urmărirea penală nu consideră aceasta necesar. Plângerile pot fi adresate de către partea civilmente responsabilă, de reprezentanții acesteia și procurorului ierarhic superior, în cazul în care aplicarea sechestrului pe bunuri a fost realizată, dispusă în baza dispozițiilor procurorului care conduce urmărirea penală. În situația admiterii plângerii referitor la punerea bunurilor sub sechestru, procurorul ierarhic superior este în drept: să schimbe temeiul de drept al actului procesual contestat; să anuleze sau să modifice actul procesual contestat ori unele elemente de fapt în baza cărora s-a dispus actul contestat.

O altă cale de contestare a sechestrului este recursul declarat împotriva soluției judecătorului de instrucție. În acest sens poate declara recurs partea interesată în instanța ierarhic superioară în termen de 3 zile. Recursul se va examina în condițiile art. 311 și 312 CPP RM.

Potrivit art. 209 alin. (2) CPP RM, actul procedural prin care a fost aplicat sechestrul bunurilor, poate fi atacat atât la faza urmăririi penale, cât și în timpul judecării cauzei. Astfel, alte persoane decât bănuitul, învinuitul sau inculpatul au dreptul să ceară anularea încheierii, ordonanței sau hotărârii prin care s-a dispus aplicarea sechestrului și respectiv scoaterea de sub sechestru a bunurilor. Dacă în termen de 10 zile persoanei nu i se comunică despre măsurile luate, aceasta are dreptul de a ataca acțiunea organului de urmărire penală sau a instanței de judecată în ordinea acțiunii contenciosului administrativ. Este necesar de a menționa, totuși, că plângerea sau recursul înaintat nu suspendă executarea acțiunii sechestrului.

Astfel, persoanele față de care a fost dispusă aplicarea sechestrului asupra bunurilor, au dreptul de a înainta solicitări de scoatere a obiectelor de sub sechestru, atât în ordinea procedurii penale, cât și în ordinea procedurii civile. În acest context considerăm procedura respectivă îndreptățită din considerent că, categoria de persoane enunțată, neavând calitate procesuală, drept urmare nu dispune de drepturi procedurale în vederea apărării drepturilor sale participând efectiv în cadrul procesului penal, iar legiuitorul prin reglementările de la art. 209 alin. (2) CPP tocmai le-a suplinit câmpul de asigurare a accesului la justiției.

Conform art. 180 alin. (2) CPC, în cazul în care se emite o încheiere de anulare a măsurii sechestrului sau de substituție a unei forme de asigurare a acțiunii cu o alta, recursul declarat va suspenda executarea încheierii. De altfel, hotărârea instanței de judecată în privința acțiunii civile privind scoaterea bunurilor de sub sechestru poate fi atacată de către procuror în instanța ierarhic superioară cu recurs în termen de 10 zile, însă, după intrarea ei în vigoare, este obligatorie pentru organele de urmărire penală și pentru instanța de judecată care judecă cauza penală în cadrul soluționării chestiunii ale cui bunuri trebuie să fie confiscate sau, după caz, urmărite.

În situația în care punerea bunurilor sub sechestru este dispusă în procesul examinării cauzei penale în instanța de judecată drept urmare a cererii părții civile ori a altei părți, încheierea pronunțată de către președintele ședinței de judecată nu poate fi atacată separat cu

recurs, urmând a fi atacată în acest sens numai odată cu sentința (art. 437 alin. (2) CPP RM). Totuși, practica judiciară înregistrează situații de neclaritate și de abatere de la prevederile legale în latura posibilității contestării actului de punere a bunurilor sub sechestru dispus prin încheierea instanței de judecată în procesul examinării cauzei. *Un exemplu elocvent în această privință îl reprezintă cauza penală de învinuire a lui B.P. în comiterea infracțiunii prevăzute de art. 157 CP RM. În cadrul ședinței de judecată partea vătămată N.I. a solicitat recunoașterea sa în calitate de parte civilă pe caz și încasarea prejudiciului material și moral, fiind cerută, totodată, și asigurarea acțiunii civile prin aplicarea sechestrului pe apartamentul ce-i aparține cu drept de proprietate inculpatului B.P. Analizând cererea și argumentele invocate de părți, judecătorul a aplicat măsura asiguratorie asupra apartamentului care îi aparține cu drept de proprietate inculpatului B.P., indicând că aceasta este cu drept de recurs în termen de 15 zile la Curtea de Apel Bălți [87]. Împotriva încheierii Judecătorei Bălți din 14.09.2015 avocatul inculpatului B.P. a înaintat recurs, solicitând casarea acestei încheieri și scoaterea bunului de sub sechestru. Examinând materialele cauzei, Colegiul penal al Curții de Apel Bălți a respins ca nefondat recursul declarat de avocatul inculpatului B.P. împotriva încheierii Judecătorei mun. Bălți, încheiere care a fost menținută fără modificări [46]. În situația dată, încheierea pronunțată de către președintele ședinței de judecată nu era susceptibilă de a fi atacată cu recurs, urmând a fi atacată în acest sens numai odată cu sentința (art. 437 alin. (2) CPP RM), fapt care nu a fost luat în calcul de către Colegiul penal al Curții de Apel Bălți.*

În sursele de specialitate străine, întrebarea referitoare la admisibilitatea contestării pe cale judiciară a soluției pronunțate de către judecător în raport cu sechestrul este controversată. Conform unei opinii este imposibilă intervenirea prin căile de atac la instanța ierarhic superioară în vederea contestării măsurii de sechestru [193, p. 331], într-o altă sursă este argumentată o poziție diametral opusă [178, p. 256].

Legislațiile procesuale în domeniu a mai multor state prevăd posibilitatea contestării în instanța ierarhic superioară a hotărârii privind punerea sechestrului pe bunuri, cum este exemplul art. 253 din Codul de procedură penală al Republicii Azerbaidjan, art. 237 din Codul de procedură penală al Republicii Armenia, paragraful 111 din Codul de procedură penală al Germaniei etc.

Considerăm că o astfel de procedură este necesară și pentru legislația procesual-penală a Republicii Moldova. Această necesitate este generată de respectarea dreptului persoanei la un recurs efectiv, prevăzut de art. 13 CoEDO, conform cărui „*orice persoană, ale cărei drepturi și libertăți recunoscute de prezenta Convenție au fost încălcate, are dreptul de a se adresa efectiv unei instanțe naționale, chiar și atunci când încălcarea s-ar datora unor persoane care au acționat în exercitarea atribuțiilor lor oficiale*”.

Situația existentă îngreșește dreptul persoanelor care se consideră lezate în drepturile patrimoniale de a contesta actele de dispoziție ale instanței de judecată, acestea fiind nevoite să aștepte soluționarea cauzei penale în fond pentru a avea posibilitatea de a ataca în instanța ierarhic superioară a încheierii instanței de judecată prin care se soluționează chestiunea aplicării sechestrului la etapa aflării cauzei penale pe rolul instanței de judecată.

Unul din argumentele aduse de autorii care sunt împotriva instituirii unei astfel de proceduri este faptul că aceasta ar duce la tergiversarea examinării fondului cauzei. Noi însă venim cu propunerea instituirii unei proceduri speciale, care ar permite evitarea stopării procedurii în fața instanței de fond, o procedură similară cu cea reglementată de Codul de procedură civilă al Republicii Moldova [27] și de Legea insolvenței nr. 149 din 29.06.2012 [93]. Astfel, art. 181 alin. (4) CPC RM prevede că, *„pentru soluționarea recursului împotriva încheierii de asigurare a acțiunii sau de respingere a cererii de asigurare a acțiunii, instanței de recurs i se expediază copia dosarului, certificată de instanța care a emis încheierea respectivă, dacă comunicarea nu se face prin intermediul Programului integrat de gestionare a dosarelor”*. La fel, art. 8 alin. (4) din Legea insolvenței prevede că, *„În vederea soluționării recursului, instanței de recurs i se trimit, în copii certificate de instanța de insolvență, doar actele care interesează soluționarea căii de atac”*.

Drept urmare, venim cu propunerea completării art. 209 CPP RM cu alin. (1)¹, în următoarea redacție: *„Depunerea recursului împotriva încheierii instanței de judecată prin care se soluționează chestiunea aplicării sechestrului nu suspendă examinarea cauzei în fond. Pentru soluționarea recursului, instanței de recurs i se expediază copiile actelor relevante din dosar, certificate de instanța care a emis încheierea respectivă”*. La fel, pentru aducerea altor norme de procedură penală în concordanță cu redacția propusă a art. 209 CPP, urmează să fie completat și art. 437 alin. (1) pct. 3¹) CPP cu sintagma *„Încheierile prin care se soluționează chestiunea aplicării sechestrului de către instanța de judecată”*.

În viziunea autorului Costel Niculeanu [111, p. 188-189], instituirea sechestrului asigurator poate fi contestată numai pentru motive de nelegalitate referitoare la actul procesual prin care este dispusă măsura sau la actul procedural prin care aceasta este dusă la îndeplinire. Atunci când contestația este soluționată de instanța de judecată, hotărârea pronunțată poate fi atacată cu recurs, iar ultima hotărâre adoptată intră sub prezumția absolută a autorității lucrului judecat, ceea ce, în viziunea autorului nominalizat, face inadmisibilă o nouă contestație împotriva sechestrului pentru aceleași motive. Împotriva sechestrului asigurator se poate face contestație potrivit legii civile, dacă procesul penal a fost definitiv soluționat, dar fără rezolvarea acțiunii civile și dacă nu s-a făcut plângere împotriva modului de aducere la îndeplinire a măsurii. Prin interpretare *per a contrario* se impune concluzia că dacă în timpul procesului penal a fost

formulată contestație, hotărârea pronunțată prin care a fost menținut sechestrul intră sub autoritatea lucrului judecat, de aceea nu mai poate fi introdusă o nouă contestație având același obiect la instanța civilă. Contestația la instanța civilă poate fi făcută împotriva actului procesual prin care s-a pus în executare măsura asiguratorie, situație ce prezintă un aspect de legalitate, nu și pentru probleme de oportunitate invocate de învinuit, inculpat, partea civilmente responsabilă sau oricare altă persoană interesată. Contestația nu este suspensivă de executare, ceea ce înseamnă că bunurile rămân indisponibilizate pe parcursul procedurii de contestare.

Este posibil ca sechestrul să fie aplicat asupra bunurilor față de care nu pot fi luate măsuri asiguratorii. În consecință, persoanele ale căror bunuri au fost sechestrate se pot adresa în vederea apărării drepturilor lor patrimoniale în ordinea procedurii civile, fapt menționat anterior.

Cu acțiuni în privința scoaterii bunurilor de sub sechestr se poate adresa proprietarul sau posesorul bunului care deține această avere în baza legii sau contractului, deoarece după caracterul și natura lor juridico-penală aceste acțiuni sunt de revendicare, adică vizează revendicarea proprietății dintr-o posesie străină ilegală. De asemenea, enumerarea și stabilirea categoriilor de bunuri asupra cărora nu poate fi aplicat sechestrul contribuie la asigurarea garanției păstrării după debitor și a persoanelor aflate la întreținerea acestuia a bunurilor care le sunt necesare pentru existența corespunzătoare și continuarea activităților cotidiene și profesionale [176, p. 541].

Bunurile vor fi scoase de sub sechestr în temeiurile art. 210 CPP atunci când: a fost retrasă acțiunea civilă; a fost modificată încadrarea juridică a infracțiunii incriminate bănuitului, învinuitului, inculpatului; au survenit scoaterea de sub urmărire penală, încetarea urmăririi penale, achitarea persoanei sau încetarea procesului penal, repararea benevolă a prejudiciului de către învinuit sau inculpat, astfel încât menținerea acestei măsuri asigurătorii nu mai este necesară sau oportună.

În același sens, bunurile pot fi scoase de sub sechestr după caz, prin încheierea instanței sau a judecătorului de instrucție, fie prin ordonanța procurorului, în cazurile în care aceștia constată ilegalitatea aplicării sechestrului asupra bunurilor, de către organele de urmărire penală, în lipsa autorizației necesare.

Pentru scoaterea bunurilor de sub sechestr în procesul urmăririi penale este suficientă doar hotărârea organului de urmărire penală, aceasta în situația în care au dispărut temeiurile necesare aplicării acestei măsuri de constrângere procesual penală.

Sechestrul asupra bunurilor ca o măsură procesuală de constrângere se menține atâta timp cât există temeiurile de aplicare a acestuia. Dacă necesitatea menținerii acestei măsuri de constrângere dispăre, aceasta se anulează în baza demersului sau încheierii organului în procedură de examinare a căreia se află cauza penală. Sechestrul asupra bunurilor poate fi anulat,

de exemplu, dacă urmărirea penală în privința persoanei încetează, sau dacă făptuitorul a reparat în întregime paguba produsă etc.

Totodată, la alin. (2) art. 210 CPP RM este introdusă o excepție care prevede amânarea scoaterii bunurilor sub sechestru, în virtutea faptului că a încetat procesul penal, sau că persoana a fost achitată sau scoasă de sub urmărire penală, organul de urmărire penală sau instanța de judecată având dreptul de a mai menține măsura sechestrului în unele cazuri. Această situație apare atunci când partea civilă sau alte persoane interesate în repararea prejudiciului material cauzat prin infracțiunea săvârșită, cere organelor de drept menționate menținerea bunurilor sub sechestru, pentru un termen de maxim o lună de la intrarea în vigoare a hotărârii respective.

Prin urmare, în orice caz de soluționare a chestiunii scoaterii bunurilor de sub sechestru, urmează a fi anunțată din timp partea civilă pentru a decide înaintarea cererii de menținere a sechestrului asupra bunurilor pentru o durată de o lună de zile, termen suficient pentru a înainta o acțiune potrivit procedurii civile. Ordonanța sau încheierea privind scoaterea bunurilor de sub sechestru în condițiile și ordinea prevăzută de CPP nu sunt susceptibile de a fi atacate de către partea civilă sau de procuror [65, p. 240].

Din cele evocate constatăm că legislația națională tinde să se racordeze cerințelor internaționale și în aspectul aplicării măsurilor asiguratorii în procesul penal sub formă de sechestru. Reglementările generoase asigură organelor de drept mecanisme eficiente în vederea aplicării măsurilor pentru repararea ulterioară a prejudiciului cauzat prin infracțiuni, achitării pedepsei amenzii, sau executării hotărârii în privința acțiunii civile. Totodată, nu sunt lăsate fără protecție persoanele interesate, astfel, în vederea excluderii arbitrariului în procedura de aplicare a sechestrului, sunt reglementate expres, categoriile subiecților cărora le poate fi aplicat sechestrul asupra bunurilor, categoriile de bunuri și valoarea acestora ce poate fi sechestrată, procedura și temeiurile de aplicare a sechestrului, dreptul de a contesta aplicarea sechestrului sau a refuzului de a-l aplica. Toate în ansamblu oferă protecție procesual-penală dreptului de proprietate.

2.2. Amenda judiciară

2.2.1. Noțiunea și caracterele amenzii judiciare

Pentru a se asigura desfășurarea normală a activității procesuale, prin îndeplinirea, în mod corect și la timp, a obligațiilor procesuale, de către subiecții procesuali, CPP a prevăzut sancțiunea cu amenda judiciară [64, p. 307]. Ea se aplică în privința abaterilor care pot fi comise de către persoanele chemate să coopereze la derularea activității judiciare [113, p. 382]. Ca orice sancțiune patrimonială, amenda are caracter retributiv. Rolul amenzii judiciare este de a asigura

desfășurarea normală a activității procesuale prin efectuarea corectă și la timp, de către subiecții procesuali, a îndatoririlor ce le revin potrivit legii [61, p. 412].

Amenda reprezintă o restrângere a drepturilor patrimoniale, ...care se manifestă în reducerea patrimoniului. În prezent amenda este una dintre cele mai răspândite tipuri de pedepse, atât în legile penale, cât și în practica judecătorească, în majoritatea jurisdicțiilor lumii [11, p. 444].

Conceptul de amendă evocă în general „acea sancțiune care se concretizează în plata unei sume de bani pentru neexecutarea unei obligații. Pornind de la importanța deosebită a îndeplinirii obligațiilor procesuale de către participanții la proces și persoanele care contribuie la înfăptuirea justiției pentru desfășurarea normală a judecății, pentru stabilirea faptelor și, deci, pentru pronunțarea unei hotărâri temeinice, precum și pentru asigurarea dreptului la apărare a părților și a principiului contradictorialității, legiuitorul stabilește sancțiunea amenzii judiciare. Având un caracter de pedeapsă pentru o faptă personală, amenzile judiciare... se aseamănă cu sancțiunile penale, în sensul că se pot aplica numai persoanei care nu și-a îndeplinit îndatorirea procesuală. Tot din această natură de pedeapsă pecuniară a amenzii rezultă că amenda judiciară... nu poate fi aplicată decât în măsura în care un text de lege o prevede și numai în limitele prescrise, independent de existența vreunui prejudiciu sau de întinderea acestui prejudiciu.

În viziunea autorilor români George Antoniu, Nicolae Volonciu și Nicolae Zaharia, amenda reprezintă o sancțiune constând din plata unei sume de bani. Amenda penală reprezintă sancțiunea aplicată de instanța de judecată pentru săvârșirea unei infracțiuni. Amenda cu caracter administrativ este sancțiunea pe care o aplică instanța în caz de înlocuire a răspunderii penale. Amenda judiciară, la rândul ei, reprezintă sancțiunea pe care o aplică organul de urmărire penală sau instanța de judecată persoanei care a comis o abatere judiciară în cursul procesului penal. Aplicarea amenzii judiciare nu înlătură răspunderea penală, dacă fapta constituie infracțiune [6, p. 18].

Amenda judiciară are, pe de o parte, un caracter sancționator, constituind o măsură de constrângere aplicată de instanța de judecată pentru neîndeplinirea obligațiilor procesuale prevăzute de lege, iar pe de altă parte, un rol educativ și preventiv, stimulând îndeplinirea acestor îndatoriri [41, p. 56].

Amenda judiciară ca măsură procesuală de constrângere procesual-penală urmărește, pe de o parte, asigurarea desfășurării normale a procesului penal, pe de alta, sancționarea persoanei care a comis o abatere în cadrul procesului. O cerință stabilită de tratatele internaționale, la care Republica Moldova este parte, în privința aplicării unor asemenea măsuri de constrângere, este respectarea limitelor acesteia. Astfel, amenda judiciară va fi aplicată în funcție de gravitatea abaterii săvârșite, întrucât nu are drept scop repararea prejudiciului cauzat de infracțiune. Atât

caracterul personal al amenzii, cât și reglementarea strictă a acesteia, au rolul de a exclude abuzurile subiecților oficiali și de a asigura un cadru legal favorabil realizării drepturilor constituționale ale persoanei [143, p. 42].

Aplicarea amenzii judiciare, dând naștere unui raport procesual secundar, implică prezența unor subiecți procesuali. Cadrul acestor subiecți este format din subiecți oficiali (persoanele care activează în cadrul organelor de drept) și subiecți neoficiali (părțile procesului, martori, experți, interpreți, persoana obligată a prezenta obiecte sau înscrisuri ce sunt cerute de organele judiciare, persoana căreia i s-au restituit obiectele ridicate) [61, p. 413].

După cum afirmă autorul român Grigore Theodoru, în cursul procesului penal pot fi comise încălcări ale legii de procedură penală care constituie abateri judiciare; aceste abateri pot fi sancționate cu o amendă judiciară, dacă nu este cazul tragerii la răspundere penală. Abaterile judiciare pot fi comise de părți, de apărător, de martori, experți, interpreți, de personalul auxiliar al parchetelor și instanțelor judecătorești, de organele de cercetare penală, de persoanele antrenate în desfășurarea procesului penal [140, p. 441].

În opinia autorului român Theodor Mrejeru, în cadrul procesului penal, anumite abateri care pot fi săvârșite de către persoanele chemate să coopereze la desfășurarea activității judiciare sunt sancționate cu amendă judiciară, care este o sancțiune cu caracter procesual ce poate fi privită și ca o amendă administrativă imperfectă [106, p. 85].

Abaterea judiciară constituie o încălcare din partea unei persoane a normelor care reglementează desfășurarea procesului penal. În cazul existenței abaterii judiciare intervine o sancțiune procesuală specifică, autonomă, comună atât procesului penal, cât și celui civil, prin care autorul abaterii va fi obligat să plătească statului o anumită sumă de bani [98, p. 321]. Deși are esențialmente un caracter represiv, amenda judiciară se distinge de amenda contravențională și de amenda penală prin faptul că se aplică unei categorii restrânse de persoane, respectiv celor care au atribuții în desfășurarea procesului penal, precum și celor care sunt implicate sau participă la procesul penal. De asemenea, pe lângă rolul său represiv, prin modalitatea sa imediată de aplicare, în unele cazuri în ședință publică, amenda judiciară asigură protejarea prestigiului justiției și disciplinarea tuturor părților chemate să participe la înfăptuirea actului de justiție. Abaterea judiciară poate fi constatată numai de către organul judiciar în fața căruia a avut loc, chiar dacă la momentul respectiv sunt prezenți și alți agenți investiți cu exercițiul autorității de stat care pot dispune sancțiunea contravențională [32, p. 820].

Trăsătura de bază a amenzii judiciare ține de faptul că sancțiunea se aplică în cazul săvârșirii unei abateri în cursul procesului. Abaterea judiciară este o încălcare a obligațiilor procesuale de către participanții la proces sau persoanele care contribuie la realizarea justiției. A doua trăsătură de bază a amenzii judiciare ține de faptul că ea reprezintă o sancțiune care se

concretizează în obligația de a plăti o sumă de bani. Această obligație este plasată de către instanța de judecată asupra persoanelor care au comis încălcări procedurale cu vinovăție [214, p. 209].

În literatura de specialitate, amenda judiciară este considerată a fi atât o sancțiune cu caracter procesual, cât și una administrativă, atipică, imperfectă [88, p. 309], rolul ei constând în asigurarea desfășurării normale a activității procesuale prin efectuarea corectă și la timp, de către subiecții procesuali, a îndatoririlor ce le revin potrivit legii [60, p. 412].

În dreptul procesual noțiunea „amendă judiciară” evocă acea sancțiune bănească care se aplică de către instanța persoanei care a săvârșit o abatere în cursul activității de judecată ori care nu a executat obligația stabilită prin legea procesuală [41, p. 56; 214, p. 207].

În opinia autorului I. Leș, amenda judiciară reprezintă o sancțiune procesuală distinctă; ea nu poate fi identificată cu celelalte sancțiuni procesuale. Caracterul autonom al amenzii judiciare se poate desprinde cu ușurință din însăși particularitățile acestei sancțiuni procesuale [97, p. 33].

Amenda judiciară este o măsură de influență aplicată cu ocazia săvârșirii abaterii în cursul procesului penal. Aplicarea acestei măsuri procesual-penale de constrângere, reprezintă rezultatul încălcării normelor legii procesual-penale de către persoana sancționată, prevăzute de art. 201 alin.(3) CPP, care urmează să fie analizate în prezenta lucrare.

Caracterul de constrângere - caracterul de constrângere al amenzii judiciare se manifestă prin obligarea persoanei de a achita din contul propriului patrimoniu, suma bănească care i s-a aplicat ca amendă de către instanța de judecată. Totodată, amenda judiciară nu are caracterul unei reparații materiale sau morale a prejudiciilor cauzate părții vătămate [143, p. 39], aceasta reprezentând de fapt o sancțiune și o măsură de constrângere aplicată față de făptuitor din partea statului, prin intermediul organelor competente (instanța de judecată sau judecătorul de instrucție).

Caracterul pecuniar – în calitate de măsură procesuală de constrângere, e relementată diferit în dependență de sistemul de drept în care se aplică. Astfel, în statele Uniunii Europene se aplică sub forma zilelor (în majoritatea statelor UE), amenda penală simplă (în România), amenda proporțională (Franța), amenda exprimată în unități convenționale în Republica Moldova. Astfel, elementul comun a acestor reglementări este caracterul bănesc (pecuniar) al amenzii.

Caracterul personal - după cum rezultă din prevederile legii (*amenda se aplică de către instanța de judecată persoanei care a comis o abatere în cursul procesului penal*), amenda se aplică numai persoanei care a comis o abatere, tot această persoană are și obligația de a achita amenda și plata amenzii judiciare nu poate fi pusă în sarcina altor persoane decât a celei vinovate de comiterea abaterii.

Caracterul individual – în dependență de gravitatea abaterii comise, persoanei i se aplică o anumită mărime a amenzii. Mărimea amenzii judiciare după cum am mai menționat poate fi cuprinsă de la o unitate convențională până la 25 unități convenționale. Instanța de judecată individualizând în cazul fiecărei persoane, va analiza circumstanțele comiterii abaterii, comportamentul persoanei și gravitatea abaterii înainte de a aplica o amendă judiciară.

Caracterul legal – legea prevede expres în art. 201 CPP temeiurile și condițiile de aplicare a amenzii judiciare, aplicarea amenzii în afara temeiurilor și condițiilor prevăzute de lege fiind interzisă și susceptibilă recursului. Orice formă de aplicare a acesteia în afara legii, va constitui un abuz din partea organului care o aplică și urmează să atragă răspundere în conformitate cu prevederile legii contravenționale sau penale.

Amenda judiciară este o măsură de influență aplicată prin hotărâre judecătorească. Pentru abaterile comise în cursul urmăririi penale, amenda judiciară se aplică de către judecătorul de instrucție la demersul persoanei care efectuează urmărirea penală. Cu această ocazie, judecătorul de instrucție emite o încheiere. Pentru abaterile comise în cursul judecării cauzei, amenda judiciară se aplică de către instanța care judecă cauza, iar încheierea privind aplicarea amenzii judiciare se include în procesul-verbal al ședinței de judecată [143, p.41].

Legislația procesual-penală stabilește anumite garanții legale la aplicarea măsurii procesuale de constrângere sub formă de amendă judiciară.

Legislația română, conform autorilor George Antoniu, Nicolae Volonciu și Nicolae Zaharia, prevede că amenda judiciară este sancțiunea aplicată persoanei de către organul de urmărire penală sau instanța de judecată pentru încălcările, abaterile judiciare comise în cursul procesului penal [6, p.18].

Spre deosebire de situația din România, cadrul legal național, și anume art. 201 CPP, prevede că amenda judiciară poate fi aplicată numai de judecătorul de instrucție sau, după caz, de instanța de judecată.

Astfel, amenda judiciară este o măsură specifică de constrângere aplicată în exclusivitate de către judecătorul de instrucție sau instanța de judecată, cu scopul de a orienta comportamentul, conduita și atitudinea subiecților participanți în cadrul unui proces penal, către vectorul necesar pentru buna desfășurare a tuturor etapelor de examinare a cauzei penale. Aceasta deoarece, după cum e prevăzut și în art. 20 alin. (2) CPP RM, unul din criteriile care poate influența examinarea cauzei într-un termen rezonabil este comportamentul participanților la proces. Lipsirea organului judiciar de o măsură ce ar putea influența în sens pozitiv comportamentul participanților la proces, ar duce la crearea unui impas juridic, când judecătorul de instrucție sau instanța de judecată ar sta neputincioasă în fața încălcărilor săvârșite de participanți și ar fi imposibil de mai respectat termenul rezonabil de examinare a cauzei.

Constatăm și faptul că plata unei sume de bani apropie amenda judiciară de cheltuielile de judecată. Cu toate acestea, în cazul amenzii judiciare persoana vinovată de săvârșirea unei abateri este obligată să plătească o sumă de bani către stat; în schimb, în cazul cheltuielilor de judecată o atare obligație se realizează, preponderent, față de partea adversă. De asemenea, amenda judiciară are esențialmente un caracter represiv; în schimb, cheltuielile de judecată îndeplinesc mai ales o funcție de despăgubire a părții câștigătoare. Cu adevărat, cheltuielile de judecată nu pot fi privite numai ca o simplă sancțiune procedurală. Ele se întemeiază pe ideea de răspundere civilă delictuală [135, p. 438].

În rezultat, această măsură de constrângere facilitează crearea unui fundament juridic suficient în vederea examinării cauzelor într-un termen rezonabil, în mod obiectiv și imparțial, sub toate aspectele și cu înfăptuirea actului justiției, prin excluderea impedimentelor ce le pot crea unele abateri ale participanților în cadrul unui proces penal. Totodată, pe lângă faptul că organului judiciar i se oferă posibilitatea de a coordona desfășurarea procesului penal, în vederea asigurării comportamentului scontat, legiuitorul a inclus norme care reglementează expres procedura de aplicare a unei amenzi judiciare, organele competente, subiecții față de care e posibilă aplicarea amenzii judiciare, cuantumul acesteia și abaterile care urmează a fi sancționate cu amendă judiciară. Ele sunt incluse în vederea protejării subiecților cărora li se aplică amenda judiciară, în fața unui eventual abuz din partea organelor de drept. Datorită obligației statului de a include garanții legale în legislația internă în vederea protejării dreptului de proprietate, observăm că atât caracterul personal al amenzii, cât și reglementarea strictă a acesteia, au rolul de a evita și înlătura abuzurile nejustificate din partea organelor de drept și respectiv, de a asigura protecția bunurilor persoanelor și drept urmare, de a crea un cadru juridic favorabil exercitării efective a drepturilor fundamentale ale omului, în exclusivitate a dreptului de proprietate.

2.2.2. Temeiurile și ordinea procesuală de aplicare și contestare a amenzii judiciare

Potrivit art. 201 CPP RM, amenda judiciară poate fi aplicată numai de judecătorul de instrucție sau, după caz, de instanța de judecată.

Aplicarea măsurii indicate are un caracter public și transparent, ce dă posibilitatea persoanei supuse constrângerii prin măsuri cu caracter material să adopte o poziție de apărare prin contestarea încheierilor judecătorești cu privire la aplicarea amenzii judiciare [149, p.206].

Dacă abaterea este comisă la faza urmăririi penale, judecătorul de instrucție va emite o încheiere în acest sens. Astfel, amenda judiciară este o măsură patrimonială utilizată pentru disciplinarea participanților la proces și asigurarea unei cursivități a acțiunilor procesuale efectuate, în rezultatul respectării de către participanții la proces a obligațiilor care le revin

conform legii. În acest fel, putem aprecia această măsură ca o metodă de implementare a rolului diriguitor a judecătorului și crearea unei baze solide pentru a garanta respectarea drepturilor tuturor participanților la proces, dar în special a părților care au un interes procesual în cauză, totodată asigurând astfel și termenul rezonabil de examinare a cauzei penale.

Abaterile sancționate prin amendă judiciară sunt prevăzute exhaustiv de legea de procedură penală a Republicii Moldova (art. 201 alin. (4)). Anume aceste categorii de abateri și reprezintă temeiurile aplicării amenzii judiciare, la ele fiind atribuite:

1) neîndeplinirea de către orice persoană prezentă la ședința de judecată a măsurilor luate de către președintele ședinței în conformitate cu cerințele art. 334;

2) neexecutarea ordonanței sau a încheierii de aducere silită;

3) neprezentarea nejustificată a martorului, expertului, specialistului, interpretului, traducătorului sau apărătorului legal citați la organul de urmărire penală sau instanță, precum și a procurorului la instanță și neinformarea acestora despre imposibilitatea prezentării, când prezența lor este necesară;

4) tergiversarea de către expert, interpret sau traducător a executării însărcinărilor primite;

5) neluarea de către conducătorul unității, în care urmează să se efectueze o expertiză, a măsurilor necesare pentru efectuarea acesteia;

6) neîndeplinirea obligației de prezentare, la cererea organului de urmărire penală sau a instanței, a obiectelor sau a documentelor de către conducătorul unității sau de către persoanele însărcinate cu aducerea la îndeplinire a acestei obligații;

7) nerespectarea obligației de păstrare a mijloacelor de probă;

8) alte abateri pentru care Codul de procedură penală prevede amenda judiciară.

La alte abateri pentru care legiuitorul a prevăzut aplicarea amenzii judiciare se atribuie:

a) neexecutarea hotărârii de suspendare provizorie din funcție de către administrația locului de muncă conform alin. (4) art.200 CPP RM;

b) neîndeplinirea de către asistentul procedural a obligațiilor prevăzute de art. 82 CPP RM;

c) înaintarea cererii de recuzare în mod repetat cu rea-credință și în mod abuziv, cu scopul de a tergiversa procesul, de a deruta judecata sau din alte intenții răuvoitoare de către părțile la proces în conformitate cu alin. (4) art.34 CPP RM [56, p. 423-424].

În acest context, ar fi binevenită suplimentarea prevederilor legale cu o dispoziție prin care s-ar stabili sancționarea cu amendă judiciară pentru neexecutarea dispoziției de a escorta în instanța de judecată a inculpatului arestat deținut în instituția penitenciară. Respectiva propunere este argumentată de statisticile pe care le prezintă instanțele de gradul întâi și doi la care se perturbează agenda de lucru din motivul neexecutării dispozițiilor în cauză, ba mai mult, lipsa

unor pârghii de a influența administrația instituțiilor penitenciare facilitează această stare de lucruri [143, p. 39].

În acest sens propunem completarea art. 201 alin. (4) CPP RM cu pct. 7¹) în următoarea redacție : 7¹) neexecutarea de către administrația instituției de deținere a persoanelor reținute sau arestate a obligației prevăzute la art. 187 pct. 7).

De menționat, că astfel de acțiuni, precum declarația mincinoasă, concluzia falsă sau traducerea incorectă, refuzul sau eschivarea martorului ori a părții vătămate de a face declarații, atrag după sine răspunderea penală și nicidecum nu pot constitui temei pentru aplicarea sancțiunii bănești.

Prin încălcarea ordinii în ședința de judecată se subînțeleg acțiunile care împiedică desfășurarea procesului sau care denotă lipsă de respect față de instanță, ca, de exemplu: strigătele, gălăgia, altercația, sfada cu participanții la proces, replicile de pe loc, comentariile, adresarea către instanță fără permisiunea corespunzătoare etc.

Totodată, apărarea activă și insistentă de către participanții la proces a pozițiilor lor, cum ar fi, de exemplu, adresarea repetată a cererilor și demersurilor, obiecțiile asupra acțiunilor președintelui ședinței de judecată, acuzatorului sau ale apărătorului, adresarea repetată celui audiat a întrebărilor respinse de către instanță, nu poate fi interpretată drept încălcare a ordinii ședinței de judecată care urmează a fi sancționată prin aplicarea amenzii judiciare.

Nesupunerea apărătorului sau acuzatorului indicațiilor președintelui ședinței de judecată nu reprezintă temei pentru aplicarea sancțiunii amenzii. În astfel de cazuri, persoana respectivă este înlocuită cu alta, iar dacă aceasta nu este posibil fără urmări nedorite pentru dosar, apoi ședința de judecată este amânată [165, p. 351-352].

Teoreticianul M. Udriou [32, p. 821-825] clasifică și analizează temeiurile legale pentru care este prevăzută aplicarea amenzii judiciare, și anume:

1) *în legătură cu procedura citării și a executării mandatelor de aducere* – pot fi sancționate cu amendă persoanele care nu au îndeplinit în mod justificat, sau au îndeplinit în mod greșit ori cu întârziere lucrările de citare sau de comunicare a actelor procedurale;

2) *în legătură cu participarea anumitor persoane la audiere* – în cazul în care martorul, partea vătămată, partea civilă sau partea responsabilă civilmente nu se prezintă în mod nejustificat pentru a fi audiată, poate fi sancționată cu amendă judiciară. Caracterul nejustificat al absenței nu implică existența relei-credințe și cu atât mai puțin necesitatea ca organul judiciar să administreze probe cu privire la această neprezentare. Informarea persoanei cu privire la obligația legală de a se prezenta în fața organului judiciar este suficientă pentru a dispune amendarea persoanei în cazul în care aceasta nu se prezintă, întrucât ea are obligația de a

comunica organului judiciar imposibilitatea de prezentare, obligație ce derivă din obligația principală de prezentare;

3) *lipsa nejustificată a avocatului și refuzul de a asigura apărarea* – avocatul este dator să se prezinte la fiecare termen la instanțele de judecată sau la organele de urmărire penală ori la alte instituții, conform mandatului încredințat, iar nerespectarea acestei obligații profesionale constituie abatere disciplinară. Neîndeplinirea acestei obligații profesionale are repercusiuni nu doar asupra situației părții sau persoanei reprezentate de către avocat, dar și asupra procesului penal în ansamblu, mai ales în acele situații în care asistența juridică este obligatorie;

4) *neîndeplinirea obligațiilor de către expert sau interpret* – ca urmare a calității pe care aceștia o au în cadrul procesului penal, expertul și interpretul au obligația de a se prezenta în fața organului judiciar, la chemările acestuia. În cazul în care aceștia, deși au fost legal citați, lipsesc în mod nejustificat, organul judiciar va dispune amendarea lor. Este prezentă abaterea judiciară și atunci când expertul sau interpretul amână în mod nejustificat însărcinările pe care le-au primit;

5) *nerespectarea obligațiilor care decurg din procedee probatorii sau metode speciale de supraveghere sau cercetare* – efectuarea anumitor procedee probatorii depinde de colaborarea unor terțe persoane și instituții cu organele judiciare. Prin urmare, în cazul în care persoanele chemate să asiste organele judiciare nu-și îndeplinesc obligațiile, Codul de procedură penală prevede posibilitatea aplicării amenzii judiciare. În acest sens va fi constatată abaterea judiciară atunci când persoana, în sarcina căreia este lăsat un obiect cu obligația de a-l păstra și conserva, nu-și îndeplinește obligația de păstrare;

6) *nerespectarea dispozițiilor președintelui de complet și manifestările ireverențioase* – președintele completului de judecată asigură ordinea și solemnitatea ședinței, putând lua măsurile necesare în acest scop. De asemenea, în anumite situații, instanța poate interzice publicarea sau difuzarea de texte, desene, fotografii sau imagini de natură a dezvălui anumite persoane care participă la procesul penal. Persoanele care nesocotesc aceste cerințe vor fi sancționate de către instanță;

7) *neîndeplinirea obligației de încunoștințare a schimbării locuinței* – suspectul și inculpatul au obligația să informeze în scris organele judiciare despre orice schimbare a locuinței pe parcursul procesului penal. Aceeași obligație este prevăzută și pentru martor. În cazul nerespectării acestei obligații, pe lângă alte sancțiuni procesuale, suspectului, inculpatului sau martorului îi poate fi aplicată o amendă judiciară. Deși obligația de a anunța schimbarea de domiciliu incumbă și părții vătămate, părții civile și părții civilmente responsabile, în cazul acestora nu poate fi aplicată o amendă judiciară în lipsa unui temei legal, însă citațiile și orice alte acte comunicate la prima adresă rămân valabile și se consideră că au luat cunoștință de ele;

8) *amendarea organului de cercetare penală* – atunci când organul de cercetare penală nu respectă dispozițiile scrise ale procurorului sau efectuează actele stabilite de către procuror cu întârziere, procurorul poate dispune aplicarea unei amenzi judiciare organului de cercetare penală;

9) *sanționarea abuzului de drept procesual* – abuzul de drept procesual constituie o abatere judiciară, presupunând următoarele elemente: a) un element subiectiv, care constă în exercitarea cu rea-credință a dreptului procedural, în scop de șicană, fără justificarea unui interes special și legitim, ci numai cu intenția de a-l vătăma pe adversar, pentru a diminua sau întârzia posibilitățile de apărare ori de valorificare a drepturilor acestuia; b) un element obiectiv, care constă în deturnarea dreptului procedural de la scopul pentru care a fost recunoscut de lege. Poate constitui un abuz de drept procesual formularea mai multor cereri succesive de recuzare sau formularea unor cereri probatorii fără o teză probatorie reală, cu singura intenție de a obține amânarea cauzei.

Neîndeplinirea unor sarcini procesuale care constituie abatere judiciară poate atrage și o altă consecință procesuală (ca, de exemplu, aducerea silită a martorului, expertului etc.) [6, p. 7-8].

Gigel Potrivitu susține că posibilitatea persoanelor amendate de a face cerere de scutire sau reducere a amenzii, nu exclude însă dreptul acestora de a exercita căile de atac legale împotriva respectivelor hotărâri. Poate face recurs, printre alții, și orice persoană ale cărei interese legitime au fost vătămate printr-o măsură sau printr-un act al instanței. În consecință, încheierea prin care s-a aplicat, de instanță, o amendă judiciară poate fi recurată, în condițiile legii, de către cel interesat. Încheierile prin care instanța a dispus aplicarea amenzii judiciare pot fi atacate, cu apel sau recurs, odată cu fondul cauzei și orice persoană ale cărei interese legitime au fost vătămate printr-o măsură sau printr-un act al instanței poate exercita aceste căi de atac.

În legislația României se atestă faptul că persoana amendată poate să recurgă la facultățile legale pentru atacarea încheierii de amendare. Astfel, persoana amendată trebuie să exercite mai întâi căile de atac (apel, recurs) împotriva încheierii de amendare, pentru a solicita desființarea (casarea) acesteia, după care, în măsura în care s-a stabilit că amenda a fost aplicată cu respectarea dispozițiilor legale, să solicite scutirea sau reducerea amenzii. Aici apare o contradicție care, în aparență, este imposibil de rezolvat, și anume: dacă persoana amendată vrea să atace cu apel sau recurs încheierea respectivă, nu poate să o facă decât odată cu fondul, adică după trecerea unui interval oarecare de timp, până la soluționarea cauzei, în timp ce cererea de reducere sau scutire de amendă trebuie făcută într-un interval precis stabilit de legiuitor, și anume - 10 zile de la data comunicării încheierii.

Aceasta face ca, în practică, cererea de reducere sau de scutire a amenzii să fie introdusă înaintea soluționării cauzei în fond, deci înainte de posibilitatea atacării cu apel sau cu recurs a acelei încheieri. Iar dacă s-a încercat declarându-se recurs împotriva încheierii de amendare înainte de soluționarea fondului, recursul a fost respins ca inadmisibil. Dacă ar exista posibilitatea legală ca apelul, recursul împotriva încheierii de amendare să fie introdus separat de fondul cauzei, persoanei amendate i s-ar crea dreptul efectiv, practic, de a beneficia de efectul suspensiv al căilor de atac.

În acest fel, amenda judiciară nu ar fi executată decât după ce instanțele de control judiciar s-ar pronunța cu privire la legalitatea și temeinicia acesteia și hotărârea ar rămâne definitivă. Doctrinarii consideră că este normal ca, mai întâi, persoana amendată să atace cu apel sau cu recurs încheierea de amendare, pentru ca instanța de control judiciar să verifice legalitatea și temeinicia măsurii, după care, dacă hotărârea de amendare a rămas definitivă, să solicite „iertarea” de amendă, în total sau în parte [124, p. 142-143].

Făcând referire la procedura de aplicare a amenzii judiciare, Gr. Theodoru specifică următoarele: „Constatând abaterea săvârșită, organul de urmărire penală, prin ordonanță, și instanța de judecată, prin încheiere, aplică amenda judiciară în limitele prevăzute de lege și în raport de gravitatea abaterii. Amenda judiciară se execută de către organul care a aplicat-o, prin trimiterea unui extras de ordonanță sau încheierii unității la care este salariată persoana amendată sau, pentru cei nesalariați, la organul financiar. Împotriva ordonanței se poate face plângere la procurorul care supraveghează cercetarea penală sau la procurorul ierarhic superior, în cursul urmăririi penale, iar în cursul judecării, se poate declara apel sau recurs” [140, p. 442].

De asemenea, prezentăm și opinia, conform căreia nimic nu o împiedică pe persoana amendată de către organele de urmărire penală, dacă plângerea sa împotriva ordonanței de amendare a fost respinsă, să se adreseze instanței competente să judece cauza în fond [124, p. 143].

Procedura privitoare la amenda judiciară, expusă de către autorul Grigore Theodoru este una depășită la momentul de față, noul Cod de procedură penală al României instituind alte reglementări pe acest segment. Astfel, în conformitate cu art. 284¹ din CPP al României, aprobat prin Legea nr.135/2010 și pus în aplicare prin Legea nr.255/2013, „amenda se aplică de către organul de urmărire penală prin ordonanță, iar de judecătorul de drepturi și libertăți, de judecătorul de cameră preliminară și de instanța de judecată - prin încheiere. Persoana amendată poate cere anularea ori reducerea amenzii. Cererea de anulare sau de reducere se poate face în termen de 10 zile de la comunicarea ordonanței ori a încheierii de amendare. Dacă persoana amendată justifică de ce nu și-a putut îndeplini obligația, judecătorul de drepturi și libertăți, judecătorul de cameră preliminară sau instanța de judecată poate dispune anularea ori reducerea

amenzii. Cererea de anulare sau de reducere a amenzii aplicate prin ordonanță va fi soluționată de judecătorul de drepturi și libertăți, prin încheiere. Cererea de anulare sau de reducere a amenzii aplicate prin încheiere va fi soluționată de un alt judecător de drepturi și libertăți, respectiv de un alt judecător de cameră preliminară ori de un alt complet, prin încheiere [112].

Instituția amenzii judiciare în procesul penal al Republicii Moldova se deosebește de cea a României în latura temeiurilor și ordinii de aplicare. Astfel, conform prevederilor art. 201 alin. (5-8) CPP RM, pentru abaterile comise în cursul urmăririi penale, amenda judiciară se aplică de către judecătorul de instrucție la demersul persoanei care efectuează urmărirea penală. În acest context menționăm că judecătorul de instrucție are atribuții legate de autorizarea măsurilor procesuale de constrângere, din care face parte și aplicarea amenzii judiciare [138, p. 59-60].

În situația data ofițerul de urmărire penală sau procurorul intervine cu un demers motivat către judecătorul de instrucție, în care se indică caracterul și esența abaterii cu anexarea materialelor doveditoare încălcării obligației procesuale de către subiectul corespunzător.

La ziua fixată pentru examinarea demersului privind aplicarea amenzii judiciare, judecătorul de instrucție deschide ședința de judecată, anunță care demers va fi examinat și verifică împuternicirile participanților la proces. Procurorul care a înaintat demersul argumentează motivele și răspunde la întrebările judecătorului de instrucție și ale participanților la proces. Dacă în ședință participă persoane ale căror interese sunt vizate în demers sau apărătorii și reprezentanții lor, acestora li se oferă posibilitatea de a da explicații și de a lua cunoștință de toate materialele prezentate la examinarea demersului.

După efectuarea controlului temeiniciei demersului, judecătorul de instrucție, prin încheiere, autorizează aplicarea măsurilor procesuale de constrângere sub forma amenzii judiciare sau respinge demersul respectiv. Încheierea judecătorului de instrucție privind aplicarea amenzii judiciare poate fi atacată cu recurs în instanța ierarhic superioară de către persoana în privința căreia a fost aplicată amenda.

Pentru abaterile comise în cursul judecării cauzei, amenda judiciară se aplică de către instanța care judecă cauza, iar încheierea privind aplicarea amenzii judiciare se include în procesul-verbal al ședinței de judecată. Încheierea instanței de judecată privind aplicarea amenzii judiciare poate fi atacată separat cu recurs.

După cum se observă, spre deosebire de legislația română, legislația națională nu prevede posibilitatea persoanei supuse amenzii judiciare de a solicita anularea sau reducerea ei.

Pornind de la dreptul fiecărei persoane vătămate într-un drept al său de a cere anularea actului sau a măsurilor dispuse prin care consideră că i-au fost prejudiciate interesele legitime, considerăm imperfecte dispozițiile art. 201 CPP, de aceea propunem introducerea unor noi prevederi după alineatul (6) și anume, alin. (6¹) cu următorul conținut:

„(6¹) Persoana sancționată prin încheiere judecătorească cu amenda judiciară poate depune în aceeași instanță cerere de reexaminare a încheierii în vederea anulării ori reducerii amenzii. Cererea se depune în termen de 10 zile de la data emiterii încheierii sau de la data comunicării ei.”

De asemenea, alineatele (7) și (8) se propun să fie modificate în următoarea redacție:

„(7) Încheierea judecătorului de instrucție prin care s-a examinat cererea cu privire la anularea sau reducerea amenzii judiciare poate fi atacată cu recurs în instanța ierarhic superioară în termen de 3 zile de către persoana în privința căreia a fost aplicată amenda. Recursul se examinează în condițiile art. 311 și 312.

(8) Încheierea instanței de judecată prin care s-a examinat cererea cu privire la anularea sau reducerea amenzii judiciare poate fi atacată cu recurs.”

Prin aceste modificări s-ar institui o nouă modalitate de evaluare a motivelor pentru care a fost aplicată amenda judiciară. Aceste propuneri sunt conforme principiului la un recurs efectiv și, totodată, ar avea ca efect micșorarea intensității volumului de lucru al instanțelor de apel prin epuizarea situației generatoare de contestare [143, p. 40-41].

În cazurile în care abaterea judiciară constituie o contravenție, instanța de judecată aplică sancțiunea contravențională, fără a aplica amenda judiciară potrivit art. 201 CPP RM [56, p. 424].

Amenzile judiciare nu se aplică la cererea părții, ele nu trebuie solicitate; inițiativa în aplicarea lor aparține instanței judecătorești. Cu alte cuvinte, amenzile judiciare se aplică din oficiu. Rezultă că sancțiunea amenzii judiciare se aplică în toate cazurile de către instanța în fața căreia s-a săvârșit încălcarea procedurală. Odată cu aplicarea sancțiunii, se va constata și încălcarea comisă.

În vederea protejării persoanei în fața unor abuzuri ce ar putea fi admise de organele competente la aplicarea amenzii judiciare și în același timp de a se proteja dreptul de proprietate, dar și în vederea respectării prevederilor art. 1 Protocolul nr. 1 a Convenției, legiuitorul a prevăzut calea de atac a recursului. Astfel, cum am menționat supra, conform art. 201 alin. (7) și (8) CPP RM, încheierea judecătorului de instrucție privind aplicarea amenzii judiciare poate fi atacată în instanța ierarhic superioară de către persoana în privința căreia a fost aplicată amenda judiciară, iar încheierea instanței de judecată privind aplicarea amenzii judiciare poate fi atacată separat cu recurs.

Pentru a ataca încheierea protocolară a instanței care judecă cauza în fond, după caz în apel, persoana căreia i s-a aplicat amenda judiciară trebuie să depună o cerere la judecătorul care i-a aplicat amenda judiciară, în vederea eliberării unui extras din procesul-verbal al ședinței de judecată în care a fost inclusă încheierea de aplicare a amenzii judiciare. Extrasul respectiv sau,

după caz, încheierea judecătorului de instrucție urmează să fie anexată la cererea de recurs. Termenul de declarare a recursului conform art. 439 CPP RM este de 15 zile de la data pronunțării încheierii.

Competență să examineze recursul în acest caz poate fi curtea de apel conform art. 38 alin. (3) CPP RM, atunci când se atacă încheierea de aplicare a amenzii judiciare dată de judecătorul de instrucție sau instanța de judecată de nivelul întâi la judecarea cauzelor în fond, iar dacă această încheiere este emisă de instanța de apel, competență cu judecarea recursului este Curtea Supremă de Justiție conform art. 39 alin. (2) CPP RM.

Recursul declarat de parte, împotriva încheierii prin care i s-a aplicat amendă judiciară, se examinează de instanța de recurs, în ședință publică, cu participarea persoanei care a declarat recurs împotriva încheierii, în conformitate cu art. 447 CPP RM. Instanța de recurs poate să ia una din deciziile prevăzute de art. 449 CPP RM. Decizia prin care instanța de recurs se pronunță asupra recursului declarat de persoana căreia i s-a aplicat amenda judiciară este irevocabilă.

Astfel, Colegiul penal al Curții Supreme de Justiție a examinat recursul declarat de petiționara S.G. împotriva încheierii Colegiului penal al Curții de Apel Cahul din 09 aprilie 2013 privind aplicarea amenzii judiciare, unde a constatat că, „...prin încheierea Colegiului penal al Curții de Apel Cahul din 09 aprilie 2013 în cauza penală de învinuire a lui B.I., în temeiul art. 201 alin. (4) pct. 3) CPP RM, în privința procurorului G. S. a fos aplicată amenda judiciară în mărime de 5 unități convenționale, ceea ce constituie 100 lei, pentru neprezentarea nejustificată în ședința de judecată și neinformarea instanței despre imposibilitatea prezentării, când prezența este necesară.

Împotriva încheierii nominalizate petiționara S.G., procuror în Procuratura r-lui L., a declarat recurs, prin care solicită casarea încheierii privind aplicarea amenzii judiciare în privința sa, cu încetarea procesului, pe motiv că a fost sancționat neîntemeiat, în pofida faptului că a anunțat instanța despre imposibilitatea prezentării sale în ședința de judecată, pe motiv că la aceeași dată și oră a fost ocupată în altă ședință de judecată privind examinarea demersului de aplicare a măsurii preventive sub formă de arest pe o altă cauză penală, care urma să se examineze la Judecătoria L. și era necesar de a efectua unele acțiuni de urmărire penală până la examinarea demersului de aplicare a măsurii preventive sub formă de arest, astfel că neprezentarea ei în ședința Curții de Apel Cahul din 09 aprilie 2013 a fost motivată, în legătură cu ce consideră sancțiunea aplicată ca fiind neîntemeiată, iar încheierea instanței - ilegală. Verificând argumentele recursului în raport cu materialele cauzei și prevederile legale, Colegiul penal a conchis că recursul este întemeiat și urmează a fi admis din considerentele că a constatat că procurorul S.G. la 09 aprilie 2013, ora 08.12, a expediat prin fax către instanța vizată o cerere de amânare a ședinței, pe motiv că este ocupat în altă ședință de judecată privind

examinarea demersului de aplicare a măsurii preventive sub formă de arest pe o altă cauză penală. Având în vedere cele expuse, Colegiul penal a admis recursul declarat de către S.G. și a casat încheierea Colegiului penal al Curții de Apel Cahul din 09 aprilie 2013 privind aplicarea în privința acesteia a amenzii judiciare” [43].

Prin urmare, speța relatată mai sus confirmă că mecanismul instituit de legiuitorul național, care permite contestarea încheierilor instanței de judecată prin care se aplică amenda judiciară cu recurs separat de fondul cauzei, garantează protecția drepturilor persoanelor supuse amenzii judiciare.

2.3. Alte măsuri procesual-penale care aduc atingere dreptului de proprietate

2.3.1. Cauțiunea

Procesului penal îi este caracteristică restrângerea unor drepturi și libertăți fundamentale, în special libertatea individuală prin aplicarea măsurilor preventive cu caracter privativ de libertate. Mecanismul procesual asigură dreptul persoanei față de care s-au dispus respectivele măsuri de a solicita luarea unor măsuri alternative, inclusiv cu caracter patrimonial.

Măsura preventivă poate fi revocată dacă au dispărut temeiurile care au justificat luarea ei, precum și încetarea ei de drept atunci când există vreunul dintre cazurile prevăzute de lege. Se poate ajunge însă la concluzia că, deși temeiurile pentru luarea unei măsuri preventive subzistă, din cauza unor împrejurări legate în special de persoana învinutului sau inculpatului și de comportarea sa în proces și față de victimă, nu mai este necesară privarea de libertate. În aceste cazuri, libertatea individuală fiind regula, nu se mai justifică privarea de libertate, prevenția fiind realizată prin restrângerea unor drepturi [140, p. 394-395].

Este cazul liberării provizorii pe cauțiune în calitate de măsură preventivă alternativă arestării care, deși cu un conținut restrictiv, este neprivativă de libertate.

După modelul legislațiilor anglo-saxone [230, p. 19-20], dreptul învinutului sau inculpatului de a fi liberat pe cauțiune ar trebui să funcționeze ca o *prezumție în favoarea controlului judiciar pe cauțiune*. În alte sisteme juridice [233, p. 165], ea este privită ca un corolar al *prezumției de nevinovăție*. În legătură cu acest drept, s-a arătat că, fiind o prezumție în favoarea cauțiunii, sarcina probei nu va cădea asupra acuzatului în vederea obținerii cauțiunii, ci Curtea ar trebui să aprecieze cu fiecare ocazie când dispune menținerea în disponibilitate a celui arestat (*remands*), indiferent că va fi, după caz, o menținere pe cauțiune sau în arest [233, p. 165]. Ca atare, susține Gh. Mateuț, dreptul la liberarea provizorie pe cauțiune trebuie să existe independent de solicitarea liberării. Acelaș autor susține că măsura se aplică, astfel cum rezultă din textele legii, oricărui învinuit sau inculpat, dar aplicarea lui este condiționată întotdeauna de

dreptul de apreciere al instanței, un drept discreționar, de acordare a liberării provizorii, fie sub control judiciar, fie pe cauțiune.

Un aspect important ce ține de natura juridică a liberării provizorii pe cauțiune este esența pecuniară a acestei măsuri preventive. În acest sens este important să se ajungă la o înțelegere cu învinuitul arestat, care este gata să depună o sumă de bani în calitate de garanție că nu va împiedica cel puțin soluționarea cauzei penale și va respecta condițiile liberării provizorii.

Condițiile luării măsurii controlului judiciar pe cauțiune sunt cele prevăzute în materia arestării preventive, în schimb, procedura dispunerii și conținutului controlului judiciar pe cauțiune sunt cele reglementate în materia controlului judiciar [115, p. 311]. În opinia autorului V. Orândaș, sunt cel puțin patru condiții speciale de aplicare a liberării provizorii pe cauțiune: 1) acordul învinuitului; 2) acordul rudei apropiate a învinuitului (în anumite cazuri specificate în lege); 3) solvabilitatea reală a învinuitului sau a substituitului procesual; 4) capacitatea de exercițiu deplină a persoanei care depune cauțiunea [116, p. 14].

Cauțiunea constă într-o sumă de bani al cărei quantum este fixat de instanța de judecată, având menirea de a garanta respectarea de către învinuit sau inculpat a obligațiilor ce îi revin în timpul liberării provizorii; în caz de nerespectare a acestor obligații, pe lângă revocarea liberării provizorii și privarea din nou de libertate a învinuitului sau inculpatului, se pierde și suma depusă drept cauțiune [140, p. 396]. Prin suma de bani pe care trebuie s-o depună învinuitul, inculpatul sau persoana care a făcut cererea (substituitul procesual), este garantată respectarea de către învinuit sau inculpat a obligațiilor ce-i revin în timpul liberării provizorii. Quantumul cauțiunii se fixează de către organul judiciar penal competent și se consemnează pe numele învinuitului sau inculpatului, la dispoziția organului judiciar (a instanței) care a stabilit quantumul acesteia. Consemnarea se va face fie prin depunerea sumei de bani stabilită de către instanță, fie prin constituirea unei garanții reale imobiliare la dispoziția instanței care a stabilit cauțiunea [102, p. 492-493].

În doctrina română, cauțiunea este definită ca o sumă de bani pe care trebuie să o depună inculpatul cu scopul de a se garanta participarea acestuia la procesul penal, respectarea obligațiilor care îi revin în timpul controlului judiciar și, eventual, plata despăgubirilor bănești acordate pentru repararea pagubelor cauzate de infracțiune, a cheltuielilor judiciare sau a amenzii. Astfel, pe lângă scopul principal al cauțiunii de a fi asigurată participarea inculpatului la procesul penal, a fost instituit și un scop mediat, constând în posibilitatea reparării pagubelor, a plății cheltuielilor de judecată sau a executării pedepsei amenzii [109, p. 620].

În calitate de cauțiune pot fi acceptate, de rind cu banii lichizi, și alte valori materiale. Obiectul cauțiunii în procesul penal trebuie să fie exprimat în bunuri care nu crează dificultăți în circulație și în evidență, sunt destul de prețioase pentru prevenit, constituie în exclusivitate

proprietatea titularilor cauțiunii în materie penală și exclude situații ce împiedică transmiterea drepturilor de proprietate către stat în cazul revocării inițiale ca urmare a purtării neadecvate a prevenitului. Acestor cerințe pot face față numai banii lichizi și hârtiile de valoare asigurate de către stat.

Depunerea cauțiunii se face și prin constituirea unei garanții reale, mobiliare sau imobiliare în limitele unei sume de bani determinate de organul judiciar, în favoarea organului procuraturii. În acest sens, considerăm că partea apărării este cea care se va îngriji de prezentarea raportului de evaluare a bunului și va suporta toate consecințele care derivă din art. 194 CPP.

Valoarea cauțiunii se determină de către judecătorul de instrucție sau de către instanța de judecată de la 300 la 100000 de unități convenționale, în funcție de starea materială a persoanei respective și de gravitatea infracțiunii.

Liberarea provizorie pe cauțiune a persoanei arestate preventiv sau în privința căreia s-a înaintat demers de arestare poate fi acordată în cazul în care este asigurată repararea prejudiciului cauzat de infracțiune și s-a depus cauțiune stabilită de judecătorul de instrucție sau de către instanță.

Dovada depunerii cauțiunii pe contul procuraturii sau, după caz, a instanței de judecată o face partea care solicită liberarea provizorie. Cauțiunea se depune de către soțul, rudele apropiate sau apărătorul învinutului, inculpatului, acest lucru menționându-se în cauza penală respectivă.

Liberarea provizorie pe cauțiune nu se acordă învinutului, inculpatului în cazul în care acesta are antecedente penale nestinse pentru infracțiuni grave, deosebit de grave sau excepțional de grave sau există date că el va săvârși o altă infracțiune, va încerca să influențeze martorii, să distrugă mijloacele de probă sau să fugă [56, p. 390].

Spre deosebire de liberarea provizorie sub control judiciar care poate fi aplicată de judecător din oficiu, doar constatând că există condițiile impuse de art. 191 CPP RM, liberarea provizorie pe cauțiune poate fi aplicată doar dacă există o intenție manifestată a persoanei acuzate [58, p. 506].

În procesul penal, liberarea provizorie pe cauțiune se manifestă diferit, după ordinea procesuală de aplicare, și poate fi realizată în două forme: *cauțiunea depusă în bani de către învinuit sau inculpat și cauțiunea depusă în bani de către alți subiecți procesuali*. În literatura de specialitate aceștea au fost denumiți substituiți procesuali, avându-se în vedere persoanele care, în anumite circumstanțe legale, dețin dreptul de a îndeplini unele acte în vederea realizării unui drept al altor subiecți procesuali. Substituitului procesual trebuie să i se acorde, prin lege, împuterniciri de controla respectării condițiilor liberării provizorii și de a iniția, în caz de necesitate, revocarea liberării provizorii. De asemenea, susține V. Orândaș, este necesar ca în legislația procesual-penală să fie stabilită instituția substituiților procesuali de profesie cu

drepturi și obligații în vederea supravegherii respectării condițiilor liberării pe cauciune de către învinuit și determinate posibilitățile reale de a restitui valoarea cauciunii în cazul revocării acesteia [116, p. 12-13].

Mai mulți autori susțin că valoarea cauciunii se determină în raport cu gravitatea acuzației aduse inculpatului, situația materială și obligațiile legale ale făptuitorului [32, p. 622; 154, p. 620]. Dispoziția legală în acest sens este conformă jurisprudenței CtEDO în materia art. 5 §3 din Convenție, evident în măsura în care textul menționat este incident în cauză. Astfel, potrivit instanței de contencios al drepturilor omului, mărimea cauciunii trebuie „evaluată, în principal, în funcție de persoana în cauză, situația financiară a acesteia, cu alte cuvinte, de nivelul de încredere că posibilitatea pierderii cauciunii, în caz de neprezentare la proces, va constitui o descurajare suficientă pentru a exclude orice dorință din partea acestuia de a se sustrage” [32, p. 622; 102].

Stabilirea cuantumului cauciunii în funcție de prejudiciul material cauzat nu este un criteriu admisibil, deoarece cauciunea asigură respectarea de către învinuit a obligațiilor stabilite, dar nu și repararea prejudiciului părții civile. Tot în acest sens s-a expus opinia că încercarea de a determina plafonul garanției în funcție „de prejudiciul cauzat nu pare a fi în conformitate cu art. 5 §3 al CoEDO. Astfel de garanție tinde să asigure prezența acuzatului la audiență, și nu a reparației prejudiciului. Mărimea cauciunii trebuie să fie stabilită în raport cu arestatul, a resurselor sale și a legăturii lui cu persoanele chemate să plătească cauciunea [56, p. 391; 243, p. 227]”.

În cauza *Bonnechaux vs Elveția* [68] s-a observat că, *...dat fiind că suma cauciunii trebuie să fie fixată în funcție de bunurile aflate în proprietatea suspectului..., acesta nu poate pretinde că detenția sa fusese prelungită prin impunerea unei cauciuni excesive după ce avuse posibilitatea să prezinte informații esențiale pentru stabilirea sumei cauciunii. Cu alte cuvinte, acuzatul, pe care autoritățile judiciare îl declară pasibil de a fi eliberat pe cauciune, trebuie să furnizeze informații suficiente și corecte privind valoarea bunurilor posedate, care pot fi verificate în caz de necesitate, pentru ca autoritățile să stabilească mărimea cauciunii* [58, p. 505].

În cauza *Iwanczuk vs. Polonia* [76] Curtea a notat că *...reclamantul s-a conformat prompt obligațiunii de a furniza informații privind bunurile posedate. Ceea ce constituia obiectul unor schimbări operate de către tribunale le-a fost evaluarea sumei cauciunii care urma a fi plătită. Cu toate acestea, dificultatea principală a constat în determinarea modalității de achitare a cauciunii, dacă aceasta urma să fie achitată în numerar sau prin amanetarea bunurilor imobiliare a reclamantului. În acest caz trebuia să se țină cont de faptul că, la un anumit punct autoritățile au refuzat ca să fie depusă cauciunea în formă de amanetare, fără a contesta titlul*

reclamantului asupra proprietății vizate. În opinia Curții, aceasta implică faptul că autoritățile erau reticente să accepte cauțiunea, care în cazul neprezentării reclamantului la proces, ar impune necesitatea întreprinderii unor anumite formalități în vederea sechestrării bunurilor. Curtea consideră că acest fapt în sine nu poate fi estimat ca fiind suficient pentru menținerea detenției provizorii pe un termen de patru luni, deja declarat inutil prin decizia autorității judiciare competente. Ținând cont de faptul că procedura relativă la suma și modalitățile de plată a cauțiunii a durat patru luni și paisprezece zile, timp în care reclamantul era în detenție, după ce fusese adoptată decizia că menținerea detenției lui nu mai era necesară și că autoritățile nu au prezentat motive întemeiate care să justifice schimbările succesive ale deciziilor privind modalitatea și forma depunerii cauțiunii, Curtea constată că a avut loc o încălcare a articolului 5 § 3 din Convenție [58, p. 506-507].

La soluționarea chestiunii privind cuantumul cauțiunii se vor prezenta documente privind venitul anual al familiei celui învinuit (inculpat).

În cazul în care se constată, în decursul liberării provizorii, că aceasta a fost dispusă fără temei sau că învinuitul sau inculpatul nu și-a respectat obligațiile asumate, se poate proceda la revocarea liberării provizorii și, ca urmare, la plasarea învinuitului sau inculpatului în arest preventiv [140, p. 399]. În astfel de cazuri, cauțiunea nu se restituie și se face venit la bugetul de stat de către judecătorul de instrucție sau, după caz, de instanță.

Există două modalități de a decide asupra soartei cauțiunii după revocarea liberării provizorii, înlocuirea acesteia sau încetarea de drept. Într-o primă ipoteză, cauțiunea se restituie. Cazurile de restituire a cauțiunii sunt de diferite tipuri. În primul caz, restituirea se produce în legătură cu revocarea liberării provizorii, dacă se descoperă noi fapte sau circumstanțe care nu au fost cunoscute la data admiterii cererii de liberare. Aceste fapte sau circumstanțe pot fi diverse. Unele exclud aplicarea oricărei măsuri preventive, altele fac imposibilă aplicarea liberării provizorii, pornind de la faptul că în aceste situații nu se poate pune problema vinovăției învinuitului sau inculpatului.

În ce privește constatarea judecătorului de instrucție sau a instanței că nu mai există temeiuri care au justificat aplicarea măsurii preventive, aceasta este în dependență de circumstanțele concrete ale cauzei. În mod firesc, înlocuirea liberării provizorii cu arestarea preventivă, fapt ce ar impune restituirea cauțiunii poate avea loc în circumstanțe cu totul deosebite. Aceasta, deoarece, de regulă, înlocuirea liberării provizorii cu arestarea preventivă are loc în situațiile când învinuitul, inculpatul nu îndeplinește cu rea-credință obligațiile stabilite. Acest din urmă temei însă nu admite restituirea cauțiunii (art. 93 alin. (1) pct. 2) combinat cu art. 94 alin. (4) CPP).

În ce privește pedeapsa stabilită de instanța de fond, ca temei de restituire a cauțiunii, sunt necesare unele precizări. Indiferent de categoria pedepsei penale, cauțiunea se restituie. Cauțiunea va fi posibilă de restituire după expirarea termenului de apel - dacă nu a fost declarat, fie după pronunțarea deciziei instanței de apel. Într-o a doua ipoteză, cauțiunea nu se va restitui. Există două situații în acest sens. În primul caz, învinuitul sau inculpatul nu îndeplinește cu re-credință obligațiile stabilite. În acest caz, organele afacerilor interne care au misiunea de a supraveghea comportamentul persoanei pot trimite un raport instanței de judecată în care se vor indica aceste circumstanțe. În acest caz, judecătorul poate dispune înlocuirea liberării provizorii cu arestul și trecerea cauțiunii în contul statului. În cazul când liberarea provizorie a fost înlocuită cu arestarea preventivă sau arestarea la domiciliu, din alte motive decât încălcarea cu rea-credință a obligațiilor impuse, nu se admite trecerea în contul statului a cauțiunii. În cazul al doilea, cauțiunea trece la bugetul de stat dacă învinuitul sau inculpatul a săvârșit o nouă infracțiune cu intenție. În acest caz, nu are importanță gravitatea infracțiunii sau legătura acestei infracțiuni cu cauza examinată. Criteriul determinant de a revoca liberarea provizorie și nerestituirea cauțiunii este intenția cu care s-a comis infracțiunea. Potrivit art. 194 CPP, este suficientă pornirea urmăririi penale pentru cauza dată. Dacă în cauza pornită ulterior, persoana se va scoate de sub urmărire penală sau va fi o sentință de achitare, cauțiunea va fi restituită persoanei [58, p. 509-510].

Sușinem opinia autorului Gh. Mateuț, că odată cu restituirea cauțiunii să se restituie și dobânda la suma depusă, pentru perioada de timp cât a durat măsura liberării provizorii pe cauțiune [102, p. 494].

I. Neagu și M. Damaschin [109, p. 621-622] menționează că dacă pe durata controlului judiciar pe cauțiune, inculpatul încalcă cu rea-credință obligațiile carte-i revin sau dacă există suspiciunea rezonabilă că inculpatul a săvârșit cu intenție o nouă infracțiune pentru care s-a dispus punerea în mișcare a acțiunii penale împotriva sa, cauțiunea depusă se confiscă.

De asemenea, menționează aceștia, un caz de nerestituire a cauțiunii îl reprezintă situația în care au fost plătite din cuantumul cauțiunii, în ordinea următoare, despăgubirile bănești acordate pentru repararea pagubelor cauzate de infracțiune, cheltuielile judiciare sau amenda.

Pentru aceste cazuri, cauțiunea se face venit la bugetul statului la rămânerea definitivă a hotărârii de condamnare sau, după caz, servește la repararea prejudiciului cauzat prin infracțiune părții civile.

Instanța de judecată, prin hotărâre, va dispune restituirea cauțiunii, în alte cazuri, după cum urmează: 1) în caz de amânare a aplicării pedepsei, de achitare sau de încetare a procesului penal, dacă în cursul urmăririi penale sau al judecății față de inculpat s-a luat măsura preventivă a controlului judiciar pe cauțiune, dacă acțiunea civilă nu a fost admisă; 2) în caz de amânare a

aplicării pedepsei, de achitare sau de încetare a procesului penal, dacă în cursul urmăririi penale sau al judecării față de inculpat s-a luat măsura preventivă a controlului judiciar pe cauțiune, dacă acțiunea civilă a fost admisă, dar plata despăgubirilor a fost deja efectuată.

Soluționarea chestiunii cu privire la restituirea cauțiunii se face în urma cererii învinuitului, inculpatului, condamnatului, achitatului sau a reprezentantului acestuia. Instanța va pronunța o încheiere în urma examinării cererii în ședința închisă fără citarea părților. În cazul când judecătorul de instrucție sau instanța, la sesizarea procurorului va decide trecerea cauțiunii în proprietatea statului, se va emite o încheiere în acest sens. Încheierea urmează a fi motivată, inclusiv cu indicarea obligațiilor impuse și modul în care nu au fost îndeplinite acestea. În acest sens, instanța trebuie să audieze persoana, pentru a-i permite expunerea circumstanțelor constatate de către organul afacerilor interne, abilitat cu supravegherea executării liberării provizorii. Doar dacă va considera irelevante motivele aduse de către persoană, judecătorul de instrucție sau instanța va putea dispune nerestituirea cauțiunii. Hotărârea de trecere a cauțiunii în beneficiul statului poate fi atacată cu recurs de persoanele interesate în conformitate cu alin. (4) al art. 194, 302, 321, 437-449 din CPP [56, p. 391-392].

Încetarea de drept a măsurii liberării provizorii pe cauțiune se dispune dacă: a) se constată de instanță, prin încheiere, că nu mai există temeiurile care au justificat măsura arestării preventive; b) se dispune scoaterea de sub urmărire penală, încetarea urmăririi penale, achitarea sau încetarea procesului penal; c) se pronunță pedeapsa amenzii sau pedeapsa închisorii cu suspendarea condiționată a executării; d) se dispune condamnarea la pedeapsa închisorii.

2.3.2. Ridicarea de bunuri

Este posibil ca anumite obiecte, înscrisuri sau date informatice ce pot servi ca mijloace de probă în procesul penal să se găsească în posesia unor persoane fizice sau juridice, cazuri în care organele judiciare trebuie să le ridice pentru folosirea lor la rezolvarea cauzelor penale. În acest sens, organul de urmărire penală are dreptul să ridice obiectele și înscrisurile ce pot servi ca mijloace de probă în procesul penal.

Mijloacele materiale de probă (corpurile delictive și înscrisurile), fiind obiecte care conțin ori poartă urme ale unei infracțiuni și care pot servi la aflarea adevărului, descoperite și cercetate de organele penale sunt atașate la dosar, atunci când este posibil sau date în păstrare, așa încât subiecții interesați să poată cunoaște materialul probator al fiecărei cauze, iar administrarea probelor în fața instanței de judecată să se poată face cu ajutorul acestui material. Pentru realizarea acestui rezultat este necesar ca obiectele sau înscrisurile care servesc ca mijloc de probă să fie administrate de organele de urmărire penale. Aceasta se va realiza prin percheziții și

ridicării. De aceea, în reglementarea activității de descoperire și strângere a probelor legiuitorul a trebuit să prevadă procedeele de descoperire și luarea obiectelor sau înscrisurilor.

În categoria respectivelor procedee se înscrie ridicarea de obiecte și documente, recunoscută de doctrina procesual-penală ca o acțiune procesuală, în urma căreia sunt preluate din posesia persoanei anumite obiecte sau documente. Atunci când cunoașterea prealabilă atât a existenței însuși a documentelor sau obiectelor, cât și a locului aflării lor se va recurge la percheziție, în cadrul căreia se va efectua ridicarea [56, p. 316].

Ridicarea de obiecte și înscrisuri și efectuarea perchezițiilor sunt acte procedurale care servesc la strângerea mijloacelor de probă cunoscute (obiecte și înscrisuri), fie prin predarea de bunăvoie de către cei la care se află, fie prin ridicarea forțată a acestor mijloace de probă când se refuză predarea lor ori se tăgăduiește existența acestora, precum și la descoperirea de noi mijloace de probă prin efectuarea unei percheziții. În toate cazurile, însă, se produc ingerințe în dreptul de proprietate.

Ridicarea de obiecte și înscrisuri este concepută procedural în două modalități, prima modalitate ridicarea la cerere, iar a doua modalitate - ridicarea silită, ineficiența practică a primei modalități constituind o condiție pentru recurgerea la a doua modalitate. Ridicarea la cerere constă din luarea de la o persoană fizică sau de la o unitate a unei organizații de stat sau obștești a obiectelor și înscrisurilor care pot servi ca mijloace de probă, remise de bunăvoie la cererea organelor judiciare penale. Ridicarea silită constă în luarea obiectelor sau înscrisurilor cerute de organul judiciar, prin efectuarea unei percheziții, atunci când ridicarea la cerere a rămas fără rezultat datorită refuzului de a preda a celui solicitat sau tăgăduirii de către acesta a existenței sau deținerii obiectului sau înscrisului cerut.

Este prioritară predarea bunurilor și înscrisurilor, în timp ce ridicarea silită se impune în situația în care bunurile sau înscrisurile nu au fost predate de bunăvoie [109, p. 539]. În contextul ridicării, regula generală ce derivă din principiul inviolabilității proprietății și a vieții private ține de informarea persoanei despre ingerința efectuată. În cazul percheziției sau ridicării, persoana poate cunoaște despre această ingerință la momentul realizării. În mod firesc, persoana nu poate fi informată până la efectuarea acțiunii procesuale – în caz contrar percheziția sau ridicarea și-ar pierde scopul, sau după efectuarea acțiunii – în acest caz ar fi afectată substanța dreptului la viața privată. Așadar, persoana urmează a fi informată despre o eventuală percheziție sau ridicare, dar nici nu poate fi împiedicată de a fi prezentă la momentul efectuării acțiunii procesuale [58, p. 329].

În *Panteleyenکو vs Ucraina* [78], Curtea Europeană a observat că „...în loc să fie selectate dovezile necesare pentru anchetă, au fost ridicate toate documentele din birou și anumite obiecte personale ale reclamantului care nu aveau nici o relevanță pentru cazul penal. În aceste

circumstanțe, Curtea conchide că ingerința în cauză nu a fost „în conformitate cu legea” și, respectiv, a condus la încălcarea articolului 8” [58, p.329].

În reglementarea procedurii ridicării de obiecte și înscrisuri sunt prevăzute dispoziții speciale privind conservarea, restituirea și eventuala valorificare a obiectelor și înscrisurilor ridicate. Aceste dispoziții privesc pe de o parte măsurile ce se iau în vederea păstrării obiectelor și înscrisurilor, câtă vreme sunt necesare îmfăptuirii justiției penale, iar pe de altă parte măsurile referitoare la soarta acestor obiecte și înscrisuri după ce scopul ridicării lor a fost atins.

Legea prevede obligația pentru organul de urmărire penală sau instanța de judecată de a dispune ca obiectele și înscrisurile ridicate, care constituie mijloace de probă, să fie atașate la dosar ori păstrate în alt mod. Înscrisurile care constituie mijloace de probă sunt mai totdeauna atașate la dosarul cauzei, așa că îl însoțesc și fac parte din materialul acestuia; fac excepție scriptele voluminoase (registre) și mijloacele scrise de probă ce nu pot fi atașate.

Obiectele, dimpotrivă, pot fi rareori atașate material la dosar și incluse printre piesele acestuia. Legea ținând seama de această realitate prevede că organul de urmărire penală sau instanța de judecată, după caz, va dispune care obiecte sau înscrisuri vor fi atașate la dosar și care vor fi păstrate în alt mod. De regulă, înscrisurile și în special obiectele care constituie mijloace de probă și care nu pot fi atașate la dosar sunt păstrate în camera de păstrare a corpurilor delictive a organului de urmărire penală sau al instanței de judecată. Legea prevede însă că atât obiectele cât și înscrisurile pot fi fotografiate, în care caz fotografiile, vizate de organul respectiv, se atașează la dosar, iar obiectele și înscrisurile se păstrează, până la soluționarea definitivă a cauzei, la organul de urmărire penală sau al instanței de judecată la care se găsește dosarul. Obiectele și înscrisurile care constituie mijloace de probă și sunt păstrate la organul de urmărire penală însoțesc dosarul cauzei, atunci când acesta trece de la organele de urmărire la instanțele de judecată, precum și atunci când cauza este strămutată sau trimisă la o altă instanță.

Deși legea prevede că organul de urmărire penală trebuie să se limiteze la ridicarea numai a obiectelor și înscrisurilor care au legătură cu fapta săvârșită, este totuși uneori posibil să fie ridicate sau predate obiecte sau înscrisuri care se dovedesc ulterior a nu avea legătură cu fapta săvârșită. Organul de urmărire penală ori instanța de judecată, de îndată ce constată că obiectul sau înscrisul nu constituie un mijloc de probă, îl restituie persoanei căreia îi aparține. Nu se restituie obiectele și înscrisurile care, deși nu au legătură cu fapta comisă, sunt însă dintre acelea supuse măsurii de siguranță a confiscării speciale. Totodată, legea prevede că obiectele și înscrisurile a căror circulație sau deținere este interzisă, găsite cu ocazia percheziției, trebuie în mod obligatoriu să fie ridicate, restituirea lor fiind posibilă atunci când ulterior se constată că au fost greșit considerate ca fiind interzise.

De la regula că obiectele și înscrisurile ridicate, care constituie mijloace de probă, trebuie să fie păstrate până la soluționarea definitivă a cauzei, legea prevede o excepție admitând că aceste obiecte, dacă nu sunt dintre cele supuse confiscării, pot fi restituite persoanei căreia îi aparțin, chiar înainte de soluționarea definitivă a cauzei, cu condiția ca prin această restituire anticipată să nu se împiedice aflarea adevărului. Măsura se justifică prin aceea că existența și valoarea obiectului sau înscrisului ca mijloc de probă sunt constatate în materialele dosarului cauzei și deci scopul pentru care au fost ridicate este procesual îndeplinit. Legea prevede totuși ca măsură de prudență îndatorirea organului de urmărire penală și instanței de judecată de a pune în vedere persoanei căreia i se restituie obiectele că are obligația de a nu le înstrăina până la soluționarea definitivă a cauzei. În felul acesta, în eventualitatea că va fi nevoie în cursul procesului de obiectele restituite, acestea vor putea fi readuse la organul judiciar care ar solicita restituirea.

În fine, legea prevede unele măsuri speciale de conservare sau valorificare a obiectelor ridicate atunci când acestea sunt bunuri perisabile sau obiecte din metale prețioase, pietre prețioase, mijloace de plată străine, titluri de valoare, obiecte de artă sau de muzeu, colecții de valoare sau sume de bani. Măsurile de conservare și valorificare aplicabile sunt acelea pe care legea le prevede în cazul bunurilor sechestrate, dacă bunurile constituie mijloace de probă și dacă nu este cazul să fie restituite (fiindcă sunt supuse confiscării sau fiindcă organul de urmărire penală sau instanța de judecată apreciază că nu pot fi restituite înainte de soluționarea definitivă a cauzei) [61, p. 257-258].

Spre deosebire de legiuitorul român care a stabilit [109, p. 541] că împotriva măsurii de ridicare silită a obiectelor sau înscrisurilor sau a modului de aducere la îndeplinire a acesteia se poate face plângere de către orice persoană interesată, aplicându-se dispozițiile referitoare la contestarea măsurilor asigurătorii, reguli similare în legislația noastră nu sunt prevăzute. Cadrul procesual de reglementare prevede mecanismul de asigurare a drepturilor persoanelor interesate prin intermediul controlului ierarhic și al controlului judiciar (art. 298 - 299² și art. 313 CPP).

2.3.3. Cheltuielile de judecată

Acțiunile realizate cu ocazia desfășurării procesului penal determină anumite cheltuieli care se fac fie de organul de urmărire penală, procuror, instanța de judecată, fie de către părți sau de către alte persoane care participă la proces. De cele mai dese ori cheltuielile de judecată sunt determinate de efectuarea acțiunilor procesuale, administrarea probelor, conservarea mijloacelor materiale de probă ș.a. [56, p. 650].

Susținem opinia [61, p. 392] potrivit căreia procesul penal creând o situație juridică, impune ca atunci când acest proces încetează, odată cu rezolvarea cauzei să se stabilească cine trebuie să suporte aceste cheltuieli și, când este cazul, cui trebuie să se restituie.

În literatura de specialitate s-a subliniat [107, p. 389] că cheltuielile judiciare nu se pot confunda cu despăgubirile civile, acestea din urmă putându-se acorda numai în măsura în care infracțiunea a produs pagube materiale sau/și morale. Cu atât mai mult că cheltuielile judiciare există în orice proces penal, în timp ce despăgubirile civile pot fi acordate numai dacă în procesul penal a fost înaintată o acțiune civilă.

Din economia prevederilor art. 227 alin. (2) CPP, conchidem că cheltuielile judiciare cuprind: sumele plătite sau care urmează a fi plătite martorilor, părții vătămate, reprezentanților lor, experților, specialiștilor, interpreților, traducătorilor și asistenților procedurali; sumele cheltuite pentru păstrarea, transportarea și cercetarea corpurilor delictive; cheltuite pentru restituirea contravalorii obiectelor deteriorate sau nimicite în procesul de efectuare a expertizei sau de reconstituire a faptei; cheltuielile în legătură cu efectuarea acțiunilor procesuale în cauza penală.

Este important să specificăm și asupra faptului că cheltuielile judiciare sunt diferite și de cheltuielile legate de administrarea justiției în care se includ sumele alocate pentru retribuirea muncii colaboratorilor organelor de urmărire penală, a procurorilor, judecătorilor, a personalului auxiliar, pentru întreținerea localurilor unde funcționează aceste organe, a locurilor de deținere și întreținere a bănușilor, învinușilor și inculpașilor deținuși preventiv, pentru petrecerea expertizelor, precum și materialele consumabile.

În acest sens, se atestă o practică vicioasă a procurorilor în vederea impunerii acestor costuri persoanelor acuzate, care este respinsă prin jurisprudența instanțelor judecătorești.

Astfel, prin sentința Judecătoriei Bălți, sediul Central din 26 iulie 2018 [133] F.I. a fost condamnat conform art. 290 alin. (1) și art. 326 alin. (1) din Codul penal al Republicii Moldova. Totodată, instanța de fond a respins ca neîntemeiată solicitarea acuzatorului de stat privind încasarea cheltuielilor judiciare în mărime de 6347 lei, compuse din salariul ofișerului de urmărire penală pentru 25 ore de activitate și cheltuieli pentru efectuarea expertizelor. Procurorul a atacat această sentință doar în partea cheltuielilor judiciare. Cu ocazia examinării apelului, Curtea de Apel Bălți prin decizia din 12 decembrie 2018 a decis respingerea lui ca nefondat, motivându-și concluziile prin faptul că „...procurorul a făcut o interpretare extensivă a dispozițiilor art.227 Cod de procedură penală, care expres stabilește din ce sunt constituite cheltuielile judiciare și în special pct.4) alin. (2) al respectivului articol cert stabilește că, în cazul efectuării unei expertize pot fi atribuite ca cheltuieli judiciare doar sumele cheltuite pentru restituirea contravalorii obiectelor deteriorate sau nimicite în procesul de efectuare a expertizei

și nicidecum însăși cheltuielile suportate integral pentru efectuarea unei expertize când aceasta are statut de probă în procesul penal” [48].

De asemenea, și în cauza penală de învinuire a lui Ț.L., condamnat prin sentința Judecătorei Bălți, sediul Central din 6 iunie 2019 conform art. 326 alin. (1) CP RM, cerința procurorului privind încasarea de la Ț.L. în beneficiul statului a cheltuielilor judiciare, suportate la instrumentarea procesului penal, a fost respinsă. Instanța de fond și-a motivat concluziile în felul următor: *„Instanța de judecată reține că norma legală nu prevede în calitate de cheltuieli judiciare salariul procurorului, ofițerului de urmărire penală, cheltuieli de deplasare precum și cheltuielile pentru obiecte de birotică, cum ar fi hârtie, copiator, etc. Totodată, potrivit prevederilor Legii cu privire la procuratură nr.3 din 25.02.2016 și Legii privind salarizarea judecătorilor și procurorilor nr.328 din 23.12.2013, procurorii sunt remunerați din bugetul de stat. Astfel, legislația procesual penală nu prevede compensarea salariului procurorului din contul persoanei condamnate. Referitor la încasarea de la inculpatul Ț.L. a cheltuielilor judiciare pentru consumabile (hârtie, copiator), instanța o consideră neîntemeiată, or, normele procedurale penale nu prevăd expres achitarea din contul condamnatului a cheltuielilor judiciare, care se constituie din cheltuieli pentru hârtie, copiator, cheltuieli de deplasare etc. În asemenea circumstanțe, instanța consideră oportun de a respinge cererea acuzatorului de stat cu privire la încasarea din contul lui în beneficiul statului a cheltuielilor de judecată indicate în anexa la cauza penală, și anume: salariul procurorului, salariul ofițerului de urmărire penală, obiecte de birotică, cheltuieli de deplasare în sumă totală de 2 146,52 lei, deoarece toate aceste cheltuieli judiciare sunt trecute în contul statului și se achită din bugetul de stat” [134].*

Într-o accepțiune [61, p.392] cheltuielile judiciare pot fi împărțite în două categorii: cheltuielile avansate de stat și cheltuielile făcute de părți sau de alți subiecți procesuali.

În acest sens cheltuielile avansate de stat, denumite și cheltuieli de procedură, sunt cele care au fost necesare pentru efectuarea actelor dispuse de organele oficiale, de exemplu: cheltuielile determinate de înmânarea citațiilor, păstrarea corpurilor delictive etc.

Cheltuielile făcute de părți, denumite și cheltuieli de judecată, sunt considerate acelea care au fost suportate de părțile în proces sau impuse lor în exercitarea drepturilor sau prerogativelor procesuale, de exemplu: cheltuieli de deplasare în perioada procesului, scoaterea copiilor etc.

Cheltuielile făcute de alți subiecți procesuali sunt cele suportate de aceștea în calitatea lor procesuală, de exemplu, cheltuieli de întreținere și deplasare a martorilor, experților, interpreților.

Pentru teoria procesual-penală, dar în special pentru jurisprudență, este importantă clarificarea condițiilor și a modului în care are loc compensarea și plata cheltuielilor de judecată.

Pornind de la etimologia cuvântului „compensare”, prin acesta, mai întâi de toate s-ar avea în vedere înlocuirea bunurilor sau valorilor care au fost consumate (cheltuite) prin altceva egal.

În temeiul art. 228 alin. (1) CPP constatăm categoriile persoanelor participante la procesul penal, care beneficiază de compensarea cheltuielilor avansate de stat.

În scopul asigurării funcționării mecanismului de recuperare a cheltuielilor și achitării recompenselor persoanelor fizice citate de către instanța de judecată, organele de urmărire penală prin Hotărârea Guvernului nr. 270 din 15.03.2006 *cu privire la aprobarea mărimilor sumelor bănești achitate persoanelor fizice citate de către instanța judecătorească, organele de urmărire penală, de examinare a materialelor administrative și cele de executare a documentelor executorii* (publicat: 24.03.2006 în Monitorul Oficial Nr. 47-50) au fost aprobate mărimile sumelor bănești cuvenite acestora.

Astfel, martorilor, părții vătămate, părții civile, asistenților procedurali, interpreților, traducătorilor, experților, specialiștilor, reprezentanților legali ai părții civile și ai părții vătămate li se cuvine:

- 1) recompensă pentru sustragerea de la ocupația de bază pentru o oră, pentru toate categoriile de persoane la citare, achitându-li-se 0,3 unități convenționale pe oră, dar nu mai mult de 1,8 unități convenționale pe zi;
- 2) recuperarea cheltuielilor pentru deplasare, diurnă și cazare (cuprinde deplasarea persoanelor tur-retur la locul de trai permanent ori provizoriu conform biletelor de călătorie, incluzând plățile de asigurare privind asigurarea de stat a pasagerului transportat, achitarea serviciului prestat la vânzarea în prealabil a biletelor de călătorie, inclusiv cheltuielile fără prezentarea documentelor confirmate pentru folosirea lenjeriei de pat în trenuri).

În cazul neprezentării documentelor de călătorie, achitarea pentru transport pe teritoriul Republicii Moldova se efectuează conform tarifului minim. Persoanelor enumerate li se vor achita cheltuielile pentru călătoria în transportul de uz comun (cu excepția taxiurilor) până/de la stația, aerogara, cheiul, amplasate în afara localității unde au fost citate.

- 3) recompensa pe oră pentru lucrul executat pentru interpret de la 0,3 până la 0,4 (traducere verbală); pentru traducător de la 0,3 până la 0,4 pentru 1000 semne tipărite; pentru expert, specialist, pedagog (psiholog) de la 0,3 până la 0,5 unitate convențională. Mărimea recompensei experților, specialiștilor, pedagogilor (psihologilor), traducătorilor se stabilește luându-se în considerare gradul de calificare al acestora și complexitatea lucrului îndeplinit.

Pentru calcularea recompensei cuvenite, organul care a îndeplinit citarea determină timpul folosit cu complinirea până la o jumătate de oră.

Dacă în cadrul acțiunii procesuale la cererea organului de urmărire penală sau a instanței au fost deteriorate obiecte în urma utilizării lor se vor compensa cheltuielile de reparare și restabilire confirmate prin documente.

Organelor, întreprinderilor, instituțiilor și organizațiilor li se impune obligația de a păstra salariul mediu pentru toată perioada de participare a persoanei în procesul penal. Ținem să remarcăm că respectivele prevederi sunt adresate organelor, întreprinderilor, instituțiilor și organizațiilor de stat (alin. (2) art. 228 CPP). Constatăm astfel, că legiuitorul a stabilit situații defavorabile pentru angajații din sectorul privat. De aici se impune fie că cheltuielile apriori sunt puse pe seama părții interesate de prezența persoanei citate, fie că persoana citată de autoritatea judiciară nu va putea să pretindă acoperirea acestor sume. Deci, se cere înlăturarea acesei inechități din cadrul procesual penal prin excluderea sintagmei „*de stat*”.

Mărimea remunerării se calculează în unități convenționale, o unitate constituind echivalentul a 50 lei.

Cheltuielile suportate de persoanele menționate în art. 228 alin. (1) CPP vor fi recuperate la cererea acestora în baza unei ordonanțe a organului de urmărire penală sau a sentinței instanței în mărimea stabilită *supra*.

În temeiul art. 229 alin. (1) CPP, în caz de condamnare, inculpatul trebuie obligat la plata cheltuielilor avansate de stat sau trecerea lor în contul statului. Astfel, dacă inculpatul este condamnat el va suporta toate cheltuielile judiciare. Achitarea cheltuielilor judiciare poate fi suportată și de condamnatul care a fost eliberat de pedeapsă sau căruia i-a fost aplicată pedeapsa, precum și de persoana în privința căreia urmărirea penală a fost încetată pe temeiuri de nereabilitare.

Nici într-un caz, indiferent de soluția adoptată, sumele plătite interpreților, traducătorilor, precum și apărătorilor în cazul asigurării inculpatului cu avocat care acordă asistență juridică garantată de stat, atunci când aceasta o cer interesele justiției și condamnatul nu dispune de mijloacele necesare, nu se vor ultimului.

Potrivit dispoziției de la alin. (3) art. 229 CPP, instanța are dreptul de a elibera de plata cheltuielilor judiciare, total sau parțial, condamnatul sau persoana care trebuie să suporte cheltuielile judiciare în caz de insolvabilitate a acestora sau dacă plata cheltuielilor judiciare poate influența substanțial asupra situației materiale a persoanelor care se află la întreținerea lor.

Dacă sunt mai mulți inculpați într-o cauză, instanța, în conformitate cu prevederile alin. (4) art. 229 CPP, va hotărî partea din cheltuielile judiciare datorate de fiecare, ținând seama de vinovăția, gradul de răspundere și situația materială a fiecăruia.

Atunci când procesul penal încetează în urma împăcării părților, cheltuielile judiciare se vor suporta de către inculpat și partea vătămată sau de către unul dintre ei.

În această ipoteză suportarea cheltuielilor judiciare are temeuri diferite. Inculpatul va suporta cheltuieli judiciare din cauza culpei sale infracționale, pe când partea vătămată va suporta cheltuieli în temeiul culpei sale procesuale [56, p.656].

În caz de deces al condamnatului până la intrarea în vigoare a sentinței, cheltuielile judiciare nu pot fi puse în sarcina succesorilor lui.

În cazul condamnaților minori, pot fi obligați la achitarea cheltuielilor judiciare părinții sau tutorii minorului condamnat dacă se constată neajunsuri serioase la îndeplinirea obligațiilor lor față de minor.

În concluzie constatăm: a) atribuirea cheltuielilor judiciare este o măsură cu caracter real și procesual, în sensul că instanța obligă prin sentință la cheltuieli judiciare sub sancțiunea constrângerii reale; b) acestea au în vedere întregul proces penal; c) apariția obligațiilor cu privire la suportarea cheltuielilor judiciare este subsecventă modului de soluționare a procesului (condamnare, achitare, admiterea sau respingerea acțiunii civile).

2.4. Concluzii la capitolul 2

În rezultatul analizei măsurilor procesual-penale care pot aduce atingere proprietății formulăm următoarele concluzii:

1. Legiuitorul a instituit diverse forme de influențare a comportamentului participanților la procesul penal, orientându-le activitatea în scopuri bine determinate. Drept urmare, considerăm justificată constrângerea procesuală prin aplicarea sechestrului, amenzii judiciare, liberării provizorii pe cauțiune și ridicarea de obiecte și documente, întrucât acestea contribuie la atingerea scopului procesului penal reglementat la art.1 CPP.
2. Punerea sub sechestr urmărește scopul asigurării executării sentinței în latura încasărilor patrimoniale: acțiunea civilă, pedeapsa amenzii penale și eventuala confiscare specială sau confiscarea extinsă a bunurilor rezultate din infracțiune.
3. Sechestrul asupra bunurilor poate fi aplicat de către organul de urmărire penală sau de către instanță numai în cazurile în care există o bănuială rezonabilă că bunurile urmărite vor fi tănuite, deteriorate sau cheltuite și dacă: 1) a fost începută urmărirea penală; 2) există date rezonabile privind presupunerea că bănuitul, învinuitul, inculpatul sau alte persoane pot tănuie, deteriora, sau cheltui bunurile urmărite; 3) a fost înaintată acțiunea civilă, sau există unul din bunurile prevăzute de art. 106 alin. (2) și 106¹ CP, fie pentru infracțiunea săvârșită legea să prevadă pedeapsa amenzii; 4) făptuitorul sau partea civilmente responsabilă deține bunuri pasibile urmăririi.
4. Analizând în coroborare reglementările de la art. 205 și 305 CPP constatăm incoerențe privitor la modul prin care judecătorul de instrucție decide asupra limitării dreptului de

proprietate asupra bunurilor în privința cărora este solicitată aplicarea sechestrului. Astfel, la art. 205 alin. (2) este stipulat că *Judecătorul de instrucție, prin rezoluție, autorizează punerea bunurilor sub sechestrul...*, iar la art. 305 alin. (8) legiuitorul stabilește obligativitatea adoptării unei *încheieri*. Considerăm adecvată cadrului CoEDO și Legii Fundamentale necesitatea motivării ingerinței în dreptul de proprietate anume prin hotărâre motivată, motiv pentru care venim cu propunerea de a înlocui sintagma de la art. 205 alin. (2) *prin rezoluție* cu sintagma *prin încheiere motivată*.

5. În scopul excluderii erorilor judiciare și a abuzurilor prin îngădirea ilegală a drepturilor proprietarului, se vor prezenta instanței toate materialele și probele care confirmă temeiurile și necesitatea aplicării sechestrului.
6. Scopul procesului penal este, printre altele, restabilirea echității sociale, adică și a interesului victimei prejudiciate prin infracțiune. Constatăm că în art. 57 alin.(2) pct. 13) CPP al RM se arată doar că ofițerul de urmărire penală „întreprinde măsuri prevăzute de lege, pentru asigurarea recuperării prejudiciului cauzat prin infracțiune”. Considerăm că este necesară formularea respectivei dispoziții în următoarea redacție: „*întreprinde măsuri prevăzute de lege, pentru asigurarea recuperării prejudiciului cauzat prin infracțiune cu scopul stabilirii obiectelor și a documentelor ce au importanță pentru cauza penală, inclusiv a bunurilor care urmează a fi puse sub sechestrul*”.
7. Pentru asigurarea dreptului la un recurs efectiv venim cu propunerea instituirii dreptului de a declara recurs separat de fondul cauzei împotriva încheierii prin care s-a dispus asupra sechestrului. Situația existentă lipsește persoanele care se consideră lezate în drepturile patrimonialele dreptul de a contesta actele de dispoziție ale instanței de judecată, acestea fiind nevoite să aștepte soluționarea cauzei penale în fond pentru a avea posibilitatea de a ataca în instanța ierarhic superioară a încheierii instanței de judecată prin care se soluționează chestiunea aplicării sechestrului la etapa aflării cauzei penale pe rolul instanței de judecată. În acest sens propunem reglementarea procedurii similare celei prevăzute de Codul de procedură civilă al Republicii Moldova și de Legea insolvenței. Astfel, propunem completarea art. 209 CPP cu alin. (1¹), în următoarea redacție: „*Depunerea recursului împotriva încheierii instanței de judecată prin care se soluționează chestiunea aplicării sechestrului nu suspendă examinarea cauzei în fond. Pentru judecarea recursului, instanței de recurs i se expediază copiile actelor relevante din dosar, certificate de instanța care a emis încheierea respectivă*”. La fel, pentru aducerea altor norme de procedură penală în concordanță cu redacția propusă a art. 209 CPP, urmează să fie completat și art. 437 alin. (1) pct. 3¹) CPP cu sintagma „*Încheierile prin care se soluționează chestiunea aplicării sechestrului de către instanța de judecată*”.

8. Amenda judiciară este o măsură de influență aplicată de instanța de judecată sau judecătorul de instrucție, cu ocazia săvârșirii abaterii în cursul procesului penal, având un caracter legal, de constrângere, pecuniar, personal și individual.
9. Ar fi binevenită suplimentarea prevederilor legale cu o dispoziție prin care s-ar stabili sancționarea cu amendă judiciară neexecutarea dispoziției de a escorta în instanța de judecată a inculpatului arestat deținut în instituția penitenciară. Respectiva propunere este argumentată de statisticile pe care le prezintă instanțele de gradul întâi și doi la care se perturbează agenda de lucru și din motivul neexecutării dispozițiilor în cauză, ba mai mult lipsa unor pârghii de a influența administrația instituțiilor penitenciare facilitează această stare de lucruri. În acest sens propunem completarea art. 201 alin. (4) CPP RM cu pct. 7¹) în următoarea redacție: 7¹) neexecutarea de către administrația instituției de deținere a persoanelor reținute sau arestate a obligației prevăzute la art. 187 pct. 7).
10. Pornind de la dreptul fiecărei persoane vătămate într-un drept al său de a cere anularea actului sau a măsurilor dispuse prin care consideră că i-au fost prejudiciate interesele legitime, considerăm imperfecte dispozițiile art. 201 CPP, de aceea propunem introducerea unor noi prevederi după alineatul (6) și anume, alin. (6¹) cu următorul conținut: „(6¹) Persoana sancționată prin încheiere judecătorească cu amenda judiciară poate depune în aceeași instanță cerere de reexaminare a încheierii în vederea anulării ori reducerii amenzii. Cererea se depune în termen de 10 zile de la data emiterii încheierii sau de la data comunicării ei.”
- De asemenea, alineatele (7) și (8) se propun să fie modificate în următoarea redacție:
- „(7) Încheierea judecătorului de instrucție prin care s-a examinat cererea cu privire la anularea sau reducerea amenzii judiciare poate fi atacată cu recurs în instanța ierarhic superioară în termen de 3 zile de către persoana în privința căreia a fost aplicată amenda. Recursul se examinează în condițiile art. 311 și 312.
- (8) Încheierea instanței de judecată prin care s-a examinat cererea cu privire la anularea sau reducerea amenzii judiciare poate fi atacată cu recurs.” Prin aceste modificări s-ar institui o nouă modalitate de evaluare a motivelor pentru care a fost aplicată amenda judiciară. Aceste propuneri sunt conforme principiului la un recurs efectiv și, totodată, ar avea ca efect micșorarea intensității volumului de lucru al instanțelor de apel prin epuizarea situației generatoare de contestare.
11. Cauțiunea este suma de bani pe care trebuie să o depună inculpatul cu scopul de a se garanta participarea acestuia la procesul penal, respectarea obligațiilor care îi revin în timpul controlului judiciar și, eventual, plata despăgubirilor bănești acordate pentru repararea pagubelor cauzate de infracțiune sau plata amenzii.

12. Obiectul cauțiunii în procesul penal trebuie să fie exprimat în bunuri care nu crează dificultăți în circulație și în evidență, sunt destul de prețioase pentru prevenit, constituie în exclusivitate proprietatea titularilor cauțiunii în materie penală și exclude situații ce împiedică transmiterea drepturilor de proprietate către stat în cazul revocării inițiale ca urmare a purtării neadecvate a prevenitului.
13. Organul de urmărire penală ori instanța de judecată, de îndată ce constată că obiectul sau înscrisul nu corespunde cerințelor de pertinență și utilitate a probei, îl restituie persoanei de la care a fost ridicat.
14. Împotriva măsurii de ridicare silită a obiectelor sau înscrisurilor sau a modului de aducere la îndeplinire a acesteia se poate face plângere de către orice persoană interesată, aplicându-se dispozițiile art. 298 - 299² și art. 313 CPP.
15. Atribuirea cheltuielilor judiciare este o măsură cu caracter real și procesual, în sensul că instanța obligă prin sentință la cheltuieli judiciare sub sancțiunea constrângerii reale. Acestea au în vedere întregul proces penal. Apariția obligațiilor cu privire la suportarea cheltuielilor judiciare este subsecventă modului de soluționare a procesului (condamnare, achitare, admiterea sau respingerea acțiunii civile).

3. ACȚIUNEA CIVILĂ ÎN PROCESUL PENAL

3.1. Natura juridică și obiectul acțiunii civile în procesul penal

Cu referire la termenul „acțiune”, în doctrină s-a constatat ca aceasta însăși nu reprezintă un proces, dar o prerogativă legală și virtuală de a deschide, întreține și finaliza un proces, oportunitate ce aparține titularului unui drept subiectiv sau al unui interes legitim, materializat și individualizat prin cererea de chemare în judecată [229, p. 269]; dacă procesul nu poate fi conceput în lipsa acțiunii, existența acțiunii nu este necesarmente condiționată de materializarea unui proces. Acțiunea este anterioară procesului; ea este o posibilitate abstractă și imperioasă [251, p. 791].

Procesul reprezintă forma de materializare și de dezvoltare a acțiunii [126, p. 42]. În acest context, ideea de acțiune încetează de a mai fi generală și abstractă, ea restrângându-se și individualizându-se, ea devenind sinonimă cu cea de proces [67, p. 340].

În viziunea savantului Gheorghită Mateuț, prin acțiune în procesul penal se înțelege modalitatea juridică prin care conflictul de drept născut din săvârșirea unei infracțiuni este adus în fața organelor judiciare în vederea angajării răspunderii penale și civile a persoanei culpabile și a aplicării constrângerii de stat față de aceasta, precum și a obligării ei la repararea prejudiciului cauzat prin infracțiune, atunci când este cazul [101, p. 536]. Acțiunea nu trebuie confundată nici cu dreptul lezat prin încălcarea normei juridice și nici cu cererea în justiție. Astfel, primul echivalează cu însăși valoarea socială lezată, care face loc răspunderii penale, determinând incidența normei de incriminare [103, p. 154], iar a doua reprezintă actul procesual prin care are loc punerea în mișcare și exercițiul acțiunii preexistente [40, p. 42]. În acest înțeles, acțiunea se constituie ca o împuternicire legală care justifică aducerea conflictului de drept înaintea organelor judiciare penale și face necesară exercitarea de către acestea a atribuțiilor ce le revin potrivit legii [145, p. 97]. În acest context, evidențiem faptul că învinuirea are ca scop reprimarea oricărei atingeri aduse ordinii sociale și care ia naștere direct din infracțiune. Uneori acțiunea publică și acțiunea civilă au același fundament – infracțiunea, deoarece orice infracțiune dă naștere unei acțiuni [244, p. 176]. Spre deosebire de învinuire, cealaltă acțiune care aparține procesului penal (acțiunea civilă) se naște din prejudiciu și, în consecință, fiecare acțiune în materie penală presupune, practic, existența unui fapt corespondent [235, p. 1017].

Prin urmare, remediul procesual care servește la aducerea raportului de conflict civil delictual în fața organelor de urmărire penală și a instanțelor de judecată este acțiunea civilă.

Potrivit doctrinei italiene, acțiunea civilă este dreptul titularului stabilit în raportul de drept substanțial (sau care în cerere se pretinde că ar fi) împotriva subiectului pasiv stabilit în cadrul aceluiasi raport (sau cel care în cerere este chemat a fi subiectul pasiv al raportului), și mai mult, este un drept, care spre deosebire de dreptul substanțial, nu are în conținut o prestație din partea

subiectului pasiv din raportul de drept substanțial, ci prestația unui alt subiect de drept autonom: judecătorul, sau mai generic - organul jurisdicțional, care în proces figurează ca un organ al statului [240, p. 59].

Exercițiul acțiunii civile în cadrul procesului penal, posibilitate necunoscută de alte sisteme de drept, constituie un beneficiu procesual acordat victimei infracțiunii de a valorifica toate elementele strânse de procuror în acuzare, precum și întreg cadrul procesual al procesului penal, pentru a-și vedea satisfăcute interesele de ordin civil, patrimoniale sau morale, afectate de comiterea infracțiunii împotriva sa. Criticabilă din numeroase puncte de vedere (împovărează desfășurarea procesului penal, afectează egalitatea armelor – întrucât victima care exercită acțiunea civilă beneficiază de întreg „*aguis-ul*”-ul procesului penal, respectiv de un material probant calificat administrat de autoritatea statului), opțiunea legislativă este însă, în realitățile social-economice și judiciare actuale, cea mai bună soluție pentru a nu obliga victima să recurgă la o procedură civilă separată care, în final, ar expune-o unor eforturi inutile și „revictimizării”. Acest pragmatism procesual presupune însă observarea cu strictețe a naturii acțiunii civile de acțiune accesorie celei penale: beneficiile pe care victima infracțiunii le va avea prin înlăturarea pretențiilor sale procesului penal vor fi strict circumstanțiate acestuia și nu vor putea depăși cadrul laturii penale [32, p. 122-123].

Sub aspect substanțial, acțiunea civilă în procesul penal, este supusă legii civile și numai sub aspect procedural este supusă atât normelor de procedură penală, cât și celor de procedură civilă, în măsura în care nu contravin celor dintâi. Din aceste considerente, solicitările în latura civilă a cauzei penale prezintă caracteristicile acțiunii în justiția civilă [25, p.1]: a) este în strânsă legătură cu protecția juridică a drepturilor subiective civile, precum și a unor situații juridice pentru a căror realizare calea judecătii este obligatorie; b) cuprinde toate mijloacele procesuale pe care legea le pune la dispoziție pentru protejarea drepturilor subiective și a situațiilor juridice, fiecare din aceste mijloace procesuale reprezentând forme de manifestare a acțiunii civile; c) este uniformă, cuprinde aceleași mijloace procesuale indiferent de dreptul ce se valorifică, dar când se exercită, acțiunea este influențată de dreptul subiectiv sau de situația juridică protejată de lege, dobândite din natura și caracteristicile acestuia; d) în momentul în care se apelează la acțiune, aceasta se individualizează, devine proces.

În sursele de specialitate este polemizată natura juridică a instituției acțiunii civile, motiv fiind apartenența la o anumită ramură de drept. Mai mulți autori o atribuie în egală măsură atât dreptului material, cât și celui procedural [213, p. 14; 171, p. 26-27; 184, p. 43; 188, p. 17-19]. Alții o recunosc doar în calitate de mijloc procesual de apărare a dreptului material [168, p. 5; 213, p. 18]. În acest context s-a conturat opinia că drepturile materiale intervin în coraport cu acțiunea doar în calitate de obiect al apărării [173, p. 52; 224, p. 189]. Într-o altă abordare prin

acțiune în sens procesual se înțelege adresarea către instanță, cerința, modalitatea de apărare a dreptului, iar în sens material – cerința material-juridică adresată pârâtului [171, p.27].

În legătură cu exercitarea acuzării și acțiunii civile, care au același izvor – și anume săvârșirea unei infracțiuni -, pot fi distinse *trei ipoteze*. *O primă ipoteză* vizează situația în care învinuirea se rezolvă separat și înaintea acțiunii civile, caz în care nu se pune problema raportului dintre cele două acțiuni, deoarece una dintre acestea (învinuire) a fost rezolvată înaintea celeilalte (acțiunea civilă). Într-o asemenea situație, hotărârea definitivă a instanței penale are autoritate de lucru judecat în fața instanței civile care judecă acțiunea civilă, cu privire la existența faptei și a persoanei care a săvârșit-o. Instanța civilă nu este legată de hotărârea definitivă de achitare sau de încetare a procesului penal în ceea ce privește existența prejudiciului ori a vinovăției autorului faptei ilicite [109, p. 326].

A doua ipoteză poate fi întâlnită în situația în care acțiunea civilă se rezolvă separat și înaintea acțiunii penale. Nici în acest caz nu se pune problema raportului dintre cele două acțiuni, deoarece, ca și în prima ipoteză, una dintre acestea (acțiunea civilă) a fost rezolvată anterior. Corelarea soluțiilor ce se pronunță în cele două acțiuni se face prin dispozițiile potrivit cărora hotărârea definitivă a instanței civile prin care a fost soluționată acțiunea civilă nu are autoritate de lucru judecat în fața organelor judiciare penale, a persoanei care a săvârșit-o și a vinovăției acesteia [109, p. 327].

A treia ipoteză vizează situația în care cele două acțiuni sunt exercitate concomitent în fața aceleiași instanțe sau la două instanțe diferite. Într-o asemenea ipoteză, se pune problema rezolvării raportului dintre cele două acțiuni. În cazul în care cele două acțiuni sunt exercitate în cadrul procesului penal, instanța are obligația să se pronunțe, prin aceeași hotărâre, și asupra acțiunii civile.

Acțiunea civilă ce are în calitate de obiect recuperarea prejudiciului cauzat prin fapte infracționale nu este o acțiune pură de drept civil, ci o acțiune cu un caracter complex care este determinat de izvorul acesteia [245, p. 319]. Acțiunea civilă, în procesul penal, are același izvor ca și învinuirea, și anume infracțiunea săvârșită; în raport cu această trăsătură, acțiunea civilă în procesul penal are ca obiect tragerea la răspunderea civilă delictuală a persoanelor responsabile potrivit legii civile pentru prejudiciul produs prin comiterea faptei care face obiectul acțiunii penale [109, p. 295].

Între timp, dispunerea de către persoana a cărei drept subiectiv patrimonial a fost încălcat, doar de dreptul de a pretinde de la persoana obligată recuperarea prejudiciului (cerința juridico-materială), încă nu înseamnă că acțiunea civilă a fost înaintată. Ne raliem poziției exprimate [171, p. 28-29] privitor la faptul că nu va fi prezentă acțiunea civilă și în cazul în care cerința va fi adresată nemijlocit persoanei obligate. Ea se va materializa doar în situația în care persoana

care a suportat prejudiciul material va da mișcare cerinței juridico-materiale în ordinea și forma procesuală stabilită de lege. Mai mult decât atât, legiuitorul în procesul constituirii normelor de drept procesual penal reiese din conceptul unic al „acțiunii”, format în dependență de caracterul unitar al ambelor laturi ale acesteia – juridico-material și juridico-procesual.

Acțiunea civilă în procesul penal reprezintă posibilitatea apărării pe cale judecătorească a drepturilor civile, cărora prin infracțiune li s-a adus atingere. În legătură cu acest fapt apare întrebarea dacă acțiunea în cadrul procesului civil și acțiunea în procesul penal reprezintă noțiuni identice. Cu referire la acest subiect întâlnim mai multe opinii. Adepții celei dintâi opinii (menționăm că ei reprezintă marea majoritate) examinează acțiunea civilă ca fiind o noțiune generică, specifică tuturor ramurilor procesuale ale dreptului. Corespunzător, esența acțiunii nu suferă modificări în dependență de faptul în care ordine este ea examinată în instanța de judecată [220, p. 18; 202, p. 120; 203, p. 49; 206, p. 23; 171, p. 30]. Totodată, unii din categoria acestora indică asupra faptului că acțiunea civilă în cauza penală este o noțiune mai îngustă decât acțiunea, la general. După cum se afirmă, necesitatea elaborării unui concept unic și universal al *acțiunii* este determinată de unicitatea scopului final urmărit de persoanele care se adresează în instanța de judecată referitor la apărarea drepturilor, precum și de temeiurile unice invocate în acest sens.

Cea de a doua opinie constă în utilizarea termenului de „acțiune penală” [208, p. 124] prin care se subîngelege o modalitate specifică de apărare a ordinii de drept cu ajutorul unei învinuiri perfectate și prezentate corespunzător în instanța de judecată de către persoane special împunternicite în această privință cu statut de parte cu drepturi egale în cadrul procesului penal. Acest fapt generează obligațiunea instanței de judecată de a verifica, în esență, învinuirea vizată și în baza materialelor cercetării judecătorești de a pronunța o hotărâre care corespunde adevărului obiectiv [171, p. 30-31].

Acțiunea penală se naște din săvârșirea infracțiunii. Drept urmare al acestui fapt, în materie penală infracțiunea dă naștere la două acțiuni: acțiunea pentru aplicarea de pedepse sau acțiunea publică și acțiunea în repararea prejudiciului cauzat sau acțiunea civilă [86, p. 85; 241, p. 651; 226, p. 911; 238, p. 137; 248, p. 103].

În context, trecem în revistă faptul că legea procesual-penală a RM nu operează cu noțiunea de acțiune penală, în calitate de sinonim al acesteia fiind folosită sintagma „proces penal”, „pornirea procesului penal”, „începerea urmăririi penale”. Oricum, în continuare vom acorda atenție cuvenită instituției acțiunii penale din considerentul că despre ea se vorbește în legislația și doctrina procesual-penală a mai multor state, inclusiv a vecinilor noștri din imediata apropiere – România.

Reținem și faptul că sunt întâlnite multiple critici din partea oamenilor de știință la adresa conceptului de „acțiune penală”, el fiind recunoscut nu doar ca lipsit de folos, arid, ci chiar și dăunător [198, p. 54].

Deși ambele acțiuni au un izvor comun, respectiv o infracțiune, care este în același timp o faptă ilicită cauzatoare de prejudicii și sunt soluționate de aceeași instanță penală, între aceste acțiuni există unele deosebiri care vizează temeiul, obiectul, scopul, reglementarea, fundamentul subiectiv, modul în care sunt exercitate, subiecții, ordinea și modul în care sunt soluționate, caracterul și ordinea răspunderii, perspectiva prescripției extinctive și sancțiunea aplicată autorului [121, p. 52].

Astfel, „acțiunea” este o noțiune generică specifică tuturor ramurilor procesuale de drept, cu particularitățile caracteristice pentru fiecare dintre acestea. Evidențiem și faptul că în privința raportului dintre acțiunea penală și acțiunea civilă întâlnim trei sisteme de reglementare: a) sistemul confuziunii acțiunii civile cu cea penală. Prin această acțiune, puterea publică intervine la cererea victimei, pentru aplicarea pedepsei și repararea prejudiciului. Acest sistem a existat în procedura judiciară veche, în care procesul penal și cel civil nu erau diferențiate în sensul lor actual [139, p. 244]; b) sistemul separației obligatorii a celor două acțiuni. Mecanismul vizat se regăsește în sistemul de drept anglo-saxon, el nepermițând părții vătămate de a se constitui în calitate de parte civilă în procesul penal, fiind acceptată doar participarea ei în calitate de intervenient la judecarea cauzelor penale [228, p. 78]; c) sistemul mixt al exercitării separate a acțiunilor, dar în același cadru procesual penal, sistem care este de fapt criticat în literatura de specialitate din Occident, unde se vorbește despre necesitatea despărțirii totale sau parțiale a celor două acțiuni: penală și civilă [241, p. 301; 247, p. 176].

Actualmente, legea procesual penală a Republicii Moldova a adoptat cel de-al treilea sistem care permite exercitarea acțiunii civile în procesul penal, de rând cu învinuirea (acțiunea penală).

Dacă e să punem accentul pe diferențele care există dintre cele două acțiuni, constatăm că acestea au aceeași temelie juridică: fapta infracțională comisă. Totodată, deși ele rezultă evident din fapta infracțională, acestea totuși nu sunt identice. Astfel, învinuirea este condiționată de infracțiune, iar acțiunea civilă rezultă din prejudiciul cauzat prin infracțiune. În funcție de scop, învinuirea urmărește reprimarea faptelor prejudiciabile, în timp ce acțiunea civilă are scopul de a obține repararea prejudiciului suferit de victima infracțiunii. După caracter, prima este o acțiune publică, iar acțiunea civilă - de interes privat, victima având posibilitatea de a renunța sau de a se împăca cu făptuitorul [101, p. 668-669].

Determinându-ne asupra faptului că acțiunea are un caracter juridic ambiguu, dublu (material și procesual), temeiurile și componentele fundamentale ale noțiunii de „acțiune” atât în

procesul civil, cât și în procesul penal sunt identice, ar fi necesar de a determina la care ramură de drept procesual (drept procesual civil sau drept procesual penal) se atribuie acțiunea civilă în procesul penal [171, p. 32].

Cu referire la acest fapt există, de asemenea, diferite puncte de vedere și opinii, și anume: 1) acțiunea civilă în procesul penal este o instituție interraturală [157, p. 31-32]; 2) acțiunea civilă în procesul penal este o instituție juridică de drept procesual civil, care se aplică în vederea reglementării anumitor raporturi patrimoniale în sfera procesului penal prin metode de drept procesual civil [215, p. 4]; 3) acțiunea civilă în procesul penal este o instituție procesual penală de sine stătătoare [212, p. 26; 171, p. 32].

În susținerea primei opinii se expun marea parte a specialiștilor în domeniu, poziție pe care o împărtășim și noi. În teoria dreptului procesual penal a fost examinat, de nenumărate ori, conceptul dreptului judiciar în calitate de ramură de drept complexă, unică, care includea procesul penal, procesul civil și organizarea judecătorească [209, p. 58-65].

Adepii instituției acțiunii civile pure în procesul penal sunt autorii ruși Iu.D. Livșiț și A.V. Timoșenco. Ei consideră că instituția acțiunii civile în procesul penal, reglementând activitatea participanților în legătură cu repararea daunelor cauzate, examinarea și soluționarea cerințelor respective, după obiect poate fi doar o instituție de drept procesual penal [184, p. 43-44; 171, p. 29].

Deoarece legiuitorul nu a definit noțiunea *acțiune civilă în procesul penal*, subiectul rămâne în vizorul permanent al doctrinarilor.

Se susține că acțiunea civilă, ca instituție de procedură penală, este mijlocul legal prin care o persoană care a suferit un prejudiciu prin infracțiune cere repararea acestuia în cadrul procesului penal [107, p. 118; 124, p. 30].

În doctrina franceză se consideră acțiunea accesorie procesului penal, înaintată în repararea prejudiciului cauzat printr-o infracțiune [232, p. 304].

Și în doctrina românească de drept procesual civil, ca orice altă categorie juridică, aparținând dreptului obiectiv, și acțiunea civilă implică câteva elemente care îi definesc existența. Sunt acele elemente care, indiferent de forma concretă sub care s-ar prezenta acțiunea în procesul valorificării ei, îi condiționează existența ca instituție juridică, și anume: subiectele, obiectul și cauza. Prin normele dreptului sunt consacrate – și juridic garantate – drepturi și îndatoriri conexe, adică situații juridice obiective, abstracte, virtuale. Firește că asemenea drepturi și asemenea îndatoriri aparțin unor subiecte – întrucât orice situație juridică este, esențialmente, prin origine, o situație socială, un ansamblu de interconexiuni între persoane – care aflându-se sub guvernământul normelor juridice, devin subiecte de drept. Acțiunea civilă nu face excepție. Ea aparține unui subiect de drept și, de regulă, se îndreaptă împotriva altui subiect.

Acțiunea are ca obiect, de regulă, protecția unui drept sau a unui interes pentru realizarea căruia calea justiției este obligatorie. Obiectul acțiunii se concretizează și nuanțează prin mijlocul procesual folosit (de exemplu, obiectul cererii de chemare în judecată îl constituie pretenția concretă a reclamantului). Referindu-ne exclusiv la cauza acțiunii, prin aceasta este desemnat scopul pentru care este constituită și garantată acțiunea civilă: protecția ori valorificarea drepturilor sau intereselor legitime [53, p. 140-141].

Importanță prezintă și chestiunea privitoare la temeiul acțiunii civile în procesul penal. Sensul etimologic al termenului „temei”, este „elementul fundamental, baza a ceva anume” [115, p. 1490]. În calitate de temei al acțiunii figurează faptele juridice pe care reclamantul își fundamentează cerința sa juridico-materială împotriva învinutului (părții civilmente responsabile) și de a căror prezență legea leagă apariția raporturilor juridice dintre părți [197, p. 9; 166, p. 7; 163, p. 224; 206, p. 20]. Într-o altă abordare, se menționează că temeiul juridic al acțiunii include dreptul subiectiv sau interesul legal care urmează a fi apărat, cât și normele de drept material [195, p. 451-452; 171, p. 36]. Alți cercetători afirmă că temei al acțiunii civile nu sunt faptele, ci raporturile juridice reale în cumul cu faptele care le generează și le determină [169, p. 127; 171, p. 36-37].

Prin fapte juridice se vor înțelege: comiterea infracțiunii, cauzarea prejudiciului, legătura cauzală dintre fapta infracțională comisă și prejudiciile survenite [197, p. 9; 206, p. 20; 212, p. 44; 171, p. 37].

Suscită discuții chestiunea privitoare la obiectul acțiunii civile în procesul penal. S-a arătat că obiectul acțiunii civile în procesul penal corespunde obiectului acțiunii în procesul civil [213, p. 32]. Împărtășim punctul de vedere conform căruia obiectul acțiunii civile în procesul penal ține de domeniul raporturilor civile delictuale reglementat de normele de drept civil. Totodată, particularitatea specifică lor ține de faptul că apariția prejudiciului este predeterminată de comiterea infracțiunii, adică de acțiunile ilegale reglementate prin norme de drept civil [171, p. 29].

Conform opiniei autoarei Buguța Elena, acțiunea civilă are ca obiect tragerea la răspundere civilă a inculpatului, precum și a părții civilmente responsabile. Tragerea la răspundere civilă a subiecților menționați se concretizează în obligarea lor la reparația pagubei pricinuite prin infracțiune. Repararea prejudiciului se efectuează prin: 1) restituirea în natură a obiectelor sau a contravalorii bunurilor pierdute ori nimicite în urma săvârșirii faptei interzise de legea penală; 2) compensarea cheltuielilor pentru procurarea bunurilor pierdute ori nimicite sau restabilirea calității, precum și repararea bunurilor deteriorate; 3) compensarea venitului ratat în urma acțiunilor interzise de legea penală; 4) repararea prejudiciului moral sau, după caz, a daunei aduse reputației profesionale. Obiectul acțiunii civile nu se poate referi decât la dezdăunarea

părții vătămate, dezdăunare care rezultă, în mod exclusiv, din vina reținută în sarcina inculpatului și ca urmare directă a infracțiunii comise de el [13, p. 21-24]. De asemenea, specificăm că și în viziunea autorului român Petre Buneci, obiectul acțiunii civile îl constituie atragerea la răspundere civilă delictuală a inculpatului și a părții civilmente responsabile. În acest sens, obiectul acțiunii civile are, deci, un caracter reparator [16, p. 43]. Conform opiniei autorului Nicolae Volonciu, obiectul acțiunii civile constă în tragerea la răspundere civilă a inculpatului sau a părții responsabile civilmente, prin obligarea lor la repararea justă și integrală a pagubelor produse prin infracțiune [146, p. 256].

Obiectul acțiunii civile în procesul penal îl reprezintă cerința juridico-materială a părții civile față de învinuit (partea civilmente responsabilă) sau față de persoanele care poartă răspundere materială pentru acțiunile învinuitului, referitor la repararea prejudiciului material și compensarea daunei morale.

Deci, acțiunea civilă exercitată în procesul penal izvorăște dintr-un prejudiciu cauzat prin infracțiune; se înaintează și se exercită în fața organelor de urmărire penală și a instanțelor de judecată; este exercitată, de regulă la cerere, fiind divizibilă și disponibilă; este facultativă; are ca titular persoana prejudiciată prin infracțiune, care exercită dreptul de a obține reparația pagubei (materiale sau morale) ca parte civilă fie personal, fie prin reprezentant; are trăsături de oficialitate, pe care le împrumută de la învinuire; are caracter accesoriu față de învinuire, desfășurându-se potrivit normelor procedurii penale.

3.2. Condițiile, forma și procedura de înaintare a acțiunii civile în procesul penal

Condițiile înaintării acțiunii civile în procesul penal. Cu privire la acest subiect doctrinarii au viziuni apropiate, cu mici diferențe. Savantul I. Dolea susține că acțiunea civilă exercitată în procesul penal dispune de anumite condiții de exercitare, atribuind la categoria acestora următoarele: a) infracțiunea trebuie să fi produs un prejudiciu; b) existența legăturii de cauzalitate între infracțiunea săvârșită și prejudiciul reclamat; c) prejudiciul să fie cert; d) prejudiciul trebuie să nu fi fost reparat; e) să existe constituire ca parte civilă [56, p. 485-487].

I. Păcurariu în acest sens identifică următoarele condiții: a) să se fi comis o infracțiune; b) infracțiunea comisă să fie o faptă delictuală sau ilicită și să aibă ca rezultat producerea unui prejudiciu material sau moral; c) prejudiciul să fie cert, actual sau viitor; d) să existe legătură de cauzalitate între prejudiciu și fapta comisă; e) persoana vătămată să își manifeste voința de a fi despăgubită; f) prejudiciul să nu fi fost reparat; g) să existe vinovăția făptuitorului în producerea prejudiciului; h) prin soluționarea acțiunii civile să nu se depășească durata rezonabilă a procesului penal; i) acțiunea penală să fie pusă în mișcare și să nu existe vreunul din cazurile care împiedică exercitarea acesteia [121, p. 183-196].

Verificarea admisibilității constituirii de parte civilă în cadrul procesului penal trebuie să se axeze pe următoarele momente: persoana îndreptățită (cea având calitatea de persoană vătămată sau reprezentantul ei), formularea ei în termen (oricând după punerea în mișcare a acțiunii penale, până la începerea cercetării judecătorești), exercitarea ei pentru o faptă care face și obiectul acțiunii penale (având în vedere caracterul accesoriu al acțiunii civile) [32, p. 127].

În contextul celor menționate, evidențiem că persoana vătămată printr-o infracțiune are mai multe opțiuni: poate să nu ceară repararea prejudiciului prin infracțiune; poate să ceară repararea prejudiciului prin promovarea unei acțiuni civile separate; poate să ceară repararea prejudiciului prin punerea în mișcare a acțiunii civile în cadrul procesului penal. Ultima se realizează prin constituirea de parte civilă în procesul penal, care se materializează într-o declarație de punere în mișcare și de exercitare a acțiunii civile alături de învinuire. În literatura de specialitate se arată că dintre toate, cel mai eficient este dreptul la acțiunea civilă, deoarece el acordă facultatea de a obține repararea prejudiciului printr-o hotărâre prin care jurisdicția penală se pronunță simultan asupra prejudiciului pe care l-a suferit și asupra culpabilității autorului generatoare a acestui prejudiciu [234, p. 388]. Ținem să evidențiem și faptul că în procesul penal al unor state (cum este și exemplul României), punerea în mișcare (înaintarea) a acțiunii civile în procesul penal se poate realiza prin două modalități:

- 1) prin constituirea în calitate de parte civilă;
- 2) din oficiu, de către organul de urmărire penală sau instanța de judecată.

Dreptul persoanei de a se adresa justiției este un drept fundamental, garantat de Constituție, căruia îi corespunde obligația corelativă a instanței, ca în condițiile legii, să se pronunțe asupra cererii adresate. Rezultă, însă, de asemenea că, deschizându-se calea justiției pentru apărarea drepturilor, a libertăților și a intereselor legitime, nimănui nu-i este îngăduit ca, într-o situație juridică determinată, să-și tranșeze singur drepturile sau interesele. În acest sens, în viziunea autorului român Ion Deleanu, pot fi desprinse câteva elemente definitorii ale dreptului de a se adresa justiției: a) el privește atât persoanele fizice, cât și cele juridice; b) accesul la justiție este deschis nu doar pentru apărarea drepturilor, a libertăților și a intereselor legitime. Accesul la justiție este recunoscut și garantat în toate acele situații în care, chiar fără existența unei situații conflictuale, justiția rămâne singura cale pentru valorificarea dreptului sau a interesului; c) termenul de „persoană” are semnificația de subiect de drept, de entitate juridică înzestrată cu capacitatea de a avea drepturi și obligații juridice sancționate; d) accesul la justiție are ca scop nu numai protecția sau valorificarea drepturilor subiective propriu-zise, dar și a intereselor legitime; e) exercitarea dreptului de a te adresa justiției nu poate fi niciodată îngăduit [53, p. 142-143].

Exercitarea acțiunii civile produce, în principal, două efecte: unul de ordin procedural – investirea legală a instanței cu soluționarea litigiului și, totodată, obligarea acesteia să-l

soluționeze; celălalt de ordin substanțial – iminența tranșării litigiului prin hotărârea instanței, dacă cererea, fondată fiind, este susceptibilă de admitere. Primul efect premerge celui de-al doilea și îl condiționează decisiv. Dar pentru a se produce, trebuie întrunite câteva condiții. În accepțiune generală, prin condiții de exercitare a acțiunii civile, desemnăm acele condiții în lipsa cărora acțiunea nu produce efectele urmărite [53, p. 147]. Vorbind despre condițiile de acceptare a acțiunii civile, deosebim condiții speciale sau specifice pentru anumite cazuri, ele constând în respectarea unor formalități sau termene și condiții comune pentru toate cererile un justiție: interesul, calitatea și capacitatea [246, p. 197]. Conform unei alte opinii, se consideră că singura condiție de ordin general, valabilă pentru toate litigiile, este capacitatea de a sta în justiție [242, p. 4-6].

Vorbindu-se, de asemenea, despre condițiile necesare pentru exercitarea unei acțiuni, acestea au fost clasificate în: 1) condiții referitoare la persoana-subiect care acționează (interesul și calitatea); 2) condiții referitoare la obiectul acțiunii; 3) condiții referitoare la necesitatea de a acționa într-un anumit termen [250, p. 34].

În literatura de specialitate este specificat faptul că pentru punerea în mișcare și exercitarea acțiunii civile în cadrul procesului penal trebuie să fie îndeplinite, în mod cumulativ următoarele condiții:

a) *să fie cauzat un prejudiciu personal (material sau moral)*. Prejudiciul cauzat prin infracțiune trebuie să fie personal. Aceasta înseamnă că acțiunea civilă susceptibilă a fi adusă în fața unei instanțe penale sau civile nu aparține decât celui care a fost personal lezat, adică celui care a dovedit faptul infracțional, o atingere personală a integrității sale fizice, a patrimoniului său, a onoarei și afecțiunii sale, căci prejudiciul poate fi și pur moral. Astfel, suportă un prejudiciu personal orice persoană care a suferit un prejudiciu material sau moral în urma infracțiunii. Prejudiciul material poate fi definit ca fiind un prejudiciu obiectiv, aducând atingere patrimoniului și susceptibil de a fi direct evaluat în echivalent bănesc, de unde și calificativul de prejudiciu pecuniar. El îmbracă diferite forme, constând fie dintr-o pierdere, fie dintr-o lipsă de câștig. Prejudiciul material poate decurge dintr-o atingere a bunurilor (distrugerea de bunuri, sustragerea etc.) sau a persoanelor (cheltuieli medicale, farmaceutice, incapacitatea totală sau parțială de a munci etc.). Prejudiciul material poate fi evaluat și transformat în bani fără prea multe dificultăți. Prejudiciul moral este un prejudiciu subiectiv, neputând aduce atingere patrimoniului. El rezultă dintr-o atingere adusă unui drept extrapatrimonial (bunăoară onoarei, dreptului la nume etc.) ori dintr-o atingere adusă integrității corporale (durerea fizică sau psihică) sau, cel mai frecvent, dintr-o atingere a sentimentelor de afecțiune (decesul accidental al unei ființe apropiate). Acesta poate consta și dintr-un prejudiciu rezultat din pierderea anumitor bucurii ale vieții. Prin noțiunea de prejudiciu moral se înțeleg suferințele psihice sau fizice

cauzate prin acțiuni sau omisiuni care atentează la valorile nepatrimoniale ce aparțin persoanei din momentul nașterii sau la bunurile dobândite prin lege (viața, sănătatea, demnitatea și reputația profesională, inviolabilitatea vieții personale, secretul de familie și personal), prin fapte ce atentează la drepturile personale nepatrimoniale (dreptul de a folosi propriul nume, dreptul de autor) [84].

Această condiție face ca nu în orice proces penal să poată fi exercitată și acțiunea civilă, deoarece anumite infracțiuni, prin natura lor, nu pot genera prejudicii materiale sau morale și, în consecință, exclud, *de plano*, posibilitatea exercitării acțiunii civile. Sub acest aspect, trebuie observat că infracțiunile de pericol nu pot genera în mod direct prejudicii materiale sau morale [109, p. 296; 140, p. 732-742];

b) *prejudiciul trebuie să fie cert*. Prin prejudiciu cert se înțelege o atingere sigură atât în latura existenței sale, cât și sub aspectul posibilităților de evaluare. El poate fi actual sau viitor. Prejudiciul actual se opune prejudiciului eventual. În timp ce prejudiciul eventual depinde de evenimente incerte, prejudiciul actual există din momentul inițierii acțiunii civile.

Această condiție impune ca acțiunea civilă să fie exercitată pentru recuperarea unui prejudiciu sigur, atât sub aspectul existenței sale, cât și sub aspectul posibilităților de evaluare. Prejudiciul este cert în cazul în care este constatat și deci este actual. Poate fi cert și un prejudiciu viitor, în ipoteza în care este susceptibil de evaluare [109, p. 301; 140, p. 732-742];

c) *să existe legătură causală directă între prejudiciu și infracțiunea săvârșită*. Această condiție exprimă cerința ca prejudiciul să reprezinte consecința directă a infracțiunii urmărite, adică să fie un prejudiciu direct. În situația dată este vorba despre infracțiunea pentru care învinuitul sau inculpatul este urmărit și judecat. Inexistența acestui raport înlătură existența temeiului tragerii la răspundere juridică a persoanei care a săvârșit fapta. În cadrul răspunderii civile delictuale, teza are deplină aplicabilitate și organele judiciare pot obliga la despăgubiri civile o anumită persoană numai în cazul în care se constată producerea unui prejudiciu ca urmare a faptei săvârșite [109, p. 300; 140, p. 732-742];

d) *manifestarea de voință*. Persoana fizică păgubită, cu capacitate deplină de exercițiu sau persoana juridică cu personalitate juridică, după caz, să-și manifeste voința de a fi despăgubită (pe calea constituirii de parte civilă). Constituirea de parte civilă în cadrul procesului penal reprezintă manifestarea de voință a persoanei vătămate în sensul reparării prejudiciului material sau moral cauzat prin săvârșirea infracțiunii. Constituirea ca parte civilă se poate face în cursul urmăririi penale, precum și în fața instanței de judecată până la începerea cercetării judecătorești [109, p. 304].

e) *prejudiciul să nu fi fost reparat*. Această condiție este cerută deoarece există posibilitate ca, înainte de exercitarea acțiunii civile în procesul penal, prejudiciul cauzat prin infracțiune să fi

fost acoperit total sau parțial de către alte persoane decât inculpatul. În cazul când prejudiciul a fost reparat integral sau parțial de către terțe persoane cărora nu le revenea această obligație, acțiunea civilă poate fi exercitată sau nu poate fi exercitată în procesul penal în funcție de titlul cu care a fost acoperit prejudiciul. Astfel, în cazul în care terțe persoane au contribuit la acoperirea prejudiciului din dorința de a ajuta victima infracțiunii, și nu pentru a degreva pe inculpat, partea civilă poate exercita acțiunea în procesul penal și poate pretinde acoperirea integrală a prejudiciului cauzat prin infracțiune. În cazul în care terții au acoperit prejudiciul cauzat de infracțiune din dorința de a ajuta pe inculpat, partea civilă nu mai poate exercita acțiunea civilă în procesul penal decât, eventual, pentru partea de prejudiciu neacoperită prin liberalitatea făcută de terți [109, p. 303-304].

În doctrina românească se mai susține că în calitate de condiții de exercitare ale acțiunii civile figurează: dreptul, interesul, capacitatea și calitatea procesuală [136, p. 236-240; 24, p. 266-267].

Interesul reprezintă orice demers în justiție, indiferent de forma pe care acesta o îmbracă sau de partea procesuală de la care provine. El trebuie să fie util, să urmărească profit material sau moral ori material și moral. Interesul poate fi interpretat sub două aspecte: a) justifică relația dintre situația juridică a părții și mijlocul procesual la care aceasta a recurs; b) justifică scopul judecării, profitul moral sau material pe care partea îl urmărește în judecată [231, p. 309-310].

Capacitatea procesuală semnifică aptitudinea persoanelor de a deveni părți în procesul civil. Ea are aceleași trăsături ca și capacitatea civilă și se manifestă sub două aspecte: capacitatea de folosință și capacitatea de exercițiu.

Calitatea procesuală semnifică titlul care conferă unei persoane puterea de a aduce în justiție dreptul a cărui sancțiune o cere. Ea este traducerea procesuală a calității de titular al dreptului, puterea în virtutea căreia o persoană exercită acțiunea în justiție, puterea de a acționa în justiție, justificată de un interes personal și direct [53, p. 156].

Tot la acest subiect, autorul român Ion Deleanu vine cu următoarele observații: a) unele dintre condițiile speciale de exercitare ale acțiunilor civile – a anumitor categorii de acțiuni – pot fi considerate condiții comune (de exemplu, termenul); b) alte condiții (precum interesul) pot fi atașate, în același timp, atât părții civile, cât și obiectului litigiului; c) numai capacitatea de a sta în justiție – în lipsa interesului și a calității procesuale – nu poate justifica exercitarea acțiunii [53, p. 147-148].

În viziunea autorului român Costică Diță, cele două acțiuni pot fi promovate separat: în fața instanței penale – acțiunea penală – și în fața instanței civile – acțiunea civilă, dar și simultan în fața instanței penale. Legea procedural-penală instituie un drept de opțiune persoanei vătămate în această privință. Dacă persoana vătămată urmărește recuperarea pagubei comisă prin

infracțiune în fața instanței penale, ne aflăm în prezența unei prorogări de competență jurisdicțională a acesteia în materie civilă; raportul juridic de drept procesual civil determinat prin voința persoanei vătămate are caracter subsidiar față de cel de drept procesual penal.

Acțiunea civilă, fiind influențată în exercițiul său de dinamica acțiunii penale, raportul de subsidiaritate prezintă influențe asupra rezolvării acțiunii civile de către instanța penală; acțiunea civilă poate fi temperată, stinsă sau soluționată în raport direct cu cea penală [55, p. 171].

Determinându-se conceptul și natura juridică a acțiunii civile în procesul penal, în literatura română de specialitate, s-a considerat că aceasta nu are caracter *sui generis* față de învinuire sau acțiunea civilă exercitată în procesul civil, ci îi sunt impuse condiții speciale de dinamizare datorită împrejurării că se desfășoară în procesul penal [89, p. 17].

Dreptul la acțiune al persoanei vătămate prin infracțiune este îmbunătățit calitativ *ope legis* în sensul că „dreptul de a sesiza instanța” este bivalent, iar titularul poate opta între instanța civilă și cea penală [55, p. 173]. Este clar că persoana fizică care are capacitate deplină de exercițiu și persoana juridică au posibilitatea de a-și valorifica pretențiile civile fie prin exercitarea acțiunii civile în cadrul procesului penal, fie prin exercitarea acțiunii civile în afara procesului penal, la instanța civilă.

Constituirea ca parte civilă are loc prin depunerea unei cereri adresate organului de urmărire penală sau instanței de judecată, prin care persoana vătămată solicită ca acțiunea civilă pe care dorește să o exercite împotriva făptuitorului sau a părții civilmente responsabile să fie alăturată laturii penale în cadrul procesului penal.

Constituirea de parte civilă în procesul penal este posibilă în ordinea prevăzută de art. 221 din CPP, prin cerere scrisă, în mod personal sau prin reprezentant.

Pentru existența respectivei calități procesuale se cer întrunite cumulativ condițiile reglementate la alin. (1) art. 61 din CPP RM, cum ar fi:

a) existența temeiurilor suficiente de a considera că în urma infracțiunii a fost cauzat prejudiciu moral sau material;

b) manifestarea de voință a persoanei prejudiciate prin depunerea unei cereri, denumite acțiune civilă, în scopul revendicării prejudiciului de la bănuit, învinuit, inculpat sau de la persoanele care potrivit art. 73 din CPP poartă răspundere civilă pentru faptele acestuia [56, p. 138].

Conform art. 219 alin. (1), (6) și art. 221 alin. (4) CPP, titularii ai acțiunii civile pot fi: 1) persoana fizică (reprezentantul acesteia); 2) persoana juridică (reprezentantul acesteia); 3) procurorul – poate intenta și susține acțiunea civilă intentată pentru compensarea prejudiciului cauzat autorităților publice prin infracțiune, precum și pentru anularea actelor care au cauzat prejudiciul, de la pornirea procesului penal până la terminarea cercetării judecătorești.

Alături de procuror, legiuitorul a mai instituit un subiect special cu drept de înaintare a acțiunii civile în procesul penal - Agenția de Recuperare a Bunurilor Infracționale. Astfel, potrivit art.6 alin. (1) lit. d) din Legea privind Agenția de Recuperare a Bunurilor Infracționale nr. 48 din 30.03.2017, Agenția are dreptul, în scopul realizării atribuțiilor funcționale, să înainteze acțiuni civile în interesele statului și ale persoanelor juridice de drept public.

După cum putem observa, competența acestui organ instituit de legiuitor se suprapune parțial cu competența procurorului privind înaintarea acțiunii civile în procesul penal, prevăzută de art.221 al. (4) CPP RM, purtând totuși un caracter mai îngust, or, spre deosebire de procuror, competența Agenției este limitată la înaintarea acțiunii civile în interesele statului și ale persoanelor juridice de drept public și scopul acțiunii civile înaintate de către Agenție îl constituie doar recuperarea bunurilor infracționale și doar în cazul comiterii infracțiunilor indicate la art. 229² alin. (2) CPP RM și art. 2 alin. (2) din Legea nr.48 din 30.03.2017.

Totodată, ținem să menționăm că, odată cu atribuirea competenței înaintării acțiunilor civile în procesul penal Agenției de Recuperare a Bunurilor Infracționale, legiuitorul nu a introdus modificări în acest sens și în art. 221 din CPP RM. În ceea ce ține de calitatea procesuală a noului titular în latura civilă a cauzei penale, suntem de părerea că, la fel ca și în situația înaintării acțiunii civile de către procuror, și în aceste cazuri calitatea de parte civilă o va avea reprezentantul statului (Ministerul Finanțelor) sau, după caz - persoanele juridice de drept public în interesul cărora a fost înaintată acțiunea civilă.

În situațiile în care prin săvârșirea infracțiunii s-a produs și un prejudiciu material sau moral în dauna unei persoane fizice sau juridice, ia naștere, în mod normal, un raport de conflict civil. Subiecții raportului de conflict apar ca subiecți în acțiunea civilă, care este exercitată în cadrul procesului penal [109, p. 315-316].

Rezultă că, exercitând acțiunea civilă în cadrul procesului penal persoana prejudiciată sau succesorii acesteia, capătă calitatea de parte civilă. Așadar, subiect activ al acțiunii civile în cadrul procesului penal, în acest caz, este persoana vătămată sau succesorii acesteia în măsura în care s-au constituit parte civilă.

În cazurile în care acțiunea civilă se exercită din oficiu, calitatea de parte civilă o are, după caz, persoana fizică lipsită de capacitate de exercițiu, persoana cu capacitate de exercițiu restrânsă sau persoana care din motivele arătate la art. 51 CPP nu poate desinestător să-și exercite drepturile sale. În această ipoteză, apar ca subiecți procesuali reprezentanții legali, dar aceștia exercită acțiunea civilă în interesul persoanelor pe care le reprezintă și, în consecință, acești reprezentanți nu capătă calitatea de parte civilă, aceștia exercitând drepturile părții civile în interesul acesteia [109, p. 316].

Subiecții pasivi ai acțiunii civile în procesul penal sunt persoanele responsabile pentru prejudiciul produs prin comiterea faptei, și anume inculpatul și, după caz, partea responsabilă civilmente [109, p. 317].

În legătură cu înaintarea acțiunii civile de persoanele fizice se pun în discuție mai multe aspecte. Pentru început, o persoană fizică nu poate dobândi calitatea de parte civilă decât dacă face dovada prejudiciului cauzat prin infracțiune. Or, persoana care invocă un astfel de prejudiciu este chiar victima infracțiunii, adică subiectul care a suferit nemijlocit prejudiciul pe care legea penală a dorit să-l evite prin incriminare. De exemplu, pot fi părți civile persoanele cărora li s-a produs o vătămare fizică prin infracțiunea care a generat o pagubă materială sau morală (în cazul vătămării corporale pentru daunele morale și cheltuielile ocazionate de tratamentul medical al victimei) [101, p. 586; 237, p. 24]. Pot fi părți civile și persoanele prejudiciate prin comiterea infracțiunilor de furt, de delapidare, înșelăciune, abuz în serviciu etc. De asemenea, nedemnitățile victimei nu are, în mod imperativ, drept consecință reprimarea dreptului său de acțiune civilă, în pofida principiului *nemo auditur propriam turpitudinem allegans*, deoarece jurisprudența penală tinde să-l ignore, datorită efectului penal al acțiunii civile [239, p. 282]. Drept urmare, victima ar putea invoca dreptul său la acțiunea civilă, chiar dacă prin comportamentul său a provocat comiterea infracțiunii [234, p. 394].

S-a arătat, că dobânditorul de bună-credință a unui bun sustras de făptuitor are calitatea de parte civilă când, în cursul procesului penal, bunul respectiv a fost ridicat de la dobânditor și restituit părții vătămate. În acest caz, acțiunea civilă are ca obiect restituirea valorii [107, p. 115]. Dobânditorul de bună-credință poate formula acțiune civilă în procesul penal împotriva acuzatului pe teme delictual, deoarece între cele două activități ilicite ale acestuia (activitatea de sustragere și cea de valorificare a bunurilor sustrate) există o legătură indisolubilă, ambele alcătuind un complex causal care a produs prejudiciul în patrimoniul terțului de bună-credință. Deci, este îndeplinită condiția de admisibilitate a acțiunii civile în procesul penal, aceea ca prejudiciul material să fie produs prin infracțiune sau prin același complex causal indivizibil în care se integrează și infracțiunea. Ca atare, pentru a i se da posibilitatea să se constituie parte civilă, terțul trebuie citat în proces [137, p. 68, 87; 120, p. 90].

În acest context s-a exprimat punctul de vedere că urmează a fi examinată doar acțiunea civilă a acelei persoane, căreia i-a fost cauzat un prejudiciu material prin infracțiune [206, p. 117]. Inevitabil apare întrebarea privitor la faptul cui îi este cauzat prejudiciul, dacă bunul a fost sustras de la posesor, dar aparține proprietarului și, cine este în drept de a solicita recuperarea prejudiciului în situația decesului persoanei, care a avut de suferit de pe urma infracțiunii [171, p. 83].

Cu privire la prima chestiune, unii autori consideră că au dreptul de a înainta acțiune civilă atât proprietarul, cât și posesorul [167]. În viziunea altora, de acest drept beneficiază doar proprietarii [222] sau chiar, în unele situații, și transportatorii bunurilor sustrate [171, p. 83].

Considerăm că prejudiciul poate fi cauzat oricărei persoane, care folosește, posedă, administrează sau deține bunul în baza temeiurilor legale, și cauzarea prejudiciului nu reprezintă temeiul achitării primei de asigurare.

Din considerentele expuse ne raliem opiniei autorului I. Dolea, conform căreia acțiunea civilă poate fi înaintată de către: proprietarul bunului; persoana care, potrivit legii, administrează bunul; căraușul bunurilor care în timpul transportării au fost sustrate, distruse ori degradate; persoanele care în urma infracțiunii și-au pierdut capacitatea de muncă și au suportat cheltuieli de tratament, protejare etc; persoanele care au suportat cheltuieli cu îngrijirea victimei ori cu înmormântarea ei ș.a. [56, p. 38].

Autorii români Ion Neagu și Mircea Damaschin menționează că subiecți activi ai acțiunii civile pot fi și moștenitorii părții civile, ei luând locul părții decedate. Succesorii părții civile au calitatea de părți în procesul penal, ei nefiind substituiți procesuali sau reprezentanți, deoarece succesorii nu valorifică drepturile antecesorilor, ci își valorifică drepturile lor, întrucât antecesorii prin deces au încetat să mai fie subiecți de drept. Acțiunea civilă poate fi exercitată de succesorii în măsura în care persoana vătămată s-a constituit parte civilă. În acest caz, practic, succesorii părții civile continuă exercitarea acțiunii civile declanșate anterior (*iure hereditatis*) [109, p. 316-317].

Examinând chestiunea referitoare la succesiunea în drepturi în cazul decesului victimei, unii autori sunt de părere că dacă defunctul nu a fost membrul familiei părții civile, apoi încasarea compensărilor este posibilă doar în cazuri excepționale – cu luarea în calcul a caracterului și duratei relațiilor [189, p. 29].

Cu referire la acest aspect, constatăm acceptarea calității de parte civilă pentru moștenitorii și persoanele aflate la întreținerea victimei. Fără îndoială, moștenitorii pot dintotdeauna uza de acțiunea civilă a defunctului. Cu acest titlu, ei au facultatea de a cere repararea prejudiciului material cauzat defunctului prin infracțiune. Ținem să amintim despre dreptul moștenitorilor victimelor și la repararea prejudiciilor pe care l-au suferit personal, fie patrimonial, ca, de pildă, pierderea ajutorului financiar acordat de victimă, fie moral, cum este durerea rezultată din decesul victimei. Astfel, se va recunoaște calitatea de parte civilă tuturor persoanelor aflate la întreținerea victimei, indiferent că aceasta este decedată sau a pierdut capacitatea de muncă, cu condiția ca prejudiciul invocat, suferit, să decurgă direct din faptele care formează obiectul urmăririi, apropiindu-se, astfel, de jurisprudența în cauze civile referitoare la acțiunea în reparație. Prin urmare, în cazul infracțiunilor de omor, se pot constitui părți civile în procesul

penal rudele victimei sau persoanele care, deși nu aveau astfel de raporturi cu cel decedat, au suferit prejudicii materiale în urma infracțiunii (soțul sau soția, concubina care avea copii cu victima, soția pentru copiii luați spre creștere fără forme legale, precum și orice persoană care a suportat cheltuieli ocazionate de îngrijirea victimei sau de înmormântarea ei) [101, p. 590-591].

În contextul celor expuse, și în pct. 23 din Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție „Cu privire la practica aplicării de către instanțele judecătorești a legislației materiale despre încasarea prejudiciului cauzat prin vătămare a integrității corporale sau altă vătămare a sănătății ori prin deces” nr. 6 din 04.07.2005 [82], modificată prin Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr. 10 din 22.11.2008 s-a arătat că, în cazul decesului persoanei ca urmare a vătămării grave a integrității corporale sau a altei vătămări a sănătății, dreptul la despăgubirile prevăzute în alin. (1) pct. 19 al prezentei hotărâri îl au: a) persoanele inapte de muncă, care erau întreținute de defunct sau care, la data decesului acestuia, aveau dreptul la întreținere; b) copilul persoanei născut după decesul ei; c) unul dintre părinții, soțul sau un alt membru al familiei defunctului, indiferent dacă este apt pentru muncă sau nu, care nu lucrează și îngrijește de copiii, frații și surorile care erau întreținuți de defunct și care nu au împlinit vârsta de 14 ani sau care, deși au împlinit o astfel de vârstă, au nevoie de îngrijire din cauza sănătății, conform avizului organelor medicale abilitate; d) persoanele care erau întreținute de defunct și care au devenit inapte pentru muncă pe parcursul a 5 ani de la decesul lui.

Astfel, persoana răspunzătoare va fi obligată să despăgubească, sub formă de prestații periodice, pe acei care aveau dreptul la întreținere din partea victimei sau erau la întreținerea de fapt a acesteia. Respectivul despăgubiri trebuie acordate de la data decesului victimei, inclusiv persoanele cu dreptul la pensie de urmaș, vor putea pretinde despăgubiri pentru diferența dintre pensia pe care o primesc și valoarea întreținerii asigurată de victimă.

Un aspect polemitizat este momentul apariției dreptului înaintării acțiunii civile.

În conținutul art. 61 CPP RM nu este reglementat momentul din care persoana care a avut de suferit un prejudiciu de pe urma infracțiunii are posibilitatea de a interveni prin înaintarea acțiunii civile. Acest drept este prevăzut pentru victimă, care potrivit art. 58 alin. (3) pct. 6) din CPP RM poate depune cerere pentru a fi recunoscută ca parte civilă în procesul penal, iar la art. 221 alin. (1) din CPP RM se arată că acțiunea civilă în procesul penal se întentează în baza cererii scrise a părții civile sau a reprezentantului ei în orice moment de la pornirea procesului penal și până la terminarea cercetării judecătorești. Privitor la momentul începerii procesului penal, art. 1 alin. (1) din CPP RM arată că acesta se consideră început din momentul sesizării sau autosesizării organului competent despre pregătirea sau săvârșirea unei infracțiuni. Prin urmare, legiuitorul nu stabilește obligația celui interesat de înaintarea acțiunii civile să aștepte luarea unei soluții de începere a urmăririi penale, materializată doar în situația prezentei temeiurilor și

motivelor corespunzătoare în acest sens. Ordonanța de începere a urmăririi penale poate fi emisă de către organul de urmărire penală, în cazul în care, din cuprinsul actului de sesizare sau al actelor de constatare, rezultă cel puțin o bănuială rezonabilă că a fost săvârșită o infracțiune și nu există vreuna din circumstanțele care exclud urmărirea penală, informând despre aceasta persoana care a înaintat sesizarea sau organul respectiv. Subliniem că, după efectuarea verificărilor necesare, în limita termenului de 30 de zile, se poate adopta, potrivit art. 274 CPP al RM și ordonanță de neîncepere a urmăririi penale, dacă din cuprinsul actului de sesizare rezultă vreunul din cazurile care împiedică pornirea urmăririi penale. În cazul în care procurorul refuză pornirea urmăririi penale, el confirmă faptul prin ordonanță motivată și anunță despre aceasta, într-un termen cât mai scurt posibil, dar nu mai mare de 15 zile, persoana care a înaintat sesizarea. În cazul în care consideră că lipsesc temeiurile pentru a începe urmărirea penală, procurorul, prin ordonanță, abrogă ordonanța de începere a urmăririi penale și dispune refuzul în pornirea urmăririi penale și clasarea procesului penal. Totodată, este necesar de a menționa că acest articol nu conține prevederi referitoare la termenul sau forma înștiințării victimei asupra faptului începerii sau neînceperii urmăririi penale. Acest fapt generează anumite inconveniențe în practică. *Un exemplu elocvent în acest sens îl prezintă cauza penală privind maltratarea cet. C.D. și C.I. de către cet. S.N., S.S., și A.V. În cursul procesului penal s-a constatat că la data de 12.06.2015, în jurul orelor 17.00, în incinta Primăriei din satul C., raionul F. s-au prezentat cet. C.D. și cet. S.S. pentru a discuta despre pescuitul la iazul care era arendat de C.D. Mai târziu, după ce s-au apropiat cet. A.V. și S.N., între persoanele nominalizate și C.D., care era însoțit de fiul său C.I., s-a produs o altercație, în care persoanele enumerate și-au aplicat reciproc lovituri. Fiind audiați în calitate de părți vătămate (sublinierea ne aparține), C. D. și C. I., au relatat despre fapta produsă, accentuând asupra cauzării vătămarilor corporale, fapt constatat prin rapoartele de expertiză medico-legală. Studiind raportul și materialele prezentate de către ofițerul de urmărire penală, procurorul din cadrul Procuraturii raionului Florești a considerat că acțiunile cet. S.S., S.N. și A.V. nu întrunesc elementele constitutive ale infracțiunii prevăzute la art. 287 CP RM. Drept urmare, s-a dispus soluția de neîncepere a urmăririi penale cu clasarea procesului penal și pornirea în privința cet. S.S., S.N. și A.V. a procesului contravențional în baza art. 78 alin. (2) Cod contravențional. Despre hotărârea adoptată, persoanele interesate (părțile vătămate C.D. și C.I) nu au fost informate în modul corespunzător, nu li s-a explicat modul și termenele de atac. Persoanele interesate au aflat despre soluția procurorului doar după solicitarea avocatului lor care a cerut eliberarea hotărârii despre soluția luată. Urmare exercitării căilor de atac legale, ordonanța procurorului despre neînceperea urmăririi penale și clasarea procesului penal a fost anulată, iar materialele remise la Inspectoratul de Poliție F. pentru efectuarea unui control suplimentar [100].*

Unii autori justifică înaintarea acțiunii civile doar în cadrul urmăririi penale, ceea ce, în viziunea lor, ar contribui la implicarea și participarea mai activă a părții civile la etapa prejudiciară a procesului [181, p. 33-34] și nu va influența prin tergiversarea procedurilor la faza judecării din motivul necesității solicitării termenelor pentru prezentarea probelor în vederea demonstrării temeiurilor și a mărimii prejudiciului [162, p. 121].

Într-o altă opinie, înaintarea acțiunii civile la etapa judecării nu asigură condiții necesare pentru probarea prejudiciului cauzat prin infracțiune din partea organelor de urmărire penală, dacă mărimea daunelor influențează încadrarea juridică a faptei prejudiciabile. Același lucru nu poate fi constatat în celelalte cazuri, atunci când doar partea civilă are obligația de a dovedi mărimea acțiunii civile în cadrul ședinței de judecată [171, pp. 95-96].

Se susține ideea, de altfel, legiferată în Codul nostru de procedură penală, privitor la limitarea termenului de înaintare a acțiunii civile în procesul penal până la finalizarea cercetării judecătorești [212, pp. 85-86].

Autorii Zorin și Dîc invocă că, uneori partea vătămată, din motive întemeiate nu se poate prezenta în instanța de judecată până la începerea cercetării judecătorești și nici nu a formulat anterior acțiune civilă. Alteori, fiindu-i incriminate inculpatului mai multe episoade sau fapte prejudiciabile cu mai multe părți vătămate, instanța de judecată le citează cu ocazia examinării anume a acelei fapte prin care li s-a adus nemijlocit atingere. În astfel de situații, persoana care a avut de suportat un prejudiciu de pe urma comiterii infracțiunii este îngădită în dreptul său la înaintarea acțiunii civile. Se argumentează lărgirea dreptului de a înainta acțiunea civilă până la retragerea completului de judecată în deliberare [175, p. 107; 171, p. 96]. În ceea ce ne privește, nu împărtășim punctul de vedere relatat, suntem de părerea că acest lucru poate fi solicitat doar până la terminarea cercetării judecătorești, așa cum prevede art. 221 alin. (1) din CPP RM.

În practica judiciară se atestă cazuri de înaintare a acțiunii civile la faza judecării cauzei penale în instanța de apel. Astfel, în *cauza penală privind acuzarea cet. Ț.M. și H.I. în comiterea infracțiunii prevăzute la art. 189 alin. (2) lit. b) CP RM, atât la etapa urmăririi penale, cât și în cadrul examinării cauzei penale în fond, partea vătămată S.V. nu a înaintat acțiune civilă, invocând ulterior, în cererea de apel faptul că nimeni nu i-a comunicat în cursul procesului că ar avea un asemenea drept și o astfel de posibilitate* [20]. Prin decizia din 16 februarie 2015, *Colegiul penal al Curții de Apel Bălți, cu ocazia examinării apelurilor declarate, a refuzat în satisfacerea cererii părții vătămate S.V. privind recuperarea prejudiciului moral în mărime de 5000 euro de la inculpații Ț. M. și H. I. din motivul că aceasta nu a intervenit cu cerere de recunoaștere în calitate de parte civilă și nu a înaintat acțiune civilă în procesul penal nici la etapa urmăririi penale, și nici în cadrul examinării cauzei penale în Judecătoria Bălți* [47].

Potrivit art. 61 din CPP RM, la momentul depunerii la organul de urmărire penală sau la instanța judecată a cererii de chemare în judecată a bănuțului, învinuțului, inculpatului sau a persoanelor care poartă răspundere pentru faptele acestuia trebuie să existe *suficiente temeiuri de a considera* că în urma comiterii infracțiunii a fost cauzat un prejudiciu material sau moral. Anume acest moment servește în calitate de temei pentru luarea hotărârii de recunoaștere în calitate de parte civilă. Astfel, nu sunt solicitate probe concludente despre cauzarea prejudiciului la momentul înaintării acțiunii civile, fiind suficientă doar o presupunere în sensul dat. Într-adevăr, în conformitate cu prevederile art. 8 din CPP RM, doar instanța de judecată poate hotărî în privința vinovăției celui acuzat, inclusiv în latura civilă a cauzei penale. Din aceste rațiuni, organul de urmărire penală sau instanța de judecată în momentul primirii acțiunii civile doar presupun existența faptului de cauzare a prejudiciului.

Reieșind din interpretarea dispoziției de la art. 59 alin. (1) CPP RM în coraport cu norma art. 61 alin. (1) CPP RM, constatăm că, recunoașterea faptului cauzării prejudiciului părții vătămăte și, respectiv, a dreptului la repararea acestuia este de competența instanței de judecată prin pronunțarea unei sentințe, anume după constatarea faptului de cauzare a prejudiciului, persoana capătă statut de parte vătămătată. În legătură cu acestea, considerăm necesară înlocuirea în textul art. 59 alin. (1) CPP RM a sintagmei „...căreia i s-a cauzat prin infracțiune...” cu textul „...în privința căreia există suficiente temeiuri de a presupune că prin infracțiune i s-a cauzat...”

O chestiune nu mai puțin importantă este și termenul în care poate fi înaintată acțiunea civilă. Odată cu operarea a două completări la art. 220 CPP prin alin. (5) și alin. (6) s-a dispus că în cazul în care persoana care a înaintat acțiunea civilă a fost recunoscută în calitate de parte civilă, însă, ulterior, prin ordonanță, s-a dispus încetarea urmăririi penale, clasarea cauzei penale sau scoaterea persoanei de sub urmărire penală, din data când această ordonanță devine irevocabilă începe să curgă un nou termen de prescripție extinctivă a acțiunii civile. În cazul în care instanța de judecată a admis în principiu acțiunea civilă sau a lăsat-o fără soluționare, din data când această sentință devine irevocabilă începe să curgă un nou termen de prescripție extinctivă a acțiunii civile.

Considerăm că prin aceste modificări legiuitorul a reușit să aducă o claritate, care dă posibilitate de a evita careva interpretări în acest sens.

Doar recunoașterea calității de parte vătămătată nu poate servi temei pentru obținerea dreptului de a cere repararea prejudiciului cauzat prin infracțiune. Pentru ca partea vătămătată să devină un participant activ în latura civilă, este necesară înaintarea unei acțiuni civile și căpătarea statutului de parte civilă. Convingătoare în acest sens este și CtEDO, care în cauza *Ernst vs Belgia* a stabilit că, atunci când victima unei infracțiuni se constituie ca parte civilă în procesul penal, aceasta semnifică introducerea unei cereri pentru despăgubiri, chiar dacă ea nu a cerut

în mod expres, repararea prejudiciului suferit. Prin dobândirea calității de parte civilă în procesul penal, ea are în vedere nu doar condamnarea penală a autorului infracțiunii, ci și repararea pecuniară a prejudiciului pe care l-a suferit [77].

În același timp, legiuitorul nu determină statutul persoanei care a înaintat acțiune civilă în ordinea prevăzută de lege până la momentul emiterii ordonanței, după caz, a încheierii de recunoaștere în calitate de parte civilă. În legătură cu acest fapt, împărtășim opinia autorilor A.Gh. Dâc și A.P. Râjacov referitoare la faptul că după înaintarea acțiunii civile, persoana, în interesele căreia ea a fost înaintată, ar trebui automat să capete statutul de parte civilă [201, p. 46; 171, p. 98].

Legiuitorul solicită subiecților oficiali explicarea dreptului părții vătămate de a se constitui în calitate de parte civilă și de a înainta acțiune civilă în procesul penal, obligație ce derivă din art. 60 alin. (1) CPP RM.

Chestionarea ofițerilor de urmărire penală ne-a demonstrat (94%) că ei de fiecare dată explică drepturile în latura civilă.

Urmare celor menționate, constatăm că legiuitorul a stabilit garanții eficiente în vederea asigurării mecanismului de reparare a daunelor cauzate prin infracțiune, grație recunoașterii victimei în calitate de parte civilă, consfințite prin obligația organului de urmărire penală de a explica dreptul la acțiune.

Aspecte nu mai puțin importante se referă la procedura și forma acțiunii civile în procesul penal.

Polemica privitoare la forma înaintării acțiunii civile în procesul penal se poartă referitor la trei momente principiale: 1) acțiunea civilă în procesul penal poate fi înaintată atât în formă scrisă, cât și în formă verbală; 2) acțiunea civilă în procesul penal se adresează în formă scrisă conform regulilor și cerințelor fixate în legea de procedură civilă; 3) acțiunea civilă în procesul penal se depune doar în formă scrisă specifică reglementărilor de procedură penală.

Prima ipoteză este nulă, deoarece art. 122 alin. (1) al CPP RM impune în mod expres înaintarea acțiunii civile în procesul penal prin cererea scrisă a părții civile sau a reprezentantului ei în orice moment de la pornirea procesului penal, până la terminarea cercetării judecătorești.

În sursele străine de specialitate s-a arătat că în Codul de procedură penală al Federației Ruse o asemenea prevedere lipsește și, drept urmare, unii autori consideră că dacă forma acțiunii civile nu este reglementată, atunci persoana prejudiciată prin fapta infracțională se poate adresa cu o astfel de cerință și în formă verbală [171, p.103].

Alți savanți ruși argumentează raționalitatea perfectării procesuale a cererii verbale prin care se declară acțiunea civilă, după analogie cu plângerea și denunțul despre infracțiune cu întocmirea unui proces-verbal, semnat de declarant și persoana care efectuează urmărirea penală

[190, p. 126]. În opinia lui Batuev, dacă victima sesizează despre fapta infracțională și în același timp solicită să fie luate măsuri în vederea reparării prejudiciului cauzat, procesul-verbal de consemnare a plângerii va avea o funcționalitate dublă, pe de o parte - act de consemnare a sesizării, pe de alta - calitate de proces-verbal al acțiunii civile în procesul penal [156, p. 115]. În opoziție se situează autorul Dâc care amintește că noțiunea de „proces-verbal al acțiunii civile” nu doar că nu corespunde prevederilor legii de procedură penală, dar și contravine esenței apărării drepturilor pe calea acțiunii civile [171, p. 104].

Deși polemizată, totuși majoritatea autorilor ruși acordă preferință formei scrise de înaintare a acțiunii civile în procesul penal [205, p. 21].

Cu referire la posibilitatea înaintării acțiunii civile în procesul penal în formă scrisă conform reglementărilor legislației procesual civile unii autori susțin poziția obligativității prezenței rechizitelor prevăzute la art. 166-167 CPC RM.

Conform art.166 CPC RM, oricine pretinde un drept împotriva unei alte persoane ori are un interes pentru constatarea existenței sau inexistenței unui drept trebuie să depună în instanța competentă o cerere de chemare în judecată. În cererea de chemare în judecată se indică: a) instanța căreia îi este adresată; b) numele sau denumirea reclamantului, domiciliul ori sediul lui, numărul de identificare de stat (IDNO) – pentru persoane juridice și întreprinzători individuali și numărul de identificare personal (IDNP) – pentru persoane fizice; dacă reclamantul este o persoană juridică, datele bancare, numele reprezentantului și adresa lui, în cazul în care cererea se depune de reprezentant dacă reclamantul locuiește în străinătate, adresa din Republica Moldova unde urmează a i se face comunicările despre proces; b¹)numărul de telefon și alte date de contact ale reclamantului persoană fizică; numărul de telefon, adresa electronică înregistrată în Programul integrat de gestionare a dosarelor și alte date de contact ale reclamantului persoană juridică; c) numele sau denumirea pârâtului, domiciliul ori sediul lui; c¹) numărul de telefon, numărul de fax, poșta electronică sau alte date de contact ale pârâtului, în cazul în care reclamantul dispune de aceste date; c²) numele, prenumele, adresa, numărul de telefon, adresa electronică înregistrată în Programul integrat de gestionare a dosarelor și alte date de contact ale reprezentantului reclamantului; d) esența încălcării sau a pericolului de încălcare a drepturilor, libertăților sau intereselor legitime ale reclamantului, pretențiile lui; e) circumstanțele de fapt și de drept pe care reclamantul își întemeiază pretențiile și toate probele de care acesta dispune în momentul depunerii cererii; e¹) lista probelor anexate; e²) lista probelor reclamate; e³) cererile de reclamare a probelor, efectuare a expertizei, numire/recuzare a expertului, alte cereri formulate; f) pretențiile reclamantului către pârât; g) valoarea acțiunii, dacă aceasta poate fi evaluată; h) date despre respectarea procedurii de soluționare prealabilă a litigiului pe cale

extrajudiciară dacă pentru un astfel de litigiu îndeplinirea procedurii este prevăzută de lege sau de contractul părților; i) documentele anexate la cerere.

Cererea de chemare în judecată poate cuprinde și alte date, importante pentru soluționarea pricinii, precum și demersurile reclamantului. Reclamantul poate formula în cererea de chemare în judecată mai multe pretenții, conexe prin temeiurile apariției sau prin probe. Cererea de chemare în judecată se semnează de reclamant sau de reprezentantul lui împuternicit în modul stabilit. Cererea de chemare în judecată sau cererea de exercitare a unei căi de atac este valabilă făcută chiar dacă poartă o denumire incorectă. Cererea de chemare în judecată a reclamantului persoană fizică care este asistat în judecată de un avocat și cererea de chemare în judecată a reclamantului persoană juridică trebuie să fie dactilografiate și depuse prin intermediul Programului integrat de gestionare a dosarelor, cu semnătură electronică avansată calificată.

Conform art. 167 Cod de procedură civilă al Republicii Moldova, la cererea de chemare în judecată se anexează: a) copiile de pe cererea de chemare în judecată și de pe înscrisuri, certificate de către parte, pe proprie răspundere, într-un număr egal cu numărul de pârți și de intervenienți, dacă ei nu dispun de aceste acte, plus un rând de copii pentru instanță. Copiile vor fi certificate de către parte pentru conformitate cu originalul. Dacă înscrisurile și cererea de chemare în judecată sînt făcute într-o limbă străină, instanța dispune prezentarea traducerii lor în modul stabilit de lege; a¹) copia de pe actul de identitate al reclamantului persoană fizică; b) dovada de plată a taxei de stat; c) documentele care certifică circumstanțele pe care reclamantul își întemeiază pretențiile și copiile de pe aceste documente pentru pârți și intervenienți, dacă aceștia nu dispun de ele; d) documentele care confirmă respectarea procedurii de soluționare prealabilă a litigiului, dacă respectarea acestei proceduri este prevăzută de lege sau de contractul părților; e) documentul ce legalizează împuternicirile reprezentantului; f) copia de pe cererea de reclamare a probelor; g) copia de pe cererea de efectuare a expertizei; h) copia de pe cererea de numire/recuzare a expertului; i) copiile de pe alte cereri formulate. La cererea de chemare în judecată, reclamantul poate anexa și alte documente și demersuri [28].

Se consideră că, reprezentantul organului de urmărire penală nu este în drept să nu accepte acțiunea civilă care nu corespunde cerințelor legii procesual civile. În acest sens, se propune înlăturarea neajunsurilor în două etape. La etapa inițială, când încă nu este identificat făptuitorul sau nu este stabilită mărimea prejudiciului cauzat, s-ar recomanda acceptarea acțiunii civile necorespunzătoare cerințelor legii procesual civile, cu alte cuvinte, fără concretizarea sumei prejudiciului cauzat sau a persoanei împotriva căreia este îndreptată acțiunea [171, p. 106-107]. Aceasta ar oferi, în viziunea lor, posibilitatea intervenirii părții civile în procesul penal la momentul oportun. La cea de a doua etapă, după identificarea făptuitorului și stabilirea mărimii

prejudiciului cauzat, se propune de a depune o cerere de concretizare a acțiunii potrivit cerințelor legislației procesuale civile [188, p. 22; 156, p. 118].

Deși se atenționează că aplicarea reglementărilor din legislația procesual-civilă în procedura penală este posibilă doar cu condiția existenței prevederilor exprese în Codul de procedură penală, totuși se recunoaște că în virtutea specificului respectivei instituții, efectiv este imposibilă inserarea în Codul de procedură penală a tuturor normelor Codului de procedură civilă cu referire la acest subiect pentru a-i reglementa astfel forma și conținutul [171, p. 107].

Și în cele din urmă, înaintarea acțiunii civile în procesul penal în formă scrisă cu respectarea reglementărilor procesual-penale este caracteristică și procesului penal din țara noastră.

Deși la prima vedere lucrurile s-ar părea clare, totuși rămân unele aspecte neelucidate.

Se cunoaște că, cererea de chemare în judecată (acțiunea) constituie adresarea către instanță cu solicitarea de a satisface cerințele reclamantului. Reieșind din prevederile art. 61 alin. (2) CPP RM, recunoașterea ca parte civilă are loc prin ordonanța organului de urmărire penală sau prin încheierea instanței de judecată.

Potrivit art. 36 CPP RM, competența examinării acțiunii civile înaintate în procesul penal este determinată de competența materială și cea teritorială a instanței investite cu judecarea cauzei penale în cadrul căreia este înaintată această acțiune. Astfel, persoana care înaintează acțiunea în cadrul etapelor prejudiciare îi este extrem de dificil să determine instanța care este competentă să examineze în viitor cauza respectivă. În această situație, funcția respectivă poate fi realizată de către organul de urmărire penală. În consecință, partea civilă se află într-o situație incertă – pe de o parte, în virtutea regulii generale de adresare a cererilor de chemare în judecată în ordinea procedurii civile, acțiunea civilă urmează a fi adresată direct acesteia, iar pe de altă parte, art. 61 alin. (2), art. 219 alin. (9) și art. 221 alin. (1) CPP al RM stabilesc dreptul celui prejudiciat de a se adresa și organului de urmărire penală în virtutea caracterului accesoriu al acțiunii civile în raport cu latura penală.

Trebuie să recunoaștem particularitățile specifice ale instituției acțiunii civile în procesul penal care se datorează caracterului mixt al metodei procesual-penale și procesual-civile de reglementare, fiind astfel o instituție juridică complexă, cu vaste implicații de natură procesual-civilă. Cea mai pronunțată trăsătură este, după noi, obligativitatea înaintării acțiunii civile în procesul penal în formă scrisă.

În definitivă, considerăm că acțiunea civilă în procesul penal trebuie: a) să fie înaintată din momentul sesizării organului de urmărire penală și până la terminarea cercetării judecătorești, iar persoana care a suportat un prejudiciu de pe urma infracțiunii să solicite calitatea de parte civilă. Sarcina probației acțiunii civile este impusă solicitantului, cu excepția cazului când mărimea

daunei influențează asupra încadrării juridice a faptei prejudiciabile. Cererea de acțiune civilă se formulează în scris și se anexează la materialele cauzei. Procurorul susține acțiunea civilă de rând cu învinuirea; b) la etapa examinării cauzei penale în instanța de judecată acțiunea civilă este înaintată de către persoana care a avut a suporta un prejudiciu de pe urma infracțiunii. Faptul că acțiunea înaintată nu corespunde cerințelor legii procesual-civile cu referire la elementele de conținut nu împiedică examinarea acesteia.

3.3. Examinarea și soluțiile pronunțate în raport cu acțiunea civilă în procesul penal

Constituția Republicii Moldova la art. 114 proclamă că justiția se înfăptuiește în numele legii numai de instanțele judecătorești, iar prin art. 20 garantează oricărei persoane dreptul la satisfacție efectivă din partea instanțelor judecătorești competente împotriva actelor care violează drepturile, libertățile și interesele sale legitime. Nici o lege nu poate îngreuna dreptul la justiție.

Totodată, în conformitate cu art. 8 CPP RM, persoana acuzată de săvârșirea unei infracțiuni este prezumată nevinovată atâta timp, cât nevinovăția ei nu va fi dovedită într-un proces judiciar public, în cadrul căruia îi vor fi asigurate toate garanțiile necesare apărării sale, și nu va fi constatată printr-o hotărâre judecătorească de condamnare definitivă.

Părții civile, în conformitate cu art. 62 alin. (1) CPP RM, i se acordă dreptul să înainteze cereri, în special pentru asigurarea acțiunii civile pornite, dreptul de a participa la ședințele de judecată, inclusiv la cercetarea materialelor cauzei referitor la acțiunea formulată, să pledeze în dezbateri judiciare referitor la acțiunea sa, să fie informată de instanță despre hotărârile adoptate care se referă la drepturile și interesele sale, să primească gratuit, la solicitarea sa, copii de pe aceste hotărâri, precum și copie de pe sentință, decizie sau de pe o altă hotărâre judecătorească definitivă, să atace hotărârea instanței referitor la acțiunea civilă, să renunțe la acțiunea civilă ș.a.

Acțiunea civilă se rezolvă în cadrul procesului penal numai în măsura în care a fost alăturată acțiunii penale și, împreună, au ajuns în fața instanței penale.

În cazurile în care acțiunea civilă a fost exercitată în procesul penal, dar aceasta nu a ajuns în faza de judecată din motivul că procurorul a dat soluția scoaterii de sub urmărirea penală ori a încetării urmăririi penale, acțiunea civilă va fi rezolvată de către instanța civilă. În această ultimă ipoteză, instanța civilă va rezolva acțiunea civilă ținând seama de temeiurile care au stat la baza soluționării cauzei penale de către organele de urmărire penală. Pentru admiterea sau respingerea acțiunii civile, instanța civilă va analiza și conținutul ordonanțelor respective.

În conformitate cu prevederile art. 345 CPP RM, în termen de cel mult 3 zile de la data la care cauza a fost repartizată pentru judecare, judecătorul sau, după caz, completul de judecată, studiind materialele dosarului, fixează termenul pentru ședința preliminară. Ședința preliminară constă în soluționarea, cu participarea părților, a chestiunilor legate de punerea pe rol a cauzei. În

cadrul acesteia sunt soluționate următoarele chestiuni: 1) cererile și demersurile înaintate, precum și recuzările declarate; 2) lista probelor care vor fi prezentate de către părți la judecarea cauzei; 3) trimiterea cauzei după competență sau, după caz, încetarea, totală sau parțială, a procesului penal; 4) suspendarea procesului penal; 5) fixarea termenului de judecată; 6) măsurile preventive și de ocrotire.

Părtea civilă este obligată să prezinte în ședința preliminară lista probelor pe care intenționează să le cerceteze în cadrul judecării cauzei, inclusiv cele care nu au fost cercetate pe parcursul urmăririi penale și prin care va proba temeinicia solicitărilor de ordin civil formulate în cererea depusă. Copia de pe lista probelor prezentate instanței de către parte, aceasta o înmânează, în mod obligatoriu, și părții oponente.

La următoarea etapă - partea pregătitoare, președintele ședinței stabilește identitatea celorlalte părți și verifică cunoașterea drepturilor și obligațiilor lor (art. 359 CPP). Astfel, identitatea procurorului, avocatului, părții vătămate, a părții civile și a părții civilmente responsabile, a reprezentanților lor se constată prin documente ce le confirmă calitatea și atribuțiile. Toți, cu excepția procurorului și avocatului, sunt întrebați dacă le-a fost înmînată informația privind drepturile și obligațiile și dacă acestea le sunt clare, la necesitate se va purcede la explicarea lor.

Conform art. 324 CPP RM partea civilă sau reprezentantul ei participă la judecarea cauzei și beneficiază de drepturile și obligațiile prevăzute la art. 62 și 80. În caz de neprezentare în instanță a părții civile sau a reprezentantului ei acțiunea civilă va fi lasată fără soluționare și, în acest caz, partea civilă menținându-și dreptul de a intenta acțiunea în modul prevăzut de procedura civilă. În același context legiuitorul a stabilit dreptul instanței, la cererea întemeiată a părții civile sau a reprezentantului ei, de a decide judecarea acțiunii civile în lipsa acesteia. Reglementând procedura sumară de la art. 364¹ CPP RM *judecata pe baza probelor administrate în faza de urmărire penală*, legiuitorul, fiind preocupat de asigurarea accesului liber la justiție și garantarea dreptului la apărare în egală măsură tuturor părților în proces, a prevăzut anumite drepturi și pentru partea vătămată. Astfel, atunci când în cauză participă partea vătămată careia prin infracțiune i-au fost cauzate daune materiale sau/și morale, în legătură cu care nu a fost înaintată acțiune civilă, instanța explică dreptul de a se constitui în calitate de parte civilă și de a cere repararea prejudiciului cauzat prin infracțiune. Dacă partea vătămată solicită recunoașterea în calitate de parte civilă, instanța prin încheiere protocolară admite cererea și recunoaște, după caz, în temeiul art. 73 CPP partea civilmente responsabilă, explicându-i acesteia și inculpatului drepturile și obligațiile determinate de exercitarea acțiunii civile în cauza penală. Totodată, instanța va solicita părții civile să-și formuleze pretențiile în aceeași ședință. Ca excepție, partea civilmente responsabilă, poate, în latura civilă propune administrarea de probe care le deține la

acel moment și le prezintă instanței. În cazul când partea civilă nu și-a formulat acțiunea, acesta nu este temei de amânare a judecării cauzei [128, p. 285].

În sursele de specialitate au fost analizate condițiile în care este posibilă examinarea acțiunii în lipsa părții civile, fiind arătate: 1) depunerea unei cereri de către partea civilă sau reprezentantului ei în acest sens; 2) susținerea acțiunii civile de către procuror; 3) când inculpatul este de acord cu acțiunea civilă înaintată [171, p. 176].

Și în art. 252 din vechiul Cod de procedură penală (în redacția anului 1961) se conțineau reglementări asemănătoare, instanța de judecată fiind în drept să examineze acțiunea civilă în lipsa părții civile dacă era înaintată o cerere din partea ei în acest sens sau dacă acțiunea a fost intentată de o instituție, întreprindere, organizație, ori dacă era susținută de procuror.

Cea mai mare pondere în activitatea de judecare în fond o are cercetarea judecătorească specifică judecății în prima instanță, în care se administrează și se verifică toate probele din cauza penală și care prezintă importanță pentru soluționarea acțiunii civile. Cercetarea judecătorească are ca obiect: 1) readministrarea și verificarea tuturor probelor adunate de organele de urmărire penală, astfel, se manifestă principiul nemijlocirii, probele fiind percepute direct și nemijlocit de instanța de judecată; 2) administrarea oricăror alte probe noi. S-a arătat [88, p. 434-435] că numai astfel instanța poate stabili adevărul și își poate formula convingerea cu privire la soluția pe care o va adopta în cauză cu privire la acțiunea civilă. Întreg materialul probator administrat în faza de urmărire penală este reluat în condiții de publicitate, oralitate, nemijlocire și contradictorialitate. Cercetarea judecătorească acoperă cea mai mare parte a ședinței de judecată, de buna ei desfășurare depinzând și suficiența probelor necesare pentru rezolvarea cauzei în latura civilă.

Chiar de la începutul cercetării judecătorești, potrivit art. 366 CPP RM, alături de expunerea de către procuror a învinuirii formulate, se citește și acțiunea civilă, dacă aceasta a fost înaintată.

Considerăm că, atunci când procurorul nu susține acțiunea civilă, expunerea acesteia ar trebui să se facă de către partea civilă. În astfel de situații, președintele ședinței de judecată trebuie să întrebe inculpatul, după caz, partea civilmente responsabilă dacă îi este clară acțiunea civilă, dacă o recunoaște sau nu și dacă dorește să apeleze la un mediator, în condițiile legii.

Fondul cauzei se compune din latura penală și latura civilă. Potrivit art. 387 CPP RM, soluționarea acțiunii civile în procesul penal (admiterea ei totală sau parțială, fie respingerea acesteia) este o parte componentă a sentinței. Prin urmare, cerințele de legalitate, temeinicie și motivare pe care trebuie să le întrunească o astfel de hotărâre, sunt impuse și față de soluția privitoare la acțiunea civilă. În Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție „Cu privire la practica aplicării de către instanțele judecătorești a legislației materiale despre încasarea

prejudiciului cauzat prin vătămare a integrității corporale sau altă vătămare a sănătății ori prin deces” nr.6 din 04.07.2005, modificată prin Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr.10 din 22.11.2008, (pct. 3), instanțele de judecată urmează să aibă în vedere faptul că răspunderea pentru prejudiciul cauzat prin vătămare a integrității corporale sau prin altă vătămare a sănătății este o răspundere delictuală, condiționată de: 1) existența unei fapte ilicite, adică o acțiune sau inacțiune care are ca rezultat încălcarea drepturilor subiective sau interesele legitime ale unei persoane; 2) existența unui prejudiciu care constă în rezultatul sau efectul negativ suferit de o persoană prin vătămare a integrității corporale sau prin altă vătămare a sănătății ori prin deces datorită faptei ilicite săvârșite de o altă persoană sau ca urmare a „daunei cauzate” de un animal sau prin surparea construcției, pentru care persoana este ținută să răspundă; 3) legătura de cauzalitate între fapta ilicită și prejudiciu, adică prejudiciul cauzat sănătății să fie o consecință a faptei ilicite. Raportul causal între fapta ilicită a autorului prejudiciului și vătămarea sănătății are ca urmare pierderea posibilității persoanei prejudiciate de a obține venit; 4) existența vinovăției persoanei care a săvârșit fapta ilicită [82].

Soluționarea acțiunii civile în procesul penal are loc prin sentința adoptată. Instanțele judecătorești, la judecarea cauzelor penale în prima instanță, adoptă sentințe: a) de condamnare (art. 389 CPP); b) de achitare (art. 390 CPP); c) de încetare a procesului penal (art. 332 și 391 CPP); d) de aplicare a unor măsuri de constrângere cu caracter medical (art. 499 CPP).

Indiferent de soluția instanței, fie ea de condamnare, achitare sau încetare, când se constată săvârșirea de către inculpat a unei fapte prevăzute de legea penală și producerea unui prejudiciu material sau moral părții civile, va avea loc admiterea totală sau parțială a acțiunii civile.

La adoptarea sentinței de condamnare, soluția în latura civilă poate fi de admitere totală a acțiunii civile, de admitere parțială a acțiunii civile sau de respingere a acțiunii civile.

În toate cazurile în care dispune condamnarea inculpatului și constată că infracțiunea a cauzat prejudicii materiale sau morale părții civile, instanța va obliga inculpatul și, eventual, partea civilmente responsabilă la plata despăgubirilor civile.

Privitor la respingerea acțiunii civile dl I. Dolea susține [39, p. 350] că, aceasta va avea loc în cazul când, în principiu, nu se exclude posibilitatea acordării despăgubirilor civile, însă instanța constată că fapta nu a produs prejudicii materiale. Respingerea are loc și în cazurile de la art. 390 CPP, și anume atunci când nu s-a constatat existența faptei incriminate sau fapta nu a fost săvârșită de inculpat.

În cazul când se dă o sentință de achitare pe temeiurile arătate la art. 390 CPP RM, instanța: 1) respinge acțiunea civilă dacă nu s-a constatat existența faptei incriminate sau fapta nu a fost săvârșită de inculpat; 2) nu se pronunță asupra acțiunii civile dacă inculpatul a fost achitat

pentru că nu sunt întrunite elementele infracțiunii sau există una din cauzele care înlătură caracterul penal al faptei, prevăzute la art. 35 al CP RM.

Nu poate fi respinsă acțiunea civilă în cazul neprezentării părții civile la faza de judecată, dacă aceasta a fost constituită ca parte în cadrul urmăririi penale. În asemenea situații, instanța lasă acțiunea civilă fără soluționare, iar partea civilă își menține dreptul de a intenta acțiunea în modul prevăzut de procedura civilă (alin. (2) art. 324 CPP).

Potrivit doctrinarilor români, dacă se constată că există o cauză de nepedepsire prevăzută de lege și că infracțiunea a cauzat prejudicii materiale sau morale părții civile, instanța acordă despăgubiri civile. O situație specială de rezolvare a acțiunii civile prin admiterea acesteia ține de cazul când în cursul procesului penal, cu privire la pretențiile civile, inculpatul, cu acordul părții responsabile civilmente, poate recunoaște, în totul sau în parte, pretențiile părții civile. În acest sens, indiferent de soluția în latura penală, în cazul recunoașterii totale, acțiunea civilă va fi rezolvată prin admiterea acesteia în mod integral. Cu privire la pretențiile civile nerecunoscute pot fi administrate probe care să conducă, de asemenea, la admiterea acțiunii civile [109, p. 331-332].

De asemenea, în cazurile când pentru a stabili exact suma despăgubirilor convenite părții civile, ar trebui amânată judecarea cauzei, instanța poate să admită în principiu acțiunea civilă, urmând ca asupra despăgubirilor convenite să hotărască instanța civilă (art. 387 alin. (3) CPP RM). Un exemplu elocvent este *cauza penală privind condamnarea lui B.N. pentru comiterea faptelor infracționale prevăzute de art. 179 alin. (1) și 287 alin. (2) lit. b) Cod penal al Republicii Moldova, în cadrul căreia acțiunile civile înaintate la urmărirea penală de către părțile vătămate R.M. și T.A. privind încasarea de la inculpat a prejudiciului material și moral a fost admisă de către instanța de judecată în principiu, urmând ca asupra despăgubirilor convenite să hotărască instanța în ordinea procedurii civile reieșind din următoarele considerente: mărimea prejudiciului ce urmează a fi încasat de la inculpatul B.N. în beneficiul părților vătămate urmează să fie determinat de către instanța civilă, dat fiind faptul că o parte din prejudiciu a fost reparat de către inculpat, iar părțile vătămate nu au concretizat suplimentar prejudiciul nereparat și ce sume urmează de încasat de la inculpat în cadrul judecării cauzei. De asemenea, instanța a menționat că sunt necesare probe suplimentare cu privire la mărimea prejudiciului, iar pentru stabilirea exactă a sumei despăgubirilor convenite părților civile trebuie amânată judecarea cauzei, fapt ce ar tergiversa termenul rezonabil de judecare al cauzei penale” [131].*

Nu putem trece cu vederea un aspect polemizat referitor la posibilitatea admiterii în principiu a acțiunii civile. Părerile s-au împărțit, mai cu seamă că în textul legii procesual-penale la art. 225 alin. (3) se stabilește că odată cu soluționarea cauzei penale, judecătorul este obligat să

soluționeze acțiunea civilă, iar art. 387 alin.(3) acceptă că, în cazuri excepționale când, pentru a stabili exact suma despăgubirilor cuvenite părții civile ar trebui să fie amânată judecarea cauzei (subl. ne aparține - n.a.), instanța poate să admită, în principiu, acțiunea civilă, urmând ca asupra cuantumului despăgubirilor cuvenite să hotărască instanța civilă. Ultima reglementare (prezentă și în legislația sovietică) determina dispute în legătură cu faptul că posibilitatea admiterii în principiu a acțiunii civile ar influența negativ asupra administrării probelor în latura civilă și nu s-ar exclude neglijarea acestor aspecte chiar și de către instanțe, fiind astfel lăsat în umbră dreptul părții vătămate la repararea daunelor cauzate prin infracțiune [200, p. 41-42; 183, p. 127]. Din aceste rațiuni, s-au adus mai multe argumente în favoarea excluderii respectivelor reglementări [153, p. 36; 211, p. 50]. Alții, din contra, văd necesitatea unor astfel de prevederi, justificându-le prin tergiversarea procesului judiciar penal și încălcarea termenului rezonabil cauzat de durata în timp a acțiunilor de stabilire a cuantumului prejudiciului cauzat [205, p. 47; 171, p. 183-184].

În ceea ce ne privește, susținem că instanța poate să admită, în principiu, acțiunea civilă, urmând ca asupra cuantumului despăgubirilor cuvenite să hotărască instanța civilă doar atunci când încadrarea juridică a faptei prejudiciabile, stabilirea formei vinovăției, a modalității și mărimii pedepsei penale aplicate inculpatului nu sunt condiționate de răspunderea civilă a acestuia.

Într-o speță [50] s-a arătat că, chiar dacă a fost pornită și exercitată în procesul penal, acțiunea civilă poate fi lăsată nesoluționată de instanța penală, fapt ce determină reluarea procedurilor judiciare în fața instanței civile. Aceste argumente au servit temei de respingere a excepției de neconstituționalitate invocată de Ministerul Public cu privire la dispozițiile art. 25 alin. (5) CPP al României care obligă instanța de judecată să lase nesoluționată acțiunea civilă atunci când, pe latura penală, dispune încetarea procesului penal ca urmare a intervenției prescripției răspunderii penale [147, p. 113].

O instituție aparte se prezintă a fi în legislația de procedură penală a României disjungerea acțiunii civile (art. 26). Intenția legiuitorului este explicată [32, p. 136-137] nu doar prin necesitatea asigurării celerității soluționării laturii penale a cauzei, ci și prin a degreva instanțele penale, astfel încât, inițial adoptându-se soluția ca acțiunea civilă disjunsă să nu rămână în competența instanței penale, ci să fie „trimisă” spre soluționare instanței civile, care ar urma să o soluționeze conform dispozițiilor procesual-civile. Acțiunea civilă nu poate fi disjunsă decât de către instanță; prin urmare dispozițiile nu sunt aplicabile nici în cursul urmăririi penale, nici în faza camerei preliminare. Încheierea prin care se dispune disjungerea este definitivă. Acțiunea civilă disjunsă își menține caracterul accesoriu celei penale. Astfel, pe de o parte, instanța este obligată în continuare să observe limitele reale și personale ale acțiunii penale, chiar dacă

soluționarea acesteia din urmă nu îi mai revine. Pe de altă parte, soluțiile pronunțate în învinuire (care, prin premisa pe care s-a întemeiat disjungerea, se va fi soluționat înaintea celei civile) determină și modul de soluționare a acțiunii civile disjuncte.

Instituția disjungerii acțiunii civile din cauza penală pentru cadrul nostru de reglementare o considerăm nepotrivită, în special din motivul dublării nejustificate la care este expusă agenda instanțelor, dar și a interesului pe care îl au părțile în rezolvarea cât mai rapidă a litigiului.

În același timp, art. 96 alin. (1) pct. 4) CPP RM prevede că, caracterul și mărimea daunei cauzate prin infracțiune reprezintă circumstanțe care urmează a fi dovedite în procesul penal, incluzându-le, astfel, în obiectul probatoriului.

Sunt discutabile acțiunile instanței civile în cazul în care victima a decis depunerea cererii în ordinea procedurii civile. Întrucât condițiile de revendicare a prejudiciilor cauzate prin infracțiune sunt cele comune (*explicate supra*), avem rezerve față de posibilitatea soluționării unei astfel de acțiuni până la existența unei soluții definitive în latura penală or, în caz contrar apare riscul că instanța civilă s-ar putea expune privitor la existența faptei, vinovăției, consecințelor și a legaturii cauzale dintre faptă și consecințe până la adoptarea sentinței. Acest lucru este periculos și inacceptabil, mai întâi de toate, pe motiv că în procedura civilă nu operează garanțiile justiției represive penale.

Ca exemplu, prin sentința Judecătorei Bălți din 20 februarie 2015, inculpatul S.V. a fost recunoscut vinovat în comiterea infracțiunii prevăzute de art. 186 alin. (2), lit. b), c) și d) CP RM și în baza acestei norme de drept i-a fost aplicată pedeapsă sub formă de închisoare pe un termen de 2 ani cu suspendarea condiționată a executării pedepsei pe termen de 2 ani. Acțiunea civilă a părții vătămate C.L., înaintată în prezenta cauză penală s-a admis în principiu, urmând ca asupra cuantumului convenit să hotărască instanța civilă. Împotriva sentinței nominalizate a declarat recurs partea vătămată (partea civilă) C.L., invocând argumentele că instanța de fond la adoptarea soluției în latura civilă nu a ținut cont de prevederile pct. 21.2 al Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 6 din 24.12.2010 privind judecarea cauzelor penale în procedura acordului de recunoaștere a vinovăției, potrivit căreia, la examinarea cauzei penale în procedura acordului de recunoaștere a vinovăției, instanța de judecată se va pronunța asupra acțiunii civile (inclusiv asupra prejudiciului moral) în cazul în care inculpatul o recunoaște integral. Ținând cont de faptul că inculpatul a recunoscut acțiunea civilă, instanța de fond a lăsat fără teme examinarea acțiunii civile pentru soluționare în procedura civilă. A fost materializat și dezacordul cu sentința pronunțată de instanța de fond și în latura stabilirii pedepsei inculpatului, deoarece acesta nu era la prima abatere, nu a restituit prejudiciul material cauzat, manifestând o atitudine nepăsătoare, în atare situație pedeapsa stabilită inculpatului fiind prea blândă, fiind solicitată restituirea prejudiciului material cauzat în urma

faptei infracționale și aplicarea față de inculpat a unei pedepse în mărime de 5 ani închisoare [130].

Cu ocazia examinării cererii de recurs a părții vătămate C.L. în cadrul Colegiului penal al Curții de Apel Bălți, procurorul participant a pledat pentru respingerea lui ca fiind inadmisibil, or în corepunere cu prevederile art. 509 alin. (6) Cod de procedură penală și Recomandările Plenului Curții Supreme de Justiție expuse în Hotărârea nr.6 din 24.12.2010 „Privind judecarea cauzelor penale în procedura acordului de recunoaștere a vinovăției”, sentința adoptată în cauzele examinate în respectiva procedură fiind susceptibilă căii de atac în latura stabilirii pedepsei penale și cu referire la erorile procesuale, doar de către procuror, inculpat și apărător, care sunt părți a respectivei proceduri. Verificând legalitatea verdictului contestat și temeinicia cerințelor formulate de recurentă în raport cu materialele cauzei, Colegiul penal al Curții de Apel Bălți a conchis de a respinge recursul ca fiind inadmisibil, păstrând fără modificări sentința contestată. În atare împrejurări Colegiul penal a reținut inadmisibilitatea recursului formulat în prezenta cauză de către partea vătămată atât în latura stabilirii pedepsei penale, cu atât mai mult și în ceea ce se referă la recuperarea despăgubirilor materiale cauzate prin infracțiune, fapt ce însă nu constituie un impediment de a înainta o acțiune în acest sens, în instanța de drept comun, în ordinea procedurii civile [44].

Deci, soluția privitoare la acțiunea civilă în procesul penal este o parte componentă a sentinței și urmează să corespundă tuturor cerințelor înaintate față de sentință, lipsa oricăror dintre dispozițiile de la art. 385 alin. (1) pct. 10-11) echivalează cu nerezolvarea unor aspecte de fond ale procesului.

Similar soluționării acțiunii civile prin admiterea în totul sau în parte, indiferent de soluția pronunțată în înavuire, exceptând cazurile expres prevăzute de lege, instanța de judecată va respinge acțiunea civilă exercitată, în ipoteza în care constată că prejudiciul material sau moral invocat de partea civilă nu există. Manifestarea de voință a părții civile, de regulă, nu influențează soluționarea laturii penale, instanța de judecată putând dispune condamnarea acestuia și, în latura civilă, respingerea acțiunii civile formulate [109, p. 332].

În același context s-a arătat [109, p. 333] că atunci când achitarea a fost dispusă pe temeiul că fapta nu a fost săvârșită cu vinovăția prevăzută de lege, instanța dacă a constatat că fapta a produs un prejudiciu material, poate obliga pe cel achitat la repararea pagubei. Dacă instanța constată că fapta nu a produs prejudicii materiale, nu va acorda despăgubiri civile. Pentru această ipoteză, așadar, acțiunea civilă va fi rezolvată prin respingerea acesteia.

Când achitarea se pronunță pentru că există o cauză justificativă sau de neimputabilitate, dacă se constată că celui achitat îi revine totuși o culpă în ceea ce privește producerea prejudiciului material sau moral în patrimoniul persoanei vătămate, instanța poate dispune

repararea acestuia. Pot fi însă și situații când achitarea pe temeiurile menționate mai sus să nu conducă la acordarea de despăgubiri civile, deoarece nu au fost constatate prejudicii materiale sau morale.

Pentru ipoteza pronunțării soluției de încetare a procesului penal în baza existenței unei cauze de nepedepsire prevăzută de lege, acțiunea civilă poate fi rezolvată prin respingere dacă se constată că infracțiunea nu a cauzat prejudicii materiale sau morale părții civile.

Împărtășim poziția expusă în literatura de specialitate privitor la dreptul instanței civile investite cu examinarea acțiunii civile admise în principiu în temeiul art. 387 aln.(3) CPP RM de a o respinge [194, p. 251]. Susținem că satisfacerea pretențiilor civile, chiar și atunci când au fost admise în principiu de instanța penală, este condiționată de prezența unui cumul de probe pertinente care confirmă concluziile referitoare la existența circumstanțelor importante pentru soluționarea justă a cazului, bunăoară datele care probează mărimea prejudiciului, în folosul cui și în ce sumă urmează a fi admisă. Astfel, nu împărtășim poziția care nu acceptă în mod categoric posibilitatea anulării dreptului părții civile la acțiune recunoscut prin sentință și că acesta nu ar avea un caracter intermediar și că nu ar fi pasibil de respingere prin hotărârea instanței judecătorești [171, p. 187].

Are importanță chestiunea referitoare la rezolvarea acțiunii civile la adoptarea sentinței de condamnare, atunci când prejudiciul este cauzat de mai mulți inculpați. În acest sens, coparticiparea procesuală este posibilă în trei variante: 1) o parte civilă și câțiva învinuiți, inculpați (părți civilmente responsabile); 2) câteva părți civile și mai mulți învinuiți, inculpați (părți civilmente responsabile); 3) mai multe părți civile și un singur învinuit, inculpat (parte civilmente responsabilă).

În cazul prejudiciului material cauzat de mai mulți inculpați, instanța decide dacă suma reparării prejudiciului urmează a fi încasată solidar sau pe cote-părți (proporțional). Stabilind răspunderea solidară, instanța trebuie să motiveze și să indice care-i sunt limitele, în caz că activitatea infracțională a inculpaților este constituită din mai multe episoade, la care unul sau mai mulți dintre aceștia au luat parte. Soluția se cere argumentată de drept, în acest sens prin prisma prevederilor art. 2023 alin. (1), (3) CC RM, dacă dauna a fost cauzată în comun de mai multe persoane, acestea poartă răspundere solidară. Dacă este imposibil să se determine cotele despăgubirilor datorate de debitorii solidari, ei vor fi răspunzători în cote egale.

În situația admiterii acțiunii civile înaintate față de mai mulți inculpați, în sentință urmează a fi expus care sume urmează a fi încasate din contul acestora în mod solidar și care pe cote-părți. În același timp, este inadmisibil de a aplica răspunderea solidară în privința persoanelor care, deși sunt condamnate în cadrul aceleiași cauze penale, însă pentru infracțiuni separate, săvârșite cu intenție diferită. În cazurile, însă, când prejudiciul este cauzat prin acțiunile comune

ale inculpatului și ale altei persoane în privința căreia urmărirea penală a fost încetată în baza temeiurilor de nereabilitare, instanța plasează asupra inculpatului obligațiunea de a recupera întregul prejudiciu material, lămurindu-i acestuia dreptul de a interveni pe cale civilă cu o acțiune de regres privind recuperarea solidară a prejudiciului de comun cu persoana în privința căreia urmărirea penală a fost încetată [171, p. 189-190].

Susținem că persoana trebuie să poarte răspundere doar pentru acel prejudiciu, care se află în legătură causală cu fapta comisă de ea. Nu poate fi supusă răspunderii juridico-civile nici persoana ale cărei acțiuni au figurat doar în calitate de circumstanțe și împrejurări ce au contribuit la comiterea infracțiunii, cu excepția cazului în care între aceste acțiuni (inacțiuni) și prejudiciul cauzat drept urmare a faptei prejudiciabile există legătură causală.

Indubitabil, soluția privitoare la acțiunea civilă în procesul penal trebuie să fie formulată astfel, încât să nu provoace neclarități privitoare de la cine, cui și în ce măsură urmează să fie încasate despăgubirile bănești de ordin material și moral, dar și modalitatea de executare. Cu referire la bunuri, urmează a fi determinat genul, specia și cantitatea.

Ținem să menționăm și faptul că în viziunea autorului român Marius Bulea, repararea prejudiciului suportat de partea vătămată, constituită ca parte civilă în procesul penal se realizează: a) în natură, prin restituirea lucrului; b) prin plata unei despăgubiri bănești în măsura în care repararea în natură nu este cu putință.

Dacă partea civilă a solicitat restituirea în natură a bunului mobil de care inculpatul a dispus pe nedrept înstrăinându-l unei terțe persoane, instanța penală soluționând acțiunea civilă exercitată în cadrul procesului penal are următoarele posibilități determinate de buna sau reaua credință a terțului dobânditor:

1) În situația în care inculpatul a dispus pe nedrept (vândut, donat, schimbat etc.) de bunul mobil al părții civile – pe care îl stăpânea în temeiul unui anumit titlu – fără ca terțul dobânditor să fi cunoscut acest lucru, deci acesta a avut credință în momentul contractării că tratează cu adevăratul proprietar, instanța penală nu va putea dispune repararea în natură a prejudiciului cauzat părții civile prin restituirea bunului mobil, deoarece acesta nu se mai află în deținerea (stăpânirea materială) a inculpatului, iar terțul dobânditor beneficiază de prevederea legală potrivit căreia bunurile mobile se prescriu prin faptul posesiunii lor, fără să fie trebuință de vreo curgere de timp. Altfel spus, terțul dobânditor fiind posesor de bună credință este prezumat de lege ca fiind proprietarul bunului mobil înstrăinat fără drept de inculpat. În această situație, soluționând acțiunea civilă, instanța penală va obliga inculpatul să plătească părții civile o despăgubire bănească reprezentând contravaloarea bunului mobil încredințat de care inculpatul a dispus pe nedrept. Pentru ca repararea prejudiciului să fie reală, inculpatul va trebui să plătească

contravaloarea bunului respectiv de la data constituirii de parte civilă, indiferent de prețul pe care l-ar fi primit de la terțul achizitor;

2) În cazul în care terțul dobânditor a cunoscut, în momentul încheierii actului juridic cu inculpatul, că acesta dispune de bunul mobil al altuia fără consimțământul acelei persoane, situație în care terțul dobânditor este de rea-credință, instanța penală soluționând acțiunea civilă trebuie să dispună repararea în natură a prejudiciului cauzat părții civile prin restituirea bunului mobil respectiv acesteia din urmă. Soluționând acțiunea civilă, instanța penală trebuie să oblige terțul dobânditor de rea-credință la restituirea bunului mobil în favoarea părții civile, acesta putând fi obligat fie în calitate de parte responsabilă civilmente, fie chiar în calitate de instigator sau complice la infracțiunea săvârșită de inculpatul care a dispus pe nedrept de acel bun, situație în care va fi condamnat. Terțul achizitor de rea-credință răspunde civil pentru paguba produsă părții civile prin fapta inculpatului care a dispus pe nedrept de bunul mobil al altuia, având deci calitatea de parte responsabilă civilmente, putând fi obligat, în consecință, la restituirea bunului mobil părții civile în procesul penal [14, p. 99-101].

Dacă instanța dispune admiterea parțială a acțiunii civile în procesul penal, apoi în partea rezolutivă a sentinței este necesar de a indica că în celelalte capete de cerere acțiunea civilă se respinge.

Lăsarea nesoluționată de către instanța penală a acțiunii civile în cazul expirării prescripției răspunderii penale poate genera discuții similare cu cele care au dus la constatarea de către CtEDO a încălcării dreptului la un proces echitabil în situația în care, intervenind prescripția răspunderii penale, partea civilă nu-și găsește rezolvarea, în cadrul procesului inițial, a pretențiilor sale, fără ca ei să i se poată reține vreo culpă procesuală pentru această nerezolvare a fondului. În cauza *Atanasova vs. Bulgaria*, (Hotărârea din 2 octombrie 2008, paragraful 46) CtEDO a constatat că această situație contravine art.6 paragraful 1 CoEDO, iar posibilitatea recunoscută legal pentru partea civilă de a se adresa instanței civile cu o acțiune separată nu constituie o garanție eficace, Curtea, reținând „...în mod special că deschiderea acestei noi proceduri implică în mod necesar administrarea din nou a probelor, sarcină care i-ar reveni reclamantei, și că stabilirea eventualei răspunderi a autorului ar putea să ajungă, după atâta timp de la comiterea faptei, extrem de dificilă” [32, p. 139].

Importantă pentru acțiunea civilă în procesul penal este și întrebarea privind posibilitatea de a modifica sentința în latura civilă cu ocazia exercitării căilor ordinare de atac. În legătură cu acest fapt, este necesar de a menționa că în mediul academic procesual penal sunt întâlnite două opinii. Prima dintre ele constă în faptul că instanța ierarhic superioară, examinând cauza penală, poate modifica sentința în latura acțiunii civile doar sub aspectul și pe direcția favorabilă condamnatului [171, p. 191-192]. Cea de a doua poziție ține de posibilitatea aplicării normelor

de procedură civilă la examinarea acțiunii civile în cadrul cauzei penale în acea latură, care nu este reglementată de procesul penal. Drept urmare al acestui fapt, este admisă posibilitatea casării sentinței în latura acțiunii civile cu mărirea cuantumului încasărilor de la persoana condamnată [213, p. 26; 171, p. 191-192]. Totodată, în legătură cu aceasta se menționează și faptul că o astfel de hotărâre este posibilă dacă în cauza penală nu este necesară o verificare suplimentară a materialului probator, dacă circumstanțele cauzei sunt stabilite deplin și corect de către prima instanță și dacă nu sunt admise erori în normele dreptului material [158, p. 18-19].

Rezolvarea laturii civile a cauzei penale poate continua și în urma depunerii de către partea civilă, după caz procuror, a cererii de apel.

În contextul vizat, dorim să evidențiem și cele menționate de autorii E. Covalenco și I. Dolea. Astfel, apelul părții civile devolvează numai în latura civilă. În cadrul acestor limite, instanța de judecată va examina însă și latura penală în ceea ce privește existența faptului infracțiunii, dacă însăși fapta dată a produs prejudicii materiale etc. În ceea ce privește decizia instanței de apel, aceasta va fi limitată doar la latura civilă, desigur dacă în această cauză există numai apelul părții civile. În cazul când partea civilă atacă sentința de achitare pentru inexistența faptului infracțiunii, sentința prin care se respinge acțiunea civilă, instanța de apel va avea dreptul să se pronunțe asupra laturii penale, situația inculpatului rămânând neschimbată. Instanța de apel nu va putea să-l condamne pe inculpat ca rezultat al apelului părții civile, chiar dacă au fost descoperite unele vicii ale sentinței primei instanțe vizând latura penală, ce au dus la achitarea nelegală și neîntemeiată a inculpatului. În același moment, instanța nu va putea reduce volumul despăgubirilor materiale ca rezultat al apelului părții civile, deoarece aceasta va fi o agravare a situației în propriul apel. În situația când într-o cauză penală sunt mai multe părți civile, efectul devolutiv al apelului se va limita la fapta în urma căreia s-au cauzat prejudicii materiale părții care a atacat sentința.

Apelul părții civilmente responsabile devolvează numai în latura civilă și numai în limitele intereselor acestei părți. Partea civilă poate ataca hotărârea pe motivul că de prima instanță a fost respinsă sau nesoluționată acțiunea civilă, sau a acordat despăgubiri civile în valoare mai mică decât cea pretinsă. În asemenea cazuri, instanța de apel nu poate să respingă acțiunea civilă, dacă ea a fost admisă de prima instanță, deoarece, de asemenea, se va încălca principiul neagrării situației. Va constitui o agravare a situației părții civile și înlăturarea solidarității inculpaților de la plata despăgubirilor civile. Apelul părții civilmente responsabile poate viza greșita obligare la despăgubiri materiale. În asemenea situații, majorarea despăgubirilor acordate părții civile va fi o încălcare a principiului neagrării situației [39, p. 351-352].

Retragerea acțiunii civile înaintată în procesul penal este o manifestare particulară a principiului disponibilității.

Partea civilă în temeiul art. 224 CPP RM poate retrage acțiunea civilă în orice moment al procesului penal, însă nu mai târziu de retragerea completului în camera de deliberare pentru soluționarea în fond a cauzei. Este important faptul că retragerea acțiunii civile, acceptată de organul de urmărire penală sau instanță, impune încetarea procesului cu privire la acțiunea civilă, fapt ce împiedică intentarea ulterioară a aceleiași acțiuni atât în cadrul procesului penal, cât și ulterior, într-un proces civil.

Organul de urmărire penală sau instanța poate respinge retragerea acțiunii civile în cazul în care aceasta duce la lezarea drepturilor altor persoane interesate sau a altor interese ocrotite de lege.

Retragerea poate fi totală sau parțială, se poate referi la pretențiile față de una sau câteva părți. Retragerea acțiunii civile se consemnează în procesul-verbal al ședinței de judecată și se semnează de partea civilă, fie se fixează în procesul-verbal de audiere a părții vătămate (părții civile). Dacă renunțarea părții civile la acțiune este exprimată în cerere scrisă, adresată instanței, ea se anexează la dosar, fapt menționat în procesul-verbal al ședinței de judecată. Înainte de a admite renunțarea părții civile la acțiune, președintele (instanța) explică reclamantului efectul acestui act de procedură. În cazul admiterii renunțării reclamantului la acțiune, instanța se va pronunța în partea descriptivă și în dispozitivul sentinței [83].

Exemplu de aplicare greșită a caracterului discreționar al acțiunii civile este cauza penală de învinuire a cet. P.A. în comiterea infracțiunii prevăzute de art. 201¹ alin. (3) Cod penal al Republicii Moldova în cadrul căreia, la etapa urmăririi penale, partea vătămată, P.I. a solicitat să fie recunoscută în calitate de parte civilă și a înaintat acțiune civilă în privința învinuitului, evidențiind că din vinovăția acestuia a fost necesară internarea în spital, suportarea intervențiilor chirurgicale, astfel, suportând atât suferințe fizice, cât și un prejudiciu material cauzat de cheltuielile suportate în legătură cu vătămarea sănătății, estimat la suma de 6250 lei. De asemenea, a fost solicitată și recuperarea prejudiciului moral în mărime de 20 000 lei, luând în calcul suferințele morale, pericoul creat pentru viață, și prejudiciul afectiv considerabil [18]. Ulterior, în procesul examinării cauzei penale în prima instanță de judecată, partea vătămată a declarat în procesul audierii că nu are nevoie de recuperarea prejudiciului material și moral cauzat prin infracțiune din partea inculpatului, renunțând, în acest fel, la acțiunea civilă înaintată la etapa urmăririi penale. La adoptarea sentinței de condamnare, președintele ședinței nu s-a expus, însă, în conținutul acesteia asupra acțiunii civile [129].

Prin urmare, retragerea acțiunii presupune renunțarea la pretenții, cea din urmă fiind irevocabilă și are efectele unei renunțări la drept. De aceea, partea nu va mai putea exercita acțiunea civilă cu privire la aceleași pretenții, nici în cursul procesului penal, dacă renunțarea a

avut loc anterior începerii cercetării judecătorești, nici separat, în fața instanței civile, indiferent de modul în care se soluționează procesul penal.

3.4. Concluzii la Capitolul 3

1. Reglementările actuale care se conțin în majoritatea legislațiilor, au caracter mixt, întrucât oferă două opțiuni de exercitare a acțiunii civile: separat, în instanța civilă și în cadrul procesului penal, alături de latura penală. În legătură cu aceasta constatăm acțiunea principiului disponibilității persoanei vătămate de a alege una dintre cele două oportunități, în condiții bine stabilite în dreptul intern.

2. Legislația noastră a adoptat sistemul mixt, astfel fiind posibilă exercitarea acțiunii civile alături de latura penală în procesul penal.

3. Acțiunea civilă exercitată în procesul penal este o acțiune juridică de drept civil, devenind o acțiune civilă cu anumite particularități, cât timp este soluționată în procesul penal. Întrucât poate fi exercitată doar alături de latura penală, conchidem caracterul ei accesoriu.

4. Deoarece cadrul normativ național instituie rezolvarea acțiunii civile în procesul penal, statul are obligația pozitivă să asigure celor care au calitatea procesuală de parte civilă garanțiile fundamentale prevăzute în art. 6 din CoEDO.

5. Pentru ca acțiunea civilă să poată fi exercitată în procesul penal, trebuie să se constate îndeplinirea cumulativă a următoarelor condiții: infracțiunea trebuie să fi cauzat un prejudiciu material sau unul moral; între fapta prejudicibilă săvârșită și prejudiciul survenit să existe legătură de cauzalitate; prejudiciul să fie cert; prejudiciul să nu fi fost reparat; să existe manifestarea de voință din partea victimei pentru a fi repusă în drepturile lezate; soluționarea acțiunii civile în procesul penal să nu determine depășirea duratei rezonabile a acestuia.

6. Obiectul acțiunii civile în procesul penal îl constituie cerința juridico-materială a reclamantului față de făptuitor sau persoana neidentificată sau față de persoanele care poartă răspundere materială pentru acțiunile învinuitului referitor la recuperarea prejudiciului material și compensarea daunei morale.

7. Codul de procedură penală a Republicii Moldova (art. 219 alin. (1) și (6), art. 221 alin. (4)) indică asupra faptului că acțiunea civilă poate fi înaintată de următorii subiecți: 1) persoana fizică (reprezentantul acesteia); 2) persoana juridică (reprezentantul acesteia); 3) procuror – pentru compensarea prejudiciului cauzat autorităților publice prin infracțiune, precum și pentru anularea actelor care au cauzat prejudiciul. De asemenea, potrivit art. 6 alin. (1) lit. d) din Legea privind Agenția de Recuperare a Bunurilor Infracționale nr. 48 din 30.03.2017, Agenția de Recuperare a Bunurilor Infracționale are dreptul să înainteze acțiuni civile în interesele statului, ale persoanelor juridice de drept public. Totodată, legiuitorul nu a intervenit

cu modificările respective și în CPP RM, de aceea venim cu propunerea privind completarea art. 221 CPP RM cu alin. (4²) cu următorul conținut „*Agenția de Recuperare a Bunurilor Infracționale are dreptul, în scopul realizării atribuțiilor sale, să înainteze acțiuni civile în interesele statului, ale persoanelor juridice de drept public*”.

8. Au dreptul de a înainta acțiune civilă atât proprietarul, cât și posesorul bunului, deoarece prejudiciul poate fi cauzat oricărei persoane care folosește, posedă, administrează sau deține bunul în baza temeiurilor legale.

9. Reieșind din interpretarea dispoziției de la art. 59 alin. (1) CPP RM în coraport cu norma art. 61 alin. (1) CPP RM, considerăm necesară înlocuirea în textul art. 59 alin.(1) CPP RM a sintagmei „...căreia i s-a cauzat prin infracțiune...” cu textul „...în situația prezenței temeiurilor de a presupune că prin infracțiune i s-a cauzat...”

10. Acțiunea civilă în procesul penal poate fi înaintată din momentul sesizării organului de urmărire penală și până la terminarea cercetării judecătorești.

11. Persoana care a suportat un prejudiciu de pe urma infracțiunii trebuie să solicite calitatea de parte civilă. Sarcina probei acțiunii civile este impusă solicitantului, cu excepția cazului când mărimea daunei influențează asupra încadrării juridice a faptei prejudiciabile.

12. Cererea de acțiune civilă se depune obligatoriu în scris și este anexată la materialele cauzei. Faptul că acțiunea înaintată nu corespunde cerințelor legii procesual-civile cu referire la elementele de conținut nu împiedică examinarea acesteia.

13. Dacă acțiunea civilă a fost exercitată în procesul penal, instanța, rezolvând latura penală, prin aceeași sentință se pronunță și asupra acțiunii civile. Judecând latura civilă instanța poate: să o admită integral sau parțial, să o respingă.

14. În cazuri excepționale când, pentru a stabili exact suma despăgubirilor convenite părții civile ar trebui să fie amânată judecarea cauzei, instanța poate să admită în principiu acțiunea civilă, urmând ca asupra quantumului despăgubirilor convenite să hotărască instanța civilă. Acest lucru este posibil doar atunci când încadrarea juridică a faptei prejudiciabile, stabilirea formei vinovăției, a modalității și mărimii pedepsei penale aplicate inculpatului nu sunt condiționate de răspunderea civilă a acestuia.

15. Partea civilă poate retrage acțiunea, ceea ce presupune renunțarea la pretenții. Manifestarea de voință exprimată este irevocabilă și are efectele unei renunțări la drept. De aceea, partea nu va mai putea exercita acțiunea civilă cu privire la aceleași pretenții, nici în cursul procesului penal, dacă renunțarea a avut loc anterior începerii cercetării judecătorești, nici separat, în fața instanței civile, indiferent de modul în care se soluționează procesul penal

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Rezultatele obținute ale prezentei teze de doctorat s-au concretizat în următoarele: aprecierea stării actuale și a perspectivelor de dezvoltare a domeniului ocrotirii procesual penale a proprietății în spațiul geografic al Republicii Moldova, formulate în baza analizei critice a lucrărilor de specialitate și a practicii organelor de urmărire penală și a instanțelor de judecată; expunerea conceptului general și a celui propriu referitor la ocrotirea procesual penală a proprietății [38, p. 212-216]; determinarea conținutului noțiunilor de sechestru pe bunuri, specificarea temeiurilor și scopurilor procedurii de aplicare a sechestrului asupra bunurilor [1, p. 50-54]; contestarea aplicării sechestrului și a scoaterii bunurilor de sub sechestru [4, p. 333-336]; abordarea conceptului de acțiune civilă în procesul penal [2, p. 40-49], a condițiilor și a procedurii de înaintare a acțiunii civile în procesul penal [3, p. 163-175]; reflectarea particularităților de examinare a acțiunii civile în procesul penal și sistematizarea soluțiilor adoptate în raport cu aceasta [5, 17 p.]; realizarea unor precizări de ordin general, referitoare la amenda judiciară și trecerea în revistă a temeiurilor și ordinii procesuale de aplicare a ei [36, p. 39-42].

În rezultatul cercetării complexe a temei tezei, a fost soluționată **problema științifică de importanță majoră**, care rezidă în analiza și reevaluarea teoriei și practicii ocrotirii procesual-penale a proprietății, *fapt care a contribuit* la edificarea unui fundament teoretico-metodologic necesar pentru eficientizarea politicii procesual-penale în domeniul protecției proprietății, permițând *optimizarea* doctrinei procesual-penale în acest domeniu.

Problema științifică importantă a fost demonstrată prin **concluziile** elaborate în baza ipotezei de cercetare, după cum urmează :

1. Prin **ocrotire procesual-penală a proprietății** avem în vedere totalitatea măsurilor reglementate de normele de drept constituțional, civil și de drept procesual penal prin care este asigurat un just echilibru între interesele legitime ale persoanei fizice sau juridice căreia prin infracțiune i-a fost cauzat un prejudiciu material sau moral, statului, pe de o parte și, pe de alta - ale acuzatului și părții civilmente responsabile privitor la obiectul protecției și a limitelor acesteia. (*A se vedea: Capitolul 1, Subcapitolul 1.3.*)
2. **Printre formele legale de influențare a comportamentului participanților la procesul penal, în vederea atingerii scopului procesului penal reglementat la art. 1 alin. (2) CPP, se prezintă măsurile: sechestrului, amenzii judiciare, liberării provizorii pe cauțiune și ridicării de obiecte și documente.** Punerea sub sechestru este o măsură de constrângere cu caracter real care urmărește scopul asigurării executării sentinței în latura încasărilor patrimoniale: acțiunea civilă, pedeapsa amenzii penale și eventuala confiscare specială sau confiscarea extinsă a bunurilor rezultate din infracțiune. Instituirea

sechestrului asupra bunurilor poate fi aplicată de către organul de urmărire penală sau de către instanța numai în cazurile în care există o bănuială rezonabilă că bunurile urmărite vor fi tănuite, deteriorate sau cheltuite și dacă: 1) a fost începută urmărirea penală; 2) există date rezonabile privind presupunerea că bănuitul, învinuitul, inculpatul sau alte persoane pot tănui, deteriora, sau cheltui bunurile urmărite; 3) a fost înaintată acțiunea civilă, sau există unul din bunurile prevăzute de art. 106 alin. (2) și 106¹ CP, fie pentru infracțiunea săvârșită legea să prevadă pedeapsa amenzii; 4) făptuitorul sau partea civilmente responsabilă să dețină bunuri pasibile urmăririi. În Codul de procedură penală al Republicii Moldova lipsește prevederea expresă a posibilității de întocmire a actului de punere a bunurilor sub sechestru cu participarea apărătorului și a avocatului-reprezentant al persoanei a cărei avere este sechestrată. Enumerarea și stabilirea categoriilor de bunuri asupra cărora nu poate fi aplicat sechestrul contribuie la asigurarea garanției păstrării după debitor și a persoanelor aflate la întreținerea acestuia a bunurilor care le sunt necesare pentru existența corespunzătoare și continuarea activităților cotidiene și profesionale. (*A se vedea: Capitolul 2, Subcapitolul 2.1.*).

3. **Amenda judiciară este o măsură de influență aplicată de instanța de judecată sau judecătorul de instrucție, cu ocazia săvârșirii abaterii în cursul procesului penal, având un caracter legal, de constrângere, pecuniar, personal și individual.** Aplicarea amenzii judiciare nu înlătură răspunderea penală, dacă fapta constituie infracțiune. Amenda reprezintă o restrângere a drepturilor patrimoniale, care se manifestă în reducerea patrimoniului. Amenda judiciară se distinge de amenda contravențională și de amenda penală prin faptul că se aplică unei categorii restrânse de persoane, respectiv celor care au atribuții în desfășurarea procesului penal, precum și celor care sunt implicate sau participă la procesul penal. (*A se vedea: Capitolul 2, Subcapitolul 2.2.*)
4. **Cauțiunea reprezintă valori care garantează participarea învinuitului sau a inculpatului la procesul penal și respectarea de către aceștea a obligațiilor impuse.** Obiectul cauțiunii în procesul penal trebuie să fie exprimat în bunuri care nu crează dificultăți în circulație și în evidență, sunt destul de prețioase pentru prevenit, constituie în exclusivitate proprietatea titularilor cauțiunii în materie penală și exclude situații ce împiedică transmiterea drepturilor de proprietate către stat în cazul revocării inițiale ca urmare a purtării neadecvate a prevenitelui. Organul de urmărire penală ori instanța de judecată, de îndată ce constată că obiectul sau înscrisul nu corespunde cerințelor de relevanță și utilitate a probei, îl restituie persoanei de la care a fost ridicat. Împotriva măsurii de ridicare silită a obiectelor sau înscrisurilor sau a modului de aducere la

îndeplinire a acesteia se poate face plângere de către orice persoană interesată, aplicându-se dispozițiile art. 298 - 299² și art. 313 CPP. (*A se vedea: Capitolul 2, Subcapitolul 2.3.*)

5. **Acțiunea civilă exercitată în procesul penal este o acțiune juridică de drept civil, devenind o acțiune civilă cu anumite particularități, cât timp este soluționată în procesul penal.** Întrucât poate fi exercitată doar alături de latura penală, ea poartă un caracter accesoriu. Pentru ca acțiunea civilă să poată fi exercitată în procesul penal, trebuie să se constate îndeplinirea cumulativă a următoarelor condiții: infracțiunea trebuie să fi cauzat un prejudiciu material sau unul moral; între fapta prejudicibilă săvârșită și prejudiciul survenit să existe legătură de cauzalitate; prejudiciul să fie cert; prejudiciul să nu fi fost reparat; să existe manifestarea de voință din partea victimei pentru a fi repus în drepturile lezate; soluționarea acțiunii civile în procesul penal să nu determine depășirea duratei rezonabile a acestuia. Acțiunea civilă poate fi înaintată de următorii subiecți: 1) persoana fizică (reprezentantul acesteia); 2) persoana juridică (reprezentantul acesteia); 3) procurorul – în interesele statului; 4) Agenția de Recuperare a Bunurilor Infracționale - în interesele statului și ale persoanelor juridice de drept public. Acțiunea civilă în procesul penal poate fi înaintată din momentul sesizării organului de urmărire penală și până la terminarea cercetării judecătorești. Persoana care a suportat un prejudiciu de pe urma infracțiunii trebuie să solicite calitatea de parte civilă. Sarcina probei acțiunii civile este impusă solicitantului, cu excepția cazului când mărimea daunei influențează asupra încadrării juridice a faptei prejudiciabile. Acțiunea civilă se depune obligatoriu în scris și este anexată la materialele cauzei. Dacă acțiunea civilă a fost exercitată în procesul penal, instanța, rezolvând latura penală, prin aceeași sentință se pronunță și asupra acțiunii civile. Judecând latura civilă instanța poate: să o admită integral sau parțial, să o respingă. În cazuri excepționale când, pentru a stabili exact suma despăgubirilor convenite părții civile ar trebui să fie amânată judecarea cauzei, instanța poate să admită în principiu acțiunea civilă, urmând ca asupra cuantumului despăgubirilor convenite să hotărască instanța civilă. Acest lucru este posibil doar atunci când încadrarea juridică a faptei prejudiciabile, stabilirea formei vinovăției, a modalității și mărimii pedepsei penale aplicate inculpatului nu sunt condiționate de răspunderea civilă a acestuia. Partea civilă poate retrage acțiunea, ceea ce presupune renunțarea la pretenții. Manifestarea de voință exprimată este irevocabilă și are efectele unei renunțări la drept, de aceea, partea nu va mai putea exercita acțiunea civilă cu privire la aceleași pretenții, nici în cursul procesului penal, dacă renunțarea a avut loc anterior începerii cercetării judecătorești, nici separat, în fața instanței civile, indiferent de modul în care se soluționează procesul penal. (*A se vedea: Capitolul 3, Subcapitolele 3.1-3.3.*)

Descrierea contribuțiilor personale cu sublinierea semnificației teoretice și valorii practice a acestora. *Contribuțiile personale* se exprimă în cercetarea temeinică și complexă a instituției ocrotirii procesual penale a proprietății examinată în calitate de element fundamental al realizării obiectivelor procesului penal. Unei analize multiaspectuale este supus mecanismul aplicării sechestrului pe bunuri și al acțiunii civile în procesul penal, sunt examinate în mod complex aspectele procesuale ale acestor pârghii de ocrotire a proprietății atât în cadrul etapelor prejudiciare, cât și al celor judiciare, cu luarea în calcul a practicii din domeniu. S-a pus accentul și pe necesitatea de a redeplasa activitatea organelor judiciare de pe vectorul exclusiv al căilor de descoperire a faptelor infracționale pe cel al activității complexe și eficiente în vederea apărării drepturilor și intereselor legitime ale persoanelor care au avut de suferit de pe urma faptelor infracționale. În conținutul tezei de doctorat își fac loc propuneri cu o evidentă noutate și originalitate științifică în sensul perfecționării anumitor norme de drept procesual penal. De asemenea, doctorandul a justificat propunerile de *lege ferenda*, materializate în baza propriilor cercetări și concluzii teoretice, precum și propunerile în sensul perfecționării activității procesual penale. Autorul, pentru prima dată în Republica Moldova, a cercetat conținutul și practica aplicării nivelurilor legislației procesual-penale cu privire la punerea sechestrului pe bunuri și la acțiunea civilă în procesul penal. De către autor a fost formulată noțiunea categoriei de *ocrotire procesual-penală a proprietății*. În teza de doctorat sunt invocate și argumente întru susținerea anumitor idei și concluzii teoretice ale altor savanți, și dimpotrivă, unele dintre acestea sunt supuse criticilor.

Noutatea și originalitatea științifică a lucrării constă și în faptul că au fost examinate aspectele teoretice și științifico-practice ale aplicării sechestrului pe bunuri și ale înaintării, examinării și soluționării acțiunii civile în procesul penal. Examinarea aspectelor acestui subiect deocamdată insuficient studiate, i-au permis doctorandului să formuleze anumite concluzii, care poartă în mare parte un caracter de noutate și originalitate substanțială și care sunt importante atât pentru dezvoltarea anumitor instituții procesual penale, cât și pentru perfecționarea activității practice a organelor judiciare. În acest fel, cercetarea întreprinsă corespunde criteriilor de noutății și originalitate științifică, reprezentând o continuitate a abordării teoriei ocrotirii procesual-penale a proprietății.

Baza legală și empirică a studiului este formată din: a) normele prevăzute la art. 126-132, 190, 192-196, 201-210, 219-226, 227-228 CPP RM; b) normele de procedură civilă relevante pentru conținutul și forma acțiunii civile în procesul penal; c) practica judiciară în materia aplicării sechestrului, liberării provizorii pe cauțiune, aplicare a amenzii judiciare, examinării și soluționării acțiunii civile în procesul penal; d) reglementările procesual penale ale unor

state străine în materia aplicării sechestrului, liberării provizorii pe cauțiune, aplicare a amenzii judiciare, examinării și soluționării acțiunii civile în procesul penal.

Baza științifică a studiului este formată din lucrările autorilor autohtoni, cât și ale celor din alte state. În cadrul tezei de doctorat au fost folosite date empirice puse la dispoziție de către Secția de Urmărire Penală a Inspectoratului de Poliție Bălți, Procuratura mun. Bălți, Procuratura Anticorupție „Nord”, Judecătoria mun. Bălți și Curtea de Apel Bălți.

Semnificația teoretică a tezei constă în faptul că rezultatele obținute sunt pertinente sub aspect teoretic pe segmentul esenței, temeiurilor, limitelor aplicării instituției punerii sub sechestru a bunurilor în procesul penal; subiectele investigate sunt expuse complex, cu reflectarea conținutului lor în aspect istoric, juridico-organizațional, teoretic și metodologic; teza de doctorat lărgeste și amplifică cunoștințele în știința procesului penal cu referire la instituția punerii bunurilor sub sechestru, cunoștințe care pot fi utilizate în cercetările ulterioare ale acestei probleme. De asemenea, rezultatele studiului efectuat amplifică și lărgesc cunoștințele și în latura acțiunii civile în procesul penal. Autorul își focusează interesul științific asupra soluționării problemelor actuale de bază ale acțiunii civile în procesul penal, asupra esenței acțiunii civile. Specificul înaintării, examinării și soluționării acțiunii civile în procesul penal este redat prin prisma legislației procesual penale a Republicii Moldova și a altor state, în baza literaturii de specialitate, precum și a practicii de urmărire penală și judiciare.

Valoarea practică a tezei. Este determinată de faptul că rezultatele cercetării sunt direcționate spre perfecționarea legislației și a activității de aplicare a normelor de drept. Acestea pot fi utilizate în activitatea de cercetare științifică și în procesul didactic. De asemenea, valoarea aplicativă a lucrării se manifestă și în următoarele aspecte: 1) propunerile concrete ale autorului în privința perfecționării normelor de drept procesual penal pot fi realizate în cadrul activității de elaborare a reglementărilor procesual penale; 2) recomandările practice, expuse în cadrul lucrării, pot fi de un real folos pentru reprezentanții organelor de urmărire penală și judecători în sensul aplicării corecte și uniforme a normelor de drept procesual penal; 3) materialele tezei de doctorat pot fi utilizate de către studenți și corpul profesoral al instituțiilor de învățământ cu profil juridic în procesul de studiere-predare a temelor corespunzătoare din cadrul dreptului procesual penal.

Date privind aprobarea rezultatelor. Concepțiile și concluziile de bază ale acestei teze de doctorat au fost puse în discuție la ședințele Catedrei Drept procesual penal și Criminalistică, ulterior ale Departamentului Drept Procedural a Universității de Stat din Moldova. Rezultatele investigațiilor științifice au fost reflectate în 9 publicații ale autorului în reviste de specialitate din țară și în rezumate ale comunicărilor prezentate la conferințele

științifice naționale și internaționale. Totodată, mai multe idei ce reprezintă rezultatele investigațiilor au fost prezentate și discutate în cadrul diferitelor manifestări științifice și științifico-practice. Unele viziuni reflectate în teză au fost expuse în cadrul Conferinței științifice naționale cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare” (Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, 10-11 noiembrie 2015).

Indicarea limitelor rezultatelor obținute, cu stabilirea problemelor rămase nerezolvate. Limitele rezultatelor obținute se rezumă la: a) realizarea temeinică a unei cercetări a mecanismului actual de ocrotire procesual-penală a proprietății prin relevarea temeiurilor și a condițiilor legale de: aplicare a sechestrului asupra bunurilor și de contestare a acestuia; înaintare și rezolvare a acțiunii civile; aplicare și contestare a amenzii judiciare și a altor măsuri prin care s-ar putea aduce atingerea dreptului de proprietate; b) analiza empirică a mecanismului de ocrotire procesual-penală a proprietății, în temeiul jurisprudenței instanțelor naționale și CtEDO; c) durata studiilor de doctorat (2012 – 2016).

Au rămas nerezolvate aspecte mai puțin relevante subiectului cercetat referitoare la activitatea detaliată a Agenției de recuperare a bunurilor infracționale și a procedurii de reparare a daunelor cauate prin acțiuni ilegale ale organelor de urmărire penală, procuratură și a instanțelor de judecată, fapt determinat de necesitatea respectării cerințelor sub aspect de volum al lucrării de doctorat.

Recomandări de lege ferenda:

1. Expunerea pct. 13) din alin. (2) al art. 57 CPP al RM în următoarea redacție: *„întreprinde măsuri, prevăzute de lege, pentru asigurarea recuperării prejudiciului cauzat prin infracțiune, pentru stabilirea obiectelor și documentelor ce au importanță pentru cauza penală, inclusiv a averii care urmează a fi pusă sub sechestru”*.

2. Înlocuirea în textul art. 59 alin. (1) CPP al RM a sintagmei *„căreia i s-a cauzat prin infracțiune...”* cu propoziția *„în situația prezenței temeiurilor de a presupune că prin infracțiune i s-a cauzat...”*.

3. De asemenea, este oportună completarea art. 209 CPP cu alin. (1¹), în următoarea redacție: *„Depunerea recursului împotriva încheierii instanței de judecată prin care se soluționează chestiunea aplicării sechestrului nu suspendă examinarea cauzei în fond. Pentru judecarea recursului, instanței de recurs i se expediază copiile actelor relevante din dosar, certificate de instanța care a emis încheierea respectivă”*.

4. La fel, pentru aducerea altor norme de procedură penală în concordanță cu redacția propusă a art. 209 CPP, urmează să fie completat și art. 437 alin. (1) pct. 3¹) CPP cu sintagma *„încheierile prin care se soluționează chestiunea aplicării sechestrului de către instanța de judecată”*.

5. După alineatul (6) din art.201 CPP se propune introducerea alineatului (6¹) cu următorul conținut: *„Persoana sancționată prin încheiere judecătorească cu amenda judiciară poate depune în aceeași instanță cerere de reexaminare a încheierii în vederea anulării ori reducerii amenzii. Cererea se depune în termen de 15 zile de la data emiterii încheierii de sancționare sau de la data comunicării ei”*.

Alineatele (7) și (8) vor avea următorul conținut:

„(7) Încheierea judecătorului de instrucție prin care s-a aplicat amenda judiciară sau s-a examinat cererea cu privire la anularea sau reducerea amenzii judiciare poate fi atacată cu recurs în instanța ierarhic superioară în termen de 3 zile de către persoana în privința căreia a fost aplicată amenda. Recursul se examinează în condițiile art. 311 și 312 din CPP.

(8) Încheierea instanței de judecată prin care s-a aplicat amenda judiciară sau s-a examinat cererea cu privire la anularea sau reducerea amenzii judiciare poate fi atacată cu recurs”.

7. Înlocuirea sintagmei de la art. 205 alin. (2) CPP RM „prin rezoluție” cu sintagma „prin încheiere motivată”.

8. Completarea art. 221 CPP RM cu alineatul (2¹), acesta având următorul conținut: *„Acțiunea civilă în interesul persoanelor minore, al persoanelor lipsite de capacitatea de exercițiu sau limitate în aceasta în conformitate cu prevederile legii procesual civile ori al persoanelor care din anumite motive nu-și pot apăra de sine stătător drepturile și interesele legitime, poate fi înaintată de către reprezentantul legal al acestora”*.

De asemenea, este oportună completarea art. 221 CPP al RM cu un nou alineat - (4²), cu următorul conținut *„Agenția de Recuperare a Bunurilor Infracționale are dreptul, în scopul realizării atribuțiilor sale, să înainteze acțiuni civile în interesele statului, ale persoanelor juridice de drept public”*.

Sugestii privind potențialele direcții viitoare de cercetare legate de tema abordată: În baza rezultatelor materializate în cadrul acestei teze de doctorat sunt identificate, trasate și direcțiile unor cercetări de perspectivă, la care se atribuie:

- 1) cercetarea instituției acțiunii civile, a sechestrului pe bunuri și amenzii judiciare în latura dreptului procesual penal comparat;
- 2) evidențierea specificului soluționării problemei privind octotirea procesual penală a proprietății în legislația altor state;
- 3) aplicarea cunoștințelor teoretice, care se conțin în teza de doctorat, în activitatea practică a organelor judiciare;
- 4) studierea evoluției mecanismului ocrotirii procesual-penale a proprietății.

BIBLIOGRAFIE

1. **ABABEI, E.** Cu privire la scopul aplicării sechestrului asupra bunurilor în procesul penal. În: *Revista Institutului Național de Justiție*. 2015, nr. 4 (35), pp. 50-54. ISSN 1857-2405.
2. **ABABEI, E.** Reflecții asupra conceptului de acțiune civilă în procesul penal. În: *Revista Institutului Național de Justiție*, 2016, nr. 1 (36), pp. 40-49. ISSN 1857-2405.
3. **ABABEI, E.** Condițiile, forma și procedura de înaintare a acțiunii civile în procesul penal. În: *Buletinul Științific al Universității de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul*. 2016, nr. 2(4), pp. 163-175. ISSN 2345-1858.
4. **ABABEI, E.** Garanțiile drepturilor persoanelor interesate în cazul aplicării sechestrului în procesul penal. În: *Integrare prin cercetare și inovare: Conf. șt. naț. cu particip. intern.: Rezumate ale comunicărilor.*, 8-9 noiem. 2018. Științe juridice. Chișinău, 2018, pp. 333-336. ISBN 978-9975-142-50-2.
5. **ABABEI, E.** Soluțiile instanței în raport cu acțiunea civilă examinată în cadrul procesului penal. În: *Revista științifică a USM Studia Universitatis Moldaviae*, 2019, 17 p. (transmis spre publicare). ISSN 1814-3199.
6. **ANTONIU, G., VOLONCIU, N., ZAHARIA, N.** *Dicționar de procedură penală*. București: Ed. Științifică și Enciclopedică, 1988. 276 p.
7. **ARAMĂ, E., COPTILEȚ, V.** *Istoria dreptului românesc*. Chișinău: Cartea Juridică, 2012. 312 p. ISBN 978-9975-53-129-0.
8. **BAIEȘ, S., BĂIEȘU, A., CEBOTARI, V. et.al.** *Drept civil. Drepturile reale. Teoria generală a obligațiilor*. Chișinău: Cartier Juridic, 2005. Vol. II. 528 p. ISBN 9975-78-428-3.
9. **BÎRSAN, C., GĂIȚĂ, M., PIVNICERU, M-M.** *Drepturile reale*. Iași: Institutul European, 1997. 227 p. ISBN 973-586-042-2.
10. **BÎRSAN, C.** *Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Comentariu pe articole. Drepturi și libertăți*. București: Ed. C. H. BECK, 2005. Vol. I. 1273 p. ISBN 973-655-573-9.
11. **BOTNARU, S., ȘAVGA, A., GROSU, V. et. al.** *Drept penal. Partea generală*. Chișinău: Cartier Juridic., 2005. Vol. I. 624 p. ISBN 9975-79-329-0.
12. **BRÎNZĂ, S.** Proprietatea ca obiect al ocrotirii penale: aspecte introductive. În: *Revista Națională de Drept*. 2002, nr. 8, pp. 4-11. ISSN 1811-0770.
13. **BUGUȚA, E.** Obiectul acțiunii civile în procesul penal. În: *Legea și Viața*, 2013, nr. 12, pp. 21-25. ISSN 1810-309X.
14. **BULEA, Marius.** Modalități de soluționare a acțiunii civile în cazul abuzului de încredere săvârșit prin dispunere pe nedrept. În: *Dreptul*. 2002, An. XIII, nr. 9, pp. 98-103. ISSN

- 1018-0435.
15. BUNECI, P. *Drept procesual penal: Partea Generală*. București: Ed. Fundației România de Măine, 2003. 271 p. ISBN 973-582-661-5.
 16. BUNECI, P. *Partea responsabilă civilmente în procesul penal*. București: Ed. Fundației România, 2006. 134 p. ISBN 973-582-573-2.
 17. CARSS-FRISK, M. *Dreptul de proprietate: Ghid privind punerea în aplicare a artocoulului 1 al Protocolului nr. 1 din Convenția Europeană pentru Drepturile Omului*. Consiliul Europei. Chișinău, 2003. 52 p.
 18. *Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene*. Nisa, 7 dec. 2000 [on-line]. Disponibil: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/f4b00b40-f3d6-4b3f-87dd-2fc3cdc08101/language-ro>
 19. *Cauza penală nr. 2014041255*, Procuratura mun. Bălți.
 20. *Cauza penală nr. 2015040245*, Inspectoratul de Poliție Bălți, Secția de Urmărire Penală.
 21. CERNEA, E., MOLCUȚ, E.. *Istoria statului și dreptului românesc*. București: Casa de Editură și Presă „ȘANSA” SRL, 1998. 279 p. ISBN 973-9167-83-7.
 22. CETERCHI, I. *Istoria dreptului românesc: În 3 vol.* București: Ed. Academiei Republicii Socialiste România, 1984. Vol. II. P. I. 440 p.
 23. CETERCHI, I. *Istoria dreptului românesc: În 3 vol.* București: Ed. Academiei Republicii Socialiste România, 1987. Vol. II. P. II. 501 p.
 24. CIOBANU, V. M. *Tratat teoretic și practic de procedură civilă*. București: Ed. Național, 1996. Vol. I. Teorie generală. 509 p. ISBN 973-97574-1-3.
 25. CIOBANU, V. M., BOROI, G., BRICIU, T. G. *Drept procesual civil: Curs selectiv: Teste grilă*. București: Ed. C. H. BECK, 2011. 614 p. ISBN 978-973-115-889-1.
 26. *Codul fiscal al Republicii Moldova*: Republicat Monitorul Oficial al R. Moldova. Ediție Specială 08.02.2007, pagina 4: În conformitate cu ultimele modificări și completări din Monitorul Oficial al Republicii Moldova: Actualizat la 01.09.2015. Chișinău: Farmec-Lux, 2015. 221 p. ISBN 978-9975-3050-4-4.
 27. *Codul civil al Republicii Moldova*: Publicat: 22.06.2002 în Monitorul Oficial al R. Moldova Nr. 82-86 art. Nr:661: în conformitate cu ultimile modificări și completări din Monitorul Oficial al Republicii Moldova: Actualizat la 01.03.2018. Chișinău: Farmec-Lux, 2018. 320 p., ISBN 978-9975-104-55-5.
 28. *Codul de procedură civilă al Republicii Moldova*: Publicat: 12.06.2003 în Monitorul Oficial Nr. 111-115, art. Nr. 451: În conformitate cu ultimile modificări și completări din Monitorul Oficial al Republicii Moldova: Actualizat la 01.02.2018. Chișinău: Farmec-Lux, 2018. 160 p., ISBN 978-9975-104-59-3.

29. *Codul de executare al Republicii Moldova*: Publicat: 05.11.2010 în Monitorul Oficial Nr. 214-220 art. Nr: 704: În conformitate cu ultimele modificări și completări din Monitorul oficial al Republicii Moldova: Actualizat la 30.03.2016. Chișinău: Fermec Lux, 2016. – 127 p. – ISBN 978-9975-3117-6-2.
30. *Codul penal al Republicii Moldova*: Publicat 14.04.2009 în Monitorul Oficial al R. Moldova Nr. 72-74 art. Nr 195: În conformitate cu ultimele modificări și completări din Monitorul Oficial al R. Moldova. Actualizat la 16.02.2018. Chișinău: Farmec-Lux, 2018. 160 p. ISBN978-9975-104-54-8.
31. *Codul de procedură penală al Republicii Moldova*: Publicat: 05.11.2013 în Monitorul Oficial al R. Moldova: În conformitate cu ultimile modificări și completări din Monitorul Oficial al R. Moldova: Actualizat la 04.04.2017. Chișinău: Farmec-Lux, 2017. 256 p. ISBN978-9975-104-60-9.
32. *Codul de procedură penală: comentariu pe articole: art. 1-603*. Coord. M. Udriou București: Ed. C.H. Beck, 2015. 1691 p. ISBN 978-606-18-0409-2.
33. COJOCARI, G. Restricții privind sechestrarea bunurilor de către organul fiscal, stabilite de Titlul V al Codului fiscal. În: *Contabilitate și audit*. 2003, nr. 2, pp. 66-67.
34. *Comentariul Codului civil al Republicii Moldova*. Coord.: M. BURUIANĂ, A. BĂIEȘU, S. BAEȘ. Chișinău: ARC, 2005. Vol. I. 816 p. ISBN 978-9975-78-446-5.
35. *Constituția Republicii Moldova*: adoptată de Parlament la 29 iulie 1994 intrată în vigoare la 27 august 1994; Declarația de independență a Republicii Moldova: adoptată de Parlament la 27 august 1991 intrată în vigoare la 27 august 1991. Chișinău: Alphabet Publishing, 2018. 80 p. ISBN978-9975-3252-3-3.
36. *Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale* din 04 noiembrie 1950. Semnată de către Republica Moldova la 13 iulie 1995, Ratificată prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.1298-XIII din 24 iulie 1999 [on-line] [citat 31 mai 2018]. Disponibil: <http://lex.justice.md/md/285802/>
37. *Convenția Internațională a ONU privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială*, adoptată prin Rezoluția 2106 (XX) din 21 decembrie 1965, intrată în vigoare la 4 ianuarie 1969. Intrată în vigoare la 4 ianuarie 1969. Ratificată prin Hotărârea Parlamentului nr.707-XII din 10.09.91, în vigoare pentru Republica Moldova din 25 februarie 1993 [on-line] [citat 31 mai 2018]. Disponibil: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=356346>
38. *Convenția Consiliului Europei privind spălarea, descoperirea, sechestrarea și confiscarea produselor infracțiunii* din 16 mai 2005 [on-line] [citat 31 mai 2018]. Disponibil: <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/77316>

39. COVALENCO, E., DOLEA, I. Examinarea acțiunii civile în procesul penal. În: *Manualul judecătorului pentru cauze penale*. Chișinău, 2013, pp. 334-352. ISBN 978-9975-53-231-0.
40. CRIȘU, E. D., CRIȘU, Șt. *Cereri penale în justiție*. Curtea de Argeș: Ed. Argessis, 1999. 392 p.
41. CRUGLIȚCHI, T. Regimul juridic al amenzilor judiciare. În: *Legea și Viața*. 2009, nr. 6, pp. 56-58. ISSN 1810-309X.
42. *Decizia-cadru a Consiliului European privind statutul victimelor în procesele penale*, nr. 220/JAI din 15 martie 2001 [on-line] [citat 31 mai 2018]. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32001F0220&from=RO>
43. *Decizia Colegiului Penal al Curții Supreme de Justiție*, din 11 iunie 2013, Dosarul nr. 1r-5/13.
44. *Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Bălți* din 06 mai 2015, dosarul 1r-361/15.
45. *Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Bălți* din 02 septembrie 2015, dosarul nr.1a-853/15.
46. *Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Bălți* din 18 noiembrie 2015, dosarul nr.1r-759/2015.
47. *Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Bălți* din 16 decembrie 2015, dosarul nr. 1a-910/2015.
48. *Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Bălți* din 12 decembrie 2018, dosarul nr. 1a-629/2018.
49. *Decizia nr. 91 din 27.07.2018 de inadmisibilitate a sesizării nr. 107g/2018 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 204 alin. (1) din Codul de procedură penală (aplicarea sechestrului în cauze penale) (Sesizarea 107g/2018-07-24)*.
<http://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=decizii&docid=512&l=ro>
50. *Decizia Curții Constituționale a României* nr. 594 din 01.10.2015, dosarul nr. 269D/2015.
<https://www.ccr.ro/ccrSearch/MainSearch/SearchForm.aspx>
51. *Declarația universală a drepturilor omului: demnitate și dreptate pentru toți*: Ed. jubiliară, 1948-2008. Chișinău, 2008. 15 p. ISBN 978-9975-4002-4-4.
52. *Declarația cu privire la principiile justiției față de victimele infracțiunilor și abuzului de putere*. Adoptată de către Adunarea Generală a ONU la 29 noiembrie 1985 prin Rezoluția 40/34 [on-line] [citat 31 mai 2018]. Disponibil: <http://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r034.htm>
53. DELEANU, I. *Tratat de procedură civilă*. Arad: Ed. Servo-Sat, 2000. Vol. I. 472 p. ISBN973-9442-19-6.

54. *Directiva Consiliului European 2004/80/EC „Cu privire la despăgubirea victimelor infracțiunilor violente”* din 20 aprilie 2004 [on-line] [citat 31 mai 2018]. Disponibil: <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32004L0080&from=RO>
55. DIȚĂ, C. Aspecte referitoare la promovarea acțiunii civile în fața instanței penale de către societatea de asigurare subrogată în drepturile asiguratului. În: *Dreptul*. 2004, An. XV, nr. 8/2004, pp. 171-174. ISSN 1018-0435.
56. DOLEA, I., ROMAN, D., SEDLEȚCHI, I. et al. *Drept procesual penal*. Chișinău: Cartier Juridic, 2005. 960 p. ISBN 9975-79-343-6.
57. DOLEA, I., ROMAN, D., SEDLEȚCHI, Iu. et al. *Codul de Procedură Penală: Comentariu*. Chișinău: Cartierul Juridic, 2005. 768 p. ISBN 9975-79-373-8.
58. DOLEA, I. *Codul de procedură penală al Republicii Moldova: (Comentariu aplicativ): Textul cu modificările legislative operate până la 1 septembrie 2016 / Igor Dolea*. Chișinău: Cartea Juridică, 2016. 1172 p. ISBN 978-9975-3111-3-7.
59. DOLTU, I., TOMA, D.. Sechestrul penal, inscripția ipotecară și poprirea. Contestarea acestor măsuri asiguratorii. În: *Dreptul*. 2005, An. XVI, nr. 1, pp. 219-228. ISSN 1018-0435.
60. DONGOROZ, V. et al. *Explicații teoretice ale Codului de procedură penală român. Partea generală*. București: Ed. Academiei Române, 1975. Vol. I. 434 p.
61. DONGOROZ, V. et al. *Explicații teoretice ale Codului de procedură penală român. Partea generală*. București: Ed. Academiei Române ; ALL BECK, 2003. Vol. V. 419 p. ISBN 973-27-0931-6.
62. FLORESCU, D. et al. *Executarea silită. Reglementare, doctrină, jurisprudență*. București: Ed. C. H. BECK, 2006. 600 p. ISBN 973-655-873-8.
63. GÎRBULEȚ, I. Vânzarea la licitație publică a bunurilor imobile sechestrate în cadrul procesului penal. În: *Revista română de executare silită*. 2010, nr. 1, pp. 13-19. ISSN 1584-8892.
64. GRIGA, I. *Drept procesual penal. Partea generală*. București: Ed. Universul Juridic, 2016. 314 p. ISBN 978-606-673-943-6.
65. GURSCHI, C., ROMAN, D. Dreptul de proprietate. În: *Manualul judecătorului pentru cauze penale*. Chișinău, 2013, pp. 221-240. ISBN 978-9975-53-231-0.
66. GUSTI, D. et al. *Enciclopedia României*. București, 1938. Vol. I. Statul. 1052 p.
67. HEROVANU, E. *Tratat teoretic și practic de procedură civilă*. Iași, 1926. Vol. I. 340 p.
68. Hotărârea CtEDO în cauza *Bonnechaux vs Elveția*, din 5 decembrie 1979, nr. 8224/78, par. 74. Strasbourg: Council of Europe, 1980. 63 p. Disponibil:

- <http://jurisprudentaCoEDO.com>
69. Hotărârea CtEDO privind cauza *Sporrong și Lonroth contra Suediei* nr. 7151/75, Strasburg, 23 Septembrie 1982 [on-line] [citată 5 mai 2018]. Disponibil: <https://jurisprudentacedo.com/Sporrong-si-Lonroth-contra-Suedia-Protejarea-proprietatii-Norme-aplicabile.html>
70. Hotărârea CtEDO privind cauza *James și alții contra Marii Britanii* nr. 8793/79, Strasburg, 22 februarie 1986 [on-line] [citată 12 mai 2018]. Disponibil: <https://jurisprudentacedo.com/James-si-altii-contra-Marea-Britanie-Privarea-de-proprietate-Conditii-justificative.html>
71. Hotărârea CtEDO în cauza *Lithgow și alții contra Marii Britanii*, nr. 9405/81, Strasbourg, 8 iulie 1986 [on-line] [citată 12 mai 2018]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-57526>
72. Hotărârea CtEDO în cauza *S. contra Marii Britanii*, nr. 11716/85, Strasbourg, 1986 [on-line] [citată 14 mai 2018]. Disponibil: <http://jurisprudentaCoEDO.com>
73. Hotărârea CtEDO privind cauza *AGOSI vs Marea Britanie*, nr. 9118/80, Strasbourg, 24 Octombrie 1986 [on-line] [citată 17 mai 2018]. Disponibil: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806ebc9d>
74. Hotărârea CtEDO privind cauza *Raimondo vs Italia*, nr. 12954/87, Strasbourg, 22 februarie 1994 [on-line] [citată 11 mai 2018]. Disponibil: <https://jurisprudentaCoEDO.com/RAIMONDO-c.-ITALIEI-%E2%80%94Aplicarea-unor-masuri-de-preventie-unui-presupus-mafiot.html>
75. Hotărârea CtEDO privind cauza *Air Canada vs Marea Britanie* nr. 9/1994/456/537, Strasbourg, 5 mai 1995 [on-line] [citată 21 aprilie 2018]. Disponibil: http://www.hr-dp.org/files/2013/09/07/CASE_OF_AIR_CANADA_v._THE_UNITED_KINGDOM.pdf
76. Hotărârea CtEDO în cauza *Iwanczuk vs. Polonia* nr. 25196/94, par. 69-70, Strasbourg, 15 noiembrie 2001 [on-line] [citată 16 mai 2018]. Disponibil: <http://www.refworld.org/cases.ECHR.3fe6fe164.html>
77. Hotărârea CtEDO în cauza *Ernst și alții contra Belgia* nr. 33400/96, Strasbourg, 15 iulie 2003 [on-line] [citată 27 mai 2018]. Disponibil: <https://jurisprudentacedo.com/Ernst-si-altii-contra-Belgia-Identificarea-sursei-jurnalistiche.-Perchezitii.-Proportionalitate.html>
78. Hotărârea CtEDO în cauza *Panteleyenko vs Ucraina* nr. 11901/02, par. 51, 53, Strasbourg, 29 iunie 2006 [on-line] [citată 7 iunie 2018]. Disponibil: <http://www.globalhealthrights.org/health-topics/mental-health/panteleyenko-v-ukraine/>
79. Hotărârea CtEDO în cauza *Saccocia vs Austria*, nr. 69917/01, Strasbourg, 05 iulie 2007

- [on-line] [citat 17 mai 2018]. Disponibil: <https://jurisprudentaCoEDO.com/Saccoccia-c.-Austria-Aplicabilitatea-art.-6-la-proceduri-de-aplicare-a-sechestrului.html>
80. Hotărârea CtEDO în cauza *Silikiene contra Lituaniei* nr. 20496/02, Strasburg, 10 iulie 2012 [on-line] [citat 24 mai 2018]. Disponibil: <http://www.bailii.org/eu/cases/ECHR/2012/618.html>
81. *Hotărârea Curții Constituționale nr. 6 din 16.04.2015 privind controlul constituționalității unor prevederi din Codul Penal și Codul de Procedură Penală (confiscarea extinsă și îmbogățirea ilicită)* [on-line] [citat 14 mai 2018]. Disponibil: <http://www.constcourt.md/ccdocview.php?l=ro&tip=hotariri&docid=533>
82. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție „Cu privire la practica aplicării de către instanțele judecătorești a legislației materiale despre incasarea prejudiciului cauzat prin vătămare a integrității corporale sau altă vătămare a sănătății ori prin deces” nr. 6 din 04.07.2005. Modificată prin Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr. 10 din 22.11.2008. [on-line] [citat 31 mai 2018]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=321
83. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la sentința judecătorească” nr. 5 din 19.06.2006. [on-line] [citat 31 mai 2018]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=152
84. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la aplicarea de către instanțele de judecată a legislației de reglementează repararea prejudiciului moral, nr. 9, din 09.10.2006. În: *Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova*. 2007, nr. 2, p. 19 (Abrogată).
85. HURUBĂ, E. *Noțiuni de executare silită*. București: Universul Juridic, 2010. 216 p. ISBN 978-973-127-371-6.
86. IONESCU DOLJ, I. *Curs de procedură penală română*. București: Ed. Socec, 1937. 595 p.
87. *Încheierea Judecătoriei mun. Bălți* din 14.09.2015 în cauza penală nr.1-920/2014.
88. JIDOVU, N. *Drept procesual penal*. București: Ed. C. H. BECK, 2007. 694 p. ISBN 978-973-115-161-8.
89. JOIȚĂ, T. *Acțiunea civilă în procesul penal*. București: Ed. Național., 1999. 239 p. ISBN 973-9459-27-7.
90. Lege cu privire la avocatură Nr. 1260-XV din 19.07.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. 2002, nr. 126-127/1001, pp. 4-12.
91. Legea privind statutul ofițerului de urmărire penală, nr. 333 din 10.11.2006. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. 2006, nr. 195-198, pp. 10-14.

92. Legea Republicii Moldova „Cu privire la asistența juridică garantată de stat”, nr. 198-XVI din 26.07.2007. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. 2007, nr. 157-160/614, pp. 7-12.
93. Legea insolvenței nr. 149 din 29.06.2012. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. 2012, nr. 193-197/663, pp. 27-84.
94. Legea Republicii Moldova privind activitatea specială de investigații, nr. 59 din 29.03.2012. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. 2012, nr. 113-118, pp. 6-12.
95. Legea Republicii Moldova „Cu privire la Procuratură”, nr. 3 din 25.02.2016. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. 2016, nr. 69-77, pp. 8-27.
96. Legea privind Agenția de Recuperare a Bunurilor Infracționale, nr.48 din 30.03.2017. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. 2017, nr. 155-161/251, pp. 8-10.
97. LEȘ, I. *Sanctiunile procedurale în procesul civil român*. București: Ed. Științifică și Enciclopedică, 1988. 392 p.
98. LEȘ, I. *Sanctiunile procedurale în materie civilă*. București: Ed. HAMANGIU, 2008. 384 p. ISBN 978-973-1836-50-8.
99. MATEI, U., BAIEȘ, S., ROȘCA, N. *Principiile fundamentale ale dreptului de proprietate*. Chișinău: Ed. ARC, 2000. 346 p. ISBN 9975-61-147-8.
100. *Materialul nr. 856* din 22.07.2015, Procuratura raionului Florești.
101. MATEUȚ, G. *Tratat de procedură penală. Partea generală*. București: Ed. C. H. BECK, 2007. Vol. I. 802 p. ISBN 978-973-115-155-7.
102. MATEUȚ, G. *Tratat de procedură penală. Partea generală*. București Ed. C. H. BECK., 2012. Vol. II. 907 p. ISBN 978-973-115-252-3.
103. MIRCEA, I. *Temeiul răspunderii penale*. București: Ed. Științifică și Enciclopedică, 1987. 154 p.
104. MIREL, D. *Ghid de cercetare penală*. București: Ed. C. H. BECK, 2012. 322 p. ISBN 978-606-18-0071-1.
105. MORARI, V., DONCIU, A. *Ghid practic pentru investigarea infracțiunilor de corupție și a celor conexe: Iulie 2009: Document de uz intern destinat procurorilor și investigatorilor anticorupție*. Chișinău, 2010. 183 p.
106. MREJERU, Th., MREJERU, B. *Tratat de drept procesual penal. Partea generală*. București: Ed. Lumina Lex, 2011. 416 p. ISBN 978-606-8153-29-2.
107. NEAGU, I. *Tratat de procedură penală*. București: Ed. PRO, 1997. 732 p. ISBN 973-97447-9-6.
108. NEAGU, I. *Drept procesual penal: Curs selectiv pentru licență*. București: Ed. All Beck, 2004. 280 p. ISBN 973-655-467-8.

109. NEAGU, I., DAMASCHIN, M. *Tratat de procedură penală: În lumina noului Cod de procedură penală: Partea specială*. București: Ed. Universul Juridic, 2015. Vol. 2. 676 p. ISBN 978-606-673-385-4.
110. NICULEANU, C. Câteva probleme referitoare la infracțiunea de sustragere de sub sechestru. În: *Dreptul*. 2001, An. XII, nr. 11, pp. 153-157. ISSN 1018-0435.
111. NICULEANU, C. Considerente referitoare la posibilitatea și limitele contestării sechestrului asigurator instituit în vederea asigurării reparării pagubei cauzate prin săvârșirea infracțiunii. În: *Dreptul*. 2009, nr. 8, pp. 184-189. ISSN 1018-0435.
112. *Noul Cod penal. Noul Cod de procedură penală. Legile de executare*. București: Ed. Hamangiu, 2015. 756 p. ISBN 978-606-27-0351-6.
113. OLARU, M., MARIN, C. *Drept procesual penal. Partea generală: Curs universitar*. București: Ed. Universul Juridic, 2015. 424 p. ISBN 978-606-673-544-5.
114. OPRE, R. Subrogația și cesiunea acțiunii civile dedusă în fața instanței penale. În: *Revista Română de Drept*. 1982, nr. 7, p. 25.
115. OPREA, I. et al. *Noul dicționar universal al limbii române*. București: Ed. Litera Internațional, 2006. 1676 p. ISBN 978-973-675-307-7.
116. ORÂNDAȘ, V. *Liberarea provizorie pe cauțiune în sistemul măsurilor preventive*. Autoref. al tezei de doctor în drept. Chișinău, 2003. 23 p.
117. OSOIANU, T., ORÂNDAȘ, V. *Procedură Penală*. Chișinău, 2004. 256 p. ISBN 9975-9835-5-3.
118. Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice. Adoptat prin Rezoluția Adunării Generale a ONU nr. 2200 A (XXI) din 16.12.1966, art. 9 alin. 4. În: *Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte*. Chișinău, 1998, Vol. I, pp. 30-50. ISBN 9975-73-022-1.
119. Pactul Internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale. Adoptat prin Rezoluția Adunării Generale a ONU nr. 2200 A (XXI) din 16.12.1966, art. 9 alin.4. În: *Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte*. Chișinău, 1998, Vol. I, pp. 18-29. ISBN 9975-73-022-1.
120. PAPADOPOL, V., DANES, Șt. *Repertoriu de practică judiciară în materie penală pe anii 1981-1985*. București: Ed. Științifică și Enciclopedică, 1988. 295 p.
121. PĂCURARIU, I. *Acțiunea civilă în procesul penal. Exercițarea acțiunii în răspundere civilă delictuală la instanța civilă*. București: Ed. Universul Juridic, 2016. 438 p. ISBN 978-606-673-779-1.
122. PĂVĂLEANU, V. *Drept Procesual Penal. Partea generală*. Universitatea „Ștefan cel Mare”. Suceava: Ed. Lumina Lex, 2001. 520 p. ISBN 973-588-338-4.

123. PINTEA, A. *Drept Procesual Penal. Partea generală și partea specială*. București: Ed. Lumina Lex, 2002. 559 p. ISBN 973-588-460-7.
124. POTRIVITU, G., TURIANU, C. Amenzile judiciare în procesul penal. În: *Dreptul*. 2002, An. XIII, nr. 9, pp. 140-146. ISSN 1018-0435.
125. Protocolul Adițional Nr. 1 la Convenția pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, adoptat la Paris la 20 martie 1952, intrat în vigoare la 18 mai 1954. În: *Tratate Internaționale la care Republica Moldova este parte*. Chișinău, 1998, Vol. I, pp. 359-360. ISBN 9975-73-022-1.
126. RADU, D. *Acțiunea în procesul civil*. Iași: Ed. Junimea, 1974. 232 p.
127. Regulamentul cu privire la modul de evidență, evaluare și vânzare a bunurilor confiscate, fără stăpîn, sechestrate, ușor alterabile sau cu termen de păstrare limitat, a corpurilor delictive, a bunurilor trecute în posesia statului cu drept de succesiune și a comorilor din 18.09.2001. Aprobabil prin Hotărârea Guvernului nr. 972 din 11.09.2001. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2001, nr. 112-113, pp. 15-42.
128. ROMAN, D., GURSCHI, C. Dreptul de proprietate. În: *Manualul judecătorului pentru cauze penale*. Chișinău, 2013, pp. 221-240. ISBN 978-9975-53-231-0.
129. *Sentința Judecătorei Bălți* din 19.12.2014, dosarul nr.1-1076/2014.
130. *Sentința Judecătorei Bălți* din 20 februarie 2015, dosarul nr. 1-1257/15.
131. *Sentința Judecătorei Bălți* din 24 decembrie 2015, dosarul nr. 1-1875/2015.
132. *Sentința Judecătorei Glodeni* din 25 iunie 2015, dosarul nr.1-65/15 (31-1-486-03042015).
133. *Sentința Judecătorei Bălți, sediul Central* din 26 iulie 2018, dosarul nr. 1-386/2018.
134. *Sentința Judecătorei Bălți, sediul Central* din 6 iunie 2019, dosarul nr. 1-855/2017.
135. STĂNESCU, C., BÎRSAN, C. *Drept civil. Drepturile reale*. București, 1988. 300 p.
136. STOENESCU, I., ZILBERSTEIN, S. *Drept procesual civil. Partea generală*. București: Ed. Didactică și Pedagogică, 1977. 532 p.
137. STOICA, V. *Practica judiciară penală*. București: Ed. Academiei, 1993. Vol. IV. 331 p. ISBN 973-27-0407-1.
138. ȘTERBEȚ, V. et al. *Ghidul judecătorului de instrucție*. Chișinău: Cartier Juridic, 2007. 664 p. ISBN 978-9975-79-452-7.
139. THEODORU, Gr. *Drept procesual penal român*. Iași: Tip. „Al. I. Cuza”, 1971. Vol. I. 351 p.
140. THEODORU, Gr. *Tratat de drept procesual penal*. București: Ed. Hamangiu, 2013. 879 p. ISBN 978-606-522-441-4.
141. TULBURE, A. Șt., TATU, A.M. *Tratat de Drept procesual penal: Curs Universitar*.

- București: Ed. ALL Beck, 2001. 575 p. ISBN 973-655-113-X.
142. UDROIU, M. *Procedură penală. Partea generală. Noul Cod de procedură penală*. București: Ed. C. H. BECK, 2014. 685 p. ISBN 978-606-18-0325-5.
143. VIZDOAGĂ, T., **ABABEI, E.** Caracterile amenzii judiciare în procedura penală. În: *Integrare prin cercetare și inovare: Conf. șt. naț. cu particip. intern.: Rezumate ale comunicărilor*. 10-11 noiem. 2015. Științe juridice. Științe economice. Chișinău, 2015, pp. 39-42. ISBN 978-9975-71-703-8.
144. VIZDOAGĂ, T., **ABABEI, E.** Cu privire la proprietate și garanțiile asigurării dreptului de proprietate în procesul penal. În: *Culegere de articole științifice ale Conferinței internaționale „Integrare europeană: aspecte economico-juridice”, 21 decembrie, Chișinău, 2018, pp. 212-216, ISBN 978-9975-3287-0-8.*
145. VOLONCIU, N. În legătură cu noua reglementare a acțiunii penale. În: *Analele Universității București. Seria Științe Juridice*, 1969, an. XVIII, nr. 2, p. 97.
146. VOLONCIU, N. *Tratat de procedură penală*. București: Ed. Paideia, 1996. Vol. I. Partea generală. 510 p. ISBN 973-9131-01-8.
147. ZARAFIU, A. *Procedură penală. Partea generală. Partea specială*. București: Ed. C. H. Beck, 2015. 545 p. ISBN 978-606-18-0412-2.
148. ZILBERSTEIN, S., CIOBANU, V.-M. *Drept procesual civil: Tratat de executare silită*. București: Ed. Lumina Lex, 2001. 560 p. ISBN 973-588-395-3.
149. ZUBCO, V. et al. *Protecția drepturilor omului la aplicarea măsurilor procesuale de constrângere*. Chișinău: ARC, 2006. 372 p. ISBN 978-9975-61-418-4.
150. АЗАРОВ, В.А. *Проблемы теории и практики охраны имущественных интересов личности в уголовном судопроизводстве: Автореф. дис. ... докт. юрид. наук*. Москва, 1996. 34 с.
151. АРИГБА, Г.В. *Наложение ареста на имущество в уголовном судопроизводстве: Дис. ... канд. юрид. наук*. Омск, 2004. 22 с.
152. БАГАУТДИНОВ, Ф.Н. *Общество. Право. Собственность. Обеспечение имущественных прав личности в уголовном процессе на досудебных стадиях*. Казань: МАГАРИФ, 1995. 196 с.
153. БАГАУТДИНОВ, Ф.Н. Пределы действия гражданского иска в уголовном процессе стоит расширить. В: *Российская Юстиция*, 2003, № 3, с. 36-37. ISSN 0131-6761.
154. БАГАУТДИНОВ, Ф.Н. *Обеспечение публичных и личных интересов при расследовании преступлений*. Москва: Юрлитинформ, 2004. 544 с. ISBN 5-93295-114-1.

155. БАГАУТДИНОВ, Ф.Н. *Публичные и личные интересы в российском уголовном судопроизводстве и гарантии их обеспечения на предварительном следствии*: Автореф. дис. ... доктора юрид. наук. Москва, 2004. 36 с.
156. БАТУЕВ, В.В. *Обеспечение при расследовании преступления гражданского иска потерпевшего*: Дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 1999. 228 с.
157. БАТЫЧКО, Л.М. Понятие гражданского иска в уголовном процессе. В: *Судебно-правовая реформа в России: итоги и перспективы*: Сб. науч. тр. Оренбург, 2002, с. 31-32.
158. БОЖЬЕВ, В.П. Применение норм ГПК при рассмотрении гражданского иска в уголовном процессе. В: *БОЖЬЕВ, В. П. Избранные труды*. Москва: Юрайт, 2010, с. 336-340. ISBN 978-5-9916-0268-6.
159. БОЙКОВ, А. Новый УПК РФ и проблемы борьбы с преступностью. В: *Уголовное право*, 2002, № 3, с. 63-69. ISSN 2071-5870.
160. БРЫНЗА, С.М. Наказания за преступления против собственности по уголовному законодательству Республики Молдова. В: *Российский следователь*. 2002, № 9, с. 37-46. ISSN 1812-3783.
161. БУЛАТОВ, Б.Б., НИКОЛЮК, В.В. *Меры уголовно процессуального принуждения. (По главе 14 УПК России)*. Москва: Спарк, 2003. 177 с. ISBN 5-88914-211-9.
162. ГЕРШМАН, И.М. Некоторые процессуальные вопросы гражданского иска в уголовном деле. В: *Советское Государство и Право*. 1958, № 1, с. 120-122.
163. *Гражданский процесс*: Учебник. Под ред. М.К. ТРЕУШНИКОВА. Москва: Городец, 2003. 711 с. ISBN 5-9258-0070-2.
164. *Гражданское право*: Учебник. Под ред.: А.П. СЕРГЕЕВА, Ю.К. ТОЛСТОГО. Москва: Проспект ; ТЕИС, 1996. Ч. 1. 600 с. ISBN 5-7218-0106-9.
165. ГРИНЕНКО, А.В. *Комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации: постатейный*. Москва: Эксмо, 2006. 864 с. ISBN 5-699-14095-6.
166. ГУРВИЧ, М.А. *Учение об иске (состав, виды)*: Учеб. пособие. Москва, 1981. 40 с.
167. ГУРЕЕВ, П.П. *Потерпевший и гражданский истец в уголовном процессе*. Москва, 1961. 212 с.
168. ДАЕВ, В.Г. *Современные проблемы гражданского иска в уголовном процессе*. Ленинград, 1972. 70 с.
169. ДОБРОВОЛЬСКИЙ, А.А. *Некоторые вопросы исковой формы защиты права*.

- Москва, 1957. 39 с.
170. ДОБРОВОЛЬСКИЙ, А.А. *Основные проблемы исковой формы защиты права*. Москва, 1979. 159 с.
171. ДЫК, А.Г. *Актуальные вопросы гражданского иска в уголовном процессе*: Дис. ... канд. юрид. наук. Смоленск, 2000. 250 с.
172. ЕВДОКИМОВ, С.В. *Правовосстановительные меры в российском праве*: Дис. ... канд. юрид. наук. Нижний Новгород, 1999. 218 с.
173. ЗИНАТУЛЛИН, З.З. *Возмещение материального ущерба в уголовном процессе*. Казань, 1974. 99 с.
174. ЗИНАТУЛЛИН, З.З. *Уголовно-процессуальное принуждение и его эффективность (вопросы теории и практики)*. Казань, 1981. 136 с.
175. ЗОРИН, А.И. *Гражданский иск в уголовном процесс*.. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Екатеринбург, 2005. 26 с.
176. *Комментарий к Гражданскому процессуальному кодексу Российской Федерации*. Отв. ред. Г.П. ИВЛЕВ. Москва: Юрлайт-Издат, 2003. 557 с. ISBN 5-94879-062-2.
177. *Комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации*. Под ред. А.В. СМЕРНОВА. Санкт-Петербург: Питер, 2003. 1008 с. ISBN 5-94723-354-1.
178. *Комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации (постатейный)*. Под ред. В.И. РАДЧЕНКО. Москва: Юстицинформ, 2004. 1119 с. ISBN 5-7205-0548-2.
179. *Комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации*. Под ред. В.Т. ТОМИНА. Москва: Юрайт-М, 2006. 1123 с. ISBN 5-94879-377-X.
180. *Комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации (постатейный)*. Отв. ред. И.Л. ПЕТРУХИН. Москва: Проспект, 2008. 736 с. ISBN 978-5-482-01860-6.
181. КРАВЦОВА, С.В. *Уголовно-процессуальный статус гражданского истца и гражданского ответчика на стадии предварительного расследования (понятие, сущность и основание возникновения)*: Дис. канд. юрид. наук. Санкт-Петербург, 2003. 175 с.
182. КУДИН, Ф.М. *Принуждение в уголовном судопроизводстве*. Красноярск, 1985. 136 с.
183. КУЗНЕЦОВА, Н.В. *Проблемы компенсации морального вреда в уголовном процессе*: Дис. канд. юрид. наук. Ижевск, 1997. 174 с.

184. ЛИВШИЦ, Ю., ТИМОШЕНКО, А. Назначение института гражданского иска в уголовном процессе. В: *Российская Юстиция*. 2002, № 6, с. 43-45. ISSN 0131-6761.
185. ЛОПАТКИНА, Н.А. *Институт судебного контроля на досудебных стадиях уголовного процесса России*: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Краснодар, 2002. 27 с.
186. ЛУГОВЕЦ, Н.В. *Задержание и иные меры процессуального принуждения*: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Саратов, 2004. 27 с.
187. МАЗАЛОВ, А.Г. *Гражданский иск в советском уголовном процессе*: Дис. канд. юрид. наук. Москва, 1967. 200 с.
188. МАЗАЛОВ, А.Г. *Гражданский иск в уголовном деле*. Москва, 1977. 176 с.
189. МАЛЕНИНА, М. Компенсация за неимущественный вред. В: *Вестник Верховного Суда СССР*. 1991, № 5, с. 27-29. ISSN 0321-0189.
190. МАМЫКИН, А.С. Гражданский иск в уголовном деле. В: *Учебник уголовного процесса*. Отв. ред. А.С. КОБЛИКОВ. Москва: Спарк, 1995, с. 122-128. ISBN 5-87143-037-6.
191. МАСЛЕННИКОВА, Л.Н. *Публичное и диспозитивное начала в уголовном судопроизводстве России*: Дис. докт. юрид. наук. Москва, 2000. 371 с.
192. МАСЛЕННИКОВА, Л.Н. Конституционное право граждан на доступ к правосудию и проблемы его обеспечения в условиях действия УПК РФ. В: *Конституционная защита граждан от преступных посягательств, реализуемая нормами уголовного и уголовно-процессуального законодательства*: Материалы Всерос. межвед. науч.-практ. конф. (19-20 февр. 2004). Москва: Московский Университет МВД России, 2004, с. 38-44.
193. *Научно-практический комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации*. Под общ. ред. В.М. ЛЕБЕДЕВА. Москва: Юрайт, 2012. 1287 с. ISBN 978-5-9916-1070-4.
194. *Научно-практический Комментарий к УПК Российской Федерации*. Науч. ред.: В.М. ЛЕБЕДЕВ, В.П. БОЖЬЕВ. Москва: Спарк, 2002. 1007 с. ISBN 5-88914-195-3.
195. ОСОКИНА, Г.Л. *Гражданский процесс. Общая часть*: Учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по специальности «Юриспруденция». Москва, 2003, 667 с. ISBN 5-7975-0636-X.
196. ПЕРЛОВ, И.Д. *Исполнение приговора*. Москва, 1963. 226 с.
197. ПОНАРИН, В.Я. *Производство по гражданскому иску при расследовании уголовного дела*. Москва, 1978. 225 с.
198. РАХУНОВ, Р.Д. *Участники уголовно-процессуальной деятельности по*

- советскому праву*. Москва, 1961. 277 с.
199. *Руководство по расследованию преступлений: Учебное пособие*. Руководитель авторского коллектива ГРИНЕНКО, А.В. Москва: Норма, 2002. 753 с. ISBN 5-89123-681-8.
200. РЫЖАКОВ, А.П. *Возмещение вреда, причиненного преступлением*. Москва: Приор, 1999. 96 с. ISBN 5-7990-0264-4.
201. РЫЖАКОВ, А.П. Понятие гражданского иска в уголовном процессе. В: *Состояние и перспективы развития юридической науки: Материалы Междунар. науч.-практ. конф., посвященной 75-летию Удмуртского Гос. Ун-та, 30-31 марта 2006 г.* Ижевск, 2006, Часть 2, с. 46-48.
202. САВИЦКИЙ, В.М. *Гражданский иск в уголовном процессе*. Москва, 1983. 225 с.
203. САМОЛИН, В. Гражданский иск в уголовном процессе и принцип диспозитивности. В: *Законность*. 2000, № 9, с. 49-50. ISSN 0869-4486.
204. СЕМИН, А.В. *Исполнение приговора в части гражданского иска: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук*. Ижевск, 2002. 26 с.
205. СЕМИН, А.В. *Исполнение приговора в части гражданского иска: Дис. канд. юрид. наук.* Ижевск, 2002. 167 с.
206. СЛАВНОГОРОДСКИХ, Т.А. *Предмет доказывания обстоятельств гражданского иска в российском уголовном процессе: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук*. Оренбург, 2003. 20 с.
207. СМИРНОВ, М.В. *Правомерное ограничение свободы и личной неприкосновенности при производстве предварительного следствия: Дис. канд. юрид. наук*. Москва, 2003. 224 с.
208. СТРОГОВИЧ, М.С. *Природа советского уголовного процесса. Принцип состязательности*. Москва, 1939. 151 с.
209. СТРОГОВИЧ, М.С. *Судебное право: предмет, система, наука*. В: *Советское Государство и Право*. 1979, № 12, с. 58-65.
210. СУХАНОВ, Е. *Гражданское право: в 2-х т.* Москва: БЕК, 1998. Том 1. 785 с. ISBN 5-85639-250-7.
211. ТАРНАВСКИЙ, О.А. *Гражданский иск по делам о применении принудительных мер медицинского характера. В: Использование специальных познаний в области психологии и психиатрии в судопроизводстве: Сб. науч. трудов*. Под ред. А. Л. ГУСЬКОВА. Оренбург: ОГАУ, 1999, с. 50-52.
212. ТАРНАВСКИЙ, О.А. *Уголовно-процессуальный механизм предъявления и*

- разрешения гражданского иска в уголовном деле: Дис. канд. юрид. наук. Екатеринбург, 2000. 158 с.*
213. ТИМОШЕНКО, А.В. *Теоретические и практические вопросы гражданского иска в предварительном расследовании: Дис. канд. юрид. наук. Челябинск, 2002. 214 с.*
214. ТРЕУШНИКОВ, М.К. *Гражданский процес: Учебник. Москва: Городец, 2003. 711 с. ISBN 5-9258-0070-2.*
215. ТУТЫНИН, И.Б. *Наложение ареста на имущество как мера уголовно-процессуального принуждения: Дис. канд. юрид. наук. Москва, 2005. 213 с.*
216. *Уголовно-процессуальный кодекс Республики Армения. Ереван, 1999 [online] [citat 12 iunie 2018]. Disponibil: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=7460*
217. *Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь. Минск, 2017. 464 с. ISBN 978-985-7087-75-4.*
218. *Уголовно-процессуальный кодекс Республики Узбекистан [online] [citat 12 iunie 2018]. Disponibil: <http://www.lex.uz/docs/111463>*
219. *Уголовно-процессуальный кодекс Украины. Научно-практический комментарий. Под общ. ред. В.Т. МАЛЯРЕНКО, Ю.П. АЛЕНИНА. Харьков: ООО «ОДИСЕЙ», 2009. 1008 с.*
220. *Уголовно-процессуальный кодекс Федеративной Республики Германии. Москва: Манускрипт, 1994. 204 с. ISBN 5-86040-030-6.*
221. ФИЛИППОВ, П.М., ТЕМУШКИН, Е.Л. *Деятельность следователя по возмещению материального ущерба и обеспечению конфискации: Учеб. пособие. Под ред. Н. И. Авдеенко. Волгоград: ВСШ МВД СССР, 1982. 47 с.*
222. ЧЕЛЬЦОВ-БЕБУТОВ, М.А. *Гражданский иск в уголовном процессе. Москва, 1945. 23 с.*
223. ШЕЙФЕР, С. Проблемы развития системы следственных действий. В: *Уголовное право. 2002. № 3, с. 90-92. ISSN 2071-5870.*
224. ЮДЕЛЬСОН, К.С. *Советское гражданское процессуальное право. Москва, 1965. 470 с.*
225. ЯБЛОКОВ, В.А. *Реализация судебной власти на досудебных стадиях уголовного процесса России: Дис. канд. юрид. наук. Самара, 2001. 208 с.*
226. BOUZAT, P., PINATEL, J. *Traite de droit penal et de criminologie. Paris: Dalloz. 1963. Vol. II. 743 p.*
227. CARSS-FRISK, M. *The Right to Property. A guide to the implementation of the Article 1 of Protocol No.1 to the European Convention on Human Rights, November*

2001. 52 p. [online] [citat 23 mai 2018]. Disponibil: <https://rm.coe.int/168007ff4a>
228. CLERC, F. *Le proces penal en Suisse*. Paris, 1955. 191 p.
229. CORNU, G., FOYER, J. *Procedure civile*. Paris, 1958. 269 p.
230. CORRE, N., WOLCHOVER, D. *Bail in Criminal Proceedings*. London: Blackstone Press Limited, 1999. 376 p. ISBN 0199264759.
231. DEBBASCH, Ch. *Contencieux administratif*. Paris: Ed. Dalloz, 1981. 1007 p. ISBN 2-247-00237-4.
232. DEBOVE, F., FALETTI, F. *Precis de droit penal et de procedure penale*. Paris: Presses Universitaires de France, 2001. 531 p. ISBN 2-13-050281-4.
233. DELMAS-MARTY, M. *Procédures pénales d'Europe*. Paris: Presses Universitaires de France, 1995. 638 p. ISBN 2-13047-259-1.
234. GUINCHARD, S., BUISSON, J. *Procedure penale*. Paris: Ed. Litec, 2000. 864 p. ISBN 2-7111-3147-5
235. GUINCHARD, S. et al. *Droit processuel: droit commun et droit compare du proces*. Paris: Dalloz, 2003. 1181 p. ISBN 2-247-04765-3.
236. HERON, J. *Droit judiciaire prive*. Paris: Montchrestien, 1991. 761 p. ISBN 2-7076-0416-X.
237. LAMBERT-FAIVRE, Y. *Droit du dommage corporel: systemes d indemnisation*. Paris: Dalloz, 2000. 968 p. ISBN 2-247-03325-3.
238. LARGUIER, J. *Droit penal general et procedure penale*. Paris: Dalloz, 1967. 216 p.
239. MALINVAUD, Ph. *Droits des obligations*. Paris: Litec, 2003. 638 p. ISBN 2-7110-0312-4.
240. MANDRIOLI, C. *Diritto processuale civile. Vol. I. Nozioni introduttive e disposizioni generali.* Torino: Giapichelli Editore, 2000. 486 p. ISBN 88-348-4401-7.
241. MERLE, R., VITU, A. *Traite de droit criminel*. Cujas, Paris, 1967. 651 p.
242. PERROT, R. *Droit judiciaire prive*. Paris: Ed. Ve, 1980 T. 1. 299 p.
243. PICARD, M., TITIUN, P. *La Convention Europeene des droits de l'homme. Comentaire par article*. Paris: Ed. Economica, 1995. 1230 p.
244. PRADEL, J. *Procedure penale*. Paris: Cujas, 2011. 933 p. ISBN 978-2-254-11410-8.
245. SAVEY-CASARO, P. Le regime de l action civile qui surtit a l action penale. In: *Revue de science criminelle et de droit penale compare*. 1976, nr. 2, pp. 319.
246. SOLUS, H., PERROT, R. *Droit judiciaire prive*, Paris: Sirey, 1961. T. 1. 197 p.
247. STEFANI, G., LEVASSEUR, G. *Droit penal general et de procedure penale. Tom. II. Procedure penale*. Paris: Dalloz, 1968. 71 p.
248. STEFANI, G., LEVASSEUR, G., BOULOC, B. *Procedure penale*. Paris: Dalloz,

1996. 638 p. ISBN 2-247-02562-5.
249. STEFANI, G., LEVASSEUR, G., BOULOC, B. *Procédure pénale*. Paris: Dalloz, 2000. 978 p. ISBN 2-247-03323-7.
250. VINCENT, J. *Procédure civile*. Paris: Dalloz, 1974. 1080 p. ISBN 2-247-01095-4.
251. VINCENT, J., MONTAGNIER, G. VARINARD, A. *La justice et ses institutions*. Paris: Dalloz, 1985. 952 p. ISBN 2-247-00305-2.

DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII

Subsemnatul, Ababei Eduard, declar pe răspundere personală că materialele prezentate în teza de doctorat sunt rezultatul propriilor cercetări și realizări științifice. Conștientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecințele în conformitate cu legislația în vigoare.

Ababei Eduard

11 iulie 2019

CV-ul AUTORULUI

Date personale:

Nume, prenume: ABABEI Eduard

Data și locul nașterii: 2 mai, 1968, Ochiul Alb, r-nul Drochia, Republica Moldova

Cetățenia: Republica Moldova, România

Studii:

1988–1993 diplomă de studii superioare, specialitatea „Drept”, Universitatea de Stat din Moldova

01/10/2012–2016 - doctorand, Universitatea de Stat din Moldova, specialitatea drept procesual penal

Activitate profesională:

29/12/2016–prezent - avocat, BAA „Eduard și Lilia Ababei”

01/09/2015–prezent - formator, Institutul Național al Justiției din Republica Moldova

22/02/2013–01/09/2016 - Președinte, Consiliul Institutului Național al Justiției

01/09/2012–01/09/2016 - Lector universitar, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat „Alecu Russo”, Bălți

26/04/2009–13/12/2016 vicepreședinte, președinte al Colegiului civil și de contencios administrativ, Curtea de Apel Bălți

18/06/2005 - 13/12/2016 - judecător, Curtea de Apel Bălți

15/05/1995–18/06/2005 - judecător, Judecătoria Drochia

01/08/1993–14/05/1995 - stagiar, consultant, Judecătoria Drochia

12/02/1993–31/07/1993 - consultant, Secția relații internaționale, Ministerul Justiției al Republicii Moldova

Domenii de interes științific: drept procesual penal, drept procesual civil, drept penal, drept civil.

Participări la foruri științifice internaționale:

- Conferința Internațională „Contribuția asociațiilor judecătorești profesionale în procesul asigurării unui sistem judiciar eficient”.
- Conferința Internațională „Aducerea drepturilor omului acasă: angajamente, provocări, educație și cooperare”.
- Cea de a VII-a Conferință a Organizației Internaționale de Formare Judiciară (IOJT) „Excelență prin informare judiciară”.

- Conferința științifică națională cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare”.

Lucrări științifice publicate: 10 articole științifice:

- Cu privire la scopul aplicării sechestrului asupra bunurilor în procesul penal. Revista Institutului Național de Justiție, nr.4 (35) 2015, Chișinău, 2015. p.50-54.

- Reflecții asupra conceptului de acțiune civilă în procesul penal. Revista Institutului Național de Justiție, nr.1 (36) 2016, Chișinău, 2016. p.40-49.

- Condițiile, forma și procedura de înaintare a acțiunii civile în procesul penal. Buletinul științific al Universității de Stat „Bogdan Petriceicu Hașdeu” din Cahul, nr. 2 (4), 2016. p.163-175.

- Garanțiile drepturilor persoanelor interesate în cazul aplicării sechestrului în procesul penal. În: Integrare prin cercetare și inovare. Conferința științifică națională cu participare internațională. Universitatea de Stat din Moldova. Rezumate ale comunicărilor. 8-9 noiembrie 2018. Științe juridice. Chișinău, 2018, p. 333-336. ISBN 978-9975-142-50-2.

- Soluțiile instanței în raport cu acțiunea civilă examinată în cadrul procesului penal. În: Revista științifică a USM Studia Universitatis Moldaviae, 2019, 17 p. (transmis spre publicare).

- Vizdoagă T., Ababei E. Caracterile amenzii judiciare în procedura penală. Integrare prin inovare. USM, 2015 p.39-42.

- Vizdoagă T., Ababei E. Contradictorialitatea procesului penal. Manualul judecătorului pentru cauze penale, AJRM, Chișinău, 2013 p.62-68

- Vizdoagă T., Ababei E. Recursul ordinar, Manualul judecătorului pentru cauze penale, AJRM, Chișinău, 2013 p.1156-1163. ISBN 978-9975-53-231-0.

- Vizdoagă T., Ababei E. Garanțiile juridice ale procesului contravențional. Manualul judecătorului pentru cauze penale, AJRM, Chișinău, 2013, p.1156-1163

- Vizdoagă T., Ababei E. Cu privire la proprietate și garanțiile asigurării dreptului de proprietate în procesul penal. Conferința internațională științifico-practică „Integrarea europeană: aspecte economico-juridice”, ediția a IV. Universitatea de Studii Europene din Moldova. Culegere de articole științifice, Chișinău, 2018, p. 212-217. ISBN 978-9975-3287-0-8.

Cunoașterea limbilor: româna – la perfecție; rusa - la perfecție; engleza și franceza – citesc și traduc cu dicționarul.

Date de contact: Domiciliu - MD-5201, str. Curtea de Argeș nr. 4, or. Drochia, Republica Moldova; tel.fix - +37325220104; tel.mobil - +37360220005; e-mail - ed.ababei@gmail.com